

**Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту
Республіканський науково-методичний кабінет
Федерація шахів України**

Затверджую

Заступник Міністра України
у справах сім'ї, молоді та спорту

Ш А Х И

**Навчальна програма
для дитячо-юнацьких спортивних шкіл,
спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву,
шкіл вищої спортивної майстерності**

Шахи:

Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності.

Програму підготували:

- В.Г.Березін - майстер FIDE, тренер-викладач СДЮШОР №3 (Київ), член комісії з дитячо-юнацьких і студентських шахів Федерації шахів України;
- Л.В.Тимошенко - заслужений працівник фізичної культури і спорту України, заслужений тренер України, провідний тренер штатних збірних команд України з шахів;
- І.Р.Захарчук - провідний тренер штатних збірних команд України з шахів, голова комісії з дитячо-юнацьких і студентських шахів Федерації шахів України.

Програма обговорена та ухвалена Федерацією шахів України, отримала експертну оцінку фахівців Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту й Вченої ради ДНДІФКС.

Відповідальний за випуск В.Г.Свинцова

Редактор О.П.Моргушенко

3 ВСТУП

Розробка програми зумовлена застарілістю навчальної програми для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності, а також потребою мати в Україні єдиний офіційний нормативний документ, що регламентував би роботу тренерів з шахів і сконцентрував би основні сучасні вимоги до підготовки шахістів на різних етапах багаторічного тренування.

При розробці програми враховано найцінніше з минулих видань, а також матеріали директивних і нормативних документів про роботу спортивних шкіл, які досі зберігають чинність, а також новітні методики та засоби інформації.

Істотні, навіть революційні зміни в методики спортивного тренування шахістів вносять сучасні інформаційні та комп'ютерні технології, за допомогою яких поряд з базовими методами підготовки з'являються нові, засновані на використанні персональних комп'ютерів, шахових програм та Інтернету.

Спеціальна підготовка юних шахістів на сучасному етапі зазнає істотних змін та одержує додаткові можливості, які раніше неможливо було технічно реалізувати. Дуже важливо враховувати подальшу акселерацію і омолодження шахів. Деякі діти починають свою шахову кар'єру з 4 років, досягаючи майстерної або навіть гросмейстерської сили в 10-12 років.

Різке зростання кількості змагань як з класичних, так і швидких шахів призвело до того, що зараз шахісти-професіонали звичайно грають більше ста партій за рік, у той час як ще в середині минулого століття у два рази менше. Часта участь у змаганнях вимагає спеціальної підготовки.

Електронні годинники з різними режимами дозволяють застосовувати різні контролю часу. Сучасний шахіст повинен вміти пристосовуватися до гри з різними контролями, тим більше що навіть на найважливіших змаганнях (рівня чемпіонатів світу) можуть застосовуватися одразу кілька форм: "класичні", "швидкі" шахи та бліц на тайм-брейках.

Сучасні технології сприяли різкому розвитку шахів у країнах так званого "третього світу". Стрімко розвиваються програми навчання шахів у школі, проводяться в життя спеціальні державні програми. У деяких країнах (наприклад, в Індії та Китаї) засновані спеціалізовані шахові інтернати.

Багатий досвід інтенсивної підготовки висококваліфікованих юних шахістів можна почерпати з роботи Краматорської шахової школи у період кінця 90-х - початку 2000-го років, коли з'явилися кілька нових юних гросмейстерів, серед яких - наймолодший чемпіон світу Руслан Пономарьов та наймолодший гросмейстер світу Сергій Карякін.

Вагомі поправки до підготовки вводяться в зв'язку з новими умовами для спортсменів, які виникли у незалежній Україні. Зокрема, вони здобули прямий вихід на змагання першостей світу та Європи, в т.ч. серед юнаків і дівчат у шести вікових категоріях (до 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20 років). Необхідність проведення в Україні дитячо-юнацьких змагань у цих вікових

категоріях висунула вимогу підвищити ефективність занять у групах початкової підготовки, щоб їх вихованці могли з честю представляти країну на міжнародній арені, здобували більший обсяг знань і вмінь для подальшого підвищення майстерності на наступних етапах спортивної підготовки. Тому виникла потреба зробити перший етап спортивної підготовки базовим, підвищивши на ньому вимоги до тренерів та учнів.

У пропонованій програмі врахована ця вимога і наведений навчальний тематичний матеріал для занять у групах початкової підготовки на базовому етапі в ускладненому обсязі з урахуванням сучасних теоретично-практичних даних.

Програма зорієнтована на те, щоб учні:

досягали високого рівня практичної майстерності на всіх етапах спортивної підготовки;

здобували фундаментальний обсяг теоретичних знань на сучасному рівні;

засвоювали вміння плідно займатися практичним аналізом і дослідницькою роботою, що є підґрунтям підвищення класу гри і спортивних результатів;

засвоювали та в повсякденному житті дотримувались вимог морально-психологічної та загальнофізичної підготовки;

здобували капітальний обсяг знань з таких галузей шахової культури, як історія шахів, шахова література, володіння комп'ютерною технікою, класична спадщина, традиції української шахової школи.

Вже впродовж років незалежності України її шахісти гідно виступають на міжнародній арені. Чоловіча збірна України здобула золоті медалі на командному чемпіонаті світу 2001 р. та на 36-й Всесвітній шаховій Олімпіаді на Майорці (Іспанія) в 2004 р. Жіноча збірна України - переможець 37-ї шахової Олімпіади 2006 р. Руслан Пономарьов і Василь Іванчук у 2002-2004 рр. були відповідно чемпіоном і віце-чемпіоном світу серед чоловіків, а Наталя Жукова - чемпіонкою Європи з шахів серед жінок. Чоловіча збірна України завоювала також срібні медалі на командному чемпіонаті світу в Люцерні (Швейцарія) в 1993 р. Чемпіонами Європи серед юнаків і дівчат у різних вікових категоріях були Владислав Боровиков з Дніпропетровська, Інна Гапоненко та Наталя Жукова з Херсона, Наталя Кисельова з Луганська; багато наших юнаків і дівчат здобували срібні та бронзові нагороди. Успіхи вихованців української шахової школи останнього десятиріччя нелегко перерахувати.

Відтак перед українською шаховою школою стоїть почесне завдання не лише закріпити ці досягнення, а й розвинути їх, створити надійний резерв. І від роботи з юними шахістами в спортивних школах країни залежатиме дуже багато.

1. РЕЖИМ І НАПОВНЮВАНІСТЬ НАВЧАЛЬНИХ ГРУП

Таблиця 1

Рік навчання	Вік учнів для зарахування, років	Кількість		Вимоги до спортивної підготовленості
		учнів у групі	навчальних годин на тиждень	
Групи початкової підготовки				
1-й	6	15	6	IV розряд
Більше 1	7	13	8	
Навчально-тренувальні групи				
1-й	9	9	12	III-II розряди
2-й	10	9	14	II розряд
3-й	11	7	18	II-I розряди
Більше 3	12	7	20	I розряд
Групи спортивного удосконалення				
1-й	12	6	24	I розряд
2-й	13	5	26	КМС
Більше 2	14	5	28	КМС
Групи вищої спортивної майстерності				
Увесь термін	15	4	32	МС

Примітки:

1. Мінімальний вік учнів для зарахування може бути зменшений не більш ніж на 1 рік.

2. Вікові обмеження не поширюються на спортсменів, які виконують нормативні вимоги для зарахування до групи більш високого рангу.

3. Рекомендуються наступні нормативи тривалості навчально-тренувальних занять, академ. год.:

групи початкової підготовки - 3;

навчально-тренувальні групи - 3-4;

групи спортивного удосконалення - 4-5;

групи вищої спортивної майстерності - 4-6.

4. Дозволяється розподіл навчального навантаження у навчально-тренувальних групах 3-го року навчання і більше, групах спортивного удосконалення та вищої спортивної майстерності - не більше ніж між двома тренерами. Сумарне навантаження не повинно перевищувати максимальну кількість навчальних годин, затверджену для цієї групи програмою.

5. Максимальний вік учнів визначається згідно з Типовим положенням про ДЮСШ, СДЮШОР та ШВСМ або іншими нормативними актами, що регулюють їх діяльність.

2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

2.1. Цілі та завдання спортивної підготовки

Спортивна підготовка в шахах - багаторічний, цілорічний, спеціально організований процес всебічного розвитку, навчання та виховання учнів.

Головна мета спортивної підготовки учнів - успіхи в чемпіонатах України, області чи міста і далі - досягнення високих результатів у змаганнях світового та європейського рангу;

Частковою метою є здобуття вихованцями школи звань гросмейстера, міжнародного майстра, майстра спорту України, кандидатів у майстри спорту.

Основні завдання спортивної підготовки з шахів:

прищеплення стійкої зацікавленості до шахового спорту;

набуття спеціальних знань, умінь і навичок, потрібних для успішних виступів у змаганнях;

засвоєння основних засад психологічно-вольової та фізичної підготовки;

виховання високих морально-етичних якостей;

засвоєння основних принципів шахової естетики (прагнення до ідеально точної гри, до пошуків правильних і водночас глибоких, оригінальних і зовні красивих рішень за шахівницею тощо), застосування їх у практичній грі з метою вдосконалення спортивної майстерності.

2.2. Зміст спортивної підготовки

Оскільки шахи належать до так званих гіподинамічних (нем'язових) видів спорту, в яких головне навантаження припадає на інтелектуальні зусилля, основним видом спортивної підготовки в них є спеціальна шахова підготовка. Її складові:

а) теоретична підготовка (загальна теорія шахів, теорія дебюту, середини гри й ендшпілю, шахова історія та література);

б) спеціальна практична підготовка (аналіз партій та позицій, контрольні роботи, реферати учнів, конкурси розв'язання композицій, комбінацій тощо, індивідуальні заняття, участь у кваліфікаційних і тренувальних змаганнях).

Доконечними допоміжними видами спортивної підготовки в шахах є психологічно-вольова та фізична підготовки.

2.3. Принципи спортивної підготовки

Спортивна підготовка шахіста має свою специфіку, що ґрунтується переважно на таких принципах:

а) педагогічні (дидактичні):

принцип свідомого та активного ставлення учнів до занять (під час викладання матеріалу - чергування лекційної форми висвітлення теми із методом запитань і відповідей тощо);

принцип наочності (розкриття теми на прикладах з практики, показ партій, фрагментів, композицій з коментарем і спільним обговоренням);

принцип систематичності (учні повинні мати окремі зошити для нотаток з кожного тематичного розділу теоретичної та практичної підготовки, де в систематизованому вигляді відбиватиметься його курс від простого до складного);

принцип доступності (найуспішніше працюють тренери з шахів, які пожвавлюють заняття і виклад теми образними й дотепними аналогіями, порівняннями, влучними афористичними формулами);

принцип індивідуалізації (з певного етапу занять тренер має приділяти персональну увагу окремим учням, аж до роботи з ними за індивідуальними планами);

б) спортивні:

принцип скерованості до найвищих досягнень (досвідчені тренери, які націлюють учнів змалку на максимальну мету - стати гросмейстером, чемпіоном світу, спонукають їх працювати без жодних послаблень, як правило, досягають більших успіхів);

принцип універсалізації (тренер повинен дбати, щоб кожен учень оволодів якомога більшим обсягом знань, умінь і навичок, був спроможний добре орієнтуватися в найрізноманітніших ігрових ситуаціях);

принцип поглибленої спеціалізації (при розкритті індивідуальних здібностей учня раціонально розвивати його найсильніші риси, водночас не допускаючи регресу в інших).

2.4. Етапи багаторічної підготовки

Багаторічна підготовка шахістів має специфічний розподіл на етапи, який не в усьому збігається з офіційно встановленими назвами навчальних груп.

I - етап базової підготовки: групи початкової підготовки 1-2-го років навчання, вік учнів 6-8 років.

II - етап поглибленої підготовки: начальні-тренувальні групи 1-4-го років навчання, вік учнів 9-12 років.

III - етап спортивного удосконалення: групи спортивного удосконалення 1-3-го років навчання, вік учнів 12-14 років.

IV - етап підвищення спортивної майстерності: групи вищої спортивної майстерності, вік учнів 15 років і старші.

2.5. Зміст роботи на етапах підготовки

I етап - фундаментальна спеціальна шахова підготовка:

1. Ознайомлення учнів з історією походження і розвитком шахів, з боротьбою за першість світу, творчістю видатних шахістів, у тому числі українських.

2. Засвоєння основних знань, умінь і навичок у всіх трьох стадіях шахової партії.

3. Практична гра в необтяжливих для дітей цього віку формах змагань ("легкі" партії з однолітками, сеанси одночасної гри, участь у вікторинах, конкурсах та інших подібних заходах).

II етап - поглиблена підготовка:

1. Поглиблене засвоєння учнями знань з усіх розділів теорії шахів.

2. Засвоєння навичок аналізу.

3. Засвоєння методів самостійної роботи над удосконаленням практичної майстерності, поглибленням теоретичних знань.

4. Започаткування підготовки індивідуального дебютного репертуару.

5. Участь у змаганнях на рівні старших розрядів.

6. Засвоєння початкових принципів психологічно-вольової підготовки.

7. Закріплення навичок систематичної фізичної підготовки, додержання правил спортивного режиму.

8. Засвоєння знань і навичок з суддівства та тренування в групах початківців.

III етап - спортивне удосконалення:

1. Подальше удосконалення спеціальної шахової підготовленості, поглиблення теоретичних знань.

2. Активна участь у змаганнях старших розрядів з метою досягнення спортивних результатів на рівні майстра спорту.

3. Аналітична робота.

4. Досягнення високого рівня психологічно-вольової та фізичної підготовленості.

5. Активна участь у суддівстві змагань, тренерська діяльність.

6. Збільшення обсягу роботи за індивідуальними планами.

IV етап - підвищення спортивної майстерності:

1. Заняття за індивідуальними планами спеціальної підготовки. Робота з комп'ютером.

2. Активна участь у змаганнях всеукраїнського та міжнародного рівня з метою досягнення максимально можливих спортивних результатів.

3. Підтримання високого рівня психологічно-вольової та фізичної підготовленості.

2.6. Вікові особливості навчання на різних етапах багаторічної підготовки

Етап базової підготовки (мінімальний вік учнів 6 років)

Це вік інтенсивного зростання і розвитку всіх функцій та систем організму дітей. Вважається найсприятливішим для початку регулярних занять шахами та опанування їх базових засад.

Діти в цьому віці легко “схоплюють” навчальний матеріал. Здобути практичні навички закріплюються на десятки років наперед.

Шахісти, які почали систематично займатися шахами в цьому віці, набувають підвищену здатність до швидкої орієнтації в технічно складних позиціях, до точного розрахунку форсованих варіантів, зокрема в цейтнотних і наближених до них обставинах, здатні інтуїтивно знаходити оптимальні рішення. Цим славилися, наприклад, Капабланка, Решевський, Смилов, Таль, Петросян, пізніше - Фішер, Карпов, Каспаров, у наші часи - Іванчук, Ананд, Юдіт Полгар.

Водночас, навіть гросмейстри високого класу, які за різних обставин розпочали заняття шахами в пізнішому віці, частіше припускалися істотних недоглядів і прорахунків, навіть перебуваючи на вершині своєї спортивної кар'єри (Чигорін, Ботвинник, Корчної).

З іншого боку, тривалість активної уваги, зосередженості та розумової працездатності є невеликою - до 15 хв., тому навантаження мають бути невеликого обсягу й помірної інтенсивності.

Заняття слід робити емоційними, багатоплановими. Кількість одноразових вказівок обмежити. Основними методами мають бути наочний та ігровий.

Етап поглибленої підготовки (вік учнів 9-12 років)

Розвинення підліткового організму, зокрема інтелектуальних здібностей, проходить інтенсивно. Значного розвитку досягає кора головного мозку. Друга сигнальна система, слово набувають дедалі більшого значення.

Учні в цьому віці спроможні витримувати підвищені загальні навантаження, порівняно легко засвоюють складний теоретичний матеріал. З іншого боку, в поведінці учнів відзначається зростання переваги збудження над гальмуванням. Реакції за силою і характером частіше стають неадекватними щодо чинників, які їх спричинили. Це вимагає від тренера на даному етапі проявляти більше терпіння та наполегливості. Слід індивідуально і дуже обережно дозувати навантаження, турбуватися про повноцінний відпочинок і відновлення, регулярно здійснювати лікарський контроль. Важливою ланкою є “виховання гальм”, створення спокійної обстановки, атмосфери доброзичливості та взаєморозуміння.

У цьому віці окремі підлітки спроможні досягати різкого підвищення спортивних результатів, виконувати майстерні, подеколи навіть гросмейстерські нормативи (Роберт Фішер, Юдіт Полгар, Руслан Пономарьов, Сергій Карякін, Катерина Лагно, Магнус Карлсен).

Етап спортивного удосконалення (вік учнів 14 років)

Для юнацького віку характерним є високий рівень функціональної досконалості, готовності до значних навантажень. У цьому віці можна чекати помітного зростання спортивних результатів, а в окремих випадках навіть здобуття світової першості (Майя Чибурданідзе). Водночас деякі учні, не відчуваючи швидкого прогресу в своїй грі, починають втрачати інтерес до занять у школі, а то й взагалі до шахів. Важливо, щоб тренер знайшов підхід до найобдарованіших з цих учнів, зумів переконати їх проявити терпіння й

наполегливість у заняттях, щоб зміцнити передумови для результативного “стрибка”.

Етап підвищення спортивної майстерності (вік учнів 15 років і старші)

Заняття на цьому етапі вимагають індивідуального підходу до кожного учня з урахуванням тих самих особливостей розвитку його організму, що й на попередньому етапі підготовки.

2.7. Структура навчальних занять

На етапі базової підготовки схема заняття може бути така:

перевірка домашнього завдання;

ознайомлення з темою заняття і навчальним матеріалом;

засвоєння теми за допомогою практичних вправ;

запис домашнього завдання.

Тривалість теоретичної частини заняття не повинна перевищувати 20-30 хв.

На наступних етапах підготовки ця тривалість може збільшуватися, а структура занять має урізноманітнюватися за рахунок включення таких складових, як аналіз найсвіжіших партій у турнірах високого рангу, зустріч з гросмейстером, виступи учнів-спортсменів з рефератами, конкурси, вікторини тощо.

3. ЗАСОБИ ТА МЕТОДИ СПОРТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ

3.1. Теоретична підготовка

На різних етапах спортивної підготовки характер теоретичних занять має якісні особливості.

На етапі базової підготовки учень має здобути основний обсяг теоретичних знань, підкріплений відповідним обсягом практичних умінь і навичок, в усіх розділах шахової майстерності. Діти, які спромоглися опанувати ці досить високі програмні вимоги, відтак мають усі підстави для подальшого підвищення свого класу гри та досягнення результатів високого рівня.

На етапі поглибленої підготовки в навчально-тренувальних групах учні опановують ті ж самі розділи шахової теорії, але на дедалі складнішому рівні. Набагато більше часу приділяється їх самостійній роботі над засвоєнням тих чи інших тем.

На етапі спортивного удосконалення, де до занять допускаються лише вихованці школи на рівні I розряду та кандидатів у майстри, ці заняття набувають вже більш консультативного характеру. Тренер і спортсмени спільно займаються складною аналітичною роботою над шаховим матеріалом, який має безпосереднє відношення до конкретної теоретичної та практичної підготовки вихованців школи.

На етапі підвищення спортивної майстерності в групах вищої спортивної майстерності спортсмени згідно з Положенням про ДЮСШ займаються за індивідуальними планами підготовки, затвердженими директором школи. Характер теоретичних занять є суто консультативним.

У практиці навчання шахістів випробовувалися два основних методи побудови занять: лінійний та концентричний (комбінований). Перший метод передбачає викладання тематичного теоретично-практичного матеріалу шляхом поступового нагромадження обсягу інформації та ускладнення завдань щодо його засвоєння за програмою. За другим методом тематичні розділи вивчаються не поспіль один за одним, а частками. І хоча при цьому порушується цілісність сприйняття учнями теми, зате самі заняття стають різноманітнішими й дозволяють за певний період охопити відразу одну-дві чи більш тем з кожного розділу.

Лінійний метод виправдав себе для вивчення порівняно невеликих за обсягом тем. Викладання цілих розділів, як правило, здійснюється концентричним методом. Наприклад, протягом тижня одне заняття присвячується дебюту, одне - середині гри, одне - ендшпілю. Потім так само вивчаються наступні теми цих розділів, при цьому є змога повернутися до попередніх тем, щоб закріпити знання розглянутого матеріалу.

Тренер-педагог повинен правильно організувати процес занять. Для організації роботи можна використати специфічні для фізичної культури методи тренування: фронтальний; груповий; метод індивідуальних завдань. Крім того, рекомендується застосовувана зараз у практиці роботи багатьох шахових шкіл організаційно-методична форма занять, умовно названа "коловим тренуванням".

На практиці у шаховій педагогіці існують типові форми занять:

бесіда;

семінар;

диспут (консультаційні партії);

лекція;

робота з літературою;

розгляд та аналіз партій-першоджерел;

заняття з теорії дебюту, міттельшпілю, ендшпілю;

змагання з швидких шахів, блицтурніри, конкурси рішення позицій;

контрольні та заняття-іспити, сеанси одночасної гри;

робота з комп'ютером.

Застосування **фронтального методу** передбачає таку організацію роботи учнів, за якої вся група виконує яке-небудь одне, загальне для всіх завдання. Переважно цей метод може мати місце у вступній та заключній частинах заняття, але іноді й в основній, особливо в молодших групах. Фронтальний метод здебільшого використовується при проходженні не дуже складного матеріалу програми на етапі первісного навчання та з дітьми 6-7 років. Це обумовлене тим, що дітям молодшого шкільного віку при виконанні завдання потрібно безпосереднє керівництво тренера-педагога.

Як правило, застосування фронтального методу не вимагає складного устаткування й особливо ефективно при перегляді міні-партій.

За групового методу організації роботи учнів група ділиться на відділення, кожне з яких виконує своє завдання.

Груповий метод частіше використовується на тренуваннях зі старшими спортсменами при проходженні досить складного матеріалу, коли тренеру-педагогу потрібно приділяти велику увагу учням, що засвоюють складний матеріал, і надавати їм допомогу. Окремі групи учнів можуть отримувати завдання, що відповідають різним етапам вивчення матеріалу й різному ступеню складності. Груповий метод забезпечує диференційований підхід до учнів у процесі навчання. Його застосування дає реальну можливість привчити учнів до самостійних занять, залучаючи для допомоги актив.

Метод індивідуальних завдань передбачає самостійне виконання завдань, запропонованих учителем або обраних учнями. У молодшому віці метод індивідуальних завдань допомагає ознайомитися й одержати реальну оцінку підготовленості учнів у тому або іншому дебюті, у тій або іншій частині партії, схильності до того або іншого виду ведення гри. Метод індивідуальних завдань уможливорює диференціювання вправ за змістом і характером навантаження для окремих учнів, може застосовуватися у всіх групах за будь-яких умов.

Підрунтя **колового методу** складає схема-символ, яка відображає підбір шахових вправ з послідовною їх зміною при навантаженні, що точно регламентується, на головні ідеї розвитку шахових компонентів майстерності. Кожне з нових завдань є розвантажувальним стосовно попереднього. Коловий метод має багато позитивних моментів: заняття цікаві, емоційні, у них використовуються різноманітні завдання, що вимагають оригінальності мислення, розвивають творчий підхід, а отже, розумову активність.

Ця найбільш ефективна форма підготовки перед змаганнями разом з тестуванням дозволяє спортсмену краще відчути свій стан, спортивну форму, визначити швидкість розрахунку, на що опиратися й чого уникати під час гри. При цьому спортсмен одержує об'єктивну інформацію про плюси та мінуси своєї гри.

Колове тренування максимально наближає умови занять до ігрових. Доцільно використовувати таку організаційно-методичну форму, переслідуючи конкретні завдання, наприклад: у групах 1-4-го років навчання - для розвитку рахункових здібностей та вироблення впевненості при прийнятті рішень; у групах 4-5-го років навчання - для оцінки позиції й складання плану гри, підтвердженого варіантами; у групах 3-7-го років навчання - для удосконалювання техніки реалізації переваги, техніки гри в ендшпілі.

До тренера при організації колового тренування ставляться вимоги глибокої шахової ерудиції: добре підготувати серію колових завдань, уміло міняючи їх на більш важкі або легкі.

Комплексне тренування містить у собі елементи перерахованих вище методів тренувань. При проведенні комплексного тренування потрібно включати декілька різних видів робіт. Специфічність викладання шахів полягає в тому, що до більшості тем доводиться повертатись на всіх наступних етапах навчання, але на все більш складному рівні.

3.2. Практична підготовка

Умовно можна виділити такі основні різновиди практичної підготовки - навчально-ігрова, змагальна та аналітична практика.

Навчально-ігрова практика здійснюється у вигляді навчальних партій, вправ, тренувальних змагань. Ця практика - найближча до тематичних розділів шахової теорії, які водночас вивчаються в групі. Наприклад, триває вивчення актуальних варіантів з дебютного репертуару учнів. Учня пропонується зіграти кілька партій за тим чи іншим дебютним варіантом. Для навчальних партій характерним є те, що спортивна мета в них відступає на другий план проти мети навчальної. Тренер, коли вважає за потрібне, може запропонувати гравцям з якогось моменту припинити перебіг партії та переграти її, замінивши невдалий хід доцільнішим, аби зустріч вийшла повчальнішою. Далі тренер може запропонувати учням вправи: в якомусь варіанті оцінити позицію, визначити плани сторін, знайти найкращий хід тощо. Нарешті, можна провести за скороченим регламентом часу цілий турнір, в якому всі партії мали б починатися певним дебютом.

Змагальна практика - це передусім сеанси одночасної гри (для учнів молодшого віку) та кваліфікаційні турніри. Тут головне - спортивний результат. Тренер може під час партії звернути увагу учня на ту чи іншу допущену помилку, хоч і забороняючи брати хід назад. Сеанси може давати як сам тренер, так і запрошений шахіст високої кваліфікації, а то й вихованець цієї ж школи зі старшої групи.

Аналітична практика, як жодна інша, сприяє вихованню здатності самостійно мислити. Її діапазон надзвичайно широкий: систематичне ознайомлення з шаховою літературою, вивчення особливостей шахових стилів, шкіл і напрямків, ознайомлення з ідеями шахових задач та етюдів; самостійний (чи за участі тренера та учнів групи) аналіз турнірних і матчевих партій, типових позицій, розробка дебютних систем, розгляд і оцінка творчості суперників, аналіз позицій відкладених партій; складання та поповнення індивідуальної шахової картотеки (при можливості - комп'ютерної), що включає проаналізовані дебютні системи, теоретичні позиції, типові партії, творчі характеристики суперників, статті та інші навчальні матеріали.

Методи аналізу докладно вивчаються в теоретичному курсі. Закріплення здобутих знань в аналітичній практиці може проходити й у вигляді індивідуальних занять, коли спортсмен виконує якусь аналітичну роботу самостійно, а на заняття подає отримані висновки - реферат, коментар тощо.

Планування практичної підготовки багато в чому залежить від календаря змагань позашкільного масштабу, участь учнів у яких не входить до планової сітки годин. Ті чи інші розділи практичної підготовки мають пристосовуватися до цього календаря. Під час позасіткових змагань заняття з практичної підготовки включають підготовку до партій, аналіз зіграних партій тощо. Між такими змаганнями плануються планові внутрішньошкільні змагання (класифікаційні тощо), інші форми практичної підготовки, не пов'язані зі спортивними завданнями.

3.3. Психологічна підготовка

У підґрунті психологічно-вольової підготовки лежать, з одного боку, психологічні особливості виду спорту, з іншого - психологічні особливості спортсмена. Що більша відповідність між ними, то швидше можна чекати високих результатів.

У психологічній підготовці шахіста можна виділити:

об'єктивну психодіагностику в системі відбору та підготовки;

базову психологічну підготовку, яка включає: розвинення таких специфічно важливих для нього психічних функцій та якостей, як логіка мислення, уважність, пам'ять, уява, здатність до аналізу та самоаналізу, цілеспрямованість, ініціативність тощо; психологічну освіту (формування системи спеціальних знань про психіку людини); формування вмінь регулювати свій психологічно-вольовий стан, зосереджуватися перед партією, мобілізувати сили під час партії, протистояти несприятливим впливам тощо;

психологічну підготовку до занять, яка забезпечує їх максимальну ефективність;

психологічну підготовку до і під час змагань, яка ґрунтується на базовій підготовці, забезпечує оптимальну готовність шахіста до спортивної боротьби та включає в себе: а) самоаналіз і самооцінку; б) вивчення та розуміння особливостей поведінки суперників у різних ігрових ситуаціях, ставлення їх до власної гри, їх самооцінку та ставлення до досягнень і гри інших шахістів; в) дослідження особливостей взаємодії суперників у процесі боротьби.

До проведення занять з психологічно-вольової підготовки залучається фахівець із спортивної психології.

Тематика занять з психологічної підготовки:

психологія протиборства в шахах;

психологічна взаємодія супротивників;

психологія атаки та захисту;

проблема ризику в шахах;

проблеми інтуїції;

класифікація ситуацій ризику;

психологія гри в позиціях динамічної рівноваги;

підтримання напруження впродовж тривалого часу;

готовність іти на ризик;
 урахування індивідуальних особливостей партнера в процесі вибору ходу;
 різні ситуації вибору ходу;
 турнірна тактика;
 контроль власного стану в процесі турніру.

Випробуванням практичним заняттям з психологічної підготовки є аналіз вирішальних партій визначних турнірів і матчів.

3.4. Фізична підготовка

Шахові змагання за своєю тривалістю не мають аналогів в інших видах спорту (у середньому 9-16 днів, іноді до 9 год. у день), тому надзвичайно важливою є фізична підготовленість спортсменів, їх витривалість.

Фізична підготовка учнів ДЮСШ спрямована на:

прищеплення навичок додержання вимог здорового способу життя;
 виховання здатності витримувати інтелектуальні та емоційні навантаження;

підвищення загальної працездатності;

здобуття високого рівня спортивної форми під час відповідальних змагань;

загальне оздоровлення і зміцнення основних фізіологічних функцій організму під постійним медичним контролем.

План фізичної підготовки може включати передусім спеціальні м'язові вправи для підвищення тонуусу організму, а також систематичні заняття під керівництвом досвідченого тренера-фахівця у спортзалі чи на ігровому майданчику, відвідування плавального басейну, щоденну ранкову гімнастику тощо.

Сприятливий фізичний стан шахіста під час змагань - один з серйозних чинників його успішного виступу .

3.5. Медико-біологічний контроль

Основна специфіка шахів полягає в тому, що вони належать до гіподинамічних (нем'язових) видів спорту, яким притаманні такі особливості:

широкий віковий діапазон (від дитячого дошкільного віку до похилого);

можливість активної участі в змаганнях осіб з послабленим фізичним станом і навіть з деякими відхиленнями у стані здоров'я, в т.ч. інвалідів (проводяться чемпіонати серед сліпих, глухонімих тощо);

значне інтелектуальне та емоційне напруження на фоні гіподинамії, що може негативно впливати на фізіологічний стан шахіста.

Ці особливості вимагають проводити регулярний медичний контроль за станом здоров'я учнів - початкове та поточне обстеження. Їх виконує лікар,

який працює в тісному контакті з лікарсько-фізкультурним диспансером, кабінетом лікарського контролю поліклініки, тренерами. До його обов'язків входять:

- організація диспансерного спостереження і лікарського контролю за станом здоров'я учнів;

- проведення профілактичних і лікувальних заходів;

- проведення з учнями та їх батьками бесід з питань режиму, гігієни, загартування, самоконтролю, раціонального харчування, профілактики захворювань тощо.

Діти, зараховані до ДЮСШ, мають стати на облік у лікарсько-фізкультурному диспансері, де відтак перебуватимуть під постійним контролем. Двічі на рік учні мають пройти обстеження. Чимала роль належить медичним профілактичним заходам.

3.6. Педагогічний контроль

Головним критерієм оцінки перспективності учнів є їх спортивні результати, але це далеко не єдиний вагомий критерій. Досвідчений тренер, розглядаючи партії учня, обов'язково звертає увагу на якість гри, на його здатність до аналізу тощо.

З метою об'єктивного визначення сильних і слабких сторін у шаховій підготовці учня застосовують також регулярні контрольні заняття. Традиційна форма таких занять - розв'язання шахових позицій з подвійною метою: а) визначити особливості досягнутого учнем рівня підготовленості; б) допомогти йому в розвиненні компонентів шахової майстерності.

Спеціалізовані перевірки такого роду в спорті називають тестами. У шаховій педагогіці тестування набуває дедалі ширшого розповсюдження, допомагаючи вести регулярний контроль за рівнем підготовленості юних спортсменів, а також правлячи цілям відбору, визначенню індивідуальних особливостей мислення шахістів.

Можна запропонувати 10 завдань, на розв'язання кожного дається фіксований час - 5-10 хв. (до падіння прапорця на шаховому годиннику). Конкурс провадиться без перерви, триває близько 1 год. Завдання слід відбирати, враховуючи передусім рівень підготовленості учнів. Якщо тестування має за мету перевірити міцність засвоєних знань, приклади добираються з розглянутого на заняттях матеріалу. Тести на перевірку певних здібностей учня складають з прикладів на відповідну тематику.

3.7. Виховна робота

Мета виховної роботи - сприяти формуванню особистості спортсмена як громадянина, людини високих морально-вольових якостей, котра серйозно і самовіддано ставиться до обраного виду спорту. Виховними засобами є передусім особистий приклад і педагогічна майстерність тренера, а також атмосфера працелюбності, взаємодопомоги та творчості в колективі,

наставництво старших спортсменів, високоякісна організація навчального процесу тощо.

Основні виховні заходи: урочистий прийом вступників; проводи випускників; організація спеціалізованих шахових свят; змагальна діяльність учнів та її аналіз; систематичне підбиття підсумків навчальної та спортивної діяльності учнів; проведення тематичних свят; зустрічі зі знайомими спортсменами; екскурсії, культпоходи до музеїв, виставок тощо; оформлення стендів і стінгазет та ін.

3.8. Інструкторська та суддівська практика

Упродовж усього періоду навчання тренер готує собі помічників, залучаючи шахістів старших розрядів до занять з молодшими спортсменами та до суддівства змагань.

На етапі поглибленої підготовки для спортсменів навчально-тренувальних груп слід організувати спеціальний семінар з підготовки громадських тренерів і суддів. Наприкінці семінару слухачі складають залік з теорії та практики, який оформлюється протоколом, де кожному виставляються оцінки з теорії, практики та підсумкова оцінка. Присвоєння звань “Громадський суддя зі спорту” та “Юний інструктор зі спорту” оформлюється наказом чи розпорядженням по ДЮСШ.

Для складання програми семінару з підготовки інструкторів можна скористатися матеріалами даної навчальної програми.

Основною частиною програми семінару, спрямованої на підготовку суддів, є “Правила шахів ФІДЕ”, в яких викладені правила гри в шахи, правила змагань ФІДЕ, розглядаються види шахових змагань (турнір, матч, матч-турнір), системи їх проведення (колова, шевенінгенська, олімпійська, швейцарська тощо), правила суддівства та ін.

4. ПЛАНУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНОЇ РОБОТИ

Проблема раціонального планування навчально-тренувального процесу полягає в тому, щоб узгодити досить-таки жорсткий ліміт учбових годин з величезним обсягом теоретичного програмного матеріалу та обов’язковою потребою приділяти значну частину часу практичній підготовці юних шахістів.

Виходячи з цієї кількості годин на тиждень, що відводиться в ДЮСШ для занять у певній навчальній групі, весь річний ліміт кожної з них розподіляється між видами спортивної підготовки (табл.2).

4.1. Загальний план занять, год.

Таблиця 2

Рік навчання	Вид підготовки				Разом
	Теоретична	Практична	Психологічна	Фізична	
Групи початкової підготовки					
1-й	134	134	4	40	312
2-й	134	134	4	40	312
Навчально-тренувальні групи					
1-й	226	226	8	60	520
2-й	278	278	8	60	624
3-й	370	370	12	80	832
Більше 3	412	412	12	100	936
Групи спортивного удосконалення					
1-й	512	512	20	100	1144
2-й	560	560	28	100	1248
Більше 2	658	658	40	100	1456

Заняття у групах вищої спортивної майстерності плануються за індивідуальним графіком.

4.2. Планування занять на етапі базової підготовки (групи початкової підготовки), год.

Таблиця 3

Вид підготовки, тематичний розділ	Рік навчання		
	1-й	2-й	3-й
Теоретична підготовка			
Загальна теорія	58	38	62
Дебют і середина партії	38	48	72
Закінчення	38	48	52
Разом ...	134	134	186
Практична підготовка			
Навчальні партії, вправи, тренувальні змагання	38	38	52
Кваліфікаційні турніри, сеанси одночасної гри	68	68	82
Аналіз партій та типових позицій, індивідуальні заняття	28	28	52
Разом ...	134	134	186
Психологічна підготовка	4	4	4
Фізична підготовка	40	40	40
Усього:	312	312	416

До занять на наступному етапі підготовки зараховуються спортсмени, які виконали контрольно-залікові нормативи та показали в змаганнях результати не нижче III розряду.

4.3. Планування занять на етапі поглибленої підготовки (навчально-тренувальні групи), год.

Таблиця 4

Вид підготовки, тематичний розділ	Рік навчання				
	1-й	2-й	3-й	4-й	5-й
Теоретична підготовка					
Загальна теорія	82	106	140	154	174
Дебют і середина партії	102	126	180	204	224
Закінчення	42	46	50	54	64
Разом ...	226	278	370	412	462
Практична підготовка					
Навчальні партії, вправи, тренувальні змагання	42	46	50	54	64
Кваліфікаційні турніри, сеанси одночасної гри	82	106	140	154	174
Аналіз партій та типових позицій, індивідуальні заняття	102	126	180	204	224
Разом ...	226	278	370	412	462
Психологічна підготовка	8	8	12	12	16
Фізична підготовка	60	60	80	100	100
Усього:	520	624	832	936	1040

До занять на наступному етапі підготовки допускаються спортсмени, які виконали нормативи I розряду або кандидата в майстри спорту.

4.4. Планування занять на етапі спортивного удосконалення (групи спортивного удосконалення), год.

Таблиця 5

Вид підготовки, тематичний розділ	Рік навчання		
	1-й	2-й	3-й
Теоретична підготовка			
Загальна теорія	194	220	256
Дебют і середина партії	244	260	286
Закінчення	74	80	116
Разом ...	512	560	658
Практична підготовка			
Навчальні партії, вправи, тренувальні змагання	74	80	116
Аналіз партій та типових позицій, індивідуальні заняття	438	480	542
Разом ...	512	560	658
Психологічна підготовка	20	28	40
Фізична підготовка	100	100	100
Усього:	1144	1248	1456

До занять на наступному етапі підготовки зараховуються спортсмени, які виконали розрядні нормативи майстра спорту.

**4.5. Планування занять на етапі підвищення спортивної майстерності
(групи вищої спортивної майстерності)***

Таблиця 6

Заняття	Місяць											
	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Тренувальні	$\frac{10}{60}$	$\frac{22}{132}$	$\frac{21}{126}$	$\frac{22}{132}$	$\frac{10}{60}$	$\frac{7}{42}$	$\frac{21}{126}$	$\frac{22}{132}$	$\frac{10}{60}$	$\frac{22}{132}$	$\frac{21}{126}$	$\frac{22}{132}$
Загальнофізична підготовка	$\frac{2}{6}$	$\frac{5}{15}$	$\frac{4}{12}$	$\frac{5}{15}$	$\frac{2}{6}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{4}{12}$	$\frac{5}{15}$	$\frac{2}{6}$	$\frac{5}{15}$	$\frac{4}{12}$	$\frac{5}{15}$
Самостійні	$\frac{2}{6}$	$\frac{5}{15}$	$\frac{4}{12}$	$\frac{5}{15}$	$\frac{2}{6}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{4}{12}$	$\frac{5}{15}$	$\frac{2}{6}$	$\frac{5}{15}$	$\frac{4}{12}$	$\frac{5}{15}$
Участь у змаганнях	Першість міста (області)		Міжнародний турнір		Першість України		Півфінал чемпіонату України		Чемпіонат України		Чемпіонат Європи, світу	

* У чисельнику - кількість днів на місяць, у знаменнику - кількість годин

План занять у групах вищої спортивної майстерності ґрунтується на індивідуальних планах спортсменів, які складаються за таким зразком:

Індивідуальний план спортсмена

на _____ рік

Прізвище, ім'я та по-батькові _____

Спортивний розряд, звання _____

Група _____

Кількість тренувань на тиждень _____

Кількість тренувань на день _____

Тренер _____

Завдання:

1. Успішно виступити в першості України - здобути право виступити в чемпіонаті світу чи Європи серед юнаків (дівчат).
2. Підготуватися до виступу в чемпіонаті світу, Європи серед юнаків (дівчат).
3. Здобути право виступити в чемпіонаті України (серед дорослих спортсменів).

5. ТЕОРЕТИЧНО-ПРАКТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ

5.1. Етап базової підготовки (групи початкової підготовки)

Перший рік навчання

Розділ 1. Вступний історичний огляд

Зміст занять

Шахи - одна з найпоширеніших у світі ігор. До Міжнародної шахової федерації (FIDE) входять близько 150 країн з п'яти континентів земної кулі. Походження шахів оповите легендами, котрі сягають понад тисячу років. Одна з них - про неймовірну кількість зерен на шахівниці - найвідоміша. Суть цієї та інших легенд, які відносять народження шахів до древньої Індії, - в образному прославленні могутності людського розуму, його переваги над грубою силою.

Шлях розповсюдження шахів у першому тисячолітті нашої ери з країн Сходу в Європу, зокрема в Україну. Шахові сюжети в билинах часів Київської Русі (про богатиря та вмілого шахіста Михайла Потока, про двобій за шахівницею князя Володимира Красне Сонечко з дружиною боярина Ставра Годіновича та інші).

Шахи як спортивна гра. Чемпіони світу - від В.Стейніца до В.Крамніка. Шахові зірки України (Василь Іванчук, Руслан Пономарьов, Наталія Жукова, Катерина Лагно, Сергій Карякін та інші гросмейстери екстра-класу). Українські шахістки-чемпіонки Європи 1993 р. Успіхи шахістів України в чемпіонатах світу та Європи серед юнаків та дівчат (Інна Гапоненко, Наталія Жукова, Наталія Кисельова, Владислав Боровиков). Чоловіча збірна України - віце-чемпіон Європи 1992 р. і світу 1993 р., командний чемпіон світу 2001 р., переможець шахової Олімпіади 2004р. Жіноча збірна України - переможець шахової Олімпіади 2006 р.

Методичні рекомендації

Головна мета занять - підвищити інтерес дітей до шахів (тренеру слід враховувати їх вікові особливості). Вступна промова в занятті не повинна перевищувати 15-20 хв., бути доступною для дітей. Вона сприйматиметься учнями активніше, якщо викладач ілюструватиме її невеличкими, але цікавими історичним подробицями. Скажімо, в розповіді про третього чемпіона світу Х.-Р.Капабланку варто розповісти, як він вже в чотирирічному віці зацікавився шахами (в Гавані тоді проходив матч-реванш за світову корону В.Стейніц-М.Чигорін) і незабаром обіграв батька. Якщо тренер підбере для цієї теми чимало цікавого матеріалу, який важко вмістити в межах

одного заняття, то може розподілити його на кілька частин і відтак присвячувати їм по 10-15 хв. кожного заняття перед висвітленням основної теми. Говорячи про важливість занять шахами, можна привести деякі афоризми:

1. “Спільним у науки і шахів є те, що ці заняття вимагають дисциплінованості в досягненні окресленої мети” (М.Ейве, чемпіон світу з шахів).

2. “Шахи для мене - це особливий світ, світ боротьби планів і пристрастей”. (С. Прокоф'єв, композитор).

3. “Навчання шахової гри повинно бути вихованням здатності самостійно мислити” (Е.Ласкер, чемпіон світу з шахів).

4. “Шахи, як любов і музика, володіють здатністю робити людину щасливою” (З.Тарраш, гросмейстер).

5. “Шахова гра - це випробування розуму” (Й.-В.Гете, автор “Фауста”).

6. “Шахи - не для слабких духом людей” (В.Стейніц, перший офіційний чемпіон світу з шахів).

7. “Ніхто не пожалкує про час, відданий шахам, адже вони допоможуть у будь-якій професії” (Т.Петросян, чемпіон світу з шахів).

Розділ 2. Правила гри. Шахова нотація

Шахівниця і фігури

Зміст занять

Базові поняття: шахівниця, поле, лінія, вертикаль, горизонталь, діагональ. Правило розташування шахівниці: в правому куті - біле поле. Назви ліній та полів.

Назви фігур і пішаків. Запис їх розміщення на шахівниці.

Початкова позиція. Правило: “Ферзь любить свій колір”.

Поняття: королівський фланг, ферзевий фланг, центр. Запис початкової позиції.

Методичні рекомендації

Щоб учні швидше опанували матеріал теми, можна скористатися якимись образними порівняннями (наприклад, назва вертикалі - назва “вулиці”, номер горизонталі - номер “хатинки”, назва поля - її “адреса”). Правило запису поля: спершу - літера, потім -цифра. Правило запису позиції фігури: спершу - її скорочена назва, потім - назва поля. Під час занять учні мають потренуватися в правильному записі позиції, додержуючи таких правил:

- 1) спочатку записують розміщення білих, потім - чорних;
- 2) послідовність запису: король, ферзь, тури, слони, коні, пішаки;
- 3) фігури позначаються першою великою літерою свого найменування (за винятком короля - Кр), пішаки - маленькою (п). Між позначенням пішака і поля ставлять крапку, а якщо на шахівниці кілька одноколірних пішаків, то після позначки “п” ставлять дві крапки;
- 4) за наявності однойменних одноколірних фігур раніше вказують ту з них, яка стоїть ближче до вертикалі “а”, а якщо обидві стоять на одній вертикалі, то ту, що ближча до першої горизонталі;

5) записавши розміщення одноколірних фігур, у дужках вказують їх кількість. Слід привчити учнів до правильної техніки запису з самого початку.

Гра і результат

Зміст занять

Загальне визначення ходу і взяття. Право першого ходу.

Тура. Слон. Ферзь. Кінь.

Пішак. Взяття пішака. Перетворення пішака.

Поняття про напад і захист.

Король. Шах. Мат. Пат. Вічний шах. Рокіровка.

Результат партії - виграш або нічия. Різновиди нічієї. Запис ходів у партії. Повна і скорочена нотації.

Методичні рекомендації

Далеко не всі діти, які приходять до ДЮСШ вже вміючи грати в шахи, добре знайомі з усіма правилами гри. Зокрема, деякі з них незнайомі з правилами перетворення пішака, взяття на проході, рокіровки тощо. Треба не шкодувати часу на якомога міцніше засвоєння дітьми всіх основних правил. Якщо потрібно, цій темі слід присвятити кілька занять з повторенням засвоєного матеріалу, перевіркою домашніх завдань, практичними вправами, в яких застосовуються ті чи інші складні правила.

Для кожної фігури встановлені свої правила ходу (переміщення) по полях шахівниці.

Хід може бути зроблений на вільне поле або на поле, зайняте фігурою суперника. Узяти (побити) - значить зробити хід на поле, зайняте фігурою суперника, при цьому фігура чи пішак суперника знімається з дошки. Узяття виконується за один хід і не є обов'язковим: можна бити, можна не бити.

Тура ходить і б'є фігури по прямих лініях (горизонталях і вертикалях), на яких вона знаходиться.

Слон ходить і б'є по косих лініях (діагоналях), на яких він знаходиться. У початковій позиції один зі слонів кожного супротивника стоїть на чорному полі, інший - на білому. Слон, що ходить по білих полях, називається білопольним, а той, що ходить по чорних полях, - чорнопольним.

Ферзь ходить на будь-яке поле по горизонталі, вертикалі чи діагоналі, на яких він перебуває. Таким чином, ферзь поєднує властивості тури та слона. В англійських країнах ферзя називають королевою.

Кінь - фігура хитра. Рухається і б'є так: два поля - по вертикалі, одне чи два - по горизонталі, одне - по вертикалі в різні боки. Тому хід коня схожий на букву Г. З білого поля кінь стрибає на чорне, з чорного - на біле. Кінь - єдина фігура, що може перестрибувати через свої чи чужі фігури або пішаки, які при цьому залишаються на місці. Хід коня завершується взяттям "чужої" фігури, якщо вона знаходиться на кінцевому полі його руху.

Пішак ходить уперед по вертикалі на одне поле, але при виконанні ходу з початкового положення дано право вибору: зробити хід пішаком на

одне поле або на два. Пішак, що вже робив хід, втрачає право ходити на два поля. Назад пішак не ходить і не б'є на відміну від фігур. Пішак б'є не так, як ходить. Взяти фігуру партнера пішаком можна тільки навскоси (по діагоналі), уперед на найближче поле. (Виключенням з цього правила є взяття "на проході"). Білі пішаки переміщуються в бік тільки восьмої горизонталі, чорні - тільки першої.

Пішак, що досяг останньої горизонталі, знімається з дошки і замінюється будь-якою фігурою того ж кольору, окрім короля. У цьому випадку найчастіше пішака замінюють ферзем. Якщо всі вісім пішаків досягнуть останньої горизонталі, то на дошці теоретично може опинитися, наприклад, 9 ферзів або 10 коней відповідного кольору.

Якщо пішак, проходячи два поля, пройде поле, що знаходиться під ударом пішака супротивника, то останній має право його взяти, а сам стає на поле, яке він прострілював. Це і є правило узяття "на проході".

Король, як і ферзь, ходить у різні боки, але тільки на сусіднє поле. Він єдина шахова фігура, яку за правилами не можна підставити під бій фігури суперника, не можна залишити під боєм, тому й побити короля не можна. Король може знімати будь-яку фігуру, що не має захисту.

Крім того, королю один раз за весь час гри надається право зробити подвійний хід - рокіровку. Рокіровка - одночасне (в один хід) переміщення короля і тури по останній горизонталі. Причому першим переміщується король на два поля в бік до тури, яка потім переставляється через короля і ставиться з ним поряд.

Коротка рокіровка здійснюється з ближньою від короля турою. Рокіровка неможлива, якщо король або тура здійснювали ходи в партії.

Рокіровка тимчасово неможлива, якщо:

- а) між королем і турою знаходяться інші фігури;
- б) король перебуває під нападом (шахом) або може потрапити під напад (шах) у результаті рокіровки;
- в) поле, яке перетинає король, знаходиться під ударом.

Якщо гравець торкнувся тури, а потім короля, то рокіровка неможлива, і слід зробити хід цією турою.

Партія вважається виграною гравцем, який поставив мат королю партнера.

Партія вважається виграною гравцем, партнер якого заявив, що він здається.

Не завжди шахова партія закінчується перемогою одного з суперників.

Партія вважається нічиєю, коли виникає позиція, в якій жоден з гравців не може поставити мат королю партнера за будь-якої кількості можливих ходів. Вважається, що така партія завершилась "мертвою позицією". Найпростіший приклад - на дошці залишилися тільки королі. За правилами гри королі не мають права підходити один до одного, а отже, не можуть ні оголосити шах, ні поставити мат своєму супернику. Тому подальша гра не має сенсу. Зустріч закінчується внічию. Нічийними вважаються і такі позиції, в яких один з партнерів хоча й має перевагу в

силі, але її не досить для того, щоб поставити мат самотньому королю суперника. До нічиєї призводить і вічний шах.

Партія може закінчитися внічию, якщо однакова позиція виникла на дошці тричі.

Партія може закінчитися внічию, якщо останні 50 ходів поспіль зроблені кожним гравцем без пересування жодного пішака та без узяття будь-якої фігури

Якщо жоден із суперників не бачить шляхів виграшу чи пошук виграшу пов'язаний з надмірним ризиком, то можливий нічийний результат у випадку взаємної згоди партнерів: один з них пропонує нічию, інший погоджується з пропозицією. За умови відхилення нічиєї партія продовжується.

Ще один з випадків виникнення нічиєї - це пат. **Пат** - положення, в якому одна із сторін, що має ходити, не може зробити хід ні однією фігурою, причому король під шахом не знаходиться. Найчастіше пат виникає через недбайливість у виграшних позиціях, квапливість і необачність суперника, що має значну перевагу.

Мета шахової партії - поставити мат королю суперника. Навчити дітей ставити мат є найважливішим завданням 1-го року навчання, адже підґрунтям всіх матових комбінацій та, власне, і шахів є вправи на мат в один хід. Потрібно знати всі **типові матові ідеї**. Тим більше, що в сучасних шахах доля партій часто вирішується в умовах недоліку часу на обдумування. І якщо в дитинстві не розв'язав велику кількість завдань на мат в один хід, то рано чи пізно це позначиться. Подібних базових завдань повинно бути дуже багато.

Уміння поставити мат в один хід - найважливіший шаховий елемент, база для розуміння шахів, для творчості, для формування здатності діяти в думках. Дітям потрібно повною мірою відчувати гармонію взаємодії фігур при поставленні мату.

Корисно використовувати завдання, в яких треба знайти можливе рішення за білих і за чорних. Використання принципу "2 в 1" вирішує найважливіше завдання - навчити дітей молодшого віку грати білими і чорними фігурами, усунути "комплекс білого кольору" (діти повинні отримувати задоволення від гри будь-яким кольором).

Шах - це напад на короля. Той із суперників, король якого потрапив під шах, повинен захистити його, щоб продовжувати гру. Захистити короля можна кількома способами:

1. Побити фігуру чи пішака, що напали на короля, якщо вони перебувають під боєм. Зрозуміло, що цей спосіб не можна використати, якщо шах оголошують одразу дві фігури. Такий шах називається подвійним.

2. Піти королем на поле, що не знаходиться під ударом суперника.

3. Захиститися від фігури, що атакує, своєю фігурою (перекритися). Цей спосіб не можна використати, якщо шах оголошують кінь чи пішак.

Оголошувати шах вголос не обов'язково. Вічний шах - серія ходів, від яких король не може сховатися.

Типові матові ідеї

Мат - це напад на короля, від якого немає захисту. З оголошенням мату королю суперника мета шахової гри вважається досягнутою і партія припиняється. За сучасними правилами “оголосити мат” зовсім не означає вимовити це слово вголос. Досить зробити хід, після якого на дошці виникне положення мату.

Заключний удар королю суперника наносить, як правило, одна фігура. Проте фігури рідко діють поодиноці. Шахіст грає красиву партію, відшукуючи кращі ходи серед безлічі варіантів. Він керується законами гармонії. А гармонія в шахах - це взаємодія фігур. Можна сміливо сказати, що клас гри шахіста багато в чому визначається вмінням розташовувати свої бойові сили таким чином, щоб вони підтримували й доповнювали один одного. Характер зв'язків між фігурами залежить від їх індивідуальних властивостей, завдань, що вони виконують, і конкретних особливостей позиції. Краще за все взаємодія фігур виявляється під час атаки короля суперника. Тут кожна фігура розкриває свої здібності. Е.Ласкер, другий чемпіон світу з шахів, писав: “Щоб дати мат, зовсім не потрібно мати у своєму розпорядженні великої кількості фігур. Потрібно лише, щоб сила цих фігур була використана найбільш раціональним чином”.

У грі на мат в один хід фігури можуть виконувати різні завдання:

1. Одна (іноді дві) з фігур може тільки оголошувати мат, а інші допомагають їй, контролюючи шляхи відходу короля суперника.
2. Одна з фігур може не тільки оголошувати мат, але водночас здійснювати контроль деяких полів відходу короля суперника, а інші фігури, допомагаючи їй, контролюють решту полів його втечі.

Зрозуміло, що легше поставити мат на краю дошки (а найлегше - у куті), де рухливість короля вже обмежена.

При оголошенні мату можуть бути використані прийоми відкритого та подвійного шахів, зв'язування та блокування. Таким чином, вже на цьому етапі можна розпочинати ознайомлення з елементарними прийомами шахової тактики.

Якщо фігура прикриває свого короля від атаки далекобійної фігури суперника, то вважається, що вона зв'язана королівською (її ще називають повною) зв'язкою. Така фігура нерухома або може пересуватися лише по лінії зв'язки.

При блокуванні свої ж фігури заважають королю. (Показати найпростіші приклади спертого мату).

Лінійний мат ставиться на краю дошки лінійними фігурами (тура, ферзь). У малюнку еполетного мату фігури-зрадники виглядають як погони (еполетети) на плечах короля.

Паралельно з опануванням загальних формально-технічних правил гри слід розповідати учням і про найважливіші спортивно-технічні правила ведення партії за шахівницею: “торкнув - ходи”, “поправляю”, “відпустив руку - хід зроблено”, “ходів назад не беруть”, “рокіровку починає не тура, а король” та ін. Приділити належну увагу правилам спортивної етики (коректної поведінки) під час гри: “не заважай супротивнику”, “не

користуйся підказками й сам нікому не підказуй” тощо. Вимогливість щодо додержання всіх спортивних правил повинна виявлятися з самого початку занять. Причому треба вимагати від учнів, щоб вони дотримувалися цих правил не лише в турнірах, але й у товариських партіях.

Потрібно також з самого початку привчити учнів правильно користуватися шаховою нотацією, присвятивши цій темі спеціальні вправи під час занять і домашні завдання.

На подальших етапах (після вивчення всіх шахових правил) учні повинні навчитися записувати свої партії та самостійно користуватися шаховою літературою.

Правила запису партії

Кожна фігура позначається першою великою літерою свого найменування (кожен гравець може використовувати першу літеру назви, застосованої в його країні).

Хід фігури записується за допомогою її позначення і поля, на яке вона ходить. Наприклад: Фс5 (ферзь пішов на поле с5), Кре1. Для пішаків указують тільки поля, на які вони переміщуються. Наприклад: е5, а5. Перед записом ходу ставиться його номер. Коли фігура здійснює взяття, слід ставити знак “х” між позначенням фігури та полем, на яке вона переміщується. Наприклад: Кхе5 (кінь побив на полі е5), Тхе3. Коли взяття здійснює пішак, треба вказати поле, з якого він переміщується, потім - знак “х” і поле, на яке він перемістився. Наприклад: схе5, gxf3, ахЬ5. У випадку “взяття на проході” поле, на яке переміщується пішак, позначається як поле, на яке він, здійснивши взяття, остаточно став, і в запису додається “е. р.” Наприклад: ехд6 е. р. Якщо дві однакові фігури можуть піти на одне й те ж саме поле, потрібно додатково вказати горизонталь чи вертикаль, на якій раніше стояла фігура, що зробила хід. Наприклад: Ксе2 (кінь з вертикалі “с” пішов на е2). Для позначення перетворення пішака наприкінці запису ходу вказується позначення фігури, в яку він перетворився. Наприклад: е8Ф (пішак пішов на е8 і перетворився у ферзя); сxd1К (пішак узяв фігуру на d1 і перетворився в коня).

Коротка рокировка позначається 0-0, довга - 0-0-0. Шах позначається знаком “+”, мат - знаком “#” чи “++” наприкінці запису ходу.

У минулому знаком “++” іноді позначали подвійний шах, а мат - знаком “х”; взяття позначалося “:” чи знак взагалі не ставився.

Часто використовували так звану повну нотацію. При записі ходу повною нотацією вказуються поле, на якому фігура стоїть, і через дефіс - поле, на яке вона ходить. Наприклад: Kg1-f3 (кінь з поля g1 пішов на поле f3).

У шаховій літературі можна зустріти в текстах партій також знаки, що використані для короткого коментування. Значення деяких з них:

- ? - помилковий хід;
- ?? - груба помилка;
- ! - сильний хід;
- !! - дуже сильний хід;
- !?! - хід, що заслуговує уваги;

- ?! - сумнівний хід;
- +— - у білих вирішальна перевага;
- \pm (+/-) - у білих перевага;
- +/= - у білих невелика перевага;
- = - рівна позиція;
- =/+ - у чорних невелика перевага;
- /+ - у чорних перевага;
- + - у чорних вирішальна перевага.

Тренер має усвідомити, що фундамент шахової культури в його учнів закладається вже на початковій стадії навчання.

Розділ 3. Порівняльна цінність фігур

Зміст занять

Кожна фігура залежно від “бойових властивостей” має свою цінність. Умовна одиниця приблизної порівняльної сили (цінності) фігур - один пішак. У сучасній практиці орієнтуються на таку шкалу: цінність коня або слона - 3 одиниці, тури - 5, ферзя -9. Винятковою є цінність короля.

Ферзь і тура - “важкі” фігури, слон і кінь - “легкі”. Перевага тури над легкою фігурою має в шахах спеціальну назву - “перевага в якості” або просто “якість”. Поняття про розмін. Різновиди розміну: 1) обмін однойменними або рівноцінними фігурами; 2) рівноцінний обмін різнойменними фігурами.

Поняття про матеріальну рівновагу. Різновиди матеріальної рівноваги:

- 1) наявність однакової кількості однойменних фігур і пішаків;
- 2) наявність різнойменних фігур, цінність яких приблизно однакова.

Поняття про матеріальну компенсацію.

Поняття про матеріальну перевагу. Різновиди матеріальної переваги:

- 1) наявність додаткової фігури чи пішака за умови рівноцінності інших фігур;
- 2) перевага в цінності різнойменних фігур.

Специфіка шахового терміну “зайва фігура” в значенні “на фігуру більше”. Поняття про жертву і позиційну компенсацію за матеріальні втрати.

Поняття абсолютної та відносної цінності фігур. Вплив позиції на цінність фігур. Поняття позиційної переваги та позиційної рівноваги на елементарних прикладах.

Методичні рекомендації

Розглядаючи тему шкали цінностей, слід мати на увазі, що у багатьох працях (переважно виданих у першій половині ХХ ст.) пропонувався трохи інший “прейскурант”: легка фігура - 3,5; тура -5; ферзь - 10. Неоднозначність оцінок впливає з того, що на практиці легка фігура з двома пішаками частіше переважає туру, дві легкі фігури приблизно рівноцінні турі та двом пішкам, а три легкі фігури - двом турам; останні ж трохи сильніші, ніж ферзь. Сучасна шкала зручніша для початківців, бо простіша; до того ж вона застосовується в більшості комп'ютерних програм.

Найсильніша фігура - ферзь, а найбільш слабка - пішак. Король - головна і безцінна фігура, оскільки від долі короля залежить результат шахової боротьби.

Сила фігур може змінюватися залежно від позиції, що створилася на дошці.

Фігури, крім тури, контролюють (б'ють) більше полів, якщо вони перебувають у центрі дошки. Наприклад, кінь, що перебуває в куті дошки, може зробити тільки 2 різних ходи, а в центрі дошки - 8. Важливо пам'ятати, що цінність фігур у першу чергу залежить від того, яку роботу вони виконують на дошці.

Завдання тренера - підшукати доступні для початківців ілюстративні приклади, які допомогли б їм закріпити теоретичний матеріал. Теми цього розділу корисно розглядати в подальшому на поглибленому ґрунті.

Розділ 4. Найпростіші закінчення

Зміст занять

Король і різні фігури проти самотнього короля. Поняття “виграшна позиція”. Її різновид - вирішальна матеріальна перевага. Техніка її реалізації в ситуаціях з двома турами, турою, ферзем проти самотнього короля. Поняття про план. Поняття про помилку.

Поняття “нічийна позиція”. Її різновид - недостатня матеріальна перевага. Ситуація “король і легка фігура проти короля” - приклад “мертвої нічийі”. Ситуація “король і двоє коней проти короля” - приклад, коли матеріальна перевага є недостатньою для виграшу за умови безпомилкової оборони.

Король і пішак проти короля. “Правило квадрату” - зовнішня ознака, що допомагає відразу визначити, виграшна позиція чи нічийна, коли король не може підтримати свого пішака. Виграшні та нічийні позиції за обставин, коли король допомагає своєму пішаку. Боротьба за опозицію.

Методичні рекомендації

Розглядаючи закінчення з ферзем, треба вказати на можливість пату. Щодо закінчень з двома легкими фігурами проти самотнього короля, то вони через певну складність важко сприймаються початківцями, особливо закінчення зі слоном і конем. Тому на даному етапі підготовки достатньо тільки повідомити, що такі закінчення є виграшними, і продемонструвати найпростіші приклади, відклавши опанування всієї техніки виграшу на пізніший період. Що ж до інших ситуацій, особливо з королем і пішаком проти короля, то слід домагатися від учнів упевненого володіння технікою гри в типових позиціях. Детальніше вивчення цього ендшпілю, що належить до фундаментальних, можна продовжити у другому півріччі.

Підібрати приклади, коли одна з сторін, знаючи, яка позиція є виграшною, а яка - нічийною, зводить гру до потрібної їй ситуації.

Розділ 5. Як розпочинати партію

Зміст занять

Поняття про три стадії шахової партії.

Поняття “шахова стратегія” у елементарному значенні - складання і здійснення плану гри.

Основні правила стратегії в дебюті:

- 1) “виводь фігури”;
- 2) “веди боротьбу за центр”;

3) “оберігай свого короля”.

Поняття “помилкова стратегія”. Її різновиди:

- 1) помилковий план;
- 2) безпланова гра.

Типові стратегічні помилки в дебюті.

Поняття темпу та темпової гри.

“Шахова тактика” у елементарному значенні - способи створення і відбиття безпосередніх загроз королю та іншим фігурам.

Типові тактичні помилки в дебюті. Специфіка шахів: тактична помилка може відразу призвести до катастрофи. Різновиди тактичних помилок у дебюті:

- 1) випадкові тактичні помилки;
- 2) тактичні помилки, що є закономірним наслідком попередніх стратегічних помилок .

Причини тактичних помилок:

- 1) непомічена загроза;
- 2) прорахунок - відбивають одну загрозу і допускають іншу;
- 3) “підставка” - в позиції, де ніщо не загрожує, роблять послаблюючий хід.

Правило тактики: “Не лови гав”.

Пастки в дебютах.

Методичні рекомендації

Загальна стратегія дебюту заснована на наступних основоположних принципах:

- захоплення центру пішаками;
- швидкий розвиток фігур (у першу чергу легких);
- забезпечення безпеки короля (рокіровка);
- з'єднання важких фігур;
- зв'язок плану мобілізації сил з міттельшпілем та ендшпілем;
- протидія планам суперника.

Кожне заняття доцільно розпочинати не з теорії, а з якогось цікавого практичного прикладу, де одна з сторін грає за всіма правилами стратегії й тактики, інша ж їх порушує і відтак зазнає за це покарання у вигляді мату чи солідних матеріальних втрат.

Вміло розіграний дебют додає гравцю впевненості в подальшій грі, сприяє розробці конкретного плану, ставить нелегкі проблеми перед суперником.

Легковажна гра може призвести до катастрофи вже в дебюті:

1.f4 e6 2.g4?? Фh4#

Звичайно, треба бути шахістом дуже низької кваліфікації, щоб одержати мат, граючи білими, вже на другому ході. Його шахісти називають ще “безглуздим матом”, настільки комічно і безглуздо розіграли білі дебют.

Доволі часто в практиці початківців можна зустріти так званий “дитячий мат”:

1.e4 e5 2.Cc4 Cc5 3.Фf3 Kc6?? 4.Фxf7#

А ось ще одна коротка партія:

Керес-Арламовський, 1950 р.:

1.e4 c6 2.Kc3 d5 3.Kf3 dxe4 4.Kxe4 Kf6 5.Фе2 Kbd7 6.Kd6#

Здебільшого дебютні катастрофи трапляються у партіях любителів, недосвідчених гравців. Проте далеко не рідкість, коли й уславлені гросмейстери втрачають пильність. Можна підібрати багато таких прикладів:

Ібрагімов (2590)-Желнін (2490) [A41]

(Москва, 1998 р.)

1.d4 d6 2.Kf3 Kd7 3.e4 g6 4.Cc4 Cg7 5.Cxf7+ [5.Cxf7+Kpxf7 6.Kg5+ Кре8 (6. ...Kpf6 7.Фf3#+-) 7.Ke6+-] 1-0.

Де ла Паз (2437)-Воль(2418) [C41]

(Гавана, 2001 р.)

1.e4 e5 2.Kf3 d6 3.Cc4 Ce7 4.c3 Kf6 5.d3 0-0 6.Cb3 Kbd7 7.0-0 Te8 8.Cxf7+ [8.Cxf7+ Kpxf7 9.Kg5+ Kpg8 10.Ke6+-] 1-0.

Широв (2740)-Бареев (2675) [C00]

(Новгород, 1994 р.)

1.e4 e6 2.d3 d5 3.Kd2 Kf6 4.Kgf3 b6 5.c3 c5 6.g3 Ca6 7.c4 dxe4 8.dxe4 Cb7 9.Cg2 Фc7 10.e5 Kg4 11.0-0 Kc6 12.Ke4 Td8 13.Фа4 Фd7 14.Cg5 Kcxe5?? [14...Kd4] 15.Tad1 1-0.

Шахіст з першого ж ходу має виявити максимум уваги й винахідливості. Інакше катастрофи не минути.

Основні вимоги дебютної стратегії, які пройшли випробовування протягом тисячоліть і яких доцільно послідовно й неухильно дотримуватися:

швидкий розвиток фігур. Чим швидше гравець розвине фігури, мобілізує свої сили, тим більше в нього шансів заволодіти ініціативою, успішно атакувати короля суперника чи перейти в рішучий контрнаступ.

Деякі практичні поради:

1. Розвинути спочатку легкі фігури (у першу чергу хоч одного з коней);

2. Зробити рокіровку;

3. Не ходити однією і тією ж фігурою;

4. Не робити безцільних ходів ферзем, який легко може бути атакований фігурами суперника;

5. Не захоплюватись матеріальними завоюваннями на шкоду розвитку фігур і позиційним вигодам;

оволодіння центром. Ще перший чемпіон світу В.Стейніц наголошував: “У дебюті бажано захопити центр (наприклад, пішаки e4 та d4). Якщо можна брати на вибір двома різними пішаками, то краще взяти пішаком у напрямі до центру дошки, ніж до флангу”.

Фактично розігрування дебюту - не що інше, як боротьба за центр. Хто володіє ним, той має кращі шанси у грі. Гросмейстер Ю.Авербах писав: “Боротьба за центр - одне з головних завдань дебюту. Той, хто панує в центрі, як правило, панує над усією дошкою. Захопити центр - значить надійно зайняти його своїми пішаками та під їх прикриттям активно розташувати фігури”;

гармонійне пішакове розміщення. Для того щоб розвинути свої фігури, слід обов'язково виконати кілька ходів пішаками. Роблять це обачливо, бо пішаки назад не ходять. Крім того, якщо стрімголов посунути їх уперед, відкривається оперативний простір для фігур суперника й послаблюється позиція власного короля. До того ж пішаки можуть стати об'єктом нападу.

Перш ніж почати вивчення шахових дебютів, радимо запам'ятати такі слова Х.-Р.Капабланки: "Ніколи не вдовольняйтеся простим визубренням якої-небудь серії теоретичних ходів у дебюті чи іншій стадії гри, а намагайтеся з'ясувати причини кожного ходу в цій серії".

Сила шахіста визначається не кількістю вивчених варіантів, а їх розумінням, точністю оцінки, вмінням застосовувати. Щоб звести до мінімуму кількість тактичних недоглядів у учнів, можна порекомендувати їм відомий прийом: після кожного ходу супротивника починати та закінчувати свої міркування над рішенням відповіддю на контрольне запитання: що мені загрожує?

З самого початку навчання звертати увагу учнів до полів, які в дебютній стадії можуть стати найвразливішими. Якщо в початковій шаховій позиції спробувати визначити найбільш слабкий пункт у позиції чорних, то, поза сумнівом, буде назване поле f7, що захищається одним королем (у таборі білих - відповідно поле f2). Напад на це поле і навіть жертва слона або коня за пішака f7 (f2) з руйнуванням пішакового прикриття короля - це теми комбінацій, здійснених в багатьох партіях.

Починаючі шахісти часто програють пішака f7 без всякої компенсації. Наприклад, у захисті Філідора після ходів 1.e4 e5 2.Kf3 d6 3. Cc4 Kc6 4. Kc3 Kf6? (Слід було грати 4...Ce7) білі виграють пішака ходом 5. Kg5.

Декілька прикладів комбінаційних ударів по пункту f7 (f2):

Гольцгаузен-Тарраш

(Німеччина, 1912 р.)

1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.Cc4 Ce7 4.d4 exd4 (Краще 4... d6, утримуючи центр) 5.Kxd4 d6 6.0-0 Kf6 7.Kc3 0-0 8.h3 Te8 9.Te1 Kd7? (Тепер слідує типова жертва слона на f7) 10.Cxf7+ ! Kрх:f7 11.Ke6! Kрхе6 12.Фd5+ Kрf6 13.Фf5#

Гофман-Петров

(Варшава, 1844 р.)

1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.Cc4 Cc5 4.c3 Kf6 5.d4 exd4 6.e5 Ke4? (Сильніше 6...d5!) 7.Cd5 Kх:f2?! 8.Kр:f2 dc+ 9.Kpg3 cxb2 10.Cх:b2 Ke7 11.Kg5? Kxd5 12.Kх:f7

12...0-0!! (Рокіровка в мить, коли ферзь і тура під боєм! Жертвується ферзь, але пара чорних слонів і тура f8 розтерзують беззахисного білого короля) 13.Kxd8 Cf2+ 14.Kph3 d6+ 15.e6 Kf4+ 16.Kpg4 Kхе6 17.Kхе6 Cх:e6+ 18.Kpg5 Tf5+ 19.Kpg4 h5+ 20.Kph3 Tf3#

Крогіус-Аратовський

(Саратов, 1945 р.)

1.e4 e5 2.Kf3 d6 3.d4 Kd7 4.Cc4 c6 5.Kg5 Kh6 6.a4 (Підступна пастка, в яку попадаються чорні) 6...Ce7

7.Cxf7+ !! Kх:f7 8.Ke6 Фb6 9.a5 Фb4+ 10.c3 Фc4 11.Kc7+ Kpd8 12.b3, і чорні здалися, оскільки втрачається ферзь.

А ось як білі атакують пункт f7, а чорні - f2 в одному з варіантів захисту двох коней:

Апарцев-Зайцев
(Москва, 1963 р.)

1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.Cc4 Kf6 4.Kg5 Cc5!? 5.Kx:f7 (Надійніше 5.Cxf7+ Kpe7 6.Cd5)

5...Cxf2+ ! 6.Kpf1 (Погано 6.Kpxf2 через 6...Kxe4+ з сильною атакою у чорних)

6...Фe7 7.Kxh8 d5 8.Фf3? (Слід було грати 8.exd) 8...Ch4! 9.Cxd5 Kd4 10.Фа3 Kxd5

11.Фхе7+ Kpxe7! 12.exd Ch3!! (Прекрасне продовження атаки. Не можна 13.gh через 13...Tf8+ 14.Kpg1 Tf2 і 15...Kf3#) 13.Kc3 Tf8+ 14.Kpg1 Tf2 15.d3 Txxg2+ 16.Kpf1 Tg1++ ! 17.Kpxg1 Kf3#

Навести приклади найбільш популярних пасток у дебюті. “Попутні” та “навмисні”, коректні та “авантюрні” пастки.

Другий рік навчання

Розділ 6. Загальна теорія: елементи тактики шахів

Форсований варіант і комбінація

Зміст занять

Поняття про тактику як мистецтво форсованої гри. Поняття про форсований варіант (варіант, у якому одна з сторін або обидві роблять вимушені ходи). Основні засоби примушення: шах, загроза, цугцванг. Взяття і перетворення пішака як різновиди загрози. Невідпорна загроза. Поняття про комбінацію.

Методичні рекомендації

Шахова партія являє собою єдність і гармонію шахової стратегії й тактики, стратегічного плану й тактичних операцій. Звичайно, головне завдання в сучасній шаховій партії - побудова гарного стратегічного плану та неухильне перетворення його в життя. Проте при цьому не можна забувати про його відповідне тактичне оформлення, урахування різних тактичних мотивів і нюансів. Недостатньо, наприклад, проводити стратегічний план мобілізації й посилення фігур, захоплення простору і при цьому пропустити тактичний удар суперника, що призводить до мата в кілька ходів або вирішальній втраті матеріалу. Сильний шахіст повинен бути не тільки гарним стратегом, але й гарним тактиком, тому що стиль шахового майстра має бути багатограним. Глибоке розуміння питань шахової тактики - ключ до головного в шаховому мистецтві - до рішення досить складних завдань шахової стратегії.

Вивчення шахової тактики варто починати з найпростішого - з елементарних тактичних операцій. Потрібно також зрозуміти причини виникнення тактичних мотивів для комбінацій, їх елементи й засоби тактичного впливу на супротивника. Надалі можна перейти до питання про більше складні тактичні операції.

Майже всі тактичні шахові операції - це складні структури, що складаються з двох-трьох і більше елементів, які прийнято називати тактичними прийомами. Кількість елементарних тактичних прийомів і пов'язаних з ними

тактичних ідей є порівняно невеликою. Різні автори по-різному оцінюють цю кількість. Відомий теоретик Г.М.Лисицин визначав кількість елементарних тактичних прийомів таким чином:

залучення;
 відволікання;
 усунення захисту;
 перекриття;
 перевантаження;
 блокування;
 звільнення поля (розблокування);
 цугцванг;
 проміжний хід;
 контрудар;
 матова сітка;
 спертий мат;
 відкритий шах;
 зв'язування;
 мат по останній (передостанній) горизонталі;
 руйнування пішакового захисту короля;
 подвійний удар;
 прохідний пішак;
 напівзв'язування;
 відкритий напад;
 повторення ходів
 пат;
 позиційна нічия.

Комбінація (від латинського combination - з'єднання) у шахах - форсований варіант з використанням різних тактичних прийомів; звичайно, супутнім елементом комбінації є жертва. Питання про те, чи є жертва обов'язковою ознакою комбінації, спірне. Наприклад, на думку Е.Ласкера й П.Романовського, жертва при проведенні комбінації не є обов'язковою; за визначенням М.Ботвинника, комбінація - форсований варіант з жертвою. Існує ряд інших визначень комбінацій. Наприклад, за Ю.Авербахом комбінація являє собою перетворення сполучення фігур обох сторін, у термінології Е.Ласкера - варто розрізняти ідею комбінації та її мотиви. За Я.Нейштадтом комбінація - форсований варіант з жертвою, що переслідує позитивну мету і призводить до якісної зміни положення.

Форсований варіант - це варіант, в якому одна із сторін примушує іншу робити строго визначені ходи, які забезпечуються шахами або сильними погрозами, що звужують вибір ходів у відповідь.

Жертва - добровільне надання супротивнику матеріальної переваги, а позитивна мета полягає у виграші партії (за допомогою мату або завоювання вирішальної переваги), досягненні матеріальних або позиційних вигод. У гіршому положенні ця мета - порятунок партії або полегшення захисту

У кожній комбінації розрізняють мету, мотив і тему (ідею). Мотив - це особливість положення, що визначає напрям пошуку. Наприклад, ненадійне

(відкрите або, навпаки, сперте) положення короля супротивника, віддаленість фігур від його захисту, послаблення важливих полів, незахищеність фігур, розташування важких фігур на одній діагоналі, короля і ферзя - на одній вертикалі, слабкість восьмої (першої) горизонталі, перевантаження фігур, прохідний пішак.

Мотив - це не що інше, як початковий орієнтир для пошуку комбінації.

Тема (інакше - ідея комбінації) визначається питанням: яким методом, за допомогою яких засобів здійснюється комбінація? Наприклад, методом відвернення фігури від захисту ключового поля (тема відвернення), методом зв'язки важливої фігури супротивника (тема зв'язки) і т.п.

Вивчення мотивів і тем (ідей) комбінацій має велике практичне значення.

Залежно від мети комбінації можна умовно класифікувати:

комбінації на виграш;

комбінації на нічию;

комбінації, що ведуть до:

невеликих позиційних досягнень;

поліпшення позиції в цілому;

різкій зміні позиції на дошці;

комбінації на виграш матеріалу;

матові комбінації;

патові комбінації;

комбінації на побудову фортеці;

комбінації на вічне переслідування;

комбінації на блокаду.

По об'єктах атаки розрізняють комбінації, спрямовані проти короля супротивника та проти фігур і пішаків.

Естетичний бік комбінації базується на оригінальності ідеї, доцільності задуму й гармонії фігур, на несподіваності, складності й розмаїтості тактичних прийомів. Комбінація вносить у шахи елемент мистецтва. Будь-яке шахове сприйняття залежить від кваліфікації та досвіду: типова комбінація, здійснена за відомою схемою, для одного шахіста - лише технічний прийом, для іншого - естетичне відкриття.

Розділ 7. Елементи стратегії

Взаємна цінність фігур. Відкрита лінія. Пішакові слабкості. Центр. Види центру. Типові пішакові структури. Перевага у просторі. Перевага у розвитку

Методичні рекомендації

Навчання шахістів починається з ознайомлення зі шкалою взаємної цінності фігур. Вже на перших заняттях вони дізнаються, що у відносній шкалі цінності за одиницю вимірювання береться пішак. В особливому положенні - король. Його значення в дебюті та середині гри важко перекласти мовою цифр. Проте в ендшпілі, де йому рідко загрожує атака і він стає фігурою, що активно діє, цифровий еквівалент короля достатньо великий - приблизно 3-5 одиниць.

Загальноприйнята шкала цінності - поняття умовне і розтягне. Будь-

яка позиція є неподільним комплексом дій бойових сил. У кожній бувають і сильні фігури, що діють в авангарді битви, і слабкі, ізольовані в своїх діях або безплідно дублюючі дії один одного. Словом, сила кожної фігури та пішака в конкретній бойовій обстановці коливається з кожним ходом. Для розробки дійового позиційного чуття тренер повинен підібрати приклади, в яких взаємна цінність фігур виглядає більш рельєфно.

Розглянемо деякі прості позиційні елементи.

1. Відкрита лінія для тури. Проникнення на сьому горизонталь.

За інших рівних умов панування на єдиній відкритій вертикалі в більшості випадків обіцяє тривалу перевагу, а деколи майже гарантує перемогу.

Особливу роль у практиці грає прийом, пов'язаний з використанням відкритої лінії для проникнення тури в табір супротивника, перш за все на сьому горизонталь. Доцільно нагадати категоричний вислів А.Німцовича: “Мета всіх маневрів на відкритій лінії полягає в кінцевому вторгненні по цій лінії на сьому або восьму горизонталі, тобто в тил супротивника”.

Нерідко відкрита лінія править за трамплін для перебазування тури на важливішу магістраль, для проникнення в тил супротивника.

2. Взаємна цінність фігур.

2.1. Взаємна цінність легких фігур.

Загальновідомо, що дві легкі фігури - слон і кінь - “рівноцінні”. Проте існує низка тонкощів.

Слони дуже сильні в своїй “далекобійній” дії. В той же час є багато позицій, де коні розвивають колосальну енергію. Це особливо чітко виявляється, коли починається битва на ближній дистанції. Стрибки коня такі ж небезпечні, як і несподівані.

Слон володіє великою силою в позиціях відкритого типу. Кінь з його “стрибучістю” сильніше в ближньому бою і, звичайно, в позиціях закритого типу. Можна відзначити ще декілька додаткових умов, які корисно прийняти до уваги при оцінці взаємної сили цих фігур:

1) сила слона особливо явно виявляється в ендшпілі при грі на різних флангах. Тут кінь з його короткими стрибками помітно поступається слону. Отже, “хороший” слон декілька сильніше за коня;

2) у закритих позиціях із замкнутими ланцюгами, особливо коли слон обмежений власними пішаками, роль коня зростає. “Поганий” слон декілька слабкіше за коня. Особливо, якщо кінь займає стійку позицію в центрі (наприклад, блокує ізольованого пішака супротивника);

3) централізований кінь рівноцінний активному слону.

Багато в чому симпатії до слона або коня - справа стилю і смаку.

Прийнято вважати наявність різноколірних слонів передвісником нічиєї. У ендшпілі це є дійсно серйозним приводом для мирних переговорів, а ось в міттельшпілі, перш за все при атаці на короля, різноколірні слони, навпаки, є відмінними один від одного фігурами, підсилюючі або послаблюючі атаку (або захист).

2.2. Різнохарактерний матеріал. Компенсація за ферзя.

Часто, особливо в міттельшпілі, є жертва, а точніше обмін ферзя за

туру, легку фігуру і пішака - за ініціативу.

У сучасній динамічній боротьбі, де часто виникають позиції з різнорідними фігурами, розмін ферзя на еквівалентний матеріал далеко не така вже рідкість.

Розмін ферзя на дві тури найчастіше буває в позиціях, що вже спростилися. Хоча за шкалою взаємної цінності фігур ферзь рівний двом турам, практика показує, що звичайно, особливо в ендшпілі, дві тури явно сильніше за ферзя. Шанси “тандему” тури на успіх зростають, якщо є можливість створити прохідного пішака.

У міттельшпілі нерідко виникає можливість розмінити ферзя на дві тури й навпаки - “виграти” його за дві тури і це при тому, що в гострому і складному міттельшпілі пересувний ферзь часто виявляється сильнішим за неповоротку туру. При атаці на короля, якщо у того, хто захищається, “голий” король і тура приречені на пасивність, як правило, ферзь стає господарем положення.

Значно рідше можна отримати три легкі фігури за ферзя супротивника. Коли ж така можливість з’являється, то три легкі фігури сильніше за ферзя, хоча, згідно зі шкалою, тут рівний еквівалент. Особливо небезпечним є ансамбль з двох слонів і коня, хоча два коні та слон, як правило, в міттельшпілі також сильніше за ферзя.

2.3. Компенсація за туру.

Оскільки тура значно слабкіша за ферзя, на практиці, як правило, зустрічається жертва якості за одного-двох пішаків або ініціативу. Звичайно, в ендшпілі можливі позиції, де когорта пішаків навіть з лишком компенсує відсутність тури, але в міттельшпілі це майже виключено.

Якщо цінність легкої фігури та пішака декілька менше, ніж тури, то цінність фігури і двох пішаків вже більше. Отже, якість ніколи не компенсується в матеріальному відношенні, і при прийнятті рішення слід зважувати решту ознак позиції. На практиці жертва якості разом з жертвою пішака є дуже поширеним гамбїтним прийомом.

Слон як компенсувальна фігура здебільшого сильніше за коня. Істотне значення при цьому має загальна ситуація боротьби. У ендшпілі, наприклад, тура аніскільки не поступається, а то й перевершує коня і двох пішаків (звичайно, якщо позиція не носить закритого характеру і кінь не посідає домінуючого положення в центрі).

2.4. Компенсація за легку фігуру.

Жертва легкої фігури за одного, двох або трьох пішаків, особливо в сучасних “перехідних” моментах з дебюту в міттельшпіль, стала типовим прийомом. Зупинимось лише на деяких загальних моментах оцінки такої компенсації. Відомо, що фігура компенсується приблизно трьома пішаками, а за сильної атаки досить мати двох пішаків. У той же час три пішаки, які компенсують, є майже безсилями, якщо атакувати починає супротивник.

Не можна не прийняти до уваги наступні, чисто позиційні моменти: трьом пішкам у ендшпільній спокійній ситуації набагато важче боротися проти слона, ніж проти коня. Зрозуміло, що за інших рівних умов той, хто жертвує фігуру, повинен прагнути отримати еластичний пішаковий ланцюг.

Можна визначити деякі стислі правила, що враховуються в позиційній боротьбі за умови різнохарактерного матеріалу:

- 1) ферзь декілька слабкіше за двох тур;
- 2) ферзь приблизно рівний турі, слону і пішаку і декілька сильніше за туру, коня і пішака;
- 3) у міттельшпілі ферзь слабкіше за три легкі фігури приблизно на 1-1,5 одиниці матеріалу;
- 4) тура і дві легкі фігури значно сильніші за ферзя;
- 5) три легкі фігури декілька сильніше за двох тур;
- 6) дві легкі фігури в міттельшпілі, як правило, сильніші, а в ендшпілі - слабкіші за туру і двох пішаків;
- 7) в ендшпілі тура приблизно рівна слону і двом пішкам і декілька сильніше за коня і двох пішаків. При співвідношенні сил "тура і два слони проти двох тур і коня" шанси сторін, як правило, рівні;
- 8) міцно захищений централізований кінь або слон плюс пішак небагато чим поступаються турі;
- 9) в ендшпільних позиціях тура і віддалений прохідний пішак не поступаються двом легким фігурам.

3. Небезпечні наслідки пішакових слабкостей.

Великий комплекс позиційних проблем пов'язаний з пішаками: пішакова структура в центрі; жертви пішака за ініціативу; настання пішакових фланг; наявність слабких полів і т.п.

Основні проблеми в пішаковому розташуванні: ізольовані, здвоєні, відсталі пішаки. Такі пішаки не тільки слабкі самі по собі, але й серйозну слабкість представляють поля, розташовані перед ними. Саме тут виникають зручні плацдарми для вторгнення фігур супротивника.

Пішакова слабкість дозволена лише тоді, коли вона компенсується активним і гармонійним розташуванням фігур.

Треба пам'ятати, що кожен рух пішака є необоротним. Гра пішаками вимагає високої майстерності. Єдино вірним критерієм при цьому є принцип гармонійної взаємодії фігур і пішаків.

4. Відмінність флангів. Уразливі пункти дошки.

Основна стратегічна відмінність флангів залежить від взаємного положення королів. Особливо це помітно в початковій стадії партії, де, до речі, вже є найбільш вразливі пункти f2 і f7. Звідси витікає і наївний план прямої атаки на королівському фланзі після 1.e4 e5 2.Cc4 Kc6 3.Fh5. Така атака не тільки легко відбивається при самому елементарному захисті, але й дуже невигідна для білих. Багато дебютних атак на пункт f7 є дуже небезпечними. Подібна стратегія часто застосовувалася в часи романтизму. Прикладом може бути атака Греко в італійській партії: 1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.Cc4 Cc5 4.c3 Kf6 5.d4 ed 6.cd Cb4+ 7.Kc3 Kxe4 8.0-0 Kxc3 9.bc Cxc3? 10.Fb3! Cxa1 11.Cxf7+ Kpf8 12.Cg5!, і у чорних беззахисна позиція.

Деяка відмінність у характері боротьби на флангах зберігається впродовж всієї партії і перш за все в міттельшпілі.

Звичайно на королівському фланзі легше і частіше зав'язується жвава атакуюча гра. Боротьба на ферзевому фланзі носить повільніший,

підготовчий характер. Разом з тим під час взаємних атак на ферзевому фланзі створити погрози й деколи навіть досягти матеріальної переваги легше, ніж на королівському. Проте останнє куди небезпечніше за своїми наслідками.

Слабкості інших пунктів виникають в партії залежно від конкретної ситуації на дошці. У цьому відношенні часто піддаються атакам пункти королівського флангу. Багато блискучих атак пов'язані з рішучими ударами на пункти g7, h7! (відповідно g2 і h2).

5. Центр. Типові пішакові структури.

Кожна фігура, що стоїть в центрі, розвиває максимальну активність, може бути легко перекинута на будь-яку ділянку битви, тобто має велику маневреність. Звідси - при будь-якому плані незмінне першорядне значення мають проблеми центру.

5.1. Старі та нові уявлення про центр.

До положень цього розділу ще не раз виникне потреба повернутися на наступних етапах навчання. Вивчення деяких положень варто перенести на етап поглибленої підготовки (у навчально-тренувальних групах), але для цільності викладення наводимо їх у даному розділі.

Класичне розуміння центру означає перш за все створення ідеальної пари (пішаки на d4 і e4 чи відповідно на d5 і e5) або отримання хоч би однієї бойової одиниці (наприклад, пішаки e4), яка сприяла би захопленню простору або динамічному руху вперед за підтримки фігур і сусіднього флангового пішака.

Центральна стратегія до затвердження теорії В.Стейніца була дуже прямолінійною. Нерідко, не зупиняючись перед фланговими пішаковими жертвопринесеннями, активна сторона прагнула добитися кількісної пішакової переваги в центрі. Наприклад, королівський гамбіт або гамбіт Еванса. Оскільки звичайно до такої мети прагнули обидві сторони, в центрі рідко виникала замкнута структура, і саме тут йшли безперервні сутички або швидко перекидалися “містки” для фігурних атак на короля.

Часто за такої жаркої сутички в міттельшпілі виникав відповідний відкритий плацдарм в центрі. Це лише збільшувало гостроту тактичної гри, але обмежувало стратегічну складність задумів сторін.

Багато думок про вигоди володіння пішаковим центром, висловлені ще в далекі часи, не тільки зберігають свою життєстійкість, але й отримали подальший розвиток. Одним з важливих сучасних “постулатів” є положення про те, що побудова сильного пішакового центру вимагає кропіткої та глибоко продуманої попередньої роботи.

У зв'язку з цим невід'ємною частиною такої стратегії стало дослідження “зворотного боку медалі” - можливостей фігурного тиску супротивника на пішаковий центр. Адже підданий енергійній атаці ідеальний з вигляду пішаковий центр може перетворитися на серйозну слабкість, і на його “розвалинах” споруджується сильний фігурний центр супротивника.

А.Німцович у своїй книзі “Моя система” писав: “Для утворення центру, звичайно, понад усе придатні пішаки, оскільки вони найбільш стійкі, проте фігури, розташовані в центрі, можуть з успіхом їх замінити”.

5.2. Типові пішакові структури центру

Існує низка типових пішакових структур в центрі, багато в чому визначуваних зовнішнім контуром позиції. Знання загального характеру боротьби в тій або іншій пішаковій структурі в центрі дозволяє легше орієнтуватися в кожній конкретній позиції. Такі структури, що нерідко виникають вже на початку партії, накладають тривалий відбиток на подальший розвиток міттельшпільної боротьби.

5.2.1. Відкритий центр.

При звільненні центру від пішаків завжди потрібно враховувати, що відкривається простір для фігурної гри, всіляких тактичних операцій.

Звичайно, розкриття центру вимагає далекого і точного розрахунку всіх особливостей боротьби. При цьому дуже вагоме значення має позиція короля.

Природно, найбільш часто відкритий центр в ранній стадії партії виникає в багатьох системах відкритих дебютів, коли білі мають намір швидко і прямолінійно захопити центральні поля. З цією метою, використовуючи “природну” захищеність поля d4, білі підривають пункт e5 ходом d2-d4 (або спочатку 2. f4).

Така тенденція яскраво виражена в багатьох варіантах дебютів, що рідко тепер застосовуються у практиці гротмейстерів, але дуже популярні у дітей, а саме: центральний дебют; захист двох коней; партії - віденська, угорська, італійська, шотландська тощо.

У подібних дебютних системах досягнення гармонійної взаємодії бойових сил і протидія таким намірам супротивника відбуваються переважно шляхом швидкого і доцільного розвитку фігур. У процесі боротьби чорні дістають можливості швидко і безперешкодно провести мобілізацію своїх сил, а іноді навіть підготувати звільняючий удар в центрі d7-d5.

5.2.2. Кількісна пішакова рівновага в центрі.

У багатьох дебютних системах з перших ходів виникає типове пішакове напруження в центрі (наприклад, білі пішаки на e4 і d4, чорні на e5 і d6 або білі пішаки на e4 і d4, чорні на d5 і e6).

Вже незабаром таке напруження нерідко ліквідується і виходить стійкіша пішакова структура в центрі. Може відбутися закриття центру ходами d4-d5 (e4-e5) або фіксація пішаків в центрі шляхом розміну d4:e5 (e4:d5). У цих випадках у центрі зберігається кількісна пішакова рівність (проте часто порушується просторова рівновага).

5.2.3. Закритий центр.

Нерухомих суцільний пішаковий ланцюг у центрі в складному міттельшпілі зустрічається дуже часто. У цьому випадку гра носить повільний, часто маневрений характер і нерідко основна важкість боротьби переноситься на фланги. Оскільки в таких випадках центр важко “розкрити”, ефективність фігурних атак значно зменшується. Навпаки, великої сили набувають пішакові штурми на флангах, підкріплені активною дією фігур.

Закриття центру найчастіше проводиться за допомогою ходів e4-e5 або d4-d5 (відповідно e5-e4 або d5-d4!). Таким чином досягається деяка просторова перевага. Цю обставину потрібно враховувати, розгортаючи надалі операції на одному з флангів. Так, при пішаку на c5 білі дістають

реальної можливості для ефективних операцій на королівському фланзі. У цьому випадку чорні повинні прагнути до активної контргри в центрі, поєднуючи її з операціями на ферзевому фланзі.

При пішаку на d5 флангові операції набувають більшого значення. Оскільки білі звичайно прагнуть до пішакового штурму на ферзевому фланзі, найбільш ефективним планом чорних в цьому випадку є контратака на королівському фланзі у відповідь.

У кожному випадку слід враховувати, що настання на королівському фланзі за своїми результатами небезпечніше та ефективніше за відповідне настання на ферзевому фланзі, хоча останнє легше організувати.

Розглянемо докладніше кожний з цих випадків:

1) замкнутий пішаковий ланцюг з аванпостом на d5 особливо характерний для багатьох побудов староіндійського захисту або захисту Беноні;

2) замкнута пішакова позиція з аванпостом на e5 у білих певною мірою сприяє їх операціям на королівському фланзі. (Це показово, наприклад, для багатьох варіантів французького захисту).

У цьому випадку чорні прагнуть до підриву пішакових засад білих в центрі (звичайно ходами пішаків c5 та f6). Білі, намічаючи атаку на королівському фланзі, зобов'язані уважно стежити за можливими контрударами чорних в центрі, недооцінка яких може швидко призвести до важких наслідків. Таким чином, увага обох сторін повинна бути тривалий час прикована до центру, хоча основна боротьба може розгортатися на флангах.

Показовий варіант французького захисту з раннім закриттям центру: 1.e4 e6 2.d4 d5 3.e5 c5 4.c3 Kc6 5.Kf3 Фb6 6.Ce2 cd 7.cd Kh6 8.b3. Така боротьба властива багатьом варіантам однієї з найпринциповіших систем французького захисту: 1.e4 e6 2.d4 d5 3.Kc3 Cb4 4.e5 c5 5.a3 C:c3+ 6.bc Ke7 7.a4 Kc6 8.Kf3 Фа5 9.Cd2 c4 - позиція в центрі набула замкнутий характер, хоча при нагоді чорні можуть пожвавити гру ходом f7-f6.

5.2.4. Фіксоване положення пішаків у центрі за умови відкритих ліній e або d.

У разі ліквідації пішакового напруження в центрі шляхом розміну центральних пішаків (d або e) розкривається одна з центральних ліній і створюються пункти для фігурних форпостів у центрі. У цих позиціях зв'язок між флангами залишається дуже мобільним і великого значення набувають маневри фігур, що ставлять за мету оволодіння центральними полями та лініями з подальшим перенесенням дій на фланги.

За такої пішакової структури в центрі атака також нерідко переноситься на фланги і має характер фігурно-пішакового штурму. Особливо часто це буває в різних системах іспанської партії. Успіх подібного плану залежить від вдалого поєднання пішакових штурмів з маневрами фігур по центральних полях.

Наприклад, в одному з головних варіантів системи Чигоріна іспанської партії після 1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.Cb5 a6 4.Ca4 Kf6 5.0-0 Ce7 6.Le1 b5 7.Cb3 d6 8.c3 0-0 9.h3 Ka5 10.Ce2 c5 11.d4 Фc7 12.Kbd2 Kc6 13.dc dc позиція, що вийшла, має порівняно замкнутий характер, оскільки подальше розкриття

ліній важко здійснити.

Показова розмінна система ферзевого гамбіту: 1.d4 d5 2.c4 e6 3.Kc3 Kf6 4.cd ed.

5.2.5. Рухливий пішаковий центр. Два рухливі центральні пішаки на четвертій горизонталі.

Старе уявлення про те, що наявність “ідеального” пішакового центру (пішаки d і e - на четвертій горизонталі) дає позиційну перевагу, в наш час сприймається критично. Натомість йому висунуто наступне положення.

Пішаковий центр є значною силою лише тоді, коли він надійно захищений та підтриманий фігурами, а у супротивника немає достатніх засобів для створення ефективного тиску на нього.

З іншого боку, пішаковий центр, позбавлений достатньої фігурної підтримки, є реальною слабкістю і може бути зруйнований, якщо вдасться створити координовану фігурну дію на нього і здійснити його підрив.

Передчасне захоплення центральних полів пішаками є не тільки недоцільним, але навіть небезпечним. У таких випадках, як правило, центральні пішаки білих виявляються заблокованими; у результаті реальна перевага залишається на боці супротивника, що створює фігурний тиск на центр.

У сучасній стратегії в подібних випадках найчастіше виникають позиції зразкової рівноваги, за яких фігурний тиск на центральні поля як би врівноважує володіння цими полями. Надалі йде напружена боротьба за ініціативу, причому сторона, що володіє центром, прагне надійно укріпити його і поступово позбавити супротивника контргри. Навпаки, завдання іншої сторони полягає в послідовному збільшенні тиску на центр.

Природно, у всіх випадках, коли одна із сторін володіє пішаковим центром, основна увага тих, що грають, прикована до нього. Саме тут відбувається стратегічна битва.

У боротьбі проти центру у багатьох випадках вигідно змусити просуватися одного з центральних пішаків супротивника, з тим щоб заблокувати його та підсилити тиск. У свою чергу сторона, що володіє центром, не повинна будь що уникати просування своїх центральних пішаків. Слід пам'ятати, що вчасне просування пішаків у центрі необхідне, оскільки цим забезпечується простір для дії фігур. Звичайно, таке рішення завжди вимагає конкретного підходу.

5.2.6. Один рухливий пішак в центрі.

Частим випадком є виникнення в центрі у однієї із сторін рухливого центрального пішака (наприклад, e4 або d4), тоді як у іншій є зайвий пішак на одному з флангів.

Характер боротьби в таких побудовах - аналогічний боротьбі за умови розглянутого вище рухливого центру з пішаковою парою на d4 і e4. Основна увага сторін прикована до центру. Сторона, що має центрального пішака, прагне організувати за допомогою пішаків наступ у центрі. У цьому наступі крім центрального пішака активну роль відіграє сусідній з ним фланговий (наприклад, пішаки c або f). Інша сторона прагне позбавити рухливості та послабити центрального пішака супротивника. У таких побудовах

спрощення вигідні сторони, що не має центрального пішака, оскільки вони полегшують використання пішакової переваги на фланзі.

Один центральний пішак у порівнянні з пішаковою парою (e4 і d4) менше скоує дії фігур супротивника. Проте за великої кількості легких фігур пішакова перевага в центрі може виявитися дуже чутливою, чого не можна недооцінювати.

5.2.7. “Висячий” центр.

Так само часто зустрічається пересувний пішаковий центр, що складається із зв'язаних і розташованих окремим “острівцем” центрального і слонового пішаків.

У порівнянні з пішаковою парою на e4 і d4, такий центр, як правило, менш “вагомий”.

5.2.8. Фігурно-пішаковий центр.

Проблема фігурно-пішакового центру є однією з найважливіших сучасних шахових проблем. Якщо раніше вважалося, що такий центр не можна давати будувати, то зараз домінує інша тенденція. Практика показує, що у багатьох випадках слід надати можливість супротивнику побудувати фігурно-пішаковий центр, проте створити координовану дію на нього, отримуючи достатню контргру.

Крім “центрального” пішакового підриву часто застосовуються флангові підриви шляхом f2-f4 або b2-b4.

Показовий, наприклад, варіант англійського початку: 1.c4 c5 2.Kf3 Kf6 3.g3 d5 4.cd K:d5 5.Cg2 Kc7 6.Kc3 Kc6 7.a3! e5 8.b4! і т.д.

6. Перевага у розвитку. Швидка мобілізація сил.

Наводимо рекомендації відомого українського шахіста і теоретика І.Липницького: “Хто швидше і доцільніше введе в бій свої війська, той може розраховувати на захоплення вигідних позицій в центрі, на оволодіння ініціативою”. Але як мобілізувати свої сили в найбільш стислі терміни? Відповідь може бути лише одна: при строгому, економному витрачанні часу або темпів. Кожним ходом повинна переслідуватися мета розвитку фігур або боротьби за центр. Особливо цінно, коли одним ходом вирішуються обидва завдання”.

Існує безліч заповідей про те, як швидше мобілізувати сили. Нагадаємо деякі з них:

не ходи двічі в дебюті однією і тією ж фігурою, а мобілізуй за цей час іншу;

не втрачай час на даремні ходи крайніми пішаками;

не виводь передчасно ферзя, щоб супротивник не міг розвивати свої сили в темпі, тобто нападаючи на нього;

не роби скоростиглих, непідготовлених атак однією-двома фігурами, оскільки супротивник легко відбиває їх, водночас продовжуючи мобілізацію власних сил, ти ж ризикуєш відстати в розвитку.

Порушення принципу швидкого розвитку фігур нерідко обходиться досить дорого:

Толу-Алаторцев
(Першість РРФСР, 1948 р.)
1.e4 e5 2.f4 d5 3.ed Фxd5?

Раннє виведення ферзя дозволяє білим виграти важливий темп. Як відомо, ідея вибраного чорними контргамбіту - в ході 3...e4!

4.Кс3! Фе6 5.fe!

Білі заманюють ферзя на поле e5, щоб надалі виграти нові темпи.

5.Фхе5+ 6.Се2 Сg4 Кf3, але білі виграють темп іншим способом.

7.d4 Фе6 8.Фd3

Щоб скоріше перейти до атаки, білі форсують розвиток свого ферзевого флангу і намічають довгу рокіровку.

8...с6?

Унаслідок помилкового 3...Фxd5? чорні відстали з мобілізацією сил: їм довелося 4 рази ходити ферзем. Тим швидше вони мають розвивати фігури зараз, поки над ними не нависла безпосередня загроза. Слід було продовжувати 8 ...Кf6!, і якщо 9.Фb5+ , то 9...Фс6. Після 8 ...Кf6! перевага кращого розвитку, як і раніше, була б у білих, але вона не носила б вирішального характеру.

9.Сf4 Кf6 10.0-0-0 Схе2

Сприяє подальшому розвитку білих, втім позиція чорних вже важка.

11.Кgxe2 Cd6

Ще один хід, і чорні відведуть свого короля. Але вже пізно.

12.d5!

Розкриваючи нові лінії, білі переходять до рішучого настання.

У разі 12 ...Фd7 перемога досягається дуже красиво: 13.Сxd6 Фxd6 14.dc! Фxd3 15.cb!!, і білий пішак перетворюється на ферзя на полі a8. Не допомогло чорним і **12...Kxd5 13.Kxd5 cd 14.Фg3**

Білі в темпі опановують лінію e.

14...Сxf4+ 15.Kxf4 Фh6 16.The1+ Кpf8 17.Фа3+ 1:0.

Завершальна частина партії є дуже повчальною, оскільки надзвичайно яскраво показує, в чому, власне, полягає перевага кращої мобілізації сил. Білі продемонстрували найбільш простий метод досягнення перемоги: вони знищили дві єдино розвинені фігури суперника, після чого силами, що залишилися, легко взяли в полон беззахисного короля чорних.

Дві тури і кінць чорних, не зробивши жодного ходу, грали до кінця роль статистів. Причина такої швидкої поразки в цій партії очевидна: чорні порушили принцип швидкої мобілізації сил (багаторазове ходіння ферзем, а надалі - хід 8...с7-с6).

Розділ 8. Основні правила гри в ендшпілі

Можна виділити деякі закономірності гри в закінченнях, які не слід розглядати як догму. Виходячи з конкретних особливостей позиції, кожен шахіст може вносити в них корективи і повинен приймати самостійні рішення:

1. Король в ендшпілі - сильна фігура. Король в ендшпілі виходить вперед, щоб:

а) нападати на пішаки та фігури супротивника;

б) не пропускати вперед короля супротивника або відтіснити його на край дошки;

в) допомагати своїм пішкам пройти у ферзі.

2. Треба грати ініціативно (нападати і створювати загрози), обмежуючи таким чином свободу дій фігур супротивника.

3. Маючи на одного або двох пішаків менше, часто вигідно розмінювати пішаки, що залишилися, але не фігури. За останнього пішака (або двох) можна віддати легку фігуру.

Навпаки, маючи одного або двох зайвих пішаків, треба розмінювати фігури, але не пішаки.

4. На кожному з флангів зберігати своїх пішаків зв'язаними.

5. Ізольовані, здвоєні та відсталі пішаки - слабкі. Створювати їх в таборі супротивника і уникати в своєму.

6. Утворювати прохідного пішака і просувати його вперед. Це головний спосіб і нападу, і захисту в закінченнях.

7. Тура ставиться позаду свого прохідного пішака і підштовхує його.

8. Прохідного пішака супротивника тура краще всього затримує позаду.

9. Якщо прохідного пішака супротивника не можна знищити, треба його блокувати. У туровому ендшпілі краще блокувати прохідного пішака королем, а не турою.

10. Якщо король супротивника блокує прохідного пішака, прориватися королем до чужих пішаків протилежного флангу.

11. У туровому ендшпілі активна позиція короля і тури часто є дорожчою за пішака.

12. Відсікати турою короля супротивника:

а) на краю дошки;

б) від прохідних пішаків.

13. Проникати турою (ще краще - двома турами) на передостанню горизонталь.

14. За пішакової переваги - переходити в пішаковий ендшпіль, його найлегше виграти.

15. Якщо не вистачає одного або двох пішаків, намагатися перейти в ендшпіль з різноколірними слонами, його найлегше звести внічию.

16. Слон сильніше за коня в позиціях з рухомими пішаками на двох флангах.

17. Два слони мають помітну перевагу проти коня і слона або двох коней у відкритих позиціях.

18. Кінь сильніше за слона в позиціях з блокованими пішаками (особливо, коли слон "поганий").

5.2. Етап поглибленої підготовки (навчально-тренувальні групи)

Розділ I. Школа стратегії

Зміст занять

Позиційна теорія В.Стейніца. Оцінка позиції і вибір плану - фундамент шахової стратегії. Принципи оцінки позиції. Оцінка позиції за формальними (зовнішніми, статичними) ознаками: співвідношення сил, позиційні чинники. Оцінка позиції за суттєвими (варіантними, динамічними) ознаками: наявність вирішальної (виграшні позиції) чи відносної (нічийні позиції) рівноваги.

Різна рухливість (активність) фігур: гарні й погані слони; слон сильніше коня; кінь сильніше слона, різнокольорові слони в міттельшпілі; виключення фігури з гри.

Відкриті й напіввідкриті лінії: використання для атаки на короля, боротьба за відкриту лінію; форпост на відкритій та напіввідкритій лініях.

Проблеми центру: сильний пішаковий центр; підрич пішакового центру; фігури проти пішакового центру; фігурно-пішаковий центр; роль центру при флангових операціях.

Два слони в міттельшпілі та ендшпілі.

Слабкі й сильні поля; слабкість комплексу полів. Пішакові слабості.

Різновиди позицій з вирішальною перевагою: технічно виграшна позиція, стратегічно виграшна позиція тощо. Основні методи реалізації матеріальної переваги: спрощення гри, атака, активна оборона з підготовкою контратаки, активне маневрування тощо. Методи гри в прогративних позиціях: впертий опір, активна контргра, створення пасток тощо. Основні принципи захисту.

Різновиди позицій з відносною (об'єктивною) рівновагою:

недостатня матеріальна чи позиційна перевага, статична рівновага, динамічна рівновага тощо.

Основні методи гри:

у кращих позиціях - позиційний тиск, розвинення ініціативи, ускладнення і загострення гри, активна гра на кількох напрямках, пастки, жертва за ініціативу, вичікувальне маневрування;

у гірших позиціях - пасивна чи активна оборона, контргра, спрощення гри;

у позиціях статичної чи динамічної рівноваги - боротьба за ініціативу, зміцнення оборони, маневрування тощо.

Методичні рекомендації

За перші два роки навчання учні одержують досить солідну теоретичну й практичну підготовку з тактики й певні знання з інших розділів шахів, тому на цьому навчальному етапі при збереженні належної уваги до тактики більше часу приділяється стратегії та закінченням.

Тема “Засади стратегії” розрахована на кілька років навчання. Потрібно добре продумати послідовність у викладі тем. Досвід показує, що тривале вивчення одного якого-небудь розділу знижує до нього інтерес.

При розігруванні шахових партій на дошці виникає безліч різних шахових позицій. Ще більше позицій проходить у думках шахіста, коли він

розраховує варіанти. Адже будь-який варіант - це безперервний ланцюг певних позицій, що впливають одна за іншою. Очевидно, що сила шахіста пропорційна правильності вироблених їм оцінок цих позицій. Перемагає той, хто може більш глибоко та проникливо оцінювати позиції, що виникають у процесі боротьби або розрахунку варіантів.

Таким чином, мистецтво правильної, об'єктивної оцінки позиції - це вирішальний фактор сили шахіста, що підказує йому вибір вірного рішення. Об'єктивно оцінити позицію досить важко, особливо в умовах практичної гри при обмеженому часі на обмірковування ходів.

Дії шахіста повинні впливати з правильної оцінки позиції. Позиція на дошці є першоосною для виникнення ідей. Особливу увагу приділити головній проблемі об'єктивної оцінки позиції - зв'язку між статичною і динамічною оцінками.

У міру розвитку шахової думки шахісти в своїй практиці керувалися все більшою кількістю позиційних елементів, але до В.Стейніца використання їх носило епізодичний, хаотичний характер. Заслуга В.Стейніца полягає в тому, що він довів, що обґрунтуванням будь-якого плану є оцінка, яка, у свою чергу, базується на порівнянні різних позиційних чинників. Порівнюючи співвідношення позитивних і негативних елементів у позиції білих і чорних, шахіст може відносно точно визначити, для кого із супротивників ця позиція вигідніша. Це важливе відкриття В.Стейніца послужило поштовхом до розвитку теорії та удосконалення шахістів.

У зв'язку з цим представляє інтерес класифікація елементів оцінки позиції (відповідно до вчення В.Стейніца), яку М.Ейве приводить в книзі "Курс шахових лекцій":

1. Перевага в розвитку.
2. Більша рухливість.
3. Захоплення центру.
4. Експоноване (тобто відкрите, ненадійне) положення короля.
5. Слабкі поля.
6. Пішакове розташування:
 - а) зв'язані пішаки;
 - б) ізольовані пішаки;
 - в) здвоєні пішаки.
7. Пішакова перевага на ферзевому фланзі.
8. Відкриті лінії.
9. Володіння двома слонами проти слона і коня або двох коней.

Основна теза В.Стейніца : "Склади собі план, який був би відповідним до положення". Нападати слід лише тоді, коли певні ознаки позиції мотивують атаку. Звідси - прямий шлях до вчення В.Стейніца про "аккумуляцію", згідно з яким іти в атаку слід лише тоді, коли накопичена достатня кількість дрібних переваг. Переваги ці поділяються на дві групи: 1) ті, що мають тимчасовий характер; 2) міцні (стійкі). Так, початкова перевага в розвитку автоматично ліквідується в подальшому перебігу партії. Навпаки, краще пішакове розташування (наприклад, наявність у супротивника здвоєного пішака) не так легко ліквідується.

Зусилля кожного з супротивників в першу чергу повинні бути спрямовані на накопичення міцних переваг і разом з цим на перетворення тимчасових переваг на міцні. Новим поняттям, введеним В.Стейніцем, було поняття рівноваги в положенні. У будь-якій позиції у кожної з двох сторін є свої переваги. Якщо ці переваги приблизно компенсують одна одну, положення можна назвати урівноваженим. Обидві сторони повинні прагнути ліквідувати слабкості в своїй позиції (наприклад, шляхом вигіднішого перегрупування сил або роздвоєння здвоєного пішака) і в той же час збільшити кількісно і якісно свої переваги. Іншими словами, слід прагнути порушити рівновагу в свою користь. За однаково коректної з обох боків гри одна урівноважена позиція змінюється іншою, такою ж урівноваженою. Таким чином, рівновага порушується не власною хорошою грою, а помилками супротивника. У цьому полягає спростування думки старої школи, що в будь-якій позиції можна виграти за допомогою атаки, якщо тільки ти достатньо сильно граєш.

Далі В.Стейніц указує, що атака коректна лише тоді, коли рівновага сильно порушена: лише у таких випадках можна атакувати. Більш того, не тільки можна, але й необхідно, - інакше придбана перевага поступово зникає.

Тим, хто приступає до атаки, В.Стейніц дає пораду - вибрати мішенню найслабкіший пункт у ворожій позиції.

Шахістам, що захищаються, В.Стейніц дає такі керівні вказівки:

1) організовувати захист якомога економніше, привертаючи до нього лише стільки сил, скільки потрібно;

2) уникати пішакових ходів, що послаблюють атаковану позицію.

Ці поради мають величезну практичну цінність. Багато слабких шахістів мають поганий звичай "для більшої безпеки" нагромаджувати на королівському фланзі велику кількість фігур або, що ще гірше, робити ходи h7-h6 або g7-g6, коли ніщо їх до цього не примушує.

Хоча комбінація і відступає у вченні В.Стейніца на другий план, вона все ж дуже важлива, бо за її допомогою вигідна позиція перетворюється на виграш. Відомий вислів: "Найважче виграти вигране положення" показує, що найчастіше шахістам бракує уміння точно і гостро комбінувати. А щоб досягти цього, необхідно глибоко вивчити гру У.Андерссона і П.Морфі, перш ніж звертатися до методу В.Стейніца.

Велика рухливість - одна з найважливіших ознак. Абсолютно ясно, що треба ставити свої фігури так, щоб вони могли потрапити з своїх місць на можливо більше полів, інакше кажучи - щоб вони володіли максимальною рухливістю. Цьому сприяє володіння центром.

Дуже велике значення має рухливість слонів, залежна від положення пішаків, особливо центральних. В.Стейніц розвинув намічене вже Філідором розрізнення "хороших" і "поганих" слонів. "Хороші" слони - ті, які ходять по полях іншого кольору, чим поля, займані своїми пішаками, і рухливість яких не обмежена цими пішаками; "погані" - одного кольору з полями, які займають їх пішаки.

Вчення про слабкі поля (або пункти) є однією з найважливіших частин теорії В.Стейніца. Слабким пунктом називається поле, що знаходиться у

вашому таборі або по сусідству з ним і може бути міцно зайняте ворожою фігурою.

Таке впровадження ворога пов'язане з украй неприємними наслідками, бо кількість полів, що потрапляють під удар фігури, що вторглася, буває звичайно дуже великою.

Такому вторгненню слід перешкоджати. Наявність слабких полів, очевидно, залежить головним чином від позиції пішаків. Слабкості створюються пішаками, але вплив цих слабкостей визначається положенням фігур. Слабкість полів може бути або тимчасовою, або стійкою.

Лише поступово теоретики дійшли до визнання того, що пішакова перевага на ферзевому фланзі є істотним чинником. Причини цього: по-перше, в ендшпілі вигідно мати прохідного пішака якнайдалі від короля супротивника; по-друге, навіть в міттельшпілі можна, маючи його на ферзевому фланзі, почати наступ, тоді як набагато важче використовувати зайвого пішака на королівському фланзі, не піддаючи при цьому небезпеці свого короля. Тому і ця ознака повинна бути зарахована до стійких.

Про вигоду відкритих ліній вже не раз була мова. Особливо важливі, звичайно, відкриті вертикалі, бо по них рухаються пішаки. Якщо в обох сторін відкриті одні й ті ж лінії, то звичайним результатом заняття цих ліній турою і ферзями є загальний розмін. Якщо ж одній із сторін вдається захопити єдину відкриту лінію, то для неї це є великою перевагою, оскільки може дозволити увірватися по ній в розташування супротивника.

Жвава боротьба відбувається, коли обидві сторони володіють різними відкритими лініями, які є базами для атак: відкрита лінія на ферзевому фланзі може бути використана для атаки на слабого пішака, а відкрита лінія на королівському фланзі - для атаки на позицію короля.

Перевага двох слонів проти слона і коня або двох коней особливо яскраво виявляється в ендшпілі, проте і в міттельшпілі це має силу. Найсильніше вона позначається у відкритих позиціях, коли слони володіють цілими діагоналями.

Перетворення тимчасової переваги на міцну - надзвичайно важливий момент. Згідно В.Стейніцу, слід не тільки накопичувати переваги, але й по можливості прагнути перетворювати тимчасові переваги на міцні. Останнє сприяє придбанню нових переваг та їх посиленню, що за умови правильної та спокійної гри досягається майже автоматично.

Нерідко буває легко вловити той критичний момент, коли досягнутих переваг виявляється достатньо для прояву гострої, вирішальної ініціативи. Проте систематичне накопичення переваг з твердим переконанням, що, врешті-решт, повинна знайтися вирішальна комбінація, рано чи пізно принесе свої плоди. Перетворення тимчасових переваг, що досягаються ще в дебюті, в стійкі є першим завданням, яке постає перед шахістом.

Основні правила ведення атаки:

1. У шахах перемагає атакуючий. Захисник перемагає тільки тоді, коли атакуючий зробив помилку або якщо атакуючий не мав ніякого права атакувати. Навіть тоді захисник повинен стати нападаючим, щоб перемогти.

2. Право атакувати належить тільки тій стороні, що має кращу позицію - позиційна перевага певного виду.

3. Сторона, в якій є перевага, не тільки має право, але й повинна атакувати, інакше є ризик втратити перевагу.

4. Напад повинен бути спрямованим проти самого слабкого місця в позиції супротивника.

5. Сторона захисту має бути готова захищатися і робити поступки або ризикувати й пробувати контрнаступати.

6. Атака, почата без достатнього позиційного обґрунтування, повинна бути відбита.

7. При веденні атаки в першу чергу потрібно дивитися, чи не можна ввести в гру нові сили.

Позиційне вчення В.Стейніца і сьогодні не втратило своєї актуальності.

У шаховій літературі захисту приділено незаслужено мало уваги. Більша частина досліджень присвячена проблемам контратаки, що далеко не одне і те ж саме. Хоча юні шахісти більше люблять атакувати (і це вірно), кожен класний шахіст повинен бути перш за все універсалом.

Основні принципи захисту можна сформулювати так:

1. Ясно уявляти, що позиція твоя гірше, чим саме вона гірше та якими шляхами можна ліквідувати ці недоліки. Головне - захист повинен бути плановим, добре продуманим. Не окремі ходи, а цілий план має бути у підґрунті захисту.

2. Намагатися розгадати плани суперника і всіма силами перешкоджати їх здійсненню.

3. Прагнути захищатися малими силами, іншими - контратакувати.

4. Не послабляти без крайньої потреби позицію своєї рокировки.

5. Вигравши матеріал, можна в якийсь момент повернути його назад, отримавши натомість якісь інші переваги, наприклад: активність фігур, кращий ендшпіль тощо.

Основні прийоми та методи, якими користуються шахісти при обороні гірших позицій:

1. Розмін фігур і перехід в ендшпіль.

Це класичний метод захисту. Навіть правила шахів настановлюють на думку, що слабкій стороні треба міняти фігури - один слон або два коні не можуть "заматувати" короля. Треба прагнути до типових позицій, де шанси на нічию зростають (туровий ендшпіль, різноколірність, можливість побудувати фортецю, мала кількість матеріалу). Цим методом користуються всі шахісти.

Не варто забувати про спрощення позиції, зведення гри до теоретичних позицій, про побудову фортеці.

2. Боротьба з найбільш небезпечною фігурою (або фігурами) та захист найбільш слабких пунктів.

Шахісту, що обороняється, іноді не вигідно спрощувати позицію розмінами, особливо тоді, коли в його таборі є пішакові слабкості або коли матеріальну перевагу над супротивником легше реалізувати в ендшпілі. У

таких випадках слабкій стороні в першу чергу необхідно міняти найбільш активні фігури супротивника і захищати свої найслабкіші пункти.

2.1. Боротьба з найбільш небезпечною фігурою.

Проблема полягає у визначенні найнебезпечнішої фігури або пішака.

2.2. Захист найбільш слабких пунктів

Який пункт або пункти є найбільш слабкими? Розуміння цього приходить з досвідом або завдяки тренуванню.

Головна мета оборони найбільш слабких пунктів полягає в тому, щоб не дати можливості супротивнику відразу вирішити результат битви на свою користь. Боротьба, хай з гіршими шансами у того, хто захищається, продовжується. Супротивник весь час змушений шукати кращі продовження і не завжди їх знаходить (цейтнот, помилки).

3. Поліпшення позиції фігури, що погано стоїть (активізація своїх пасивних фігур).

4. Відхилення від головного плану, зміна характеру боротьби шляхом жертви.

Коли позиція гірше і Ви бачите за супротивником план розвитку настання, варто спробувати якісь зміни в ході боротьби, відвернути суперника від проведення цього плану, постаратися, не зважаючи на жертви (нехай навіть не зовсім коректні), змінити несприятливий розвиток подій. У цьому випадку супротивнику буває нелегко перебудуватися, і боротьба загострюється.

5. Профілактика.

Щоб уникнути складних, важкозахисних позицій багато шахістів наперед готуються до можливої атаки суперника, укріплюють найбільш слабкі пункти своєї позиції, потім відбивають атаку і лише після цього переходять у контратаку на послаблену позицію супротивника.

Профілактика потрібна не тільки проти можливої атаки, але й проти окремого плану (маневру) і навіть окремих ходів.

Профілактикою доводиться дуже часто займатися в дебюті, оскільки саме в цій стадії накреслюються плани сторін, контури подальшої боротьби. Причому в деяких позиціях профілактичні ходи є типовими.

6. Створення супротивнику максимальних труднощів.

За допомогою розглянутих раніше методів не завжди вдається захиститися. У деяких випадках потрібна планова, добре продумана оборона, іноді майже без контргри. Завдання полягає в створенні супротивнику максимальних труднощів.

7. Визначення ключового пункту для надмірного захисту.

8. Визначення головних траєкторій (вертикалей, горизонталей, діагоналей) для боротьби за контроль над ними або їх перекриття.

9. Звільнення шляху для евакуації короля.

10. Вчасна віддача назад частини або всього пожегтованого Вам матеріалу.

Треба пам'ятати, що в майже кожній гіршій позиції є які-небудь свої плюси, які треба відшукати та використати в захисті. Захищатися треба з

надією на майбутнє, сподіваючись, що поступово наступить момент для контратаки.

Розділ 2. Техніка розрахунку варіантів

Зміст занять

Складові частини розрахунку варіантів: відбір варіантів, перегляд варіантів, вибір рішення.

Залежність точності розрахунку від обсягу варіантів. Поняття про “дерево варіантів”. Відбір варіантів: головний практичний прийом - визначення “ходів-кандидатів”.

Методичні рекомендації

Протягом партії шахіст шукає перспективні можливості, порівнює їх між собою, розраховує варіанти, прагне знешкодити контргру супротивника тощо. Існують правила та прийоми, які допомагають якимось організувати, упорядкувати процес мислення, підвищити його надійність, уникнути простих помилок, заощадити час на обдумування.

При виборі ходу в шаховій партії одним з основних елементів міркувань шахіста є розрахунок варіантів. Уміння далеко і точно проводити його за умов обмеженого часу на шаховому годиннику - найважливіша складова класу гри.

Основне поняття теорії О.Котова - дерево розрахунку: “Усі можливі варіанти в якій-небудь позиції ми зображаємо у вигляді “дерева розрахунків”, в якому варіанти й підваріанти представлені у вигляді “гілок і сучків”. Автор розрізняє окремі випадки дерева розрахунку: стовп (один варіант - гілка), чагарник (багато коротких варіантів), нетрі (велика кількість довгих заплутаних варіантів). Головне правило розрахунку “полягає в тому, що шахіст повинен... пробігати по гілках тільки по одному разу. Ніяких повторів, ніяких повернень! Лише у деяких окремих випадках, в особливо складних позиціях, гросмейстер для контролю перевірить інший раз вибраний варіант. Але, як правило, по дереву розрахунку він не кидається”.

По суті справи дерево розрахунку створюється в процесі самого розрахунку, тобто йдеться про певний порядок його формування.

Для відповіді на друге найважливіше питання - як будувати самі гілки дерева, тобто визначати ходи, що вимагають розгляду в кожній конкретній позиції, - О.Котов формулює наступне правило:

“Починаючи розрахунок варіантів, ми зобов’язані в першу чергу в думках перерахувати і точно зафіксувати всі можливі в даному положенні ходи-кандидати... Визначивши і перерахувавши їх, починаємо потім по черзі розраховувати варіант за варіантом”. Звичайно, йдеться не тільки про початкову, а про будь-яку позицію, що виникає в процесі розрахунку, де одна із сторін має вибір продовжень. Таким чином, всі можливі ходи-кандидати визначаються наперед, до остаточного розрахунку даної позиції. Початковими даними при цьому є загальні міркування, інтуїція тощо.

В основному ці два правила придатні для більшості практичних розрахунків, і уміння їм слідувати, доведене до автоматизму, означає колосальний прогрес у мисленні шахіста. Проте вони мають й істотні

недоліки, що виявляються перш за все в складних, заплутаних позиціях:

1. У складних позиціях встановити всі ходи-кандидати на початку обдумування вкрай важко. Вони з'являються в ході поглиблення в позицію.

2. Вірний хід - нюанс в розрахунку одного варіанту - часто "спливає" під час розрахунку іншого, тому в утруднених ситуаціях потрібний повторний розрахунок.

М.Красенков запропонував складніший алгоритм розрахунку, яким фактично користуються (підсвідомо) багато шахістів у заплутаних позиціях (розрахунок типу "нетрі"):

1. Формулювання мети розрахунку (досягнення матеріальної переваги; збільшення позиційної переваги; рівняння гри; чинення опору в поганій позиції тощо). Якщо є достатньо часу для розрахунку, допустиме деяке її завищення, якщо мало - заниження.

2. Пошук ідей досягнення мети, вибір відповідних ходів-кандидатів і визначення їх пріоритету, тобто виділення тих, які ведуть до успіху з більшою або меншою вірогідністю.

3. Розрахунок варіантів в порядку їх пріоритету (починаючи з тих, які здаються більш відповідними для досягнення мети). При цьому в кожній ситуації вибору порядок розрахунку визначати також за пріоритетом можливих ходів.

4. Якщо знайдене продовження, що веде до поставленої мети, подальше залежить від запасу часу: за його браком основну частину розрахунку можна завершити (необхідна "перевірка за Блюменфельдом" - див. нижче п. 8); якщо ж є запас часу, можна уточнити мету, набір ще не розглянутих ходів-кандидатів і продовжити розрахунок. Якщо нова мета не досягатиметься, не зупинятися на знайденому продовженні.

5. Якщо в результаті розрахунку не знайдені шляхи, що ведуть до мети, подальші дії залежать від показань годинників: через брак часу потрібно знизити мету, скоректувати набір ходів-кандидатів і продовжити розрахунок. При цьому часто новій меті задовольняє один з розглянутих варіантів або знаходження відповідного продовження є порівняно нескладним. Єдине - не можна робити хід "від ліхтаря", без розрахунку.

6. Якщо ж часу ще багато, а інтуїція підказує, що мета повинна досягтися, можна (і потрібно) йти на "повторний" розрахунок деяких варіантів: знайти нові ідеї досягнення мети, відповідно до цього - нові ходи-кандидати та варіанти-кандидати. Часто нова ідея, хід-кандидат знаходиться не у вихідній позиції, а після серії ходів складають варіант-кандидат. Після цього починається розрахунок нових можливостей (див. п. 3).

7. Може трапитися так, що у момент розрахунку одного з варіантів з'являються нова ідея, хід-кандидат, що не має відношення до цього варіанту. У цьому випадку потрібно визначити його пріоритет, але до розгляду не приступати, поки не буде закінчений розрахунок варіанту, який проводився в цей час. Виключення - випадок, коли відразу очевидно, що нова ідея краще даного продовження (а не просто пріоритетніша).

8. Одним з найбільших недоліків мислення багатьох шахістів є "шахова сліпота" - недогляд елементарних протиріч суперника на 1-2-му ходах. Для

боротьби з цим існує “правило Блюменфельда”: закінчивши розрахунок і прийнявши рішення, зробити паузу (записати хід на бланку) і поглянути на позицію свіжим “поглядом новачка”. Тільки переконавшись, що грубої помилки немає, можна робити хід. Якщо ж виявлена помилка, розрахунок варіантів доводиться відновлювати. У цьому випадку, як правило, потрібно знизити мету розрахунку.

Один з найвідоміших шахових тренерів світу М.Дворецький дає такі поради для оптимізації процесу вибору ходу:

1. Правило ходів-кандидатів допомагає раціонально організувати добір варіантів, виділити ті продовження, які належить розрахувати. Ще важливішою є “пошукова функція” цього прийому: він дозволяє уникнути типової помилки багатьох шахістів - відразу ж заглиблюватися в розрахунок продовжень, що прийшли на думку першими. При цьому якісь сильні можливості можуть бути упущені. Важливо не тільки визначити повний перелік ходів-кандидатів, але й встановити оптимальний порядок їх розгляду.

2. Іноді в процесі розрахунку доводиться знов звертатися до пошуку ходів-кандидатів: деколи їх просто забувають вчасно визначити; не завжди є упевненість, що перелік знайдених можливостей - вичерпаний. Якщо варіанти складаються не на Вашу користь, має сенс повернутися назад і запитати себе: “Що ще може бути в позиції, яку ідею я міг не відмітити?”. Аналогічну додаткову перевірку, але цього разу з погляду пошуку ресурсів супротивника, варто провести, якщо перспективи, навпаки, здаються дуже сприятливими. Частіше потрібно пробувати скинути з себе вантаж раніше розрахованих варіантів і подивитися на позицію свіжим поглядом. Такий прийом часто дає відмінні результати.

3. Визначивши коло ходів-кандидатів, потрібно зробити швидку прикидку - поверхневу їх перевірку. Можливо вдасться оцінити перспективність того або іншого продовження, встановити раціональний порядок подальшого аналізу, а може один хід виявиться таким сильним, що інші не доведеться розраховувати.

4. Потрібно фіксувати результати розрахунків, закінчувати варіанти певним висновком. Але далеко не завжди є обов'язковою точна оцінка. Наприклад, виникає форсована позиція, оцінити яку важко - потрібний додатковий розрахунок. Його згодом можна провести, причому відразу з критичної позиції, не повторюючи раніш виконаної роботи.

5. Профілактичне мислення. Часто корисно починати обдумування позиції з питання: “Що хоче мій супротивник при своєму ході?”.

6. У чому мінус ходу суперника? Якщо суперник робить несподіваний і незручний для Вас хід, логічний аналіз допомагає зрозуміти, де шукати вразливе місце у його задумі, як з ним боротися.

7. Чого я хочу добитися? Треба визначити свої цілі: розмінати пару фігур; захопити важливе поле; попередити яку-небудь активну можливість суперника тощо. Логічний аналіз положення може підказати напрям подальших розрахунків.

Заняття з цієї тематики варто провадити щороку, добираючи щоразу складніші приклади.

Розділ 3. Історія шахів

Зміст занять

Основні віхи історії гри

Походження шахів. Шатрандж, табії. Старовинні задачі. Європейські шахи. Іспано-італійський період, формування сучасних правил гри. Калабрійська школа. Лопес, Леонардо, Греко. Філідор та його теорія. Шахи в ХІХ ст. Започаткування розиграшу звання чемпіона світу. Змагання за шахову корону. Чемпіони світу та їх найвидатніші сучасники. Найвизначніші твори шахової літератури. Спортивно-творчі напрямки, школи. Шахи в Україні. Творчість провідних шахістів України. Українська шахова школа.

Методичні рекомендації

Зростання спортивної майстерності шахіста неможливе без оволодіння класичною спадщиною. Еволюція стилю юних шахістів, як правило, повторює основні етапи розвитку творчих напрямків і шкіл у шаховій історії. Корисно ознайомлювати учнів з найбільш характерними зразками творчості майстрів минулих часів, з партіями сучасних гротмейстерів і майстрів.

Розглядаючи основні віхи шахової історії, доречно згадати деякі цікаві історичні дати (їх також можна приводити на заняттях з відповідної тематики):

1. Близько 500 р. На північному заході Індії з'явився перший відомий нам різновид шахів - чатуранга.
2. Близько 820 р. Шахи з'явилися на Русі.
3. 847 р. Перша шахова книга, яку написав Аль-Адлі.
4. 1066 р. Шахи з'явилися у Британії в часи завоювання її норманами.
5. 1283 р. Перша європейська шахова книга - трактат Альфонса Мудрого.
6. 1490 р. Уперше застосовано правило взяття на проході.
7. 1497 р. Книга Лусени - перша європейська праця з шахових дебютів.
8. 1561 р. Руй Лопес видав перший підручник шахів, де розглянуті дебют, мітельшпіль та ендшпіль. Він вперше використав слово "гамбіт" на означення жертви у шахах.
9. 1575 р. Перший шаховий турнір, який пройшов при королівському дворі в Мадриді.
10. 1744 р. Перший сеанс наосліп проти двох гравців (Філідор у Парижі).
11. 1763 р. Поява музи шахів Каїсси у поемі Вільяма Джонса.
12. 1769 р. Перший шаховий "автомат" турка Кемпелена.
13. 1779 р. Перша шахова стаття в Америці: Бенджамін Франклін. "Моральні цінності шахів".
14. 1791 р. У Росії видано першу шахову книгу.
15. 1851 р. Перший міжнародний шаховий турнір у Лондоні.
16. 1857 р. Перший національний шаховий турнір у Нью-Йорку (США), який закінчився перемогою Морфі.

17. 1867 р. Перше використання механічного шахового годинника на турнірі в Парижі (4 червня).

18. 1873 р. У Відні вперше використані “тай-брейки” (12 учасників грали за коловою системою матчі з трьох партій; за рахунку 2:0 матчі припиняли).

19. 1876 р. Перший російський шаховий журнал - “Шахматный листок” Чигоріна.

20. 1876 р. Уперше вручено приз за красу (срібний кубок) - Г.Бердову за розгром Дж.Мезона.

21. 1878 р. Зіграно першу шахову партію телефоном.

22. 1880 р. Правило взяття на проході визнали в усіх країнах.

23. 1881 р. Перший міжнародний матч телеграфом між Ліверпулом і Калькуттою.

24. 1883 р. Перше використання механічного шахового годинника з двома циферблатами (Лондон, 26 квітня).

25. 1886 р. Перший офіційний матч на першість світу з шахів (В.Стейніц-І.Цукерторт).

26. 1888 р. Перший міжнародний турнір за листуванням.

27. 1889 р. Уперше вручено приз за найкращу партію - І.Гунсбергу за перемогу над Дж.Мезоном.

28. 1895 р. У Цюриху вперше провели турнір за швейцарською системою.

29. 1897 р. Перший міжнародний жіночий турнір у Лондоні виграла Марі Рудж.

30. 1905 рік. На турнірі в Остенді вперше використали звання “гросмейстер”.

31. 1974 р. Перший чемпіонат світу серед шахових програм виграла радянська “Каїсса”.

32. 1996 р. Уперше комп’ютер (Deer Clue) переміг чемпіона світу за нормального контролю часу.

Треба ознайомити учнів з життям і творчістю вихованців українських шахів: Ф.Дуз-Хотимирський, Ю.Боголюбов, Ф.Богатирчук, О.Константинопольський, Д.Бронштейн, Ю.Геллер, І.Болеславський, Л.Штейн, О.Белявський, Е.Гуфельд, Й.Дорфман, Г.Кузьмін, О.Романішин, В.Савон, В.Тукмаков, Л.Руденко (друга чемпіонка світу, 1950-1953 рр.), М.Літинська, Л. Семенова та інші.

В Україні шахи відомі з X-XI ст., куди були принесені з батьківщини шахової гри Персії. Знайдені шахові фігури в археологічних розкопках Вишгорода, Києва, Турова, в Чорній Могилі біля Чернігова. У билинах згадується, що шахи були популярні за часів Київської Русі. Пізніше згадки про шахи в Україні довго не зустрічаються, бо в Московії вони були довгий час заборонені Православною Церквою, проте розвиток їх у Польщі (поема Я.Кохановського “Szachy”, 1564) імовірно не лишився без впливу на вищу верству в Україні. Відомо, що за Гетьманщини шахістом був митрополит Т.Яновський, а меценатом шахового мистецтва - гетьман К.Розумовський.

Перший в Україні шаховий клуб виник у Харкові (1881 р.), згодом - у Києві, Одесі та інших містах. У 1909 р. в Одесі відбувся Південноросійський шаховий чемпіонат - перший чемпіонат України. Переможцем став Б.Верлінський, друге місце посів Ю. Боголюбов.

З 1924 р. проводяться річні чемпіонати з шахів в УРСР.

Українські шахові товариства увійшли через шахову федерацію СРСР (з 1947 р.) до Міжнародної шахової федерації (іспан. Federation Internationale des Echecs - FIDE), але не автономним членом FIDE. У 60-х роках в УРСР було близько 800000 організованих шахістів, у всьому СРСР - 2,8 млн.

Найбільшу увагу приділити творчості гросмейстерів і провідних майстрів України останніх десятиріч.

Можна рекомендувати ознайомлення з творчістю видатних українських шахістів у межах вивчення інших розділів програми. Наприклад, запропонувати учням підготувати реферати, доклади чи електронні статті за тематикою:

- “Староіндійський захист у творчості Ю.Геллера”;
- “Налагодження взаємодії фігур у партіях Л.Штейна”;
- “Технічні прийоми у творчості Р.Пономарьова”;
- “Комбінаційна творчість українських шахістів”;
- “Оригінальні стратегічні ідеї В.Іванчука”;
- “Світ ідей Д.Бронштейна” та ін.

Розділ 4. Дебют і середина гри

Дебютна підготовка

Зміст занять

Найважливіші відкриті, напіввідкриті та закриті дебюти: класична теорія і сучасна практика. Класифікація дебютів за “Інформатором”, система умовних знаків. Принципи складання індивідуального дебютного репертуару. Зв’язок дебюту з міттельшпілем.

Методичні рекомендації

Кожна більш-менш популярна дебютна система має свою назву. Відомо більше 50 іменованих дебютів. Основні з них і найбільш характерні початкові ходи:

1. Королівський гамбіт - 1.e4 e5 2.f4.
2. Дебют слона - 1.e4 e5 2.Cc4 .
3. Захист Філідора - 1.e4 e5 2.Kf3 d6.
4. Російська партія - 1.e4 e5 2.Kf3 Kf6.
5. Шотландська партія - 1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.d4 ed 4.K:d4.
6. Італійська партія - 1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.Cc4 Cc5.
7. Захист двох коней - 1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.Cc4 Kf6.
8. Іспанська партія-1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.Cb5.
9. Скандинавський захист - 1.e4 d5.
10. Захист Альохіна - 1.e4 Kf6 2. e5Kd5.
11. Захист Каро-Канн - 1.e4 c6 і 2...d5.
12. Захист Пірца-Уфімцева - 1.e4 d6 2.d4 Kf6 3.Kc3 g6.
13. Французький захист - 1.e4 e6 2.d4 d5.
14. Сіцилійський захист - 1.e4 c5.

15. Прийнятий ферзевий гамбіт - 1.d4 d5 2.c4 dс.
16. Ферзевий гамбіт - 1.d4 d5 2.c4 e6 3.Кс3 Кf6.
17. Слов'янський захист - 1.d4 d5 2.c4 с6.
18. Каталонський початок - 1.d4 d5 2.c4 e6 3.g3.
19. Новоіндійський захист - 1.d4 Кf6 2.c4 e6 3.Кf3 b6.
20. Захист Німцовича - 1.d4 Кf6 2.c4 e6 3.Кс3 Сb4.
21. Захист Грюнфельда - 1.d4 Кf6 2.c4 g6 3.Кс3 d5.
22. Староіндійський захист - 1.d4 Кf6 2.c4 g6 3.Кс3 Сg7 4.e4 d6 або 4.Кf3 d6.
23. Захист Беноні - 1.d4 с5 2.d5 або 1.d4 Кf6 2.c4 с5 3.d5.
24. Дебют ферзевих пішаків - 1.d4 d5 без с2-с4.
25. Голландський захист - 1.d4 f5.
26. Англійський початок - 1.c4 e5 2.Кс3, або 1.c4 с5, або 1.c4 Кf6 2.Кс3 d5 3.cd Кxd5.
27. Староіндійський початок - 1.Кf3, 2.g3 і далі d2-d3.
28. Дебют Реті - 1.Кf3 d5 2.b3 або 2.c4.

Залежно від подальшої гри дебюту розпадаються на варіанти (системи, гамбіти, контргамбіти, атаки, контратаки, захисти). Наприклад: у ферзевому гамбіті після 4.Сg5 Кbd7 5.e3 с6 6.Кf3 Фа5 виникає кембрідж-спрінгський варіант; продовження 4.Кf3 с5 характеризує захист Тарраша; ходи 4.Кf3 Се7 5.Сg5 0-0 6.e3 Кbd7 ведуть до ортодоксального захисту і т.п. Якщо який-небудь дебют або система виникають з перестановкою ходів, це не змінює їх назви.

Дебюти на перший хід 1.e4 e5 зважають відкритими (у старі часи білі не зволікали з d2-d4, відбувався розмін e5:d4, і гра розкривалася); дебюти, де на 1. e4 чорні не відповідають 1...e5, - напіввідкритими, а дебюти, що залишилися, - закритими.

Інформаційний вибух останніми роками в різних областях знань торкнувся і шахів. У зв'язку з швидким розповсюдженням різних турнірних збірок, довідників, періодичних видань, комп'ютерних баз перед шахістами постала проблема обробки цієї інформації і, зокрема, пошуку партій, зіграних за тим або іншим дебютним варіантом. Оскільки пошук по назвах викликав утруднення (до того ж назву мають не всі варіанти), то кожному варіанту або групі варіантів привласнили буквено-цифровий код, і партії в збірках почали розташовувати строго в порядку його зростання. Пошук став зручнішим.

Наведемо стислі відомості про одну з найбільш поширених систем кодування. Код дебютного варіанту в цій системі складається з трьох знаків. Першим знаком є одна з перших 5 букв латинського алфавіту, а другий і третій знаки - цифри від 0 до 9.

Букви вживаються за наступною схемою:

- С - дебюти, де на 1.e4 чорні не грають 1...e6 або 1...e5;
- С - дебюти, де на 1.e4 чорні відповідають 1...e6 або 1. ...e5;
- D - дебюти з ходами 1.d4 d5 або 1.d4 Кf6 2.c4 g6 з подальшим d7-d5;
- Е - дебюти з ходами 1.d4 Кf6 2.c4 e6 або 1.d4 Кf6 2.c4 g6 без подальшого d7-d5;
- А - дебюти, що залишилися.

Як бачимо, коди варіантів дебюту Реті, англійського початку, захисту Беноні завжди починаються з букви А, захисту Каро-Канна і сіцилійського - з В, французького - з С і т.п.

Другий знак коду точніше визначає дебют або дебютну систему. Так, англійський початок з 1.c4 e5 позначається А2; якщо зіграно 1.c4 c5, то прийнятий код А3, інші продовження на англійському початку кодуються через А1. Для слов'янського захисту перші два знаки завжди D1, а для французького захисту, наприклад, є дві можливості:

С1 (1.e4 e6 2.d4 d5 3.Кс3) і С0 (інші продовження).

Нарешті, третій, останній знак коду прямо вказує на варіант або групу дебютних варіантів. Атака Кереса в сіцилійському захисті - 1.e4 c5 2.Kf3 d6 3.d4 cd 4.Kxd4 Kf6 5.Кс3 e6 6.g4 незалежно від ходу подальшої боротьби має код В81, продовження 1.e4 c5 2.Kf3 d6 3.d4 cd 4.Kxd4 Kf6 5.Кс3 e6 6.f4 позначається В82 і т.д.

Класифікувати дебютні варіанти можна і за характером боротьби в них. У цьому розумінні можливо виділити три великі групи дебютів:

1. Дебютні варіанти з позиційним “пресингом” - варіанти, в яких сторони концентрують сили на одних і тих же ділянках дошки, прагнуть переграти супротивника в “лобових” тактичних або стратегічних зіткненнях. Білі звичайно задовольняються невеликою, але стійкою ініціативою, не даючи можливості чорним організувати контратаку. Чорні прагнуть нейтралізувати активність суперника там, де він її проявляє, і не заперечують проти спрощень, що полегшують захист. Обидва супротивники наполегливо уникають послабленні позиції, особливо в центрі дошки. Для варіантів з “пресингом” характерне симетричне розташування центральних пішаків і відносно спокійна позиційна боротьба. Приклади: більшість варіантів ферзевого гамбіту, російська партія, захист Каро-Канн, слов'янський захист і т.д.

2. Дебютні варіанти з контршансами - варіанти, в яких робиться спроба нейтралізувати або подавити ініціативу суперника наступом на іншій ділянці дошки. Пішакові ланцюги, як правило, асиметричні, виникаючі позиції багаті комбінаційними можливостями. Іноді йдуть на явні поступки для переважання по інших чинниках активності (наприклад: послабляють фланг, але отримують тиск по чорних полях; поступаються центром, але утворюють небезпечну прохідну на краю дошки). У багатьох випадках результат боротьби вирішується тактичними засобами. Приклади: більшість варіантів сіцилійського і староіндійського захистів, гамбітні системи.

3. Дебютні варіанти з форсованою грою - варіанти комбінаційного типу, що відрізняються складністю, гостротою і вимагають від обох сторін виключно точної гри і досконального знання теоретичних рекомендацій. Один невірний крок може привести до негайної поразки, а тривалість варіантів іноді доходить до 20 і більше ходів. Приклади: атака Маршалла в іспанській партії, варіант Ботвинника в слов'янському захисті, деякі варіанти сіцилійського і староіндійського захистів, захисту Грюнфельда. Варіанти з форсованою грою зустрічаються майже в кожному дебюті.

Основні принципи гри в дебюті

Загальні принципи розігрування вже вивчалися на етапі базової підготовки. Тепер слід їх конкретизувати і показати на більш складних прикладах.

Ці принципи не є застиглими догмами. Навіть таке правило, як “не ходи в дебюті однією і тією ж фігурою двічі” точніше було б викласти так: “випадки, коли повторний хід однією і тією ж фігурою найбільшою мірою сприяє досягненню переваги в активності, надзвичайно рідкісні”.

Швидкий розвиток фігур є в дебюті предметом особливої турботи. Варто допустити одне, інше зволікання - і різниця активності фігур на користь суперника зумовить результат зустрічі. Відомий приклад:

Ларсен-Спаський

(Белград, 1970 р.)

1.b2-b3 e7-e5 2.Cc1-b2 Kb8-c6 3.c2-c4 Kg8-f6 4.Kg1-f3?! e5-e4 5.Kf3-d4 Cf8-c5 6.Kd4 x c6 d7 x c6 7.e2-e3 Cc8-f5 8.Фd1-c2 Фd8-e7 9.Cf1-e2 0-0-0 10.f2-f4?

Після цього ходу, що не сприяє розвитку, перевага чорних в активності стає такою значною, що навіть такому гротмейстеру, як Ларсен, не вдається врятувати партію. Б.Спаський рекомендував 10.Cxf6 Фxf6 11.Кс3.

10...Kf6-g4! 11.g2-g3 h7-h5! 12.h2-h3 h5-h4!

Початок красивої комбінації, яка приносить форсований виграш.

13.h3 x g4 h4 x g3 14.Th1-g1 Th8-h1!! 15.Tg1 x h1 g3-g2 16.Th1-f1

Не допомагало 16.Tg1 через 16...Фh4+ 17.Kpd1 Фh1

16...Фe7-b4+ 17.Кpe1-d1 g2xf1Ф+.

Білі здалися. До мату веде 18.Cxf1 Cxg4+.

А ось ще один хрестоматійний приклад використання переваги у розвитку:

Бейлін-Липницький

(Київ, 1950 р.) [D38]

1.d4 Kf6 2.Kf3 e6 3.c4 d5 4.Cg5 h6 5.Cxf6 Фxf6 6.Кс3 Сb4 7.Фа4+ Кс6 8.Ke5 Cd7 9.Kxc6

Білі вчасно розгадали пастку: на 9.Kxd7? Слідом піде не 9...Kpd7, а 9...Фxd4!, наприклад, 10.Фс2 Фxc4 з двома зайвими пішаками у чорних.

9...Сxc3+ 10.bc Сxc6 11.Фb3 dc 12.Фxc4 0-0

У той час, як для чорних дебют уже закінчився, у білих ще є значні складності з розвитком королівського флангу.

13.f3 e5

Чорні прагнуть скоріше відкрити лінії, щоб одержати можливість використати свою перевагу в розвитку для прямої атаки.

14.d5 Cd7 15.Фxc7 e4! 16.Tc1 Tac8! 17.Фxd7 e3!

На цьому тихому ході побудований весь задум чорних. Марш чорного пішака до e3 дозволив майже повністю замурувати весь королівський фланг білих. У першу чергу загрожує Фf6 - d4!

18.Фа4

Білі ліквідували цю погрозу і включили ферзя в захист. Матовий фінал мав місце після 18. Фxb7 Тxc3 19. Фb2 Тfc8 20. Тxc3 Тxc3 21. g3 Тb3!!

18...Тхс3 19.Тd1 Тfc8 20.g3 Тс1 21.Ch3 Тxd1+ 22.Фxd1 Фс3+ 23.Kpf1 Фd2 24.Kpg2 Тс1 0:1.

Якщо є вибір, то в дебюті спочатку треба розвивати ту фігуру, для якої є понад сумнівів активна позиція. Інші фігури виводяться після того, як суперник визначить свої плани. Цей прийом спрямований на економний, без втрати єдиного темпу розвиток і у деяких випадках допомагає виграти дорожчий час.

Треба визначити, що у шахах, які називають “трагедією одного темпу”, чинник часу грає головну роль не тільки в дебюті, але й у міттельшпілі та ендшпілі. Саме від нього залежить реальність планів - будь то атаки або ж схеми позиційної боротьби. Проте іноді зустрічаються позиції, де одна із сторін, скута захистом, не може більш збільшувати активність своїх фігур. Тоді для протилежної сторони чинник часу вже не має принципового значення. Можна не поспішаючи маневрувати, випробувати декілька планів, маскувати свої задуми, провокуючи суперника на помилку і вибираючи момент для вирішального удару.

Несподіванки у дебюті

Дерево дебютної теорії досліджується ретельно, але на його карті ще є білі плями. Сильний новий хід у відомому дебютному варіанті ставить суперника перед складними проблемами своєю несподіваністю, вимагає перегляду наперед підготовлених планів і часто має вирішальний вплив на результат зустрічі.

Якщо ж новинку застосували проти нас, потрібно, перш за все, вирішити, чи можемо ми продовжувати здійснення первинної дебютної ідеї. Якщо так, то часто це і буде кращим запереченням на заготівку партнера.

Зустрічаються новинки, що не дозволяють ефективно здійснити первинний стратегічний план, проте надають інші хороші можливості.

Ботвинник-Шпільман

(Москва, 1935 р.)

1.c2-c4 c7-c6 2.e2-e4 d7-d5 3.e4 x d5 c6 x d5 4.d2-d4 Kg8-f6 5.Kb1-c3 Kb8-c6

6.Cc1-g5 Фd8-b6?! 7.c4 x d5 Фb6 x b2?

Боротьба все більше набуває ірраціонального характеру, через що можливі несподіванки.

8.Ta1-c1!

Новинка на той час! Звичайно, чорні повинні були врахувати цей логічний маневр, але вони захопилися варіантом 8.Ka4 Фb4+9.Cd2 Фxd4 10.dc (у білих зайва фігура!) Ke4! 11.Ce3 Фb4+ 12.Kpe2 bc із сильною атакою.

8...Kc6-b4

Мабуть, порятунку вже не було. На 8...Kd8 Ботвинник приводить наступний варіант: 9.Cxf6 ef 10.Cb5+ Cd7 11.Tc2 Фb4 12.Фe2+ Ce7 13.Cxd7+ Kpxd7 14.Фg4+ і 15.Фxg7.

9.Kc3-a4 Фb2 x a2 або 9...Фа3 10.Tc3 10.Cf1-c4 Cc8-g4

11.Kg1-f3 Cg4 x f3 12.g2 x f3.

Чорні здалися. Щоб врятувати ферзя, їм довелося б віддати фігуру:

12...Фа3 13.Tc3 Kc2+ 14.Фxc2.

Можна говорити про якийсь стереотип класичного розігрування дебюту: один-два ходи центральними пішаками; солідне, планомірне розгортання сил; рокіровка для надійного укриття короля. “Міцно” розставивши фігури, можна приступати до позиційного планування міттельшпіля. У деяких позиціях є можливість порушити розмірений хід події.

Кнорре-Чигорін

(1900 р.)

1.e2-e4 e7-e5 2.Kg1-f3 Kb8-c6 3.Cf1-c4 Cf8-c5 4.0-0

Енергійніше 4.c3 і d2-d4.

4...Kg8-f6 5.d2-d3 d7-d6 6.Cc1-g5 h7-h6 7.Cg5-h4? ...

Будь-який інший хід слоном (7.Cxf6 або 7. Ce3) був би кращим. Тепер нестійке положення цього слона дозволяє чорним різко загострити гру і почати найнебезпечнішу атаку.

7...g7-g5!

Можна було зробити “розвивальний” хід 7...Cg4, але конкретний розрахунок варіантів показав, що чорні в змозі добитися більшого - створити слабкості в розташуванні білого короля.

8.Ch4-g3 h6-h5! 9.Kf3 x g5? Веде до розкриття гри на королівському фланзі. Після 9.h4!? Cg4 10.hg h4! 11.Ch2 Kh7 чорні зберігали сильну атаку.

9...h5-h4! 10.Kg5 x f7 h4 x g3! 11.Kf7 x d8 Cc8-g4! 12.Фd1-d2 Kc6-d4

13.Kb1-c3 Захист від 13...Ke2+ і 14...Lxh2#

13...Kd4-f3+ ! 14.g2 x f3 Cg4 x f3 Білі здалися - мат неминучий.

У цій партії чорні вступили в гостру тактичну сутичку, пішли на ранне просування пішаків h і g з метою покарання суперника за допущену серйозну дебютну помилку. Проте для того, щоб логічний розвиток партії привів до ускладнень, зовсім необов’язково кому-небудь помилятися. Без зусиль, наприклад, можна загострити гру за взаємним бажанням партнерів. У методологічному відношенні найбільш повчальними є випадки, коли гострі сутички виникають як результат боротьби проти здійснюваної суперником дебютної ідеї.

Під час роботи над дебютною стадією партії учні повинні проявляти більше самостійності. Нерідко доводиться бачити, як юні шахісти – вихованці одного тренера - всі як один грають варіанти з репертуару тренера. Це зовсім неправильно.

Вибрати за допомогою викладача декілька відповідних до їх смаку та стилю гри систем за білих і чорних. Потім самостійно вести свої записи або комп’ютерні дебютні бази, вносити в них корективи. Великий фактичний матеріал містять “Шаховий інформатор” і комп’ютерні бази даних.

Варіанти, що включаються в дебютний репертуар, повинні відповідати наступним вимогам:

1. Бути життєздатними, тобто не приводити за сильних відповідей суперника до важкої гри чорними або гри без шансів на перевагу білими.

2. Відображати наші сильні сторони та приводити до таких позицій, де ми відчуваємо себе найупевніше.

3. Бути логічно обґрунтованими, тобто задовольняти основоположним

принципам шахової гри.

На перших порах дебютний репертуар не повинен бути занадто широким. Пригадаємо, що впродовж багатьох років Р. Фішер не балував своїх суперників різноманітністю дебютів: він незмінно грав 1.e4, на 1...c5, майже завжди віддавав перевагу схемам, пов'язаним з розвитком слона на c4, на французький захист після 1.e4 e6 2.d4 d5 обирав 3.Kc3 і т.д. Улюбленою відповіддю А. Карпова на сіцилійський захист в пору становлення його шахового таланту був закритий варіант (1.e4 c5 2.Kc3, надовго відкладаючи d2-d4). У шахіста, що вибрав вузьке коло дебютів, є час відшліфувати варіанти до тонкощів, осягаючи секрети взаємодії фігур та інших сторін шахового мистецтва.

Починаючим шахістам не варто прагнути до варіантів з гострою форсованою грою, що вимагають обширних знань і постійного ознайомлення з шаховими новинками, - треба спершу навчитися добре грати в шахи. Досвідчені турнірні бійці, навпаки, повинні мати в своєму розпорядженні й такі варіанти, і варіанти із спокійною грою, і варіанти з контршансами. У відповідальних змаганнях необхідна гнучка тактика, зустрічатися доводиться з партнерами різних стилів і кваліфікації.

Ці теми мають розглядатися упродовж усіх років навчання. Тренер зобов'язаний інформувати учнів про новинки в цій стадії шахової партії, періодично проводити огляди дебютних нововведень, найактуальніших проблем у найпопулярніших дебютних варіантах і системах.

Потрібно крок за кроком ознайомити учнів з дебютною класикою для широти орієнтації, набуття потрібного обсягу знань з головними засадами формування свого дебютного репертуару, з роллю самостійної роботи над шаховою літературою та періодикою для одержання потрібної дебютної інформації, із засадами роботи з комп'ютерними шаховими програмами. Започаткування власної дебютної картотеки - фундамент для надійного користування інформацією.

Водночас треба застерегти учнів від надмірного захоплення дебютною підготовкою. Переоцінка значення дебютних знань може призвести до перевантаження пам'яті, нераціональної втрати часу, поверхових оцінок деяких варіантів, що часто застосовуються в сучасних змаганнях.

Дебютний репертуар треба будувати залежно від власної пам'яті. Шахістам з блискучою пам'яттю доцільно включати в репертуар складні сучасні дебютні системи. У дебютах на зразок сіцилійського захисту, захисту Грюнфельда або староіндійського захисту в білих величезний вибір, саме вони визначають дебютну побудову - і чорні повинні бути до всього готові. Тільки маючи хорошу пам'ять, можна грати такі дебюти чорними.

Шахісти з хорошою пам'яттю можуть дозволити собі різноманітний дебютний репертуар, застосовувати різні початки, оскільки здатні їх засвоїти й запам'ятати, і вибрати надалі дебюти, найбільш незручні для суперника.

Шахістам з менш хорошою пам'яттю ставати на такий шлях небезпечно. Краще орієнтуватися на "дебютні схеми" - логічні системи з меншим об'ємом теорії, в яких важливішим є розуміння позиції, знання типових ідей та прийомів, а не конкретні деталі або точний порядок ходів.

Дебюти взагалі можна умовно поділити на “дебютні варіанти” й “дебютні схеми”. Ділення відносне, оскільки в теорії будь-якого початку є і набір точних, конкретних варіантів, і логічні, планові елементи - питання лише в їх співвідношенні. Причому на сучасному етапі розвитку “комп’ютерної теорії” дуже часто гострі, насичені тактикою та багатим розгалуженням варіантів системи з’являються несподівано у тих дебютах, що раніше вважалися “спокійними”.

Інформацію про свій дебютний репертуар (або дебютну картотеку) доречно тримати у комп’ютері або у вигляді окремих карток.

Дуже важливо розуміти, що для великих успіхів мало знати “офіційну” теорію. М.Ботвинник рекомендував мати “свою теорію дебютів”.

Існує гарний прийом удосконалення: вибрати для себе шахового лідера серед видатних шахістів, який подобається за ідеями, стилем гри. Дебютний репертуар цього шахіста Ви можете деякий час копіювати.

Тренер повинен допомогти учню відібрати найважливіші, показові для дебюту, що вивчається, партії. Такі партії допомагають глибше розібратися в дебютній побудові, легше її запам’ятати. Знання типових планів, загальних ідей, прийомів, оцінок, першоджерел не менш важливе для вивчення будь-якого дебюту, ніж запам’ятовування конкретних варіантів. Неможливо, наприклад, вивчити староіндійський захист, не ознайомившись з творчими здобутками у цьому Д.Бронштейна, Ю.Геллера, І.Болеславського, Л.Штейна, Е.Гуфельда, С.Глігорича, Р.Фішера. Знання ідей обраного дебюту дозволяє також не запам’ятовувати при його вивченні другорядних варіантів. Діючи у дусі дебютної ідеї, можна знайти вірне рішення за дошкою.

Шахіст повинен не обмежувати себе вивченням партій, що зіграні лише “своїми” дебютами, адже часто доводиться використовувати прийоми, характерні для зовсім інших схем. Особливо зрощення ідей різних дебютів характерне на сучасному етапі розвитку шахів.

Незважаючи на існування комп’ютерних баз та навчальних комп’ютерних програм, шахова література й досі залишається надійним засобом інформації.

Тренер повинен рекомендувати учням найкращі зразки шахової літературної спадщини та захистити їх від “халтури” (на жаль, технічний прогрес сприяв появленню великої кількості недоброякісних книжок. Особливо це стосується матеріалів з теорії дебютів).

Як зразок, наводимо невелику добірку партій на тему “Типові ідеї варіанту з Кс6 в системі Земіша староіндійського захисту”:

Крістіансен-Х’яртарсон (1987 р.)

1.d4 Kf6 2.c4 g6 3.Kc3 Cg7 4.e4 d6 5.f3 0-0 6.Ce3 Kc6 7.Фd2 a6 8.0-0-0 b5 9.sxb5 axb5 10.Cxb5 Ka5 11.Ch6 c6 12.Cxg7 Kpxg7 13.Cd3 Ce6 14.b4 Kc4 15.Cxc4 Cxc4 16.Фb2 Фb6 17.Kh3 Tfb8 18.Td2 e5 19.Thd1 Фxb4 20.Фxb4 Txb4 21.Tb2 c5 22.dxe5 dxe5 23.Kf2 h5 24.Td6 Cf1 25.g3 Cg2 26.Tc6 Tab8 27.Te2 Cxf3 28.Te3 Cg4 29.Txc5 Tb2 30.Kxg4 Kxg4 31.Te2 Txe2 32.Kxe2 Tb4 33.Kc3 Kxh2 34.a4 Kf1 35.a5 Kxg3 36.a6 Tb8 37.Txe5 h4 38.Ta5 h3 39.Ta2 Tc8 40.Tc2 Txc3 0-1.

Лев-Гельфанд (1987 р.)

1.d4 Kf6 2.c4 g6 3.Kc3 Cg7 4.e4 d6 5.f3 0-0 6.Ce3 Kc6 7.Фd2 а6 8.Kge2 Tb8 9.a3 Cd7 10.b4 b5 11.c5 e6 12.cxd6 cxd6 13.Kc1 e5 14.Kb3 d5 15.exd5 Kxd5 16.Kxd5 Ce6 17.dxe5 Cxd5 18.Cg5 Cxb3 19.Cxd8 Tbxд8 20.Фc3 Cxe5 21.Фxb3 Tfe8 22.Cd3 Cxa1 23.Ce4 Cd4 24.Kpf1 Ke5 25.g3 Kc4 26.Kpg2 Ke3 27.Kph3 Te5 28.g4 h5 29.Cxg6 hxg4 30.Kpg3 Kc4 31.Ce4 gxf3 32.Фxf3 f5 33.Фh5 f4 0-1.

Петурссон-Нанн (1982 р.)

1.d4 Kf6 2.c4 g6 3.Kc3 Cg7 4.e4 d6 5.f3 0-0 6.Ce3 Kc6 7.Фd2 а6 8.Kge2 Tb8 9.h4 h5 10.0-0-0 b5 11.Kd5 bxc4 12.Ch6 Kxd5 13.exd5 Kb4 14.Kc3 c6 15.Cxc4 cxd5 16.Kxd5 Cxh6 17.Фxh6 Kxd5 18.Cxd5 Cf5 19.Ce4 Cxe4 20.fxe4 Фc7 21.Kpb1 Txb2 0-1.

Пайссон-Фролов (1992 р.)

1.d4 Kf6 2.c4 g6 3.Kc3 Cg7 4.e4 d6 5.f3 0-0 6.Ce3 Kc6 7.Kge2 а6 8.Фd2 Tb8 9.Kc1 e5 10.d5 Kd4 11.K1e2 c5 12.dxc6 Kxc6 13.Td1 Ce6 14.Kd5 b5 15.cxb5 axb5 16.Kxf6 Cxf6 17.Фxd6 Фа5 18.Cd2 Фb6 19.Tc1 Tbc8 20.Kc3 Tfd8 21.Kd5 Ch4 22.g3 Cxd5 23.Фc5 Фb7 24.Фxb5 Kd4 25.Фxb7 Cxb7 26.Txc8 Txc8 0-1.

Рее-Местел (1983 р.)

1.d4 Kf6 2.c4 g6 3.Kc3 Cg7 4.e4 d6 5.f3 0-0 6.Ce3 Kc6 7.Kge2 а6 8.Фd2 Tb8 9.h4 h5 10.0-0-0 b5 11.Kf4 bxc4 12.Cxc4 e5 13.dxe5 Kxe5 14.Cb3 Фе8 15.Kfd5 Kxd5 16.Kxd5 Ce6 17.Фа5 Cxd5 18.Фxd5 c5 19.Td2 c4 20.Cc2 Tb5 21.Фxd6 Txb2 22.Фха6 Фb8 23.Фа3 c3 24.Td4 Kxf3 25.Td5 Kd2 26.Cxd2 cxd2 27.Kpxd2 Tc8 0-1.

Куцин-Кернажицький (1986 р.)

1.d4 Kf6 2.c4 g6 3.Kc3 Cg7 4.e4 d6 5.f3 0-0 6.Ce3 Kc6 7.Kge2 а6 8.Фd2 Tb8 9.h4 h5 10.Ch6 b5 11.0-0-0 bxc4 12.g4 Kb4 13.Kg3 c5 14.Cxg7 Kpxg7 15.gxh5 cxd4 16.Фxd4 Фа5 17.a3 Kc6 18.Фe3 Ke5 19.hxg6 fxg6 20.h5 Kfg4 21.fxg4 Tf3 22.Фd2 Tb3 23.Kd5 c3 24.Kxc3 Tfxc3 25.Kpb1 Фа4 0-1.

Глігорич-Гуфельд (1974 р.)

1.d4 Kf6 2.c4 g6 3.Kc3 Cg7 4.e4 d6 5.f3 0-0 6.Ce3 Kc6 7.Kge2 Tb8 8.Фd2 а6 9.a4 e5 10.d5 Ka5 11.Kc1 c5 12.Tb1 b6 13.b4 cxb4 14.Txb4 Kd7 15.Ce2 Kc5 16.0-0 f5 17.Фe1 Cd7 18.Фd1 Фh4 19.Cf2 Фg5 20.Kd3 Ch6 21.Фb1 fxe4 22.Kxe4 Kxe4 23.fxe4 Tbc8 24.Фа2 Фd2 25.Tb2 Фg5 26.Tc2 Kb7 27.Cxb6 Kc5 28.Cxc5 dxc5 29.Txf8 Txf8 30.Kph1 Фе3 31.Tc1 Фxe4 32.Te1 Ch3 33.Tg1 Ce3 0-1.

Тімман-Вестеринен (1968 р.)

1.d4 Kf6 2.c4 g6 3.Kc3 Cg7 4.e4 d6 5.f3 0-0 6.Ce3 Kc6 7.Kge2 Tb8 8.Kc1 e5 9.d5 Kd4 10.Kb3 c5 11.dxc6 bxc6 12.Ce2 d5 13.exd5 cxd5 14.Kxd4 exd4 15.Cxd4 Txb2 16.c5 Kh5 17.Cxg7 Фh4 18.g3 Kxg3 19.Фd4 Ke4 20.Kpd1 Td2 21.Фxd2 Kxd2 22.Cxf8 Фd4 23.Tc1 Ke4 0-1.

Багіров-Гуфельд (1973 р.)

1.d4 g6 2.c4 Cg7 3.Kc3 d6 4.e4 Kf6 5.f3 0-0 6.Ce3 Kc6 7.Kge2 Tb8 8.Фd2 а6 9.Ch6 b5 10.h4 e5 11.Cxg7 Kpxg7 12.h5 Kph8 13.Kd5 bxc4 14.hxg6 fxg6 15.Фh6 Kh5 16.g4 Txb2 17.gxh5 g5 18.Tg1 g4 19.0-0-0 Txa2 20.Kef4 exf4 21.Kxf4 Txf4 22.Фxf4 c3 23.Cc4 Ta3 24.fxg4 Kb4 25.Kpb1 Ce6 26.Cxe6 Kd3 27.Фf7 Фb8 28.Cb3 Txb3 29.Kpc2 Kb4 30.Kpxb3 Kd5 31.Kpc2 Фb2 32.Kpd3 Фb5 0-1.

Куліговський-Нанн (1983 р.)

1.d4 g6 2.c4 Cg7 3.Kc3 Kf6 4 e4 d6 5.f3 0-0 6.Ce3 Kc6 7.Kge2 a6 8.Фd2 Tb8 9.h4 h5 10.0-0-0 b5 11.Kd5 bxc4 12.g4 Kxd5 13.exd5 Kb4 14.Kc3 c6 15.Cxc4 cxd5 16.Cb3 Фb6 17.Thg1 Ce6 18.gxh5 Cf5 19.Tg5 Ch6 20.Tdg1 Cxg5 21.Txg5 e6 22.hxg6 fxg6 23.h5 Tb7 24.Фg2 Tg7 25.h6 Tb7 26.Txf5 exf5 27.Фхg6 Kph8 28.Фg2 f4 29.Cg1 Tg8 0-1.

Розділ 5. Середина гри. Типові позиції

Зміст занять

Зв'язок дебюту з іншими стадіями партії. Типові позиції, що виникають у середині гри при розігруванні відкритих, напіввідкритих та закритих дебютів.

Методичні рекомендації

Цей розділ фактично є продовженням попереднього, і при складанні планів занять доцільно поставити поруч споріднені теми. Подібне сполучення вже пропонувалося на попередньому етапі підготовки, тепер воно застосовується на поглибленому рівні.

За останні 30-40 років об'єм дебютної теорії виріс у кілька разів. Набули поширення динамічні системи з форсованою грою впродовж двадцяти і більше ходів. Весь цей об'єм знань став доступний шахістам середньої кваліфікації, не говорячи вже про провідних майстрів і гросмейстерів.

Можна не програти, але вийти з дебюту з поганою позицією. Тоді суперник пустить в хід стандартний арсенал технічних прийомів, що також стали загальнодоступними ще з часів Стейніца, Тарраша і Німцовича. Роль дебюту в шахах постійно зростає. Важко розраховувати на успіх в рівному за складом турнірі, якщо дебютна частина партій складається невдало.

Іншою важливою тенденцією в розвитку сучасного дебюту є все зростаючий його зв'язок з подальшими стадіями гри. Ще М.Ботвинник відзначав: "...у наш час кожен майстер приблизно з 6-8-го ходу складає план гри в міттельшпілі" і "...немає кращого способу потрапити в обмежене положення, як прагнути лише до простого розвитку". Екс-чемпіон світу розробив ряд унікальних систем, що об'єднали дебют і міттельшпіль єдиним стратегічним планом.

Можна привести багато прикладів таких планів шахових "корифеїв", в яких дебютна ідея охоплює всі стадії шахової партії, включаючи ендшпіль:

Левенфіш-Рубінштейн [С45]

(Вільнюс, 1912 р.)

1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.d4 exd4 4.Kxd4 Cc5 5.Ce3 Cb6 6.Kc3 d6 7.Фd2 Kf6 8.Kxc6 bxc6 9.Cg5 h6 10.Cf4 Kg4 11.Cg3 Фg5 12.Фхg5 hxg5 13.Cc4 Kpe7 14.Td1 a5 15.h3 f6 16.Kpe2 Ke5 17.Cxe5 fxe5 18.Ka4 18.f3 18...g4 19.hxg4 Cxg4+ 20.f3 Cd7 21.Kxb6 cxb6 22.a3 Tad8 23.Kpe3 Cc8 24.Cb3 b5 25.c3 Cd7 26.Kpf2 Tb8 27.Ta1 a4 28.Ca2 Ce6 29.Cxe6 Kpxe6 30.Kpe3 d5 31.g3 g5 32.f4 gxf4+ 33.gxf4 dxe4 34.Kpxe4 exf4 35.Kpxf4 Kpd5 36.Thd1+ Kpc5 37.Td2 Thf8+ 38.Kpg3 [38.Kpe3 Tbe8+ 39.Kpd3 Td8+ 40.Kpc2 Txd2+ 41.Kpxd2 Tf2+] 38...Tb7 39.Kph2 Th7+ 40.Kpg1 Tg7+ 41.Tg2 Txg2+ 42.Kpxg2 Td8 43.Kpf3 Td2 44.Ta2 Td1 45.Kpe2 Th1 46.Kpd3 Tg1 47.c4 Tg3+ 0-1.

Томас-Рубінштейн [С98]

(Баден-Баден, 1925 р.)

1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.Cb5 a6 4.Ca4 Kf6 5.0-0 Ce7 6.Te1 b5 7.Cb3 d6 8.c3 0-0 9.h3 Ka5 10.Cc2 c5 11.d4 Фc7 12.Kbd2 Kc6 13.d5 Kd8 14.Kf1 Ke8 15.a4 Tb8 16.axb5 axb5 17.g4 g6 18.Kg3 Kg7 19.Kph1 f6 20.Tg1 Kf7 21.Фf1 Cd7 ! 22.Ce3 Ta8 23.Фg2 Txa1 ! 24.Txa1 Фb7 25.Kph2 Ta8 26.Фf1 Та6 27.Kd2 Фа8 28.Тха6 Фха6 29.Kb3 Kg5 30.Kpg2 h5 ! 31.h4 Kf7 32.gxh5 gxh5 33.Kph2 Фc8 34.Фg2 Kpf8 35.Kd2 f5 ! 36.exf5 Cxh4 37.f6 Cxf6 38.Фf3 Ch4 39.Cg6 [39.Kxh5 ? 39...Cg4] 39...Cxg3+ 40.fxg3 Cf5 ! 41.Cxf7 [41.Cxh5 Kxh5 42.Фxh5 Cg4 43.Ch6+ Кре8 ! 44.Фg6 Фf5 !] 41...Kpxf7 42.Ke4 Фd7 43.Ch6 Kpg6 ! 44.Cxg7 Kpxg7 45.b4 c4 46.Kd2 [46.Kxd6 ? 46...Cg4] 46...Фf7 47.Фe3 Фxd5 48.Фg5+ Cg6 49.Фe7+ Kpg8 50.Фd8+ Kpf7 51.Фd7+ Kpf6 52.Фd8+ Kpf5 53.Фd7+ Kpf6 54.Фd8+ Kpg7 55.Фe7+ Фf7 56.Фxd6 Фf2+ 57.Kph3 Kph6 !! 58.Kb1 Фf5+ 59.Kpg2 Фxb1 60.Фf8+ Kpg5 61.Фd8+ Kpg4 62.Фd7+ Фf5 63.Фd1+ Kpg5 0-1.

Ботвинник-Матулович [Е90]

(Майорка, 1967 р.)

1.d4 Kf6 2.c4 c5 3.d5 d6 4.Kc3 g6 5.e4 Cg7 6.Cd3 0-0 7.h3 e6 8.Kf3 exd5 9.exd5 Te8+ 10.Ce3 Kh5 11.0-0 Kd7 12.Cg5 f6 13.Cd2 f5 14.Cg5 Cf6 15.Cxf6 Kdx6 16.Te1 Txe1+ 17.Фxe1 Cd7 18.Фd2 Фf8 19.Te1 Te8 20.Txe8 Фxe8 21.a3 Kpg7 22.b4 b6 23.bxc5 bxc5 24.g3 h6 25.Фc2 Фc8 26.Kph2 Kpf7 27.Фd2 Kpg7 28.Kg1 Фе8 29.f4 Kpf8 30.Kpg2 Kg8 31.Kf3 Фb8 32.Kh4 Ke7 33.Фc2 Kpf7 34.Ke2 Фd8 35.Kf3 Kf6 36.Фb2 Фа5 37.Kc3 Kc8 38.Kh4 Ke7 39.Kpf2 Kc8 40.g4 Ke7 41.g5 Kfg8 42.Ke2 h5 43.Kpf1 Cc8 44.Kg3 Cd7 45.Ce2 Фа4 46.Kpf2 Ce8 47.Kxg6 Kxd5 48.Kxh5 Kde7 49.Фg7+ Кре6 50.Kf8# 1-0.

Реті-Рубінштейн [В29]

(Гетеборг, 1920 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 Kf6 3.e5 Kd5 4.Kc3 e6 5.g3 Kc6 6.Cg2 Kxc3 7.bxc3 d6 8.exd6 Cxd6 9.0-0 0-0 10.d3 [10.d4] 10...Ce7Cf6 11.Ce3 Cd7 12.Фd2 [12.Tb1 Фc7 (12...b6 13.d4) 13.Cf4 e5? 14.Kxe5! Kxe5 15.Txb7 Фd6 16.Cxe5 Фxe5 17.Txd7] 12...Фc7 13.Tfe1 Tad8 14.Cf4 Cd6 15.Cxd6 Фxd6 16.Фe3 [16.c4] 16...b6 17.Kd2 Ke7 18.Kc4 Фc7 19.Фe5? [19.a4] 19...Фxe5 20.Kxe5 Ca4! 21.Te2 Kd5 22.Cxd5 [22.c4 Kb4 23.Tc1 f6 (23...Kxa2 24.Ta1 Kc3 25.Tee1) 24.Kf3 Kpf7 (24...Kxc2 25.Tcxc2 Cxc2 26.Txc2 Txd3) 25.Ke1] 22...exd5 23.Tae1 Tfe8 24.f4 f6 25.Kf3 Kpf7 26.Kpf2 Txe2+ 27.Txe2 Te8 28.Txe8 Kpxe8 29.Ke1 Кре7 30.Кре3 Кре6 31.g4 [31.d4 Kpf5 (31...Kpd6 32.Kpd2 Kpc6 33.Kg2 Kpb5 34.Ke3] 31...Kpd6 32.h3 [32.Kpd2 Cd7] 32...g6 33.Kpd2 Cd7! 34.Kf3 Кре7! [34...h5 35.g5!] 35...h5 36.Kh2 [36.gxh5 gxh5 37.h4 Kpe6Kpf5 →] 36...Kpd6! 37.Kpe2 [37.d4 Kpc6 38.Kpd2 Kpb5 39.Kpd3 Cc8 40.Kpd2 Kpc4 41.dxc5 bxc5 42.Kf1 d4 43.cxd4 Kpxd4 44.Ke3 Kpe4; 37.Kpf3 d4! 38.cxd4 cxd4 39.Kpe4 Kpc5→] 37...d4!! 38.cxd4 [38.c4 hxg4 39.hxg4 (39.Kxg4 Kpe6 40.Kh6 g5) 39...g5! (39...Kpe7! 40.Kpd2 g5 41.f5 Kpd6 42.Kf3 Cc6 43.Kpe2 a6 44.Kpf2 Cxf3 45.Kpxf3 b5!→] 38...cxd4 39.Kpd2 hxg4 40.hxg4 [40.Kxg4 Cxg4 41.hxg4 g5→] 40...Cc6 41.Kpe2 [41.c3 dxc3+ 42.Kpxc3 Cg2+ 43.Kpd4 b5 44.Kpe3 a5 45.a3 (45.Kpf2 Cd5) 45...Kpd5 46.Kpe2 Kpd4 47.Kpd2 a4 48.g5 f5] 41...Cd5! 42.a3 b5 43.Kf1 a5 44.Kd2 a4! 45.Ke4+ [45.Kpd1 g5!] 45...Cxe4 46.dxe4 b4

47.Крд2 бха3 48.Крс1 г5! 0-1.

Роселлі-Рубінштейн [С27]

(Баден-Баден, 1925 р.)

1.e4 e5 2.Кс3 Кf6 3.Сс4 Кхе4 4.Фh5 Кd6 5.Фхе5+ Фе7 6.Фхе7+ Схе7
 7.Сb3 [7.Се2] 7...Кf5 8.Кf3 c6 9.0-0 d5 10.Те1 Ка6 11.d4 h5 ! 12.Ке2 Кс7 13.c3
 f6 14.Кг3 Кхг3 15.hхг3 г5 16.Cd2 [16.Сс2] 16...Cf5 17.Те3 Крд7 18.Тс1 Cd6
 19.Сс2 Схс2 20.Тхс2 Тае8 21.Сс1 Тхе3 22.Схе3 Ке8 23.Те2 Кг7 24.Cd2 Кf5
 25.Те1 c5 ! 26.dxc5 Схс5 27.Кpf1 h4 ! 28.gxh4 g4 ! 29.Kd4 Cxd4 30.cxd4 Тхh4
 31.Сс3 Тh1+ 32.Кре2 Тh2 33.Tg1 Kh4 34.g3 Кf5 35.b3 Кре6 36.Cb2 a6 37.Сс3
 Кd6 38.Кре3 Ке4 39.Се1 Кpf5 40.Tf1 Тh8 41.Крд3 b5 42.a3 Тh7 43.Са5 Тh8
 44.Cb4 Тс8 45.Са5 Кг5 46.Cd2 Ке4 47.Са5 Кpg6 48.Cb4 f5 49.Са5 Тh8
 50.Кре3 Те8 51.Крд3 Тс8 52.Cb4 Тс7 53.Са5 Тh7 54.Кре3 Те7 55.Крд3 f4 !
 56.gxf4 Тh7 57.Cd2 Кxd2 ! 58.Крxd2 Тh3 ! 59.f3 gxf3 60.Tf2 Кpf5 61.Кре3
 Кpg4 62.b4 [62.f5 Крxf5 63.Тxf3+ Тxf3+ 64.Крxf3 a5—+] 62...Тh1 63.f5 Те1+
 64.Крд3 Те4 0-1.

Ботвинник-Болеславський [С09]

(Ленінград-Москва, 1941 р.)

1.e4 e6 2.d4 d5 3.Kd2 c5 4.exd5 exd5 5.Cb5+ Кс6 6.Kgf3 Cd6 7.dxc5
 Схс5 8.0-0 Кге7 9.Kb3 Сb6 10.Се3 Схе3 11.fxe3 0-0 12.Фd2 Фb6 13.a4 Cf5
 [13...a6 14.Схс6 Кхс6 15.a5 Фb4 16.Фxb4 Кxb4 17.Kbd4I] 14.Kfd4 Кxd4
 [14...Се4!] 15.exd4 Тас8 [15...Фг6 16.c3 Се4=] 16.Кс5 a6 17.Тае1+ 17...Тс7
 18.Cd3 Сxd3 19.Фxd3 Фd6 20.c3 a5 21.Фf3 Кг6 22.Те3 b6 23.Kd3 Тd7
 24.Tfe1 Фс6 25.g3 Тd6 26.h4 f6 27.Фf5 Фс8 28.Фхс8 Тхс8 29.h5 Кf8 30.Те7
 Тcd8 31.Kf4 Т8d7 32.g4 Тхе7 33.Тхе7 г5 34.hхг6 Кхг6 35.Кхг6 hхг6 36.Tb7
 Кpf8 37.Кpf2 Кре8 38.Кре3 г5 39.Крд3 Те6 40.b4 axb4 41.cxb4 Крд8 42.a5
 Кре8 43.a6 b5 44.Тxb5 Тха6 45.Txd5 Та1 46.Тс5+ Кpb7 47.d5 Tf1 48.Тс4 f5
 49.Кре2 1-0.

Ботвинник-Загорянський [А13]

(Свердловськ, 1943 р.)

1.Kf3 d5 2.c4 e6 3.b3 Кf6 4.Cb2 Се7 5.e3 0-0 6.Кс3 c5 7.cxd5 Кxd5
 8.Kxd5 exd5 [8...Фxd5] 9.d4 cxd4 [9...Фа5+; 9...Cf6; 9...b6 10.dxc5] 10.Фxd4
 Cf6 11.Фd2 Кс6 12.Се2 Се6 [12...Cg4! 13.0-0 Сxb2 14.Фxb2 Cxf3 15.Cxf3 Фа5
 16.Tfd1 Tfd8] 13.0-0 Сxb2 14.Фxb2 Фа5 15.Tfd1 Tfd8 16.Td2 Тd7 17.Tad1
 Tad8 18.h3 h6? 19.Ке5! Кхе5 20.Фхе5 Фс5 21.Cf3 b6 22.Фb2 Тс8 23.Фе5
 Тcd8 24.Td4 a5 25.g4! Фс6 26.g5 hхг5 27.Фхг5 f6 28.Фг6 Cf7 29.Фг3 f5
 30.Фг5 Фе6 31.Kph1 Фе5 32.Tg1 Tf8 33.Фh6 Тb8 34.Тh4 Кpf8 35.Фh8+ Cg8
 36.Tf4 Тbb7 37.Tg5 Tf7 38.Фh5 Фа1+ 39.Кpg2 г6 40.Фхг6 Ch7 41.Фd6+
 Tbe7 42.Фd8+ 1-0.

Ботвинник-Канн [Е21]

(Ленінград, 1939 р.)

1.d4 Кf6 2.c4 e6 3.Кс3 Сb4 4.Kf3 c5 5.a3 Схс3+ 6.bxc3 Фа5 7.Cd2 Ке4
 8.Фс2 Кxd2 9.Kxd2 d6 10.e3 e5 11.dxe5 dxe5 12.Cd3 h6 13.0-0 0-0 14.f4 Кd7
 15.f5 Кf6 16.Ке4 ! 16...Фd8 17.Kxf6+ Фxf6 18.Се4 Тb8 19.Tad1 b6 20.h3
 [20.Cd5 Сb7 21.Фе4 (21.Сxb7 Тxb7 22.Фе4 Тbb8 ! 23.Td7 Тbd8 !) 21...Cxd5
 22.Txd5 Тbd8 !] 20...Са6 21.Cd5 b5 22.cxb5 Тxb5 ? [22...Сxb5 23.c4 Сс6!]
 23.c4 Тb6 24.Tb1 Тd8 [24...Тfb8 25.Тxb6 Фxb6 26.f6+— !] 25.Тxb6 axb6

[25...Фxb6 26.Tb1 Фf6 27.e4] **26.e4 Сс8 27.Фа4 Cd7 28.Фа7 Се8 29.Tb1 Td6 30.a4 Kph7 31.a5 bxa5 32.Фха5 Та6 33.Фxc5 Та2 34.Фe3 Фа6 35.Tb8 Фа4 36.Kph2 Та3** [36...Фc2 37.Фg3 Та1 38.Txe8 Фd1 39.Фg6+ ! 39...fxg6 40.Cg8+ Kph8 41.Cf7+ Kph7 42.Cxg6#] **37.Фc5 Та2 38.Та8 Фха8 39.Cxa8 Txa8 40.Фxe5 Сс6 41.Фc7 1-0.**

Стратегічний зв'язок дебюту і подальших стадій гри необхідно продумати вже під час підготовки дебютного репертуару.

Для шахістів вищої кваліфікації загальноприйнятим є ґрунтовне опрацювання стандартних планів і типових позицій, з якими доведеться стикатися в післядебютній стадії. Як мінімальну вимогу, виконання якої доступне й малокваліфікованим шахістам, можна висунути завдання ретельного розбору хоч би десятка партій гросмейстерів, зіграних в змаганнях останніх років за дебютним варіантом, що вивчається. Така робота покликана не тільки підвищити стратегічну майстерність, але й озброїти знанням тактичних і технічних прийомів, характерних для майбутнього міттельшпілю.

На жаль, класифікації типових позицій міттельшпілю поки немає. Створити її непросто - адже виділення типових позицій може проводитися за різними ознаками. Найбільш важлива ознака - пішакова структура (наприклад, позиції з ізольованим пішаком, з "висячими" пішаками, із закритим центром, пішакова структура "їжак", "карлсбадська" структура, позиції з пішаковим "клином" тощо). Може враховуватися також матеріал (боротьба важких фігур, "хороший" кінь проти "поганого" слона чи навпаки), а також розташування фігур, перш за все - королів (король в центрі, різнобічні рокировки і т.п.). Розробка такої класифікації могла б істотно полегшити збір та обробку інформації з міттельшпілю.

Кращим методом вивчення типових позицій міттельшпілю є підбір партій з подальшим аналізом використаних в них планів гри, тактичних і стратегічних прийомів та ідей. Треба підбирати партії, зразково проведені обома сторонами або принаймні одним з супротивників, або партії з типовими помилками та зразковим покаранням за них.

Доцільно підбирати саме партії, а не фрагменти, оскільки звичайно буває корисно уявити собі повну картину боротьби, починаючи від дебютних тонкощів і закінчуючи ендшпілем, в якому також можуть бути типові ідеї та особливості, характерні для системи, що вивчається.

Приклади вибираються з творчості сильних шахістів, в партіях яких постійно зустрічаються позиції даного типу. Корисно вивчати методи розігрування типових позицій в історичному плані, в розвитку. Це дає можливість глибше розібратися в ідеях позиції.

Найважчим для тренера є створення власної (краще електронної) бази шахових партій та позицій. І.З.Бондаревський радив шахістам створювати власні колекції тактичних прийомів і комбінацій. У сучасних умовах для такої успішної та плідної роботи є всі технічні можливості. Приклади: на основі колекції комбінацій М.Блоха випущена учбова програма СТ-АРТ 3.0; відомо про значну колекцію учбових прикладів М.Дворецького.

Звернути увагу на необхідність самостійного збору і систематизації типових прийомів ведення гри в певних позиціях. Оскільки у кожного свої творчі прихильності та улюблені позиції, підбір типових прийомів і поступове їх накопичення (збір) повинні здійснюватися особисто кожним шахістом: виконавши цю роботу, він вже знає щось нове, відмінне від решти спортсменів, що використовують загальнодоступні бази партій та фрагментів.

Розділ 6. Проблеми теорії середини гри

Зміст занять

Перехід з дебюту в міттельшпіль. Реалізація дебютної переваги. Проблема вибору плану.

Атака. Головні принципи атаки. Атака в центрі. Перенесення атаки з центру на королівський фланг. Атака на ферзевому фланзі. Підготовка пішакових проривів. Взаємні атаки на різних флангах. Контратака.

Методичні рекомендації

На цьому етапі підготовки триває поглиблене вивчення перехідної стадії з дебюту в середину гри, розпочате на попередніх етапах. Потрібно пам'ятати про важливість об'єктивної оцінки позиції на цій стадії. Якщо в підсумку дебютної боротьби досягнута реальна перевага, то завдання полягає в її реалізації. Коли ж такої переваги не здобуто - чи то білі зберегли дебютну ініціативу, проте недостатню для рішучих дій, чи то шанси зрівнялися або перейшли до чорних, - перед обома сторонами постає проблема вибору плану. В усіх випадках цей план має бути націлений на збільшення переваги з боку однієї сторони, а з боку іншої - на боротьбу за зрівняння шансів. У приблизно рівних позиціях обидві сторони ведуть боротьбу за здобуття переваги.

Підібрати показові приклади планування у всіх стадіях шахової партії. Багато цікавих прикладів можна знайти в творчості Тарраша, Рубінштейна, Ботвинника.

Приклад багатоступінчатого плану, що поєднав дебют, міттельшпіль та ендшпіль:

Фактор-Рубінштейн

(Лодзь, 1916 р.)

1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.Cb5 a6 4.Cxc6 dc 5.d4 ed 6.Фxd4 Фxd4 7.Kxd4 Cd6 8.f4 f6 9.Ce3 Ke7 10.Kd2 Kg6 11.g3?(11.0-0) c5 12.K4f3 b6 13.0-0 Cb7 14.Tfe1 0-0-0 15.Cf2 The8 16.Te2 Td7 17.Tae1 Tde7 18.h4? h5!

Проведемо аналіз цієї позиції. У білих наявні слабкі поля, особливо h3, f4. Слабкий пішак e4 під трикратним нападом. У чорних відмінно розвинені фігури, два їхні слони обстрілюють центр. Але й в позиції чорних є тіньові сторони. Головна з них - здвоєні пішаки. Потрібно накреслити план гри, заснований на використанні слабких пунктів у таборі білих. Чорні проводять складний план:

1) не знімаючи тиску з пішака e4, максимально підсилюють розташування своїх фігур, для чого переводять свого слона на g6 або h7, коня на g4;

2) потім проводять енергійне просування своїх пішаків на королівському фланзі й розкривають позицію;

3) відмінно мобілізовані тури й слони створюють масовані удари на позицію білих, особливо на білого короля. Попутно використовуються нові слабкості.

Білим необхідно було накреслити зустрічний план, заснований на використанні слабких місць у супротивника й своїх сильних сторін. Головна вигода білих - по суті зайвий прохідний пішак e4. Саме тому впливало - спробувати використати цей фактор за допомогою Kd2-c4 і e4-e5. Ця погроза тримала б чорних у напруженні, відволікала їх від проведення намічених заходів.

19.c4?

Серйозна помилка. Білі остаточно позбавляють себе можливості провести маневр Kd2-c4 і e4-e5 і фактично приречені на тривалу пасивність. Потрібно було проводити свій план.

19...a5 20. a4 Kpd7 21.Kpf1 Cc6 22.b3 Kpc8

Перший завіт ендшпілю - не поспішати! У першу чергу варто забезпечити відступ слону d6 на випадок e4-e5, а це досягається лише шляхом c7-c6.

23.Te3 Cd7 24.Kpg2 c6

Перешкоджаючи стрибку коня на d5.

25.Kb1 Cc7 26.Kc3 Kh8! 27.Td3 27...Kf7 28.Ted1 Cg4 29.T1d2 Kh6 30.Cg1 Cb8!

Необхідно попередити всяку можливість прояву ініціативи з боку білих.

На **30...Ce6** могло статися **31.Kd5! cd 32.ed**, і потім **d5-d6**.

31.Cf2 Ce6 32.Td1 Cf7 33.Cg1 Cg6 34.Kd2 Kf7! 35.Te1 Ch7 36.Kpf3 Kh6 37.Cf2 Kg4 38.Cg1 g5! 39.Te2 gf 40.gf Tg8! 41.Te1 Teg7 42.Ke2 f5! 43.ef Cxf5 44.Ke4 Cxe4+ 45.Kpxe4 Te8+ 46.Kpf3 Tf7 47.Tdd1 Tef8 48.Tf1 Cxf4 49.Kxf4 Txf4+ 50.Kpg2 Txf1 51.Txf1 Txf1 52.Kpxf1 Kh6, і чорні виграли.

А ось приклад чіткого реагування на невірний план суперника у дебюті:

Геллер-Портіш

(Москва, 1967 р.)

1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.Cb5 a6 4.Ca4 Kf6 5.0-0 Ce7 6.Te1 b5 7.Cb3 d6 8.c3 0-0 9.h3 h6 10.d4 Te8 11.Kbd2 Cf8 12.Kf1 Cb7 13.Kg3 Фd7

Чорні з'єднали тури й хочуть після Та8 - d8 закінчити розвиток. Виглядає цей план досить привабливо, але хвилиanne хитке положення чорного ферзя наштовхнуло Геллера на наступне форсоване продовження:

14.de! de 15.Kh5! Фе7 16.Kh4 Kxh5 17.Фх5 Ka5 18.Cg5! Фd7

19.Tad1 Cd6 20.Cxh6 gh 21.Фg6+ Kpf8 22.Фf6 Kpg8 23.Te3 1-0.

Одна з найцікавіших та найважливіших тем у шахах - атака. Атака може бути засобом залежно від ситуації на шахівниці або реалізації переваги, або боротьби за збільшення чи здобуття переваги.

Перевага в центрі може бути трампліном для перенесення атаки на фланг. Особливо небезпечна атака, коли вона спрямовується проти схованки короля.

Тему атаки треба розглядати впродовж усіх наступних етапів занять.

Розділ 7. Проблеми дебютної стратегії

Зміст занять

Поглиблене вивчення актуальних варіантів основних систем. Деякі загальні проблеми дебютної стратегії. Шліфування дебютного репертуару.

Методичні рекомендації

Перебуваючи в курсі напрямків розвитку дебютної теорії та практики, тренер продовжує знайомити учнів зі свіжим матеріалом. Водночас він виділяє для більш поглибленого вивчення кілька окремих актуальних варіантів основних систем, передусім тих, що проходять перевірку боєм у змаганнях найвищого рангу. Навіть якщо якісь з таких дебютних варіантів не входять до дебютного репертуару того чи іншого учня, йому корисно принаймні бути обізнаним з колом найактуальніших дебютних проблем.

Огляди таких варіантів на матеріалі останніх змагань доцільно готувати не тільки самому тренеру, але й доручати робити їх учням (реферати чи електронні книжки). Подібні огляди обговорюються під час занять; робляться висновки, готується підґрунтя для наступних праць такого роду.

Серед загальних проблем дебютної стратегії можна назвати такі: способи гострої боротьби за ініціативу; досягнення свободи маневру та ініціативи ціною жертви чи позиційних поступок; раптові “вибухові” фігурні атаки; широкий тактичний наступ, ресурси оборони; необхідна міра обережності в активних діях тощо. Щодо засобів боротьби за ініціативу звернути увагу учнів на те, що класичний метод боротьби - спочатку планомірний розвиток сил, а вже потім активні дії - не завжди в конкретній ситуації є об’єктивно найдоцільнішою стратегією.

Розділ 8. Техніка закінчень. Типові позиції

Зміст занять

Пішакові закінчення. Опозиція. “Міновані” поля. “Трикутник”. Геометрія дошки. Ідея Реті. Прийом “відштовхування” плечем. Закінчення з прохідними пішаками в обох сторін. Прорив. Краще пішакове розташування. Віддалена прохідна. Запасні темпи. Активність короля.

Підрив. Перехід у пішаковий ендшпіль як метод реалізації матеріальної або позиційної переваги. Етюдна композиція. Деякі етюдні ідеї.

Турові закінчення. Володіння 7-ою горизонталлю. Використання відкритої лінії. Закінчення з прохідними пішаками. Активність у турових закінченнях. Використання пішакових слабкостей. Деякі захисні ресурси.

Тактичні мотиви у турових ендшпілях.

Тура з пішаками проти тури з пішаками. Реалізація матеріальної переваги. Реалізація позиційної переваги.

Турові закінчення з великою кількістю пішаків.

Тура проти легкої фігури. Тура проти слона (без пішаків), проти слона з пішаком. Тура проти коня (без пішаків), проти коня з пішаком.

Тура проти пішаків. Тура з пішаками проти пішаків.

Чотирьохтурові ендшпілі.

Легкофігурні закінчення. Слон проти пішаків. Кінь проти пішаків. Слон з пішаком проти коня. Кінь з пішаком проти слона. Слон з пішаками проти коня. Кінь з пішаками проти слона.

Два слони в ендшпілі.

Ферзеві закінчення. Ферзь проти пішаків. Ферзь з пішаками проти пішаків.

Методичні рекомендації

У темі “Закінчення” найбільш детально розглядаються два їхні види - пішакові й турові. Пішакові закінчення - абетка ендшпілю, а турові зустрічаються найчастіше. На думку Р.Шпільмана, з туровими закінченнями доводиться мати справу “майже в 50 відсотках всіх практичних випадків”.

При викладі матеріалу головна увага приділяється не різновидам співвідношення сил (наприклад, тура й пішак проти тури, тура й два пішаки проти тури тощо), а ідеям і технічним прийомам, які можуть бути здійснені не тільки в розглянутих закінченнях, але й взагалі характерні для заключної стадії шахової партії.

На цьому етапі підготовки учні починають поглиблене вивчення типових ендшпільних позицій з метою досконалого опанування технікою гри в цих ситуаціях.

У кожному з тематичних розділів повторюються деякі випадки, що вже розглядалися в групах початкової підготовки. Слід перевірити, наскільки твердо учні засвоїли вивчений матеріал, і в разі потреби освіжити його, щоб остаточно закріпити здобуті знання.

При вивченні пішакових закінчень треба знову повернутися до теорії ключових полів, знання якої дозволяє шахісту швидко оцінити позицію та обрати правильний план. Приклад: білі - Кре4, п.d4; чорні - Кре8; ключові поля - с6, а6, е6. Нічия, бо білий король не може прорватися на жодне з них: за будь-якої спроби чорний король стане в опозицію. Якщо хід чорних, то в них єдино правильний хід - 1...Кра8.

У пішакових ендшпілях розглянути роль таких чинників позиції: віддалений прохідний пішак; небезпечні прохідні пішаки; захищений прохідний пішак; прогалина в пішаковій конфігурації; краща позиція короля; наявність зайвих темпів; можливість прориву. Звернути увагу на типовий метод трансформації переваги. Методи захисту; використання прихованих ресурсів. Три пішаки проти двох чи трьох пішаків. Закінчення з прохідними пішаками. Закінчення без прохідних пішаків.

Розглядаючи турові закінчення, треба повторити вивчені раніше прийоми “будування моста” та захисту за методом Філідора. Вивчити спосіб захисту фланговим ударом. Відрізання короля від пішака. Закінчення з туровим пішаком. У турових ендшпілях виділити та проілюструвати характерні засоби наступу та оборони. Зокрема, нерідко активність фігур виявляється вагомим чинником, ніж матеріал.

При вивченні чотирьохтурових ендшпільів зазначити, що такий ендшпіль істотно відрізняється від турового. Сильнішій стороні тут набагато легше реалізувати свою матеріальну або позиційну перевагу, з’являється

можливість атакувати короля суперника. Головне - це активність тур, їх погоджені дії. Ідеал: тури на 7-й (2-й) горизонталі.

У закінченні “слон проти пішаків” приділити увагу випадкам, коли у сильнішої сторони - слон і туровий пішак з полем перетворення “не того кольору”. Багато цікавих матеріалів можна знайти на тему “Слон з пішаком проти коня”. Наприклад, у партії матчу претендентів 1971 р. Фішер-Тайманов чорні не зуміли знайти нічию в порівняно простій позиції.

Розгляд ферзевих закінчень треба розпочати з повторення позицій “ферзь проти пішака”, які можуть перейти в позицію “ферзь проти ферзя”. Далі приділити увагу передусім типовим позиціям “ферзь і пішак проти ферзя”.

Легкофігурні закінчення. Одноколірні слони: закінчення з чималою кількістю пішаків. Використання зайвого пішака. Закінчення з позиційною перевагою. Прохідний пішак; пішаки супротивника на полях “кольору слона”.

Різнокольорові слони.

Кінь проти слона. Ілюструючи принципи розігрування цього типу ендшпілів, доречно підібрати приклади з тематичною грою в дебюті та середині гри, як наступні:

Грищук-Раджабов [C02]

(Дубаї, 2002 р.)

1.e4 e6 2.d4 d5 3.e5 c5 4.c3 Kc6 5.Kf3 Cd7 6.Ce2 Tc8 7.0-0 a6 8.Kph1 cxd4 9.cxd4 Kge7 10.Kc3 Kg6 11.Cd3 Ce7 12.Ce3 0-0 13.Te1 Ka5 14.Tc1 Kc4 15.Tc2 Kxe3 16.fxe3 b5 17.a3 Фb6 18.h4 Cxh4 19.Kxh4 Kxh4 20.Cxh7+ Kpxh7 21.Фh5+ Kpg8 22.Фxh4 Фd8 23.Фxd8 Tfxd8 24.Tec1 f6 25.Ke2 Tc4 26.b3 Txc2 27.Txc2 Tc8 28.Txc8+ Sxc8 “Гарний” кінь проти “поганого” слона 49. 29.b4 Kpf7 30.Kph2 Kpg6 31.g4 f5 32.Kpg3 Kpg5 33.gxf5 Kpxf5 34.Kpf3 Cd7 35.Kc1 Kpg5 36.Kpg3 Kpf5 37.Kb3 Kpg5 [37...Kpe4 38.Kc5+] 38.Kc5 Cc8 39.e4! dxe4 40.Kxe4+ Kph5 [40...Kpf5 41.Kd6+] 41.Kc5 Kpg5 42.Ke4+ Kph5 43.Kpf4 Kph4 44.Kg5 Cd7 45.d5! exd5 46.e6 Ce8 47.Kf7 d4 48.Kpe4 g5 49.Kd6 g4 [49...Cc6+?! 50.Kpxd4 g4 51.Kpc5+–; 49...Cg6+! 50.Kpxd4 g4=] 50.Kxe8 g3 51.Kd6 g2 52.e7 g1Ф 53.e8Ф Фе3+ 54.Kpd5 Фxe8 55.Kxe8 d3 56.Kd6 d2 57.Kf5+ Kpg4 58.Ke3+ Kpf3 59.Kd1 1-0.

Грищук-Перт [C02]

(Франція, 2003 р.)

1.e4 e6 2.d4 d5 3.e5 c5 4.c3 Kc6 5.Kf3 Kge7 6.Ka3 cxd4 7.cxd4 Kf5 8.Kc2 Kb4 11.Cd2 Cb4 12.a3 Cxd2+ 13.Фxd2 Фxd2+ 14.Kpxd2I Cd7 15.b4 0–0 16.b5!? f6 17.Thc1 Tfc8 18...Ke7 19.a4 Txc1 20.Txc1 Tc8 21.Ta1! h6 22.h4 Tf8 23.g4!? Kpf7 24.g5 24...25.hxg5 Kpe8 26.Kpe3 hxg5 [26...Kf5+ 27.Cxf5 (27.Kpe2!?) 27...Txf5 28.Th1 hxg5 29.Tg1] 27.Kxg5 Kf5+ 28.Cxf5 Txf5 29.Kh3 [29.f4!?!] 29...Th5 30.Kf4 Th7 31.Tg1 31...Kpe7 [31...a6 32.bxa6 bxa6 33.a5] 32.Kd3 b6 33.Kf4 Kpe8 [33...Ce8!?!] 34.Kpf3! 34...Kpe7 35.Kpg4 Th6 36.Tc1 Kpd8 37.Kh3 Ce8 38.Kg5 Ch5+– [38...Kpd7!?!] 39.Kpg3 Ce8 [39...Kpd7 40.f3] 40.f4 Tg6 [40...Kpd7 41.Tc6 Tg6 42.a5 bxa5 43.Ta6 Kpc8+–] 41.Th1 Kpc7 42.Th8 Cd7 43.Kpg4+– 43...Th6 44.Ta8!?! [44.Txh6 gxh6 45.Kf7 Ce8 (45...a6 46.Kd6+–) 46.Kxh6 a6 47.bxa6 Cxa4 48.f5+–] 44...Kpb7 45.Tg8 Tg6 46.Tf8 a5?!]

[46...Th6!/? 47.Tf7 Kpc8 48.Txg7 Th1; 46...a6?! 47.Tf7] **47.Th8! Th6 48.Txh6 gxb6 49.Kf7 Kpc7 [49...Ce8 50.Kd6+] 50.Kd6 1-0.**

Халіфман-Баруа [D37]

(Лас-Вегас, 1999 р.)

1.d4 d5 2.c4 e6 3.Kc3 Kf6 4.Kf3 Ce7 5.Cf4 0-0 6.e3 c6 7.h3 Kbd7 8.Фc2 b6 9.Cd3 Cb7 10.cxd5 cxd5 11.0-0 a6 12.a4 Kb8 13.Ke5 Kc6 14.Kxc6 Cxc6 15.Tfe1 Cb7 16.Фb3 Cd6 17.Cxd6 Фxd6I 18.a5! 18...b5 19.Ka2 Tfe8 20.Фb4 Фxb4 21.Kxb4 Kpf8 22.Kpf1 h6 23.Kpe1 Kpe7 24.Kpd2 Kpd6 25.f3 Txc1 26.Txc1 Tc8 27.Txc8 Cxc8 28.Ce2 Cb7 [28...g5] 29.Kd3 Kd7 30.f4 Cc6 31.Ch5 f6 32.Kpc3 Kpe7 33.Kpb4 Kpd6 34.Ce8 Kb8 35.Cg6 Cd7 36.Kpc3 Kc6 37.b4 Ke7 38.Ch5 Kf5 39.Kpd2 Cc8 40.Kc5 Ke7 41.Cf3 Kc6 42.Kpc3 f5 43.Ch5 Kpe7 44.Kd3 Cd7 45.Kc5 Cc8 46.Cf3 g6 47.g4 Kpd6 48.h4 fxg4 49.Cxg4 h5?! [49...Ke7! 50.Kd3 h5 51.Ch3 Kf5 52.Cxf5 gxf5=] 50.Cf3 Ke7 51.e4 dxe4 52.Cxe4 Kd5+ 53.Cxd5 exd5 54.Kpd3 Kpe7 55.Kpe3 Kpf6 56.Kpf3 Cg4+ 57.Kpf2 Cc8 58.Kpe3 Kpf5 59.Kpf3 Kpf6 60.Kd3 Cg4+ 61.Kpg3 Cf5 62.Kc5 Cc8 63.Kb3 Cg4 64.Kpf2 Cf5 65.Kd2 Cc8 66.Kf1 Ce6 67.Ke3 Kpf7? [67...Cf7! 68.Kpg3 Cg8! ...69.f5?! g5! 70.Kph3 gxh4 71.Kpxh4 Cf7] 68.Kpg3 Kpg7 69.f5!! gxf5 70.Kpf4 Kpf6 71.Kc2 Cd7 72.Ke1 Cc8 73.Kd3 Ce6 [73...Cb7 74.Kpf3 Kpg6 75.Kf4+ Kph6 76.Kpe3 Cc6 77.Ke6 Cb7 78.Kpf4 Kpg6 79.Kpe5+–] 74.Kpf3 Kpe7 [74...Kpg7 75.Kpg3! Kpf6 76.Kc5 Cc8 77.Kpf4] 75.Kpg3 Kpf6 76.Kc5 Cc8 77.Kpf4 Kpg6 78.Kpe5 f4 79.Kpxf4 Kpf6 80.Kpg3 Kpg7 81.Kpf3 Kpg6 82.Kd3 Cg4+ 83.Kpe3 Ce6 84.Kf4+ Kpf5 85.Kxh5 Kpg4 86.Kf4 Cf7 87.Kd3 Ce6 88.Kc5 Cc8 89.h5 1-0.

Сейді-Фішер [A33]

(Нью-Йорк, 1963 р.)

1.c4 e5 2.Kf3 Kc6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 Kf6 5.Kc3 e6 6.Kdb5 Cb4 7.a3 Cxc3+ 8.Kxc3 d5 9.e3 0-0 10.cxd5 exd5 11.Ce2 Cf5 12.Kb5 Фb6 13.0-0 a6 14.Kd4 Kxd4 15.Фxd4 Фxd4 16.exd4 Tac8 17.Cd1 Cc2 18.Ce3 [18.Ce2!/? Cb3 19.Te1!/? (19.Ce3 Cc4! (19...Tc2 20.Cd3 (20.Cd1 Txb2 21.Cc1 Ta2) 20...Txb2 21.Tab1 Txb1 22.Txb1 Cc4 23.Cxc4 dxc4 24.Txb7=)) 19 ...Tfe8 20.Ce3 Tc2 21.Cd3 Txb2 22.Tab1 Txb1 23.Txb1 Cc4 24.Cxc4 dxc4 25.Txb7 Kd5] 18...Cxd1 19.Tfxd1 Tc2 20.Td2 Tfe8 21.Txe2 Txe2 22.Te1 Txe1+ 23.Cxc1 Kd7 24.Kpf1 Kf8 25.Kpe2 Ke6 26.Kpd3 h5! 27.Ce3 Kph7 28.f3 Kpg6 29.a4 Kpf5 30.Kpe2 g5 31.Kpf2 Kd8 32.Cd2 Kpg6 33.Kpe3 Ke6 34.Kpd3 Kpf5 35.Ce3 f6 36.Kpe2 Kpg6 37.Kpd3 f5 38.Kpe2 f4 39.Cf2 Kg7 40.h3 Kf5 41.Kpd3 g4 42.hxg4 hxg4 43.fxg4 Kh6 44.Ce1 [44.Kpe2 Kxg4 45.Cg1 Kpf5 46.Kpf3 Kf6 (46...a5 47.g3 fxg3 48.Kpxg3=; 46...b5 47.axb5 axb5 48.g3 fxg3 49.Kpxg3) 47.Ch2 Kh5 48.a5 Kpg5 49.g4 fxg3 50.Cxg3=] 44...Kxg4 45.Cd2 Kpf5 46.Ce1 Kf6 47.Ch4 Ke4 48.Ce1 Kpg4 49.Kpe2 Kg3+ 50.Kpd3 Kf5 51.Cf2 Kh4 52.a5 Kxg2 53.Kpc3 Kpf3 54.Cg1 Kpe2 55.Ch2 f3 56.Cg3 Ke3 0-1.

Про перевагу двох слонів уперше заговорив перший чемпіон світу В.Стейніц. Він розробив метод гри за сторону, що має двох слонів. Суть цього методу полягає в тому, що, насуваючи свої пішаки по всьому фронту, найсильніша сторона віднімає поля у малорухомого коня (коней) супротивника. В.Стейніц зіграв багато показових партій на реалізацію переваги двох слонів, можна привести одну з найвідоміших:

Енґліш-Стейніц
(Лондон, 1883 р.)

1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.Cb5 g6 4.d4 exd4 5.Kxd4 Cg7 6.Ce3 Kf6 7.Kc3 0–0
8.0–0 Ke7 9.Фd2 d5 10.exd5 Kexd5 11.Kxd5 Фxd5 12.Ce2 Kg4! 13.Cxg4 Cxg4
14.Kb3 Фxd2?! [14...Фc4!] 15.Kxd2 Tad8 16.c3 Tfe8 17.Kb3 b6! 18.h3 Ce6
19.Tfd1 c5 20.Cg5 f6 21.Cf4 Kpf7 22.f3 g5! 23.Txd8 Txd8 24.Ce3 h6 25.Te1 f5
26.f4 Cf6 27.g3 a5 28.Kc1 a4 29.a3 Cc4 30.Kpf2 gxf4 31.Cxf4 Cg5 32.Cxg5
hxg5 33.Kpe3 Kpf6 34.h4 gxh4 35.gxh4 Te8+ 36.Kpf2 Txe1 37.Kpxe1 Kpe5
38.Ke2 Cxe2! 39.Kpxe2 Kpf4 40.c4 Kpg4 41.Kpe3 f4+ [41...Kpxh4?? 42.Kpf4+–]
42.Kpe4 f3 43.Kpe3 Kpg3 0-1.

Реалізація переваги двох слонів ґрунтується в основному на наступі пішаків на різних флангах, захопленні простору й стисненні фігур супротивника. У середині гри, коли на дошці багато фігур, цей метод використати дуже важко через послаблення позиції власного короля. Крім того, у міттельшпілі занадто багато інших (більш важливих, ніж перевага двох слонів) чинників впливають на оцінку позиції та складання плану гри. Наприклад: атака на короля, пішакова структура, відкрита лінія тощо.

Для сильнішої сторони звичайно легше буває реалізувати перевагу двох слонів у “чистому виді”, коли на дошці немає інших фігур і коли слони можуть виявити свою дійсну силу.

Під час гри двома слонами часто виникають ситуації, коли вже досягнута певна перевага, але для її реалізації потрібно віддати одного зі слонів за коня або слона супротивника. Не випадково шахісти говорять, що два слони гарні ще й тим, що одного з них завжди можна з вигодою розміняти. Але перед таким розміном найсильніша сторона звичайно встигає домогтися певних успіхів саме за рахунок переваги двох слонів.

Дуже рідко на практиці зустрічаються випадки, коли два слони в ендшпілі виявляються слабкіше слона з конем або двох коней. Звичайно це відбувається в позиціях закритого типу, коли слони обмежені своїми або пішаками супротивника.

5.3. Етап спортивного удосконалення (групи спортивного удосконалення)

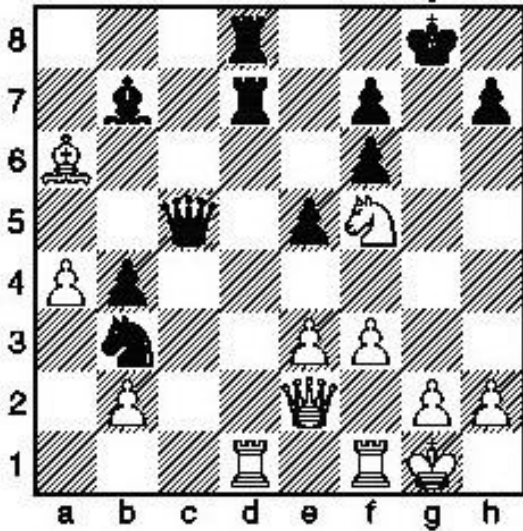
Стратегія і тактика, практичний аналіз навчальних партій

5.3.1. Удосконалення стратегічної й тактичної майстерності

Тренер відбирає для розгляду партії та позиції із складним стратегічним і тактичним змістом. Основні завдання аналізу: розкриття суті стратегічних і тактичних задумів; визначення критичних моментів у перебігу партії; оцінка реальної якості здійснених у грі загальних планів і конкретних рішень; висновки про головні помилки та про те, як слід було діяти натомість; практичні висновки. Робота над помилками. Психологія помилки. Засади психологічної підготовки шахіста.

Як приклади, цікаво підбирати позиції з практики, в яких гравці (або коментатори) високого рівня не знайшли замаскованих рішень.

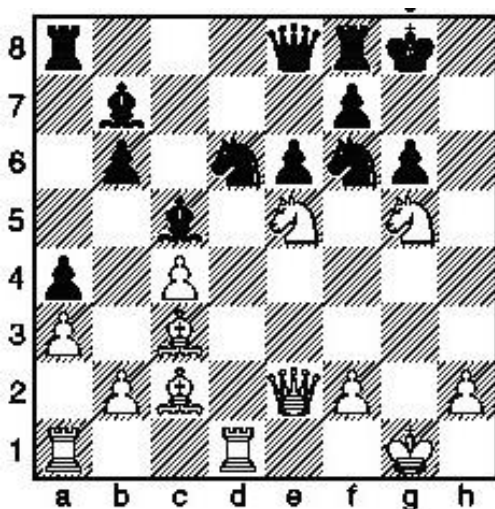
Альоохін-Григор'єв
(Москва, 1921 р.)

Помилка в коментарі найвідомішого етюдиста, неперевершеного майстра аналізу. Ця маловідома партія могла посісти гідне місце у творчій спадщині Альоохіна, якби великий майстер комбінації знайшов гарний вигреш на 25-му ході. 23...Td2! (знаки Григор'єва) 24.Cxb7! “Маючи зайвого пішака, білі виграють ще й фігуру. Але чудесний порятунок знаходиться у чорних” (Григор'єв). 24...Фс2! Після цього картина відразу міняється: у білих під ударом виявляються й слон, і тура (тому що

загрожує 25...Фd1), повести останню, мабуть, не можна; у випадку ж розміну тур на d2 білий ферзь не може рушити через мат у три ходи. Таким чином, уже білим доводиться думати про порятунок, і вони його знаходять” (Григор'єв). 25.Txd2 [Насправді Альоохін упускає блискучу можливість 25.Ce4!! 25...Фxd1 (25...Фxb2 26.Фf2!! Kph8 27.Txd2 Kxd2 28.Фh4) 26.Kh6+ Kpg7 (26...Kph8 27.Фа6 Kpg7 28.Kf5+ Kpg6 29.Фс4) 27.Фс4!; 25.Kh6+ Kpf8 26.Ce4 Фxb2 27.Kf5 T8d7 28.Txd2 Txd2 29.Td1+—] 25...Txd2 26.Ce4! Txe2 [26...Фxb2? 27.Td1!] 27.Cxc2 Txc2 28.Td1 h5 29.Td8+ Kph7 30.Tb8 Kc5! 31.b3 Tb2 32.a5 Txb3 33.Kpf2 Tb1 34.Tb5 Tc1 35.Kpg3 b3 36.a6 Kxa6 37.Txb3 Kc5 38.Tb6 Ke6 39.Tb2 Kg7 40.Kd6 Kpg6 41.e4 Tc6 Нічия.

Хехт-Кін
(Круннен, 1966 р.)

23.Kd7?! [Краще 23.Cb4] 23...Фxd7 [23...Kxd7 24.Фh5!! gxh5 25.Ch7#] 24.Cxf6 Фс6! 25.Td5 exd5? [чорні не знаходять приголомшливу ідею захисту 25...Ke8!!] 26.Ce5 Kf6!! Слон пересувається на поле f6 27.Cxf6 (27.Фf3 Kxd5 28.Фh3 Kf6 29.Ce4 Cxf2+! Фігури чорних теж розташовані досить активно 30.Kpg2 Фхе4+ (30...Та5! 31.Cxc6 Cxc6+ 32.Kpxf2 Txe5--+) 31.Kxe4 Cxe4+ 32.Kpxf2 (32.Kpf1! Та5 33.Cxf6 Th5) 32...Cf5 33.Фh4 Kg4+--+) 27...exd5 слон під боєм 28.Фf3 (28.Фh5 Cxf2+ 29.Kpf1 Фxc4+ 30.Kpg2 d4+ 31.Kpxf2 Фxc2+) 28...Tfe8

29.Ce5 Фd7 30.Kh7 Ce7—+] 26.Фh5!! Cxf2+ 27.Kpxf2 Ke4+ [27...Фс5+ 28.Kpg2 dxc4+ 29.Kpf1 Cg2+ 30.Kpxg2 Фс6+ 31.Kpg1 Фс5+ 32.Kpf1] 28.Kxe4 gxh5 29.Tg1+ Kph7 30.Kc5+ 1-0.

Особливу увагу приділити такій формі підготовки, як аналіз спортсменами власних партій. Фахівці вважають, що це головний засіб самовдосконалення, що зростання майстерності шахіста неможливе без критичного осмислення своєї творчості. Найбільший ефект аналіз власної партії дає тоді, коли він закріплюється у вигляді письмових (або електронних) коментарів до неї. Критичний розгляд цих коментарів за участі тренера дає можливість скласти враження про характер задумів гравця, відтак - про плюси та мінуси його підготовки. Самі коментарі здебільшого відрізняються певною суб'єктивністю: автори схильні приділяти більше уваги власним рішенням, а у діях суперника виділяти ті, на які в них були заготовлені красиві відповіді; відтак - вони нерідко проходять повз важливі, інколи й критичні моменти партії. Виявлення під час аналізу коментарів неточностей і помилок у них також сприяє спортивному вдосконаленню учня.

Коментування власних партій дає тим більше користі, чим більше в ньому об'єктивності та самокритики. З цього погляду найкращими зразками вважаються коментарі до своїх партій таких класиків цього жанру, як О.Альохін і М.Ботвинник.

5.3.2. Удосконалення позиційної майстерності

Про позиційну гру написано чимало книг. Деякі обов'язково слід вивчити. І перш за все чудову книгу Арона Німцовіча "Моя система". Шахістам з груп спортивного удосконалення корисно ознайомитися з кращими зразками англійської літератури, такими як чудова книга про мистецтво позиційної гри від Німцовіча до нашого часу John Watson "Secrets of Modern Chess Strategy. Advances Since Nimzowitsch".

Рекомендовано також вивчати збірки партій найбільш позиційних шахістів, при цьому переважно з їх власними коментарями. Вивчати треба творчість шахістів не тільки найбільш близьких учню за стилем, але, навпроти, особливо майстерних саме в тому, що ніяк у нього не виходить.

Найцікавіші й корисніші епізоди - "позиційні картинки" - слід фіксувати. Оцінюючи положення, досвідчений шахіст ніколи не намагається врахувати відразу всі його особливості, не складає повного уявлення про всі його плюси та мінуси (саме до цього закликають деякі підручники). Така робота якщо і проробляється, то підсвідомо. Майстер Б.Блюменфельд, що глибоко дослідив проблеми шахового мислення, писав: "Оцінка пов'язана із сприйняттям позиції і є в основному підсвідомим актом в тому сенсі, що проміжні ланки в значній частині, якщо й не повністю, проте проходять через центр свідомості".

Мистецтво оцінки полягає в умінні виділити суть позиції - ті її особливості, які повинні бути прийняті до уваги при пошуку сильного ходу. На тренуваннях корисно формулювати на словах своє сприйняття суті положення, щоб фіксувати та згодом виправляти помилки в позиційному розумінні. Виділивши найбільш істотні оцінні міркування (найчастіше - підсвідомо) і перевіривши варіанти, знаходимо хід (або невелику сукупність

ходів), що відповідає нашому сприйняттю виниклої ситуації. Звичайно цей хід переслідує яку-небудь певну мету, тобто є частиною конкретної операції.

Зрозуміло, часто наші рішення виявляються складними, комплексними, базуються на розрахунку довгих варіантів і безлічі різних оцінних міркувань. Проте у підґрунті будь-якого стратегічного рішення лежать прості позиційні операції, і дуже важливо уміти швидко та упевнено їх знаходити.

Основні типи позиційних операцій:

1. Поліпшення розташування фігур, маневри, перегруповування.
2. Розміни
3. Профілактика

Типові позиції

У партіях постійно виникають позиції з тією ж пішаковою структурою, тим же співвідношенням матеріалу і приблизно тим же розташуванням фігур, що і в безлічі партій, що гралися раніше. Корисно знати, як сильні шахісти трактували подібні ситуації, які проводили плани, які ідеї здійснювали. Багато правил, що відносяться до тих або інших типових позицій, є загальновідомими, мають чіткі формулювання.

У наші дні подібна робота немислима поза зв'язком з теорією дебюту, з якого виходить типова позиція. Вірно і зворотне: дебютні заняття будуть ефективними лише за умови глибокого ознайомлення з ідеями майбутнього миттельшпілю.

Типові ситуації

Якщо типові позиції характеризуються визначеним чисто шаховим малюнком - тим або іншим співвідношенням і розташуванням сил на дошці, то типові ситуації - витікаючим із загальної оцінки положення змістом майбутньої боротьби. Наприклад, можна вивчати закони ведення атаки та захисту, реалізації переваги або лавірування в приблизно рівній позиції, боротьби за ініціативу тощо. Представляє інтерес також аналіз таких чисто спортивних ситуацій, як гра на вигреш або на нічию, цейтнот, відкладання партії, зіткнення з несподіванкою в дебюті, дії після перегляду і т.д.

Психологія помилки

Можна виділити такі основні причини шахових помилок:

- відсутність спеціальних шахових здібностей;
- недостатня інформованість як наслідок недостатнього вивчення шахів, без чого неможливо уникнути численних помилок, у тому числі й елементарних, навіть маючи дуже гарні здібності;
- неймовірна складність самих шахів як інтелектуальної гри;
- обмеження часу на обдумування;
- емоційне напруження, що нерідко провокує спотворене бачення ситуації на дошці;

серія різних психологічних чинників, в якій далеко не останнім за значущістю є гра суперника, що провокує наші помилки, використовує наші слабкі сторони, дефекти в дебютній підготовці і т.п.

Дві останні причини помилок пов'язані якраз з так званими шахово-психологічними ситуаціями, в яких особливості шахіста як особистості мають ту ж значущість, що й позиція на дошці.

5.3.3. Психологічна підготовка шахіста

Крім гарної шахової підготовленості, підтримки фізичних кондицій, у загальній підготовці шахіста не останню роль грають психічні якості, його вміння регулювати свій стан, а також враховувати до й під час партії психологічні особливості супротивника.

Найбільш значущі показники психологічної підготовленості шахіста:

концентрація й стійкість уваги. Як показник концентрації й стійкості уваги шахіста варто розглядати наявність або відсутність грубих недоглядів, а також їх характер.

Першим, хто спробував дати приблизну класифікацію шахових “гав”, був А.Ф.Ільїн-Женевський у статті “Психологія шахової помилки” (1967 р.). Деякі наведені їм приклади пов’язані з втратою концентрації уваги (“зникле поле”, “забута фігура”, “природний хід” тощо). Іншим чинником, що визначає концентрацію гравця за шахівницею, є його стиль поведження під час гри;

пам’ять. Однією з основних і доконечно потрібних шахісту психічних якостей є гарна пам’ять. Вже у ході перших психологічних експериментів на шаховому матеріалі А.Біне (1894 р.) досліджувалися особливості візуальної пам’яті шахіста. Пам’ять визнавалася однією з основних якостей, що визначають силу гри.

Роль пам’яті як одного з чинників, що визначають ігровий стан шахіста, складається в прискоренні, де це можливо, процесу прийняття рішення, економії сил і часу. Дуже часто завдяки гарним дебютним знанням сучасні гросмейстери починають власне боротьбу після певних дебютних “табій”. Найбільш показовий в цьому плані приклад Г.Каспарова. Відмінна пам’ять плюс глибокі дебютні розробки дозволяли йому вступати в гру набагато пізніше своїх супротивників, що давало можливість провести партію на високому без зривів рівні;

внутрішня й зовнішня перешкодостійкість. До зовнішніх перешкод варто віднести всі реально діючі під час гри чинники, що заважають шахісту зосередитися на обмірковуванні ходу: шум у приміщенні; висвітлення; зручність розташування шахіста за дошкою; якість інвентарю (стандартні стаунтонівські шахи). Вплив цих чинників залежить від індивідуальних психологічних особливостей шахіста. Недостатньою стійкістю до зовнішніх перешкод страждав спочатку й М.Ботвинник. Щоб перебороти цей недолік, він виробив спеціальний метод тренування. У період підготовки до змагання, при аналізі позицій або в тренувальних партіях він штучно створював шум - включав радіоприймач. У такий спосіб він виробляв у собі здатність не реагувати на шум.

До внутрішніх варто віднести перешкоди, пов’язані з переживаннями, які не мають безпосереднього відношення до партії, що грається. Це відбувається шляхом вторгнення неактуальної в цей момент інформації в нервові механізми, що здійснюють обробку чисто шахової інформації під час гри;

саморегуляція. Здатність шахіста до саморегуляції також є одним з основних показників психологічної підготовленості. Особливо яскраво вона

виявляється в кризових ситуаціях, після сильних потрясінь, до яких, безумовно, можна віднести поразку. Можна виділити три групи шахістів, що відрізняються своїм відношенням до програшу. Першу групу поразка деморалізує, друга зберігає спокій, а шахісти, що відносяться до третьої групи, починають грати сильніше, ніж до поразки.

При дослідженні “слабкого” типу нервової системи виявлено, що для нього характерна висока тривожність, значна емоційна збудливість, детальне планування майбутньої діяльності й підвищений контроль за нею, швидка реакція та добре розвинене почуття часу. Шахісти із “слабким” типом нервової системи погано переносять стресові ситуації, і тільки правильно організована підготовка до наступної партії, що враховує перераховані особливості темпераменту, здатна компенсувати їх негативний вплив.

Здатність до саморегуляції виявляється також в умінні підійти до початку змагань у своїй найкращій формі. Ця проблема була дуже актуальною для багатьох відомих шахістів (Е.Геллер, Б.Спаський). Використання елементів саморегуляції доцільне також при виході з тривалої кризи за рахунок різкої зміни режиму дня;

врахування психологічних особливостей супротивника. Першим, хто звернув увагу на необхідність урахування психологічних особливостей супротивника, був Е.Ласкер. Він розглядав шахи не тільки як протиборство ідей, але як боротьбу особистостей: “На шахівниці борються люди, а не дерев’яні фігури”. Е.Ласкер вивчав сильні й слабкі сторони гри суперників і надалі вміло використовував їх індивідуальні недоліки. Другий чемпіон світу виділив кілька типових стилів гри: стиль автомата; міцний; класичний; комбінаційний; стиль заманювання.

Розглядаючи психологію шахової боротьби, А.Альохін стояв на позиціях Е.Ласкера: “Є щось, у чому наше покоління шахістів, що досягло приблизно сорока років, перевершує старих майстрів (за винятком Е.Ласкера) - не тільки хитрість, що часто буває лише ознакою слабкості характеру, але й придбане досвідом переконання, що для шахів, для шахової боротьби насамперед необхідне знання людської натури, розуміння психології супротивника. Раніше боролися тільки фігурами, ми ж боремося (або принаймні намагаємося боротися) із супротивником - з ворогом, з його волею, нервами, з його індивідуальними особливостями та не в останню чергу з його марнославством”.

Важливо вміти приховувати зміни свого емоційного стану, залишатися для супротивника як би непроникним. Але не всі шахісти, навіть екстракласу, цим володіють.

Успіх психологічної підготовки найчастіше визначається рівнем рефлексивних міркувань шахіста. Термін “рефлексивний” уведений англійським філософом Д.Локком. Рефлексія - це досвід над досвідом, мислення над мисленням. Будь-який шахіст, незалежно від його рівня, стихійно або свідомо застосовує методи рефлексії. Перевага в рефлексивних міркуваннях дозволяє шахісту не тільки передбачати дії суперника, регулюючи тим самим і власну поведінку, але й активно впливати на його

міркування, формувати в нього бажані рішення, іншими словами - застосовувати методи рефлексивного керування.

Ефективність застосування методів рефлексивного керування залежить не тільки від розуміння індивідуальних особливостей супротивника й знання самого себе, але й від володіння психологічною ініціативою. У боротьбі за неї важлива роль належить умінню діяти нешаблонно й активно. Така активність змушує партнера зважати на чужу волю й нерідко підкорятися їй. Пасивна сторона перебуває в стані підвищеного очікування небезпеки, а це часто деморалізує. Особливо ефективною подібна тактика є у вирішальних партіях.

Н.Крогіус у роботі “Психологічна підготовка шахіста” виділяє найпоширеніші прийоми рефлексивного керування: згода із супротивником; заманювання; очікування; збереження безлічі можливостей; створення враження гарної поінформованості; блеф; раптовість; метод правди. Гарною ілюстрацією рефлексивного керування звичайно стають матчі, де результат найчастіше визначається психологічними моментами. Особливо показовою в цьому зв'язку є теоретична дуель між суперниками. Вдало застосована сильна новинка здатна вплинути на результат не тільки конкретної партії, але й усього матчу;

вольові якості. Один з проявів вольових якостей людини - здатність переборювати перешкоди для досягнення мети. У шахах це виявляється в здатності до тривалого й наполегливого пошуку ходу в критичних позиціях. Висока здатність до мобілізації вольових зусиль дуже часто визначає як би парадоксальний результат гри: порятунок у програних позиціях; досягнення переваги в рівних позиціях; доведення невеликої переваги до перемоги. Творчість Е.Ласкера - яскравий приклад здатності до високої концентрації вольових зусиль. Часто, навмисно одержуючи погані позиції, він у складній грі перемагав своїх супротивників.

Вибір ходу в шаховій партії є складною й відповідальною дією. Про це написано чимало праць відомих шахових теоретиків і практиків. Відзначається, що ефективність процесу вибору ходу залежить від вчасного одержання потрібної інформації та вектора емоційно-вольової активності. Варто також підкреслити необхідність високих вимог до мотиваційної сфери діяльності шахіста. Чинники, що впливають на прийняття рішення під час партії:

1. Психологічна взаємодія суперників. Під час шахової партії суперники психологічно впливають один на одного. Це може виявлятися в особливостях індивідуального стилю, рисах характеру, рівні спортивної майстерності, специфіці конкретної ситуації на дошці. У грі шахістів високого класу результат двобою може залежати від малопомітних на перший погляд дріб'язків. Існує безліч прикладів у найбільших міжнародних турнірах і матчах на першість світу, коли у вирішальний момент вибір того або іншого ходу диктується не шаховими, а лише психологічними міркуваннями. Не дивно, що найсильніші сучасні шахісти під час двобоїв успішно застосовують психологічні методи шахової боротьби.

Важливим аспектом психологічної взаємодії є пропозиція нічиєї. Шахи є єдиним видом спорту, де гравці можуть не тільки достроково завершити поєдинок, але й не виявити при цьому переможця. У більшості випадків це відбувається не через об'єктивні передумови позиції. Пропозиція нічиєї є таким же рішенням, як і вибір ходу: гравець оцінює виниклу ситуацію, можливі продовження і майбутній розвиток подій. Впливають також авторитет суперника, час, що залишився у гравців, і турнірна ситуація. Крім того, пропозиція нічиєї може робитися і без реальних шансів на її ухвалення, виключно з метою виведення супротивника з психологічної рівноваги. Навіть відхиливши можливість нічиєї, суперник може переключитися з шахових проблем на роздуми, безпосередньо не пов'язані з ними: чому зроблена така пропозиція і в чому причина подібної самовпевненості партнера? В результаті може бути вибраний не сильний хід, і ефект “пропозиції нічиєї” негативно вплине на подальший розвиток гри.

2. Динаміка розвитку шахової партії має безліч шляхів свого розвитку. У деяких випадках допущена на початку поєдинку помилка може стати вирішальною, і подальша боротьба вже не вплине на кінцевий результат. Але, як правило, партія не обходиться без декількох невдалих рішень як з одного, так і з другого боку. Нікому не вдається уникнути помилок, але тільки той, хто у вирішальний момент партії може зібратися і прийняти правильне рішення, здатний розраховувати на сприятливий результат.

Невдале ведення партії, допущені раніш помилки негативно впливають на здатність вибирати кращий хід. Допустивши помилку в розрахунку варіантів, наступного разу гравець буде обачніше діяти в подібній ситуації, постарается перейти на позиційну гру - тим самим піти на поступки супротивнику. І навпаки, вдала гра дозволяє не допускати промахів і доводити партію до позитивного результату. Відмінною рисою шахістів високої кваліфікації є психологічна стійкість, здатність робити оптимальні рішення навіть коли поєдинок невдало складається.

3. Динаміка ходу змагання, турнірне положення. Під час прийняття рішення, особливо у важливі моменти партії, мислення шахіста не завжди концентрується на виниклій позиції. Але якщо подібні факти є виключеннями, то думки про турнірне положення, кількість набраних очок, упущені можливості відвідують гравців практично постійно. Кожне рішення є своєрідним “каталізатором” виникнення подібних вражень, що заважають зосередитися на самій партії.

На гру шахіста по-своєму впливає поразка або перемога в попередній партії: деякі спортсмени після невдачі виступають невпевнено, уникають зайвого ризику, задовольняються нічийним результатом; інші, навпаки, знаходять в собі приховані резерви і добиваються гарних результатів. Перемога також може відбитися по-різному: хтось здатний виграти відразу декілька партій поспіль, інші ж втрачають здатність об'єктивно оцінювати свої можливості, впадають у зайву самовпевненість і проводять наступні поєдинки на низькому рівні.

4. Ігровий час. Можна виділити два аспекти, що знаходяться в тісному зв'язку один з одним. По-перше, це оцінка показань годинників на

обдумування ходів. Природно, що оцінка часу, що залишився, за різного контролю буде не однакою. Якщо при контролі ФІДЕ кожному учаснику дається час фактично на всю партію (збільшення 15 хв. після 40-го ходу, як правило, не має вирішальної ролі), то при “класичному” необхідно зробити певну кількість ходів за фіксований проміжок часу. По-друге, це визначення співвідношення часу, що залишився, у себе і суперника. Сильна сторона (що має більше часу) знаходиться в сприятливому положенні, що може виявлятися в успішному застосуванні психологічних методів шахової боротьби, виборі стратегії на подальшу частину партії та виборі ходу.

5. Вплив зовнішніх чинників. Важливу роль грають і зовнішні чинники: недотримання тиші в турнірному приміщенні; підвищена або знижена температура повітря; недостатнє освітлення; нестандартний вид шахових фігур і годинника. Як правило, на змаганнях глядачі не мають безпосереднього доступу до шахових столів, проте нерідко вони розташовуються достатньо близько, що заважає зосередитися на обдумуванні ходів. Крім того, не існує офіційних правил, що регламентують умови приміщення, де проходять шахові змагання. Звичайно, гравці повинні володіти зовнішньою та внутрішньою перешкодостійкістю, але вплив цих чинників на прийняття рішення має бути мінімальним.

6. Самопочуття шахіста, його фізичний стан. Під час партії, особливо на фінальній стадії, у шахістів неминуче з'являється стомлення, внаслідок чого знижуються працездатність, об'єм виконуваної роботи та її якість. У деяких шахістів це супроводжується суб'єктивними симптомами, пов'язаними з порушеннями мозкового кровообігу: головний біль; запаморочення; розлад зорового сприйняття. В окремих випадках виникають порушення координації рухових актів, стан “ознобу”, апатія, сонливість, втрата інтересу до гри. Недивно, що під час тривалих змагань на перший план виходять не спеціальні шахові якості, ерудиція та майстерність, а фізичний стан учасників.

7. Розслаблення під час шахового поєдинку. Навіть кращим гросмейстерам світу не завжди вдається зберігати достатній рівень уваги та послідовності в розрахунку варіантів впродовж всієї шахової партії, що пов'язане не тільки з процесом стомлення, але й з чинником розслаблення під час поєдинку. Як правило, це відбувається внаслідок суб'єктивної оцінки останнього ходу суперника. Може складатися враження, що супротивник зробив невдалий хід, який помітно погіршує його положення. І це враження часто негативно позначається на прийнятті правильного рішення в позиції. Відчуття, що є декілька рівноцінних шляхів розвитку партії, є характерною причиною виникнення помилки. Крім того, в світових шахах відома безліч прикладів, коли вирішальні помилки в поєдинках були зроблені на 41-му ході: шахіст відчуває нестачу ігрового часу, попередній відрізок партії був напруженим, останні ходи робляться в екстремальній ситуації й, як наслідок, рішення приймаються без урахування нюансів позиції та витрати часу.

1. Авербах Ю.Л. Школа середины игры. - М.: Терра-спорт, 2001.
2. Авербах Ю.Л. Школа эндшпиля. - М.: Терра-спорт, 2001.
3. Авербах Ю., Котов А., Юдович М. Шахматная школа. М.: ФиС, 1976.
4. Алексеев Н.Г., Злотник Б.А. Проблемы отбора перспективных юных шахматистов: Учеб. пос. для студентов и слушателей Высшей школы тренеров ГЦОЛИФКа. - М.: ГЦОЛИФК, 1984.
5. Алехин А. На пути к высшим шахматным достижениям. - М.: ФиС, 1991.
6. Белявский А., Михальчишин А. Интуиция. - М.: РИПОЛ классик, 2003.
7. Березін В. 1000+1 мат в один хід.- К.: Друкар, 2006.
8. Бологан В. Ступени или как стать гроссмейстером. - М.: АСТ, 2006.
9. Бондаревский И.З. Комбинации в миттельшпиле. - М.: ФиС, 1960.
10. Бондаревский И.З. Атака на короля. - М.: ФиС, 1962.
11. Бондаревский И.З. Борис Спасский штурмует Олимп. - Калуга: Приок. кн. изд-во, 1966.
12. Ботвинник М.М. Три матча Анатолия Карпова. - М.: Молодая гвардия, 1975.
13. Ботвинник М. От шахматиста к машине. - М.: ФиС, 1979.
14. Ботвинник М. Аналитические и критические работы. В 4 т. - М.: ФиС, 1984, 1985, 1986, 1987.
15. Ботвинник М.М. Методы подготовки к соревнованиям. - М.: Фонд "Михаил Ботвинник", 1996.
16. Бронштейн Д.И. Международный турнир гроссмейстеров. - М.: ФиС, 1983.
17. Волчок А.С. Методы шахматной борьбы. - М.: ФиС, 1986.
18. Волчок А. Уроки шахматной тактики: Начальный курс. Ч. 1. - Николаев: Атолл, 2003.
19. Волчок А. Уроки шахматной тактики. Ч. 2. - Николаев: Илион, 2006.
20. Голенищев В. Программа подготовки шахматистов IV, III, II, I разрядов. - М.: Изд. ВШК, 1969, 1971, 1974.
21. Голенищев В., Иванов В., Одесский И. Программа подготовки шахматистов-разрядников. II-I разряд. М.:Русский шахматный дом, 2005.
22. Гончаров В.И. Очерки по шахматной педагогике.- Набережные Челны: ООО "Сандриз", 2002.
23. Горенштейн Р. Стань гроссмейстером: Учебник стратегии и тактики. - М.: РИПОЛ классик, 2006.
24. Гуфельд Э.Е., Лазарев Е.М. Леонид Штейн. - М.: ФиС, 1980 .
25. Дворецкий М. Сложные партии. - Харьков: Фолио, 1998.
26. Дворецкий М. Стратегия. Харьков: Фолио, 1998.
27. Дворецкий М. Учебник эндшпиля Марка Дворецкого. - Харьков: Факт, 2006.
28. Дворецкий М., Юсупов А. Методы шахматного обучения. - Харьков: Фолио, 1997.
29. Дворецкий М., Юсупов А. Развитие творческого мышления шахматиста. - Харьков: Фолио, 1997.

30. Дворецкий М., Юсупов А. Секреты дебютной подготовки. - Харьков: Фолио, 1998.
31. Дворецкий М., Юсупов А. Позиционная игра. - Харьков: Фолио, 2001.
32. Добрінецький П. Школа шахової тактики (Конкурс комбінацій). К.: Баранівська друкарня, 2005.
33. Дыдышко В. Логика современных шахмат. - Минск: Полымя, 1989.
34. Журавлёв Н.И. Шаг за шагом. - М.: ФиС, 1986.
35. Зак В.Г. Пути совершенствования. 2-е изд. - М.: ФиС, 1989.
36. Злотник Б. Типовые позиции миттельшпиля. - М.: ФиС, 1986.
37. Иващенко С. Учебник шахматных комбинаций. В 2 кн. - К.: Радянська школа, 2006.
38. Капабланка Х.-Р. Учебник шахматной игры. - М.: ФиС, 1975.
39. Каспаров Г. Испытание временем. - Баку: Азерб. гос. изд-во, 1985.
40. Каспаров Г. Два матча. - М.: ФиС, 1987.
41. Каспаров Г. Мои великие предшественники. В 5 т. - М.: РИПОЛ классик, 2003-2006.
42. Котов А.А. Как стать гроссмейстером. - М.: ФиС, 1985.
43. Котов А.А. Мышление шахматиста. - М.: Всерос. шахм. клуб, 1970.
44. Косиков О.І. Комбінації в шахах. - К.: Здоров'я, 1983.
45. Костьев А.Н. Уроки шахмат: Методический материал для работы с детьми. - М.: ФиС, 1984.
46. Крогиус Н.В. Психологическая подготовка шахматиста. - М.: ФиС, 1975.
47. Крогиус Н.В. Психология шахматного творчества. - М.: ФиС, 1981.
48. Лазарев Ю. Творчість шахістів України. - К.: Здоров'я, 1982.
49. Лазарев Ю. Комбінації і пастки в шахах. - К.: Радянська школа, 1984.
50. Лазарева Т.Ф. Шахи: навчальна програма для дитячо-спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності. - К.: РНМК, 1994.
51. Ласкер Е. Учебник шахматной игры. - М.: ФиС, 1981.
52. Левенфиш Г.Я., Смыслов В.В. Теория ладейных окончаний. 3-е изд. - М.: ФиС, 1986.
53. Липницький І., Ратнер Б. Вибрані партії шахістів України. - К.: Держмедвидав УРСР, 1952.
54. Липницкий И. Вопросы современной шахматной теории. - К.: Держмедвидав УРСР, 1956.
55. Лисицын Г. Стратегия и тактика шахмат. - М.: ФиС, 1958.
56. Малкин В.Б. Проблемы психологической подготовки шахматиста: Лекция для студентов института физической культуры. - М.: ГЦОЛИФК, 1981.
57. Малкин В.Б. Мышление шахматиста: Лекция для студентов тренерского факультета ГЦОЛИФКа. - М.: ГЦОЛИФК, 1983.
58. Марусенко П., Лазарева Т. Шаховий гурток у школі. - К.: Радянська школа, 1983.
59. Марусенко П., Лазарева Т. e2-e4? (шахові початки). - К.: Радянська школа, 1983.

60. Марусенко П., Лазарева Т. Чемпіони світу з шахів. - К.: Радянська школа, 1984.
61. Нейштадт Я. Шахматный практикум-2. – Харьков: Фолио, 1998.
62. Нимцович А. Моя система. - М.: ФиС, 1983.
63. Панченко А.Н. Теория и практика миттельшпиля. - М.: РИПОЛ классик, 2006.
64. Панченко А.Н. Теория и практика шахматных окончаний. - М.: РИПОЛ классик, 2006.
65. Петросян Т. Стратегия надежности. М.: ФиС. 1985.
66. Рети Р. Современный учебник шахматной игры. - М.: ФиС, 1981.
67. Романовский П. Миттельшпиль. План. - М.: ФиС, 1960.
68. Суэтин А.С. Ступени к мастерству в шахматах. - М.: ТОО “Новина”, 1998.
69. Суэтин А.С. Школа дебюта. - М.: Терра-спорт, Олимпия Пресс, 2001.
70. Семенко Ю. Шахи в Україні. - Львів: Каменяр, 1993.
71. Слуцкий Л., Шерешевский М. Контуры эндшпиля. - М.: ФиС, 1989.
72. Таборов Б. Основы эндшпилю. - К.: Радянська школа. 1988.
73. Таль М., Дамский Я. Компоненты успеха - М.: РИПОЛ классик, 2005.
74. Тарраш З. Учебник шахматной стратегии. В 2 т. - М: АСТ, 2001.
75. Тартаковер С. Ультрасовременная шахматная партия. - М.: Олимпия Пресс, 2006.
76. Фишер Р. Мои 60 памятных партий. - М.: ФиС, 1972.
77. Хануков М. Нападение и защита. 64 урока. Кн. 2. - Харьков: Факт, 2006.
78. Шахматные окончания. В 5 т. - М.: ФиС, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984.
79. Шахматы - школе. - М.: Педагогика, 1990.
80. Шахматный информатор. Т.1-96. - Белград, 1966-2006.
81. Шерешевский М. Стратегия эндшпиля. - М.: ФиС, 1988.
82. Шипов С. Ёж: Учебник стратегии и тактики. - М.: РИПОЛ классик, 2005.
83. Шпильман Р. Теория жертвы. - М.: Олимпия Пресс, 2005.
84. Эйве М. Учебник шахмат: Шахматные уроки. Курс шахматных лекций. - М.: Олимпия Пресс, 2003.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Використання комп'ютерної техніки для підготовки юних шахістів

Широке впровадження інформаційних і комп'ютерних технологій у всіх сферах людської діяльності внесло істотні зміни в методики спортивного тренування шахістів.

Поява комп'ютерів, що грають на гросмейстерському рівні, ліквідувала відкладання партій та їх догравання. За допомогою комп'ютерів стало легше готуватися як до турнірів, так і до окремих супротивників. Сучасна шахова теорія дебютів розвивається стрімко.

Створення баз даних і поява Інтернету привели до колосальної швидкості розповсюдження інформації.

Сучасні ноутбуки практично не поступаються стаціонарним комп'ютерам та дозволяють спортсменам під час змагань на виїзді користуватися будь-якими обсягами інформації.

Поряд з базовими методами підготовки з'явилися нові, засновані на використанні персональних комп'ютерів (ПК), шахових програм та Інтернету.

Спеціальна підготовка юних шахістів на сучасному етапі одержує додаткові можливості, які раніше неможливо було технічно реалізувати:

1. Персональний комп'ютер дозволяє ефективно виконувати збір, систематизацію, зберігання шахової інформації, тактичний аналіз позицій на недоступному біологічному шахісту по глибині рівні.

2. Підвищилася інтенсивність занять з рішенням тренувальних і контрольних завдань, з перевіркою численних "бічних" відгалужень і варіантів, з акцентом уваги на найважливіших тонкощах і нюансах у них.

3. Розширилися можливості подачі навчального матеріалу, істотно поглибилася їх диференційованість за рівнем складності й тематичної спрямованості. Включення комп'ютерних програм у навчальний процес допомагає побудувати його з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, зробити цей процес динамічним і наочним.

4. Підвищилася зацікавленість і посилилася мотивація на тренуваннях завдяки почуттю новизни.

5. Інтернет відкрив дорогу у новий мир спілкування. Наявність численних ігрових сайтів дозволяє в будь-який час знайти рівноцінного спаринг-партнера. Це істотно підвищує інтенсивність ігрової практики шахістів, що дуже актуально для районів, далеких від центрів шахового життя.

6. Значно полегшується робота тренера, що використовує методичний матеріал, закладений у навчальній програмі, створеній з узагальненням досвіду кращих шахових методистів.

7. При наявності ПК в учня спрощуються складання плану його самостійної роботи, її проведення, контроль якості виконання.

Але при цьому роль і відповідальність тренера, що використовує комп'ютерні методики, зростає, тому що саме він планує й визначає весь етап тренувального процесу. Комп'ютер не замінює тренера й процесу живого спілкування з ним, а тільки розширює педагогічні можливості.

Серед комп'ютерних продуктів для шахістів можна виділити такі:

шахові бази даних та програми для роботи з ними;

навчальні програми;

ігрові шахові програми;

мультимедійні продукти.

В арсеналі більшості кваліфікованих шахістів є шахова база даних. Вона дозволяє швидко підготуватися до суперника, освіжити у своїй пам'яті дебютні схеми й ключові позиції. Дві найвідоміші програми для роботи з шаховими базами даних - російська розробка Chess Assistant і німецька Chess Base.

Основні характеристики й функції інформаційно-пошукової аналітично-ігрової системи Chess Assistant:

1. База більше 3 млн. партій з постійним оновленням.
2. Вбудована дебютна енциклопедія на основі експертних оцінок по всіх дебютах та індексах. Бібліотека експертних оцінок.
3. Кілька вбудованих ігрових програм, гра за будь-яких контролів часу з автоматичним записом партій у базу.
4. Інтерфейс для гри в Інтернеті.
5. Підручник з ендшпілю.
6. Зручні введення, редагування, аналіз і коментування партій в одному режимі.
7. Швидкі пошуки партій за заголовком (імена, роки, індекси тощо), за рейтингом, за позицією або її елементами, співвідношенням матеріалу, коментарями, маневрами. Можливість знайти будь-яку партію за будь-яким критерієм або сукупністю критеріїв. Одержання статистики за будь-яким критерієм у безлічі партій. Відкриття будь-якої кількості баз партій, об'єднання і додавання партій.

8. Автоматичний аналіз позицій, партій. Автоматичне коментування партії у всіх стадіях; одночасний аналіз за допомогою різних програм; залучення більшості відомих шахових "двигунів" і найсильніших програм як вбудованого модуля. Турнір вбудованих програм. Фоновий аналіз. Підключення ендшпільних таблиць.

9. "Шахове дерево" - наймогутніший інструмент для роботи над дебютом. Показує в дебютній позиції статистику зустрічаємостей та успіху, експертну і комп'ютерну оцінки. Дозволяє протягом декількох секунд вийти на позицію, що цікавить, побачити її статистику та оцінку, а також перейти до партій, в яких вона зустрічалася.

10. Автоматична побудова й друкування енциклопедичних таблиць.
11. Автоматична підготовка до суперника з побудовою його дебютного репертуару.
12. Пошук новинки (новинок) у партії (партіях).
13. Автоматичний пошук партій-“двійників” усередині однієї бази та при порівнянні двох баз.
14. Можливості сортування бази, архівування, відправлення по e-mail.
15. Друкування партій у фігурній нотації з діаграмами на будь-який принтер або у файли RTF (Word).
16. Підтримка різних форматів (CA DOS, CA Windows, PGN, Chess Base).
17. Автоматичне отримання більше 1000 партій найбільших турнірів щотижня для поповнення великої бази (при підключенні до Інтернету).

Дуже ефективний інструмент для вивчення дебютів, а також дебютного репертуару супротивника - “шахове дерево”. “Шахове дерево” містить всі позиції, що зустрічалися в базі партій, і ходи, що ведуть до них і з них. По кожній дебютній позиції в “дереві” можна відразу бачити дуже важливу статистичну інформацію - частість зустрічаємості кожного ходу, відсоток успішності ходу, експертну оцінку ходу й оцінку комп’ютерної програми. Рухаючись від ходу до ходу (роблячи їх на дошці або вибираючи з вікна ходів), можна за кілька секунд вийти на позицію, що цікавить, і одержати про неї докладну інформацію. Усі партії бази можна переглянути не виходячи з “дерева”, але можна й моментально одержати перелік партій за поточною позицією і потім подивитися розвиток подій в них окремо. Безпосередньо в “дереві” можна запустити на аналіз ігрову програму, подивитись її варіанти та оцінки, ввести хід, якого не існує, і також проаналізувати його.

У порівнянні з дебютними довідниками-книгами, швидкість обробки інформації збільшується в сотні разів. Така продуктивність незамінна під час участі в турнірах.

Вибір дебютної стратегії на гру в такий спосіб можна об’єднати з підготовкою до конкретного суперника. Більш докладне вивчення його партій допоможе зрозуміти особливості гри в дебюті, силу й слабкості в миттельшпілі (стратегія, тактика) та ендшпілі.

У Chess Assistant є й спеціально розроблений автоматичний режим “Підготовка до суперника”. У даному режимі необхідно лише знайти ім’я суперника, задати кольори, якими граєте Ви, й обмежити при бажанні дати турнірів. У результаті програма автоматично побудує зміст з дебютним репертуаром супротивника, в якому кольорами будуть виділені успішні або неуспішні результати.

Chess Assistant дозволяє зрозуміти навіть такі тонкощі: які фігури в супротивника “улюблені”; куди він воліє розвивати ті або інші фігури в дебюті; любить комбінаційну гру або віддає перевагу розмінам і переходу в ендшпіль; яким пішаковим структурам віддає перевагу тощо.

Вибір поточного ходу здійснюється залежно від кількості й взаємного розташування фігур на дошці, тактичного задуму і навіть черговості ходу (якщо виникне потреба передачі його супротивнику). Тому наявність баз

партій Chess Base або Chess Assistant разом з сучасними шаховими програмами ще не дозволяє відшукувати оптимальну стратегію гри починаючи з перших ходів партії. Так виник напрямок створення табличних баз позицій, що містять їх описи та остаточні оцінки результатів розігрування. З цим пов'язана розробка спеціальних аналітичних програм, що дозволяють одержувати оцінку даної позиції з огляду на можливість завершення гри за певну кількість ходів поставленням мата або внічию. Завдяки дослідженням К.Томсона й С.Налимова шахісти одержали повний набір табличних баз, що включає 3-, 4-, 5- і 6-фігурні.

Наявність табличних баз у шахових програмах не тільки підсилює “продуктивність” гри (скорочення часу на прийняття рішення щодо чергового ходу), але й підвищує якість рішень, оскільки програми виявляють ходи, що звичайно випадають з області уваги аналітиків, і тим самим вносять корекцію в існуючі бази партій.

Можливість зручного сполучення з ендшпільними таблицями дозволяє із 100%-ною вірогідністю оцінити практично всі навчальні ендшпілі до 6 фігур і в будь-якій позиції такого роду бачити кращий варіант.

У Chess Assistant існує навчальний режим тесту: Ви відкриваєте партію (або спеціально підібрану позицію з рішенням), але не бачите нотації. Програма пропонує знаходити ходи за ту або іншу сторону (або за обидві), дає підказки при помилках, ураховує час рішення тощо.

Німецька програма Chess Base - ще одна популярна інформаційно-пошукова аналітична система, що дозволяє обробляти величезну кількість партій.

Вибір між Chess Base або Chess Assistant - це значною мірою справа смаку шахіста.

Функція “Player dossier” (досьє гравця) створює докладний опис конкретного гравця: вік; національність; динаміка рейтингу; великі перемоги; результати проти заданих гравців; повний дебютний репертуар; улюблені дебюти тощо.

Ще одна важлива функція - “Opening tree” (“дерево” дебютів). Користувач може одержати повну інформацію про будь-яку позицію: як часто вона виникає; які в ній є ходи; до яких результатів вони призводять; як результат залежить від сили гри супротивника й т.д. Пошук може зачіпати й online-базу, що містить додаткові партії.

Функція “Openings report” (звіт щодо дебюту) - користувач може одержати повний звіт про будь-яку позицію в дебюті: як часто вона зустрічалася в історії шахів; коли вперше з'явилася; які найсильніші гравці віддають їй перевагу; до яких результатів вона призводить; основні продовження, ідеї, критичні продовження тощо.

Один з найбільш часто використовуваних прийомів тренування шахістів - рішення навчальних завдань. За допомогою Chess Base можна швидко створити та роздрукувати діаграми навчальних прикладів. Є цілий ряд шахових “двигунів”, які можуть працювати з Chess Base. Головний - Fritz. Його можна також використовувати, щоб слухати мультимедійні лекції (тобто бачити й чути тренера).

Зараз існує більш 200 шахових “двигунів” (безплатних або комерційних). Найсильнішою за рейтингом є ігрова аналітична програма Rybka 2.1 (рейтинг 3003). За короткий час Rybka завоювала першу позицію в рейтингу-листі найсильніших програм завдяки блискучому сполученню унікальної шахової концепції та революційної технології при виборі ходу. Головний розроблювач програми - міжнародний майстер Vasik Rajlich (Угорщина) заклав у неї алгоритми оцінки позиції, максимально наближені до способу мислення шахіста. Прекрасна оцінка динамічних чинників з тонким визначенням позиційних нюансів (позиційна жертва якості - фірмовий прийом програми!) дозволяють їй домагатися небачених результатів у грі та якості аналізу. Програма працює у всіх головних інтерфейсах: Chess Assistant 8.1 і 9; Chess Base 9; Friz 8 ; Fritz 9; Fritz 10; Shredder 10; Junior 10. Великою популярністю користуються також ігрові програми Shredder, Fritz, Junior 10, Chess Tiger 15, HIARCS 10.

Розглянемо нові можливості ігрових шахових програм на прикладі Fritz9. Під час партії є різні варіанти допомоги: підказки; кольорове повідомлення про небезпеку; статистика партій за дебютними позиціями. Для шахіста-практика союз з програмою Fritz давно вже є необхідністю: тренування тактики; автоматичний аналіз партій; модулі тренування для нападу; захисти; новий модуль “Handicap” для позиційного тренування; база даних з мільйоном партій. Разом із Chess Base 9 - це професійна підготовка для практичної гри на будь-якому рівні.

Усе більше з’являється інтерактивного матеріалу в форматі Chess-Media. Тепер така можливість є й в Fritz 9.

Для тренування юних шахістів рекомендується використання навчальних шахових програм, розроблених російським ЗАТ “Інформсистеми” та німецькою фірмою Chess Base.

Програмне забезпечення ЗАТ “Інформсистеми” дозволяє застосовувати його як при індивідуальних заняттях, так і для групових занять за наявності комп’ютерного класу, оснащеного сервером і робочими місцями з моніторами.

Представлені програми за тематиками: дебют, міттельшпіль, ендшпіль, тактика, початкове навчання, стратегія. У кожній програмі є сотні завдань для рішення різної складності (від III-IV розрядів до гросмейстерського рівня), а в багатьох - великий матеріал для вивчення, що докладно розкриває відповідну тематику (плани гри в дебютах, стратегічні прийоми тощо) на прикладі класичних партій.

У процесі рішення програма виступає в ролі тренера й спаринг-партнера: показує спростування помилкових ходів; дає підказки маркерами, стрілками; пропонує знайти рішення в побічних варіантах і т.п.

Результати рішення завдань запам’ятовуються; ця статистика зберігається для декількох користувачів. Тому програми можна використовувати й для індивідуального навчання, і для роботи з учнями. Програми дозволяють створювати тести для кожного користувача залежно від рівня його гри з урахуванням завдань, які вирішувалися раніше. За результатами тесту оцінюється рівень підготовленості щодо заданої теми.

Динаміка зростання підготовленості кожного учня фіксується й виводиться на екран у вигляді діаграм, що наочно демонструють зміну рейтингу. Список користувачів з їхніми поточними результатами може бути відсортований по іменах, за розрахованим самою програмою рейтингом ЕЛО або по відсотках успішно вирішених завдань. Інтерфейс програми (розмір і вид фігур і дошки, швидкість переміщення фігур, розмір і кольори нотації й т.п.) можна настроїти за своїм розсудом.

Цікава особливість програм-задачників - можливість міняти в позиціях фланг і кольори фігур. У результаті з одного завдання можна одержати чотири. У цих програмах є й додаткові завдання на дошці 5x5, які дозволяють швидше зрозуміти основну ідею комбінації або етюд.

У кожному навчальну програму вбудована також ігрова програма, що дозволяє грати як закладені позиції, так і з початкової та заданої позицій.

Проводячи заняття з початківцями, особливо маленькими дітьми, можна використати програму “Шахматы в сказках”: разом з добре знайомими казковими героями дитина буде навчатися початковим правилам і прийомам гри. На наступному етапі можна за допомогою програми “Шахматная школа” навчити та перевірити знання повного курсу шахових правил, починаючи з опису особливостей шахівниці, ходів фігур, перетворень пішака, деталей правил рокіровки та взяття на проході тощо, включаючи правила поведінки під час гри.

Курс навчання розбитий на три великих розділи:

1. Правила шахової гри;
2. Розвиток інтелектуальних здібностей;
3. Гра.

Правила шахової гри:

шахівниця; шахові фігури; початкова позиція; ходи фігур; роль короля; шах і мат; рокіровка; мат в один хід; пат; вічний шах; шахова нотація; король і фігура проти самотнього короля; правила поведінки під час гри. Для кожної теми спеціально підібрані завдання для рішення (“Практика”) різної складності (від 10 до 100 очок). Одне завдання складається з декількох підзавдань. Наприклад, в одному із завдань теми “Рокіровка” потрібно спочатку відповісти на кілька питань про можливість рокіровки в різні боки за білих і за чорних, а потім зробити рокіровку на шахівниці. При помилках у завданнях програма дає підказки у вигляді маркерів, “підморгування” фігур або сама робить хід за учня. Залежно від помилок нараховується штраф і відсоток успіху знижується.

Розвиток інтелектуальних здібностей:

стійкість уваги; розподіл уваги; оперативна пам’ять; уява; логіка; комбінаторика; творчість.

Дуже важливий розділ (більше 100 практичних прикладів) для формування у дитини всіх перерахованих вище якостей.

Гра:

матування самотнього короля; реалізація матеріальної переваги; гра з програмою із заданої позиції.

У процесі рішення завдань або гри програма не дозволить учню зробити неможливий (суперечить шаховим правилам) хід.

У режимі “Тест” (контроль) програма дозволяє задати кількість і складність завдань, вибрати нові або серед завдань, вирішених з помилками.

На заключному етапі початкового навчання варто використати програму “Шахматная тактика для начинающих”, у підґрунтя якої покладений навчальний матеріал відомого українського тренера С.Іващенко. На перехідному етапі від початкового навчання до підготовки шахістів-розрядників варто скористатися дидактичним матеріалом, закладеним у програму “Шахматная школа для IV-II разрядов”, що охоплює всі стадії шахової партії та допомагає засвоїти засади гри в дебюті, початкові поняття стратегії й тактики міттельшпілю та ендшпілю.

Подальше вдосконалення кваліфікаційного зростання юного шахіста II-I розрядів у всіх стадіях шахової партії забезпечить використання методичного матеріалу програм “Энциклопедия дебютных ошибок”, “СТ-ART 3.0” (на основі колекції комбінацій М. Блоха), “Стратегия 3.0”, “Учебник по эндшпилю”.

Програма “Стратегия 3.0” включає 18 тем:

перевага в розвитку; перевага в просторі; атака на короля; атака на ферзевому фланзі; захист і контратака; Слабкі й сильні поля; відкриті лінії та діагоналі; розташування пішаків; центр; розташування фігур; розмін; позиційна жертва; ізольований ферзевий пішак; пішакова пара c3+d4 (c6+d5) на напіввідкритих лініях; висячі пішаки; профілактика; принцип двох слабостей; план.

Помітно поліпшити розуміння дебютних систем та їх зв'язок з планами в міттельшпілі дозволить використання програми “Энциклопедия миттельшпиля” (I, II, III, IV частини). Незамінними помічниками з ендшпілю для шахістів є програми “Практикум по эндшпилю” та “Этюды для практиков 2.0”, серія програм “Творчество чемпионов мира”.

Для вивчення дебютної стадії на досить глибокому рівні призначені програми серії “Современный Шахматный Дебют”.

Наявність безлічі розділів у кожній з розглянутих вище навчальних програм і розташування матеріалу в них відповідно до найважливішого педагогічного принципу “від простого до складного” дозволяють підібрати індивідуальний план удосконалювання для кожного учня. Застосований у програмах діалоговий режим, що включає демонстрацію спростувань, підказок, підключень простих допоміжних позицій, дає можливість учневі самостійно послідовно засвоювати методику пошуку найсильнішого продовження.

Шаховий світ Інтернету за останні роки розрісся неймовірно. Поступово це призводить і до якісних змін: на багатьох сайтах проводяться online-покази партій з поточних змагань, лекції провідних шахістів, присвячені теорії, історії та змаганням з шахів, публікуються статті з актуальних питань шахів. Вивчення цих матеріалів поширює світогляд юних шахістів, підвищує їх мотивацію і зацікавленість в заняттях шахами. На цих сайтах є можливість безпосередньо грати партію з партнером, що

знаходиться за тисячі кілометрів. Це має свої психологічні особливості, які необхідно враховувати при настрої на партію. Участь в турнірах зі скороченим контролем часу використовується для визначення поточного стану спортивної форми юного шахіста перед відповідальними змаганнями.

Важливим є також те, що для роботи в Інтернеті юні шахісти мають засвоювати, як правило самостійно, роботу з невідомим програмним забезпеченням, що вимагає знання англійської мови. Подолання цих труднощів виховує характер і здатність пошуку раніш невідомих рішень, що може стати в пригоді у житті.

ЗАТ “Інформсистеми” випустило програму “Шахматный Интернет. Игра и обучение”, основні характеристики якої:

1. Гра з будь-яким контролем часу проти гравців будь-якого рівня - від початківця до гросмейстера.

2. Автоматичне збереження партій.

3. Вбудоване “швидке дерево” (більше 5000000 позицій зі статистикою частоти зустрічаємості та успіху).

4. Комп’ютерні оцінки (більше 7000000 оцінених дебютних і ендшпільних позицій).

5. Експертні дебютні оцінки (близько 150000).

6. Режим online автокоментування партій, дебюту з вставкою новинок і партій-посилань, міттельшпілю та ендшпілю з вбудованою аналітичною програмою Delfi (майстерного рівня).

7. Доступ до бази шестифігурних закінчень.

8. Доступ до мільйонної бази партій.

9. Регулярні лекції гросмейстерів і провідних тренерів.

10. Можливість створення й ведення особистої бібліотеки.

11. Шаховий форум і чат.

12. Поштовий сервіс.

Індивідуальні заняття з використанням шахових навчальних програм бажано планувати з урахуванням стилю, турнірних результатів і перспективних завдань. У підґрунтя використання програм покладена тематика по наступних напрямках:

удосконалення і тренування техніки розрахунку варіантів;

рішення комбінацій;

рішення етюдів (ендшпільні позиції з тактичним змістом);

рішення тестових прикладів зі стратегії;

типові позиції міттельшпілю;

типові схеми атаки на короля;

типові прийоми гри в дебюті;

постановка дебютного репертуару і побудова плану при переході в міттельшпіль.

Багатьом молодим шахістам, що стали в останні роки гросмейстерами, саме комп’ютерні програми дозволили в досить стислий термін підвищити свою шахову кваліфікацію, поліпшити тактичне бачення й стратегічне розуміння позиції. По-справжньому продуктивну роботу на змаганнях і в тренувальному процесі як шахіста-практика, так і тренера неможливо

представити без використання комп'ютерних шахових програм: інформаційних, навчальних та ігрових.

Додаток 2

Навчальні партії (з творчості шахістів України 1996-2006 рр.)

Головними критеріями при виборі з великої кількості творчих досягнень були: навчальний характер, цікавий зміст, широкий діапазон тактичних і стратегічних прийомів.

1. В.Іванчук (2735)-О.Широв (2690) [D44]

(Вейк-ан-Зее, 1996 р.)

1.d4 d5 2.c4 c6 3.Кс3 Kf6 4.Kf3 e6 5.Cg5 dxc4 6.e4 b5 7.e5 h6 8.Ch4 g5 9.Kxg5 hxg5 10.Cxg5 Kbd7 11.exf6 Cb7 12.g3 c5 13.d5 Фb6 14.Cg2 0-0-0 15.0-0 b4 16.Ка4 Фb5 17.a3 exd5 18.axb4 cxb4 19.Ce3 Кс5 20.Фg4+ Td7 [20...Крc7!?] 21.Фg7!! Чудово! 21...Сxg7 22.fxg7 Tg8 23.Кxc5 d4? [23...Тс7 24.Кxb7 (24.Ch3+ Крb8 25.Ке6 fxe6 26.Cxa7+ Крc8 27.Cxe6+ Крd8 28.Cxg8 Tхg7 29.Ce6) 24...Тxb7 (24...Фxb7 25.Ch3+ (25.Tfd1 Фс6 (25...Тxg7 26.Txd5+--)) 26.Txd5 Фе6 27.Cf4,) 25...Крb8 26.Cxa7+ Фxa7 27.Тxa7 Крxa7) 25.Tfd1 Td7 (25...Тxg7? 26.Txd5 Фе8 27.Тс5++--)) 26.Cd4± (26.Ch3 Тxg7 27.Тxa7 f5 28.Cxf5 Крb8 29.Cxd7 Txd7 30.Taa1); 23...Te7; 23...f5 24.Тxa7! (24.Kxd7?! Фxd7 25.Cd4 Тxg7) 24...Тgхg7 (24...Тdхg7 25.Tfa1+--)) 25.Tfa1+--; 23...Cc6 24.Та6] 24.Cxb7+ Txb7 25.Kxb7 Фb6 [25...Крxb7 26.Cxd4 a5 27.Tfe1+--; 25...Фxb7 26.Cxd4 a6 27.Tfe1] 26.Cxd4!! Фxd4 27.Tfd1! [27.Ка5] 27...Фxb2 [27...Фxg7 28.Тxa7 Крb8 29.Tda1 Te8 (29...Фd4 30.Ка5! Фс5 31.Tb7+ Крc8 32.Txf7+--) 30.Kd6 Te1+ 31.Txe1 Крxa7 32.Кxc4+--; 27...Фxd1+ 28.Txd1 Крxb7 29.Td4 Тxg7 30.Тxc4 a5 31.Tf4! Крb6 32.h4 Крb5 33.b3+--; 27...Фg4!? 28.Kd6+ Крb8 29.Td5 c3! (29...Тxg7? 30.Тс5±) 30.bxc3 bxc3 31.Tb5+ Крc7 (31...Кра8 32.Tb7+--)) 32.Та6 c2 33.Tb7+ Крd8 34.Kxf7+ Крe8 35.Kd6+ Крd8] 28.Kd6+ Крb8 [28...Крc7 29.Тxa7+ Крc6 30.Кxc4,] 29.Tdb1 Фxg7? [29...Фс3 30.Тxa7!+ – Крxa7 (30...Тxg7 31.Tb7+ Кра8 32.T7xb4+--)) 31.Kb5+ Кра6 32.Кxc3 bxc3 33.Tb4!+ –; 29...Фd2 30.Кxc4 Фс3 31.Та4 (31.Ке3? Фс5 32.Та4 a5 33.Tba1 b3) 31...b3 32.Ка5! (32.Ке3 Кра8 33.Та3 Фxg7 34.Таxb3) 32...b2 (32...Кра8 33.Та3! (33.Тxb3 Фе1+ 34.Крg2 Фd1!)) 33...Фxg7 34.Кс6 Крb7 35.Кxa7+--)) 33.Tb4+ Кра8 34.T4xb2+--; 29...Фe5 30.Тxb4+ Крc7 31.Td1!+ –] 30.Txb4+ Крc7 31.Та6! Tb8 32.Тxa7+ [32.Тxc4+ Крd7 33.Kxf7 (33.Kf5 Фb2) 33...Тb7!; 32.Tb7+?? Тxb7 33.Ке8+ Крb8 34.Кxg7 c3+--] 32...Крxd6 33.Тxb8 Фg4 [33...c3 34.Тс8+--] 34.Td8+ Крc6 35. Та1 [35.Txf7 c3 36.Tf4+--] 1-0. Чудова жертва ферзя за дві легкі фігури.

2. В.Іванчук (2730)-О.Широв (2685) [E94]

(Єреван, Олімпіада, 1996 р.)

1.e4 g6 2.d4 Cg7 3.c4 d6 4.Кс3 Kf6 5.Kf3 0-0 6.Ce2 e5 7.0-0 exd4 8.Kxd4 Te8 9.f3 Кс6 10.Ce3 Kh5 11.Фd2 Kf4 12.Tfd1 Kxe2+ 13.Кcxe2 Ke5 14.b3 c6

[14...Cd7 15.Tac1; 14...a6!? 15.Kc3 Cd7] **15.Tac1 Фc7 16.Kc3 b6 17.Kde2 Cf8 18.Cg5!? Kd7** [18...Cb7 19.f4 Kg4 (19...Kd7 20.e5±) 20.h3 Kh6 21.f5+–; 18...Ce6 19.Kd5!?!±] **19.Ch6! Cxh6** [19...Ce7 20.Фd4 Kf6 (20...f6 21.Kd5 cxd5 22.Фxd5+ Kph8 23.Фf7+–) 21.Cg5 Kpg7 22.Cxf6+ Cxf6 23.Фxd6 Фxd6 24.Txd6 Ce5 25.Td3] **20.Фxh6 Cb7** [20...Td8 21.Td2 (21.Фd2 Kf6 22.e5 Ke8 23.Ke4 d5 24.cxd5 Фxe5) 21...Cb7 22.Tcd1 Ke5 23.Фg5±] **21.Фd2 Te6 22.Kd4** [22.Kd5!?! Фd8 23.Kdf4 Tf6 24.b4±] **22...Tee8 23.Kde2 Te6 24.Kf4** [24.Kd5 Фd8!] **24...Tf6 25.e5!! Kxe5** [25...dxe5? 26.Фxd7 Фxd7 27.Txd7+– (27.Txd7 Txf4 28.Txb7+–)] **26.Ke4 Tf5 27.Фe3!** [27.Kxd6? Td8 28.Ke2 Txf3] **27...Kd7** [27...Kxf3+? 28.Фxf3 d5 29.cxd5 Фxf4 30.Фxf4 Txf4 31.Kd6+–; 27...Td8 28.g4 Txf4 (28...d5 29.gxf5 dxe4 30.fxe4±) 29.Фxf4±] **28.Txd6 Te8** [28...c5 29.Tcd1 Kf8 30.g4+–] **29.Tcd1 Cc8** [29...Kc5? 30.Kf6++–; 29...Kf8 30.g4+–] **30.Ke2!! Tfe5** [30...Kpg7 31.Фc3+ (31.Txd7 Cxd7 32.Фd4±) 31...f6 32.Kd4+–; 30...Te7 31.Фh6 Th5 32.Фf4 Kph8 (32...The5 33.Txd7 Cxd7 34.Txd7) 33.K2g3 The5 34.Txg6!! hxg6 (34...fxg6 35.Txd7; 34...f5 35.Kxf5) 35.Txd7] **31.Фh6 Txe4** [31...Kph8 32.Txd7 Cxd7 33.Kf6 Th5 34.Kxh5 gxh5 35.Kg3+–] **32.fxe4 b5** [32...Txe4 33.Kc3 (33.Kg3 Te8 34.Фf4 Фb7 35.Ke4+–) 33...Te8 34.Фf4±; 32...Ke5 33.Фg5] **33.cxb5 cxb5 34.Фc1! Фd8** [34...Фb7 35.Фc6+–] **35.Фc6 Фg5** [35...Фb6+ 36.Фxb6 Kxb6 37.Td8+–; 35...Te7 36.Tc1+–] **36.Kg3** [36.Txd7 Фe3+ 37.Kpf1 Cxd7 38.Txd7+–] **36...h5** [36...Фe3+ 37.Kph1+–] **37.Txd7 Cxd7 38.Фxd7 1-0.** Зразкова позиційна жертва пішака на 25-му ході.

3. В.Іванчук-В.Топалов [B85]

(Новгород, 1996 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 d6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 Kf6 5.Kc3 a6 6.Ce2 e6 7.0–0 Ce7 8.f4 0–0 9.Kph1 Фc7 10.a4 Kc6 11.Ce3 Te8 12.Cf3 Tb8 13.g4 Cf8 14.g5 Kd7 15.Cg2 Kxd4 16.Cxd4 b5 17.axb5 axb5 18.Ta7 Фd8 19.b4! e5 [19...d5 20.exd5 Cxb4 21.dxe6 Txe6 22.Kd5 (22.Ce5 Txe5 23.fxe5 Cxc3 24.Фf3 Cxe5 25.Фxf7+ Kph8 26.Te1 Фg8=) 22...Cd6 23.f5 Te8 24.Фh5 Ce5 25.g6,] **20.Ce3 exf4 21.Cxf4 Ke5 22.Kd5 Cg4** [22...Kc6 23.Tc7 Ke7 24.Kxe7+ Cxe7 25.Txe7 Txe7 26.Фxd6+–; 22...Ce6 23.Kc7 (23.Cxe5 dxe5 24.Фf3 Cxd5 25.exd5 Te7 26.Txe7 Фxe7=) 23...Cg4! (23...Te7 24.Kxe6 fxe6 25.Ta6 Kf7 26.Фg4 g6 27.Td1) 24.Фa1 Te7 25.Kd5 Txa7 26.Фxa7] **23.Фd2 Kc6** [23...Ce6 24.Фf2 Kc6 25.Taa1 Фd7 26.Ce3 Ke5 (2. 6...Cxd5 27.exd5 Kxb4 28.Cd4! Ta8 29.Tab1 Ka6 30.Tb3 Kc5 31.Th3,) 27.Cd4] **24.g6 Kxa7** [24...hxg6 25.Txf7± ! (25.Cg5 Фc8 (25...Ce7 26.Kxe7+ Kxe7 27.e5 d5 28.Фf4 Ce6 29.Фh4+–) 26.Tc7 Фa6 27.Фc3 Tbc8 28.Ta1) 25...Ce6 26.Cg5 Ce7 27.Kxe7+ Kxe7 28.Фf4 Фd7 29.Txg7+! Kpxg7 30.Cf6++–; 24...f6 25.Kxf6+ a) 25.Tc7!Tc8 a1) 25...Cd7 26.Kxf6+ (a1) 26.gxh7+ Kph8 27.Фc3 Ke5 28.Ta1±) 26...gxf6 27.Фd5+ Kph8 28.gxh7 Ce7 29.Txc6 Cxc6 30.Фxc6±; a2)25...Ke7 26.gxh7+ Kph8 27.Ta1 Kxd5 28.Фxd5±; a3)25...Ke5 26.gxh7+ Kph8 27.Фf2 Ce6 28.Tc3±; 26.Txc6 Txc6 27.Kxf6+ Фxf6 (a) 27...gxf6 28.Фd5+ Ce6 29.gxh7+ Kpxh7 30.Фxc6±) 28.Фd5+ Ce6 (a) 28...Kph8 29.Фxc6±) 29.gxh7+ Kpxh7 30.Фxc6 Tc8 31.Фxb5±; b) 25.gxh7+ Kpxh7 26.Ta3; 25...Фxf6 26.Фd5+ Kph8 27.Фxc6 Фxg6=] **25.gxf7+ Kph8** [25...Kpxf7 26.Cg5+] **26.Cg5!!** [26.fxe8Ф Фxe8 27.Ke3±] **26...Фd7** [26...Te7 27.Kxe7 Cxe7 28.Фf4+–] **27.fxe8K Txe8 28.Фf2! Kpg8 29.e5!!** [29.Ce7 Cxe7 30.Фf7+ Kph8 31.Kxe7 Фd8! (31...Ce6?

32.Фf8+ Cg8 33.Kxg8! Txf8 34.Txf8+—)] **29...h6** [29...Ce6 30.Kf4 h6 (30...Cc4 31.e6 Фc7 32.Kd5+—) 31.Kxe6 Фхе6 32.Ch4±; 29...dxe5 ? 30.Kc7 (30.Kb6 Фc7 31.Cd5+) 30...Фxc7 31.Cd5++— Kph8 32.Фxf8+ Txf8 33.Txf8#; 29...Kc8 30.Kc7! Фxc7 31.Cd5++—] **30.Kb6 Фc7 31.Cd5+ Kph7** [31...Kph8 32.Фxf8+! Txf8 33.Txf8+ Kph7 34.Ce4+ g6 35.Cf6! (35.Kd5 Фc4 36.Kf6+ Kpg7 37.Tg8+ Фxg8 (37...Kpf7 38.Cxg6++—) 38.Cxh6+ Kpxh6 39.Kxg8+ Kpg5 (39...Kpg7 40.Kf6+—) 40.exd6 Kc8 41.Ke7 Kxd6 42.Cd3±)] **32.Ce4+ Kpg8** [32...g6 33.Kd5] **33.Kd5 Фd7 34.Ke7+ Cxe7 35.Фf7+ Kph8 36.Фg6 1-0.** Одна з найкращих партій 1996р. Чудовий приклад атаки на короля.

4. Г.Тимошенко (2500)-Л.Юдасін (2635) [B85]

(Санкт-Петербург, 1996 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 d6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 Kf6 5.Kc3 a6 6.Ce2 e6 7.0-0 Ce7 8.f4 0-0 9.Kph1 Фc7 10.a4 b6 11.Cf3 Cb7 12.f5K e5 13.Kde2 Kbd7 14.g4 h6 15.g5 [15.h4? Kh7 16.Фe1 Фd8i] **15...hxg5 16.Cxg5 Tfe8** [16...d5? 17.exd5 Tfe8 18.Kg3 Cb4 19.Kge4±] **17.Kg3 Tad8 18.Фd2 d5 19.exd5 e4?** [19...Cb4 20.Kh5 (20.Фg2!? Cxc3 21.bxc3± ...Фxc3? 22.Ke4 Kxe4 23.Cxe4 f6 24.Ch6 Te7 25.Tg1+—) 20...Cxc3 21.bxc3 Фd6] **20.Kgxe4± Kxe4** [20...Фe5 21.Фg2 Kxe4 (21...Фxf5 22.d6+—) 22.Cxe7 Txe7 23.Cxe4 Kf6 24.Cf3 Cxd5 25.Tad1 Ted7 26.Kxd5 Kxd5 27.Tfe1 Kf4 28.Txe5 Txd1+ 29.Cxd1 Kxg2 30.Kpxg2 Txd1 31.Kpf3±] **21.Kxe4** [21.Cxe4? Cxg5 22.Фxg5 Txe4! 23.Kxe4 Cxd5] **21...Ke5** [21...Cxg5 22.Фxg5 (22.Kxg5?! Kf6 23.Tae1 Tf8) 22...f6 (22...Фxc2 23.f6+—; 22...Te5 23.Tg1 g6 24.Фf4+—) 23.Фg2 Cxd5 24.Tad1 (24.Tg1 Te7 25.Tad1+—) 24...Cxe4 25.Cxe4+—] **22.Cxe7 Kxf3** [22...Фхе7 23.f6! gxf6 (23...Kxf3 24.fxe7+—) 24.Фh6 Kg6 (24...Kg4 25.Tg1+—) 25.Cg2+—; 22...Txe7 23.f6! Kxf3 24.Фg2 g6 25.fxe7 Фхе7 26.c4+—] **23.Kf6+!! gxf6** [23...Kph8 24.Txf3 Cxd5 25.Фxd5+—] **24.Txf3 Cxd5** [24...Txe7 25.Фh6 Cxd5 26.Tg1++—; 24...Фхе7 25.Tg1+ Kph7 26.Th3#] **25.Фg2+** [25.Фg2+ Kph8 (25...Kph7 26.Th3#) 26.Th3#; 25.Tg1+ Kph7 26.Фxd5+—] **1-0.** Прекрасно проведена атака на короля в сіцилійському захисті з рокировками на одному фланзі.

5. О.Романішин (2555)-Я.Ельвест (2660) [D63]

(Біль, 1996 р.)

1.Kf3 d5 2.d4 Kf6 3.c4 e6 4.Kc3 Ce7 5.Cg5 0-0 6.e3 Kbd7 7.Tc1 c6 8.Cd3 a6 9.c5 e5 10.dxe5 Ke8 11.h4 Kxc5 12.Cb1 Ke6 13.Фc2 Kxg5?! [13...f5!?] 14.Kxg5 g6 15.Kxh7 Kpxh7 16.h5 Kpg7? [16...Kpg8 17.hxg6 f5 18.Фe2 (18.exf6 Cxf6 19.g7? Cxg7 20.Th8+ (20.Фh7+ Kpf7 21.Th4 Фg5 22.Tf4+ Kpe7; 20.Фg6 Kf6) 20...Kpf7 21.Фg6+ (21.Фg6+ Kpe7) 21...Kpe7 22.Фg5+ Cf6) 18...Kg7 19.Фf3 f4 20.exf4, (20.exf4 Фd7 21.Фg3+—); 16...f5! 17.exf6 (17.hxg6+ Kpxg6! 18.Ke2 Kg7 19.g4 Kpf7 20.Kg3 Kpg8) 17...Txf6! (17...Kxf6 18.Фxg6+ Kph8 19.g4 d4 20.Td1 Фb6 21.g5+—) 18.hxg6+ Kpg8 19.Фe2 Kg7 20.Td1] **17.hxg6 f5 18.Фe2!!+— Ch4 19.g3 Th8 20.gxh4 Txh4 21.Фf3 Kc7** [21...Txh1+ 22.Фxh1 Kpxg6 23.Kpd2 Kg7 24.Tg1+ Kpf7 25.Фh7+—] **22.Kpe2 Ke6** [22...d4 23.Txh4 Фxh4 24.Th1 Фg4 25.Фxg4 fxg4 26.Th7+ Kpg8 27.Txc7+—] **23.Txh4 Фxh4 24.Th1** Зразок атаки по лінії h.[24.Th1 Фg4 25.Th7+ Kpg8 (25...Kpxg6 26.Фxg4++—) 26.Фxg4 fxg4 27.Ka4+—] **1-0.**

6. О.Романішин (2590)-О.Бабурін (2505) [D27]

(Лінарес-Опен, 1996 р.)

1.d4 d5 2.c4 dxc4 3.Kf3 a6 4.e3 c5 5.Cxc4 e6 6.0–0 Kf6 7.Cb3 Kbd7 8.e4 Kxe4 9.Te1 Kdf6 10.Cc2 Фd5 11.Фe2 Kd6 12.Kc3 Фc6 13.Cf4 cxd4 14.Kxd4 Фc5 15.Tad1 Cd7 16.Cb3 Фh5 17.Kf3 Kf5 18.Txd7 Kxd7 19.Cxe6 fxe6 20.Фхе6+ Ce7 21.Kd4 Kc5 22.Фxf5 Фxf5 23.Kxf5 Kpf7 24.Txe7+ Kpf6 25.g4 Tad8 1-0. Партія на тему “Використання переваги у розвитку”.

7. У.Андерссон (2640)-В.Тукмаков (2580) [E67]

(Біль, 1996 р.)

1.d4 Kf6 2.Kf3 g6 3.c4 Cg7 4.g3 0–0 5.Cg2 d6 6.0–0 Kbd7 7.Kc3 e5 8.h3 c6 9.dxe5 dxe5 10.Ce3 Фе7 11.Фc1 Te8 12.Td1 Kc5 13.b4 Kce4 14.Kxe4 Kxe4 15.Kh2 f5 16.Cxe4 fxe4 17.Cc5 Фf7 18.Kg4 Ce6 19.Kh6+ Cxh6 20.Фхh6 Cxc4 21.Td2 b6 22.Ce3 Tad8 23.Txd8 Txd8 24.Фh4 Td5 25.Фg4 Фf5 26.Фxf5 gxf5 27.Kpf1 Kpf7 28.Kpe1 Kpe6 29.Tc1 Cb5 30.Tc2 Ca4 31.Tc1 Td7 32.Cd2 Tf7 33.e3 Td7 34.Tc3 Tg7 35.Ta3 Cb5 36.Tc3 Tg6 37.Ta3 a6 38.Tc3 Th6 39.h4 Tg6 40.Cc1 Kpd5 41.Cd2 Td6 42.Tc1 Kpe6 43.Cc3 Td3 44.Cb2 Ca4 45.Kpe2 Cb5 46.Kpe1 Ca4 47.Kpe2 Td5 48.Cc3 Kpf7 49.Cb2 Kpg6 50.Ca1 Kph5 51.Cb2 Kpg4 52.Cc3 Cb5+ 53.Kpe1 Kpf3 54.Tc2 Cd3 55.Tb2 c5 56.a3 c4 57.a4 b5 58.axb5 axb5 59.Ta2 h5 60.Tb2 f4 61.gxf4 exf4 62.exf4 Kpxf4 63.Ta2 Kpg4 64.Ta7 Kpxh4 65.Tg7 Kph3 66.Cf6 Cc2 67.Tg3+ Kph2 68.Cg5 Td1+ 69.Kpe2 Td3 70.Cf4 Txc3 71.fxc3 Kpg2 72.Ce5 Cd3+ 73.Kpe3 Kpf1 74.Cc3 Cb1 75.Cd2 Kpg2 0-1. Зразкова реалізація матеріальної переваги в партії з одним з найтехнічніших шахістів сучасності.

8. В.Іванчук (2735)-О.Широв (2690) [D15]

(Дос Херманас, 1996 р.)

1.d4 d5 2.c4 c6 3.Kc3 Kf6 4.Kf3 dxc4 5.g3 b5 6.Cg2 Cb7 7.Ke5 Kbd7 8.Kxc6 [8.Kxb5? Kxe5 9.dxe5 Фxd1+ 10.Kpxd1 0–0–0+–+] 8...Фb6 9.d5 e6 10.a4 Cc5? [10...b4; 10...exd5] 11.axb5 Cxf2+ 12.Kpf1 Cc5 13.Ka5+- Cxd5 14.e4 Cb4 15.exd5 Cxa5 16.Txa5 Фxa5 17.dxe6 Kb6 18.Фd6 Tc8 19.Cc6+ Txc6 20.Фxc6+ Кре7 21.Фc7+ Крхе6 22.Kpg2 1-0. Динамічний дебютний двобій при нерокірованих королях. Непоганий приклад для самостійного аналізу.

9. А.Волокітін-В.Желяндинов [B84]

(Львів, 1997 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 e6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 Kf6 5.Kc3 d6 6.Ce2 Ce7 7.0–0 0–0 8.f4 a6 9.Ce3 Фc7 10.g4 Kc6 11.g5 Kd7 12.f5 Kxd4 13.Фxd4 Фd8?! 14.Kph1 Ke5? 15.f6! gxf6 16.gxf6 Cxf6 17.Txf6 Фxf6? [17...Kc6 18.Ch6! Kxd4 19.Tg1+ Kph8 20.Cg7+ Kpg8 21.Tf4!! Kxe2? (21...h6! 22.Cf6+ Kph7 23.Cxd8 Txd8 (23...Kxe2? 24.Kxe2 Txd8 25.Txf7+ Kph8 26.Kf4+-) 24.Txf7+ Kph8 25.Tf6 Kph7 26.Cd3 e5 27.Kd5 Ce6 28.c3+–) 22.Cf6+ Kxg1 23.Tg4#] 18.Tg1+ Kph8 19.Cg5 Фg7 20.Ce7 Фh6 [20...Kg6 21.Cf6+-] 21.Фe3! 1-0. Сіцилійська атака з красивими тактичними ударами.

10. У.Аренсібіа (2550)-В.Іванчук (2725) [B95]

(Люцерн, командний чемпіонат світу, 1997 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 d6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 Kf6 5.Kc3 a6 6.Cg5 e6 7.Фd3 b5 8.a3 Kbd7 9.f4 Cb7 10.Фh3?К Ce7 11.Cd3 Tc8 12.0-0-0 [12.0-0? Фb6-+] 12...Тхс3! 13.bxc3 Kc5 [13...Кхе4 14.Cxe7 Фхе7 15.Cxe4 Cxe4i] 14.Cxf6 [14.e5 dxe5 15.fxe5 Kfe4 (15...Kd5) 16.Cxe7 Фхе7; 14.The1 Фа5 15.Фf3 Фха3+ 16.Kpd2 b4,] 14...Cxf6 15.The1?? [15.e5! dxe5 (15...Ce7) 16.Kxb5! Кре7! a) 16...Kxd3+ 17.Txd3 Cd5 18.c4 e4 19.Tdd1 axb5 20.cxd5 exd5 21.Фb3±; b) 16...Kpf8 17.Cc4 (b) 17.Ce2 Фа5) 17...Фа5 18.Kd6 Фха3+ 19.Kpd2 (b) 19.Kpb1?? Ка4) 19...exf4 (b) 19...Cc6 20.Ta1 Kb3+ 21.cxb3 Фxd6+ 22.Фd3±) 20.Kxb7 (b) 20.Tb1? f3!) 20...Kxb7 21.Фf3 (b) 21.Tb1) 21...Kc5 22.Фа8+ Кре7 23.Фа7+ (b) 23.Фхh8 Фxc3+--); 17.fxe5 Cg5+ 18.Kpb1 axb5 (18...Фb6? 19.Фg3 Ch6 20.Фh4+--) 19.Фg4 Kpf8 (19...f6?! 20.h4 Ch6 21.exf6+ gxf6 22.Фh5) 20.Cxb5 Фе7] 15...Фа5-+ 16.e5 [16.Kpb1 Ка4! (16...Фха3 17.Cxb5+ axb5 18.Kxb5 Фа5 19.Kxd6+ Kpf8 (19...Кре7 20.e5±) 20.e5 Ce7) 17.Ke2 Кxc3+ 18.Kxc3 Cxc3 19.Te3 b4-+] 16...dxe5 17.fxe5 Cg5+ 18.Kpb1 [18.Kpb2 Ка4+--] 18...Cd5 [18...Фха3-+; 18...Фха3 19.Cxb5+! (19.Kxb5 axb5 20.Cxb5+ Kpf8 21.Фg4) 19...axb5 20.Kxb5 Фа5 (20...Фа4? 21.Kd6+ Kpf8 22.Фh5+--) 21.Kd6+ Кре7-+] 19.Kb3 [19.Фh5 Фха3 20.Фхg5 Ка4 21.Cxb5+ axb5-+] 19...Фха3 20.Cxb5+ [20.Kxc5 Фа2#; 20.Фh5 Кxb3-+] 20...axb5 21.Txd5 Ка4! [21...Кxb3 22.cxb3 Фxb3+ 23.Кра1 0-0-+] 0-1. Приклад сіцилійської жертви якості на полі с3.

11. В.Іванчук (2740)-П.Свідлер (2690) [D85]

(Лінарес, 1998 р.)

1.d4 Kf6 2.c4 g6 3.Kc3 d5 4.cxd5 Kxd5 5.e4 Кxc3 6.bxc3 Cg7 7.Kf3 c5 8.Tb1 0-0 9.Ce2 cxd4 10.cxd4 Фа5+ 11.Cd2 Фха2 12.0-0 b6 13.Фc1 Cb7 14.Cc4 Фа4 15.Cb5 Фа2 16.Cc4 Фа4 17.Cb5 Фа2 18.Te1 Tc8 19.Фd1 e6 20.h4 h5!?К 21.Фe2 Kc6 22.Cc4 Фа4?! [22...Фа3!?] 23.Ta1 Фc2 24.Cd3 Фb2 25.Ta4! b5 [25...Фb3 26.Teal!] 26.Cxb5 Td8 [26...a5?! 27.d5! exd5 28.exd5 Kb4 29.d6 Cxf3 30.gxf3 Tc2 (30...Td8 31.d7 Kc2 32.Txa5 Txa5 33.Cxa5 Kxe1 34.Фxb2+--)] 31.Фe4!] 27.Cg5 [27.Ce3 Фхе2 28.Txe2 a5 29.Td2 Kb4=] 27...Фхе2 28.Cxe2 Td7 29.Tb1 Kd8 [29...a5 30.Cb5 Txd4 31.Cxc6+--; 29...Tc8 30.d5 (30.Cb5 a6) 30...exd5 31.exd5 Ke5 32.Kxe5 Cxe5 33.Txa7±] 30.Cd3 f5 31.d5! fxe4 32.Cxe4 Cxd5 33.Cxg6 Tb7 34.Txb7 Kxb7 35.Ce3 a5 36.Cxh5 Cc6 37.Tg4 Cxf3 [37...Kph8 38.Kg5 Cd5 39.Kf7+ Kph7 40.Cg6+ Kpg8 41.h5+--] 38.Txg7+! Kpxg7 39.Cxf3 Tb8? [39...a4 40.Cxb7 (40.h5 a3!) 40...Tb8 41.Ca6 (41.Cd4+ Kpf7 42.Cf3 a3 43.Ch5+ Kpg8 44.Cg4 Kpf7±) 41...a3 42.Cc4 Kpf7 43.Cc5 Tc8 (43...a2 44.Cxa2 Tb2 45.Cxe6+ Kpxe6 46.g4±) 44.Cxe6+ Kpxe6 45.Cxa3±] 40.Cf4 Td8 41.Cxb7 a4 42.Ce5+ Kpg8 43.h5 Td1+ 44.Kph2 Te1 45.f4! Txe5 46.fxe5 a3 47.Cc8 Kpf7 48.h6 a2 49.Cxe6+! Kpxe6 50.h7 a1Ф 51.h8Ф Kpd5 52.Фg8+ Кре4 53.Фg6+ Kpd5 54.Фf7+ Кре4 55.Фg6+ Kpd5 56.Фf7+ Кре4 57.e6 Фh8+ 58.Kpg3 1-0.

12. Г.Шахаде (2355)-В.Баклан (2585) [B66]

(Гронінген, 1998 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 d6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 Kf6 5.Kc3 Kc6 6.Cg5 e6 7.Фd2 a6 8.0-0-0

h6 9.Ce3 Cd7 10.f4 b5 11.Cd3 Фc7 12.Kpb1 Ka5 13.Фe1 Kc4 14.Cc1 b4 15.Kce2 Tb8K [15...a5] 16.h3 g6!? 17.Kg3 Cg7 18.Фe2? [18.Cxc4] 18...Ka3+! 19.Kpa1 [19.bxa3 bxa3+ 20.Kb3 Kd5 21.Cd2 Kc3+ 22.Cxc3 Фxc3 23.Kpc1 Txb3 24.axb3 a2—+] 19...Kh5! 20.Kxh5 Cxd4 21.Kg3 Ca4 22.Td2 Kpe7 23.Kf1 The8 24.Ke3 Фc5 25.Te1 Tc7 [25...Cxe3 26.Фxe3 Фxe3 27.Txe3 Kxc2+ 28.Cxc2 Cxc2 29.e5 d5 30.Te1 b3] 26.Tdd1 Tbc8 27.f5 Cxc2 28.Kxc2 Kxc2+ 29.Cxc2 Фxc2 30.Фxc2 Txc2 31.Kpb1 Ce5 0-1.

13. Р.Пономарьов (2585)-В.Тукмаков (2605) [C19]

(Донецьк, зональний турнір, 1998 р.)

1.e4 c6 2.d4 d5 3.Kc3 dxe4 4.Kxe4 Cf5 5.Kg3 Cg6 6.h4 h6 7.Kf3 Kf6 8.Ke5 Ch7 9.Cd3 Cxd3 10.Фxd3 e6 11.Cf4 Kbd7 12.0–0–0 Ce7 13.Kpb1 0–0 14.c4!K c5?! 15.d5 Kxe5 16.Cxe5 Kg4 17.Cxg7! Kpxg7 [17...Kxf2 18.Фd2 Kpxg7 (18...Kxd1? 19.Фxh6) 19.Фxf2] 18.Фe2 f5? [18...Kf6] 19.f3 Kf6 20.Фxe6 Kg8 21.Kxf5+ Kph7 22.g4+– Фb6 [22...Tf6 23.Фe4] 23.The1 Фxe6 24.dxe6 Txf5 [24...Tad8 25.Td7] 25.gxf5 Cxh4 26.Td7+ Ke7 27.Th1 Cf6 28.Txb7 Tg8 29.Txa7 Tg5 30.f4 Txf5 31.Tf1 Kpg6 32.a4 Th5 1-0.

14. В.Тукмаков (2605)-К.Хулак (2520) [A35]

(Порек, 1998 р.)

1.Kf3 c5 2.c4 Kc6 3.Kc3 Kd4 4.g3 Kxf3+ 5.exf3 h5?! 6.d4 cxd4 7.Фxd4 d6 8.Cg5! Kh6 9.c5 a6 [9...dxc5? 10.Фxd8+ Kpxd8 11.0–0–0+–; 9...Kf5 10.Фe4! a6 11.0–0–0,] 10.0–0–0 Фа5 [10...Kf5 11.Фe4 g6 12.cxd6 Kxd6 13.Фe5!] 11.cxd6! exd6 12.Фe4+ Ce6 13.Td5! Фc7 14.Фа4+! Cd7 15.Cb5 Cc6 16.Cxc6+ bxc6 17.Te1+ Kpd7 18.Td3! Tb8 19.Kd5 Фc8 20.Ke7! Фc7 21.Tc3 1-0. Зразкове використання переваги у розвитку.

15. В.Іванчук (2740)-В.Звягінцев (2655) [E39]

(Еліста, 1998 р.)

1.d4 Kf6 2.c4 e6 3.Kc3 Cb4 4.Фc2 c5 5.dxc5 0–0 6.a3 Cxc5 7.Kf3 b6 8.Cf4 Cb7 9.Td1 Cxf3 10.exf3 Kc6 11.b4K Kh5 12.Cc1 Ce7 13.Ce2 f5 14.f4 Kf6 15.0–0 Tc8 16.Ce3 Tf7?! 17.Td2 Cf8 18.Tfd1 g6 19.Cf3 Cg7 20.Kb5 d5 [20...Cf8 21.Cxc6 Txc6 22.Kxa7 Tc7 23.Cxb6+–] 21.Фb3 Td7 22.cxd5 exd5 23.Cxd5+ Kph8 24.Cxc6 Txc6 25.Txd7 Kxd7 26.Фd5 1-0.

16. Ю.Круппа (2570)-В.Маланюк (2590) [A80]

(Донецьк, зональний турнір, 1998 р.)

1.d4 f5 2.Kc3 d5 3.Cf4 e6 4.e3 Kf6 5.Cd3 Ce7 6.Kf3 0–0 7.0–0 Cd7K 8.Ke2 Ce8 9.c4 c6 10.Фb3± Фc8 11.cxd5! Kxd5 [11...cxd5 12.Ke5 Kc6 13.Tfc1±] 12.Cg3 Kd7 13.Kd2 [13.Tac1 Cf7 14.Kc3±] 13...K7b6 14.h3 Cf7 15.Kf3 Kb4 16.Ke5 Kxd3 17.Фxd3 Cf6 18.Фb3 Kd5 19.Tac1 Ce7? [19...Cxe5] 20.a3 Cf6 21.Tc2 Cxe5 22.Cxe5 Фd7 23.Kc1 Cg6 24.Te1! Профілактичний хід [24.Kd3 f4] 24...f4 25.e4 f3 26.gxf3? [26.Kd3!+ –] 26...Kf4 27.Фe3! Kd5 [27...Kxh3+ 28.Kph2 Ch5 29.f4 Cg4 (29...Kg5 30.fxg5 Tf3 31.Фd2+–; 29...Kxf4 30.Cxf4 e5 31.dxe5 Фg4 32.Cg3 Tf3 33.Фd4+–) 30.Фg3 (30.f3) 30...h5 31.f3+–] 28.Фg5 Фf7 29.Kph2! Tad8?? [29...Kb6 30.f4 Kd7 31.Cd6+–] 30.exd5! [30.exd5 Cxc2 31.dxe6+–

(31.dxe6 Фg6 32.Фхg6 hxg6 33.e7+-)] **1-0.**

17. В.Топалов (2700)-В.Іванчук (2714) [A35]

(Лінарес, 1999 р.)

1.Kf3 c5 2.c4 Kc6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 e6 5.g3 Cb4+ 6.Kc3 Фa5 7.Kdb5 d5 8.a3 Cxc3+ 9.bxc3?! K Kf6 10.Cg2 0-0 11.Фb3 dxc4 12.Фxc4 e5! 13.Kd6 Ce6 14.Фd3 e4!! 15.Kxe4 [15.Фd2 Tad8-+] 15...Kxe4 16.Cxe4 Tad8 17.Фc2 [17.Фe3 Tfe8!] 17...Kd4! 18.Фb2 Kxe2!! 19.Kpxe2 [19.Фb4 Kxc3!!] 19...Tfe8!! 20.Фb4 [20.Te1 Фh5+! (20...Cg4+ 21.Kpf1 Ch3+ 22.Kpg1 Txe4 23.Ce3 Фd5,) 21.Kpf1 Ch3+ 22.Kpg1 Txe4!-+] 20...Фh5+! 21.f3 f5! 22.g4 [22.Фc5 Cd5! 23.Ce3 Cxe4 24.Фc4+ Kph8-+] 22...Фh3! [22...fxg4 23.Ce3!] 23.gxf5 [23.Kpf2 fxe4! 24.Фxe4 Cd5-+] 23...Cxf5! [23...Фg2+ 24.Kpe3 Фxh1 25.fxe6 Td1] 24.Фc4+ Kph8 25.Te1 Txe4+! Прекрасно проведена атака проти короля в центрі.[25...Txe4+ 26.fxe4 Cg4+ 27.Kpf2 Фxh2+ 28.Kpe3 (28.Kpf1 Ch3#) 28...Фg3#] **0-1.**

18. О.Майоров (2400)-Г.Кузьмін (2545) [C45]

(Єреван, Меморіал Саркісова, 1999 р.)

1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.d4 exd4 4.Kxd4 Kf6 5.Kxc6 bxc6 6.e5 Фе7 7.Фe2 Kd5 8.c4 Kb6 [8...Ca6] 9.f4?! [9.Kd2!?!] 9...Фe6 10.Kd2 d5 11.exd6 Cxd6! 12.Ke4 0-0! 13.Kxd6 [13.c5 Ca6!; 13.b3!?!] 13...Фxd6 14.Ce3 Ca6! 15.Td1 [15.b3 Kd5!-+; 15.c5!?! Cxe2!?! (15...Фe7 16.Фf3! (16.Фf2 Kd5! 17.Cxa6 Kxe3-+)) 16.cxd6 Cxf1 17.Txf1 cxd6] 15...Фb4+! 16.Фd2 Фе7! 17.b3? [17.c5 Tad8 18.Фc1 Txd1+ 19.Kpxd1 Kd5-+; 17.Kpf2] 17...Tfe8 18.Kpf2 Tad8 19.Cd3 Cxc4!-+ 20.Фe2 [20.bxc4 Kxc4 21.Фe2 (21.Cxh7+ Kpxh7 22.Фc2+ Kpg8 23.Cxa7 Ke3! 24.Cxe3 Фxe3+ 25.Kpf1 Td4! ...26.g3 (26.Txd4 Фе1#) 26...Фf3+) 21...Kxe3-+] 20...Cxd3 21.Txd3 Kd5! 22.g3 Td6! 23.Te1 Te6 24.Фd2 [24.Фf3] 24...h5 25.Kpf3 Te4 26.a3 [26.Cc5 Фе6 27.Txe4 Фxe4+ 28.Kpf2 Фh1-+] 26...Фe6 27.b4 [27.Kpf2 h4!-+] 27...Фh3 28.Cf2 [28.a4 Kxe3 29.Tdxe3 (29.Texe3 Txf4+ 30.Kpe2 (30.Kpxf4 Фg4#) 30...Фf1#) 29...Txf4+!! 30.Kpe2 (30.Kpxf4 Фg4#) 30...Фg4+! 31.Kpd3 Td8+ -+] 28...Фg4+ [28...Kxf4!?! 29.Txe4 (29.Ce3 g5!) 29...Фg2+ 30.Kpxf4 Фxe4+ 31.Kpg5 Фg4#] 29.Kpg2 Txe1 [29...Txe1 30.Cxe1 Te2+ -+] **0-1.**

19. Р.Пономарьов (2615)-Л.Фрессіне (2440) [B01]

(Батумі, чемпіонат Європи, 1999 р.)

1.e4 d5 2.exd5 Фxd5 3.Kc3 Фd6 4.Kf3 Kf6 5.d4 a6 6.Cc4 Kbd7?! 7.0-0 b5 8.Cb3 Cb7? 9.Kg5!+- e6 [9...Kd5 10.Kxf7 Kpxf7 11.Kxd5 c5 (11...Cxd5 12.Фh5+-) 12.Фf3+ (12.Cf4!?) 12...Kpe8 13.Cf4 Фc6 14.dxc5 (14.Фh5+!?) 14...Kxc5 15.Tfd1-+] 10.Te1 Ce7 11.Kxe6!! fxe6 12.Txe6 Фb4 13.a3 Фa5 14.Cd2 b4 15.axb4 Фf5 16.Фe2 Kg8 17.Ta5! Фf8 [17...c5 18.dxc5 Tc8 19.c6+-] 18.Kd5 Kpd8 [18...Cxd5 19.Cxd5 Tb8 20.Cc6 Kpd8 21.Txa6 Kgf6 22.b5+-] 19.b5 Cd6 [19...axb5 20.Фxb5 Tb8 (20...Cxd5 21.Фxd5 Tc8 22.Ta8+-) 21.Kxe7 Kxe7 22.Cg5+-] 20.bxa6 Cc6 21.Kb4 Kb8 Атака на короля в центрі, типова руйнівна жертва на e6 [21...Cxb4 22.Cxb4 Фxb4? 23.Te8#; 21...Kb8 22.Kxc6+ Kxc6 23.Фe4 Kge7 24.Cg5 Kpd7 25.Cxe7 Kxe7 26.Txd6+ cxd6 27.Ce6+-] **1-0.**

20. О.Мазурок (2263)-В.Малахатко (2496) [B33]
(Київ, 1999 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 e6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 Kf6 5.Kc3 Kc6 6.Kdb5 d6 7.Cf4 e5 8.Cg5 a6 9.Ка3 b5 10.Cxf6 gxf6 11.Kd5 f5 12.c3 Cg7 13.exf5 Cxf5 14.Kc2 0-0 15.Kce3 Ce6 16.Cd3 f5 17.Фh5 e4 18.Cc2 Ke7 19.Td1 Kg6 20.f4 exf3 21.gxf3 Фd7!К 22.f4? [22.Kb6? Фе7! 23.Кха8 Kf4-+; 22.0-0 Tae8!] 22...Фа7! 23.Kpd2 Tae8 24.Thg1 [24.The1 b4! 25.Kxb4 Kxf4 26.Фf3 Ch6!-+; 24.Kpc1 Kxf4!-+] 24...b4!! 25.Kpc1 [25.cxb4 Cxd5 26.Kxd5 Фd4+--+; 25.Kxb4 Kxf4 26.Фf3 Kg6 27.Kpc1 Ch6 28.Tde1 Cxa2!-+] 25...bxc3 [25...Cxd5? 26.Kxd5 bxc3 27.Cxf5] 26.Kxf5 cxb2+ 27.Kpb1 Txf5! 28.Cxf5 Cxd5 29.Cxg6 [29.Cc2 Cf7 30.f5 Фc5!-+] 29...Cxa2+! 30.Kpxa2 b1Ф+! [30...hxg6? 31.Фd5+] 31.Cxb1 [31.Txb1 Фf2+ 32.Kpa3 (32.Kpb3 Te3+ 33.Kpc4 Фа2+--+) 32...Te3+--+] 31...Фf2+ 32.Kpa3 [32.Kpb3 Фb2+ 33.Kpc4 Фc3+ 34.Kpd5 Фc5#] 32...Фb2+ 33.Kpa4 Фа1+ 34.Kpb4 Tb8+ 35.Kpc4 Фc3+ 36.Kpd5 Фc5+ 0-1.

21. Г.Тимошенко (2590)-Г.Качеішвілі (2570) [C17]
(Нью-Йорк, 1999 р.)

1.e4 c6 2.d4 d5 3.Kc3 dxe4 4.Kxe4 Kd7 5.Kg5 Kgf6 6.Cd3 e6 7.K1f3 Cd6 8.Фe2 h6 9.Ke4 Kxe4 10.Фxe4 Kf6 11.Фe2 Фc7 12.Cd2 b6 13.0-0-0 Cb7 14.Ke5 c5 15.Cb5+ Kpe7 16.dxc5 Фxc5 17.a3 Фc7 18.f4!? Thd8 19.Cd3 Tac8 20.Kpb1 Kpf8 21.Thf1 Kpg8 22.g4! Cxe5 23.fxe5 Kd7 24.g5± Kc5 [24...Kxe5? 25.Cf4±; 24...Фxe5? 25.Фf2±; 24...hxg5? 25.Txf7! Kpxf7 26.Фh5+ Kpe7 27.Cxg5+ Kf6 28.Cxf6+! gxf6 29.Фh7+ Kpf8 30.Фh8+--+] 25.g6! [25.gxh6 Kxd3 26.cxd3 Фc2+ 27.Kpa1 Фxd3! (27...Txd3 28.Фh5) 28.Фh5 Фg6!]=] 25...fxg6 26.Cxg6 Ca6 27.c4 Kb3 [27...Tf8 28.Tg1] 28.Cf7+ Kph8 29.Cxh6!! Txd1+ [29...gxh6 30.Фh5+--+] 30.Фxd1 Фxc4 31.Фh5! Фе4+ [31...Фxf1+ 32.Kpa2 Фа1+ 33.Kpxb3 Cc4+ 34.Kpa4 Ce2 (34...b5+ 35.Kpa5) 35.Фxe2 gxh6 36.Фf3 Фc1 37.Фf6+ Kph7 38.Cg6+--+] 32.Kpa2 Cxf1 33.Cg6 Фxg6 [33...Ce2 34.Cxg7+--+] 34.Фxg6 Kc1+ 35.Cxc1 Txc1 36.b3 1-0. Приклад атаки в позиції з різнобічними рокировками.

22. Г.Кузьмін (2546)-Е.Майлс (2609) [B04]
(Алушта, 1999 р.)

1.e4 Kf6 2.e5 Kd5 3.d4 d6 4.Kf3 dxe5 5.Kxe5 g6 6.Cc4 c6 7.Kc3 Cg7 8.h4?! Kd7! 9.Cxd5 cxd5 10.Cf4 Kxe5 11.Cxe5 Cxe5 12.dxe5 d4 13.Ke2 Фа5+ 14.Фd2 Фxe5 15.0-0-0 d3!= 16.Фxd3 Cf5 17.Фd4 Tc8! 18.Td2 [18.Фxe5? Txc2+ 19.Kpb1 Txe2+ 20.Фxf5 gxf5] 18...Фxd4 19.Kxd4 Cd7 [19...Ce4?! 20.f3 Cd5 21.b3I] 20.Te1 Tc7 [20...f6? 21.Tde2 e5 22.f4 Tc4 23.c3±] 21.b3 a6!?! 22.Kpb2 e6?! [22...f6 23.Tde2 Cc8 24.a4 Kpf7 25.f4 Td8 26.c3 Cg4 27.Te3 h5 28.a5 Td6=] 23.c4 b5? [23...Kpe7!?! 24.g4 h6!?! (24...h5?! 25.g5 Td8 26.a4 (26.f4!?) 26...Cc6 27.a5I) 25.f4 Tc5] 24.cxb5 axb5 25.Te5! Tb7 26.b4I Kpe7 27.Kb3 Tb6 [27...Ta7; 27...Thb8!?!] 28.Kc5 Td8 29.g4 Cc6 30.Txd8 Kpxd8 31.Te3! Kpe7 32.Ta3 Tb8 33.Ta7+ Kpf8 34.Tc7! Ce8 35.Ke4!± h6 36.g5 h5 37.Kf6 Td8 38.a3 Td2+ 39.Kpc1 Td8 [39...Td6 40.Kpc2 (40.Ta7 Cc6) 40...Tc6+ (40...Cc6 41.f4±) 41.Txc6 Cxc6 42.f4 (42.Kpd3 e5) 42...Kpe7 43.Kpd3 Kpd6 44.Kpd4 Cg2!?! 45.Ke4+ Kpc6 (45...Cxe4 46.Kpxe4 Kpc6 47.Kpd4 (47.Kpe5 Kpd7 48.Kpf6 Kpe8)

47...Kpd6 48.Kpc3 Kpd5 49.Kpb3 Kpe4 50.a4 bxa4+ 51.Kpxa4 Kpxf4 52.b5 Kpe5 53.b6 Kpd6 54.Kpa5 Kpd7 55.Kpa6 Kpc8 56.Kpa7+–) 46.Kc3 Cf1 47.Kpe5 Kpd7 48.Kpf6 Kpe8 49.Ke4+–] **40.Kpc2+– Kpg7 41.Tc5 Kpf8** [41...Tb8 42.Kxe8+ Txe8 43.Txb5+–] **42.Kpc3 Tb8 43.Kpd4 Kpe7 44.Kpe5 Ta8 45.Tc7+ Kpd8 46.Tb7 Kpc8 47.Te7 Cc6 48.Kpd6 1-0.** Типовий приклад на тему “Тура та кінь проти тури із слоном”.

23. В.Бологан (2608)-Р.Пономарьов (2609) [B09]
(Енг'єн-ле-Б'єн, 1999 р.)

1.e4 d6 2.d4 Kf6 3.Kc3 g6 4.f4 Cg7 5.Kf3 0–0 6.Ce3 b6 7.Cc4 c5 8.Фе2 Kxe4!? 9.Kxe4 d5 10.Cd3 c4 11.Cxc4 dxc4 12.0–0–0 Cb7 13.Kc3 Kd7 14.Фxc4 a6 15.Фd3 Kf6 16.d5 b5 17.Cd4 b4 18.Ke4?! Фxd5 19.Kc5 Tac8 20.Kxb7 Фxb7i 21.Ce5 Tc5 22.The1 Tfc8 23.Td2 a5 24.Kg5 Td5 25.Фf3 Фc6 26.Ted1 [26.Cxf6 Txd2 27.Фxc6 Txc6 28.Kpxd2 Cxf6] 26...e6 27.Фh3? h6 28.Cxf6 Cxf6 29.Фxh6 Cxg5 30.fxg5 Фc4!–+ 31.Фh3 [31.Kpb1? Фxc2+–+] 31...Txd2 32.Txd2 Фxa2 33.Kpd1 Фxb2 34.Фe3 a4 35.Фe4 a3 0-1.

24. М.Уеллс (2582)-В.Іванчук (2702) [C26]
(Лас-Вегас, чемпіонат світу, 1999 р.)

1.e4 e5 2.Kc3 Kf6 3.g3 c6!? [3...Kc6; 3...d5] 4.d4?! [4.Cg2] 4...Cb4 5.Cg2 d5! 6.exd5 Kxd5 7.Cd2? [7.Kge2] 7...Cxc3 8.bxc3 exd4 9.cxd4 0–0 10.Ke2 Te8 11.0–0 Cg4 12.f3 Cf5 13.Te1 [13.c4? Cd3!] 13...Ka6! 14.c3 [14.c4 Kdb4; 14.a3!?] 14...c5! 15.Фb3 [15.g4 Cd3] 15...Kb6 16.Tad1? Tc8 17.Cc1? Фе7!–+ 18.Kpf2 [18.Kf4?? Фxe1+–+; 18.d5 c4!] 18...Фf6! 19.Ca3 Ce6! 20.Фb1 Cc4 21.dxc5 Cxe2 22.Txe2 Txe2+ 23.Kpxe2 Kxc5 24.Cxc5 Txc5 25.Фe4 g6 26.Фxb7 Фxc3 27.Kpf1 [27.Фxa7? Фc2+ 28.Td2 Te5+ 29.Kpf1 Фc1+!–+ (29...Фxd2? 30.Фb8+)] 27...Kd5! 28.Kpg1 [28.Txd5 Фc1+ 29.Kpe2 Tc2+ 30.Kpd3 Tc3+ 31.Kpe4 Фе3#] 28...Ke3 29.Tb1 Kpg7 30.Cf1 Kxf1 31.Txf1 Фе3+ 32.Kph1 Фе2 0-1.

25. Бу Ксянджи (2465)-Ю.Круппа (2603) [E84]
(Кошалін, 1999 р.)

1.d4 Kf6 2.c4 g6 3.Kc3 Cg7 4.e4 d6 5.f3 0–0 6.Kge2 a6 7.Ce3 Kc6 8.Фd2 Tb8 9.d5 Ke5 10.Kg3 c6 11.a4 h5 12.Ce2 h4 13.Kf1 h3? [13...cxd5! 14.exd5 (14.cxd5 b5 (14...h3 15.g4– 13...h3) 15.axb5 axb5 16.Kxb5 h3!) 14...e6 (14...Фа5 15.Ca7 (15.b4 Фc7; 15.Ta3 Фb4) 15...Ta8 16.Cd4) 15.Ca7 (15.dxe6 Cxe6 16.b3 d5) 15...Ta8 16.Cd4 exd5 17.cxd5 Te8 (17...Kh5) 18.Ke3 Kh5 19.0–0 Kf4] 14.g4! cxd5 15.exd5 [15.cxd5!] 15...Фа5 [15...e6 16.g5] 16.b4 Фc7 [16...Фxb4? 17.Tb1 Фа3 (17...Фа5 18.Cb6+–) 18.Kg3] 17.Фа2 b5! 18.axb5 axb5 19.c5 [19.Kxb5 Txb5! 20.cxb5 Kxd5] 19...dxc5 20.Cxc5 [20.bxc5 b4 21.Kb5 Txb5 22.Cxb5 Kxf3+ 23.Kpf2 Cxg4] 20...Kfd7 21.Ke4 Kxc5 22.bxc5 [22.Kxc5 Kxf3+! 23.Cxf3 Фе5+–+] 22...Kxf3+!–+ [22...Kxg4! 23.fxg4 Фе5] 23.Cxf3 Фе5 24.0–0–0 [24.Td1 Cxg4] 24...Cxg4 25.Cxg4 Ta8 26.Фb3 Фxe4 27.Cxh3 Ta1+ 28.Kpd2 Ch6+ 29.Kpc3 b4+ 30.Фxb4 Cg7+ 31.Kpb3 Tb1+ 0-1.

26. В.Іванчук (2705)-О.Белявський (2640) [C92]
(Львів, Меморіал Леоніда Штейна, 2000 р.)

1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.Cb5 a6 4.Ca4 Kf6 5.0–0 Ce7 6.Te1 b5 7.Cb3 d6 8.c3 0–0
 9.h3 Te8 10.d4 Cb7 11.Kbd2 Cf8 12.a4 Ka5 [12...h6] 13.Ca2!N c5 [13...exd4!?!]
 14.b4! cxb4 [14...Kc6 15.d5 Kb8 16.bxc5 dxc5 17.c4; 14...cxd4 15.bxa5 dxc3]
 15.cxb4 Kc6 [15...Kc4 16.Kxc4 bxc4 17.d5±] 16.Фб3 Фc7?! [16...Фd7] 17.d5
 [17.Kg5?! d5!i] 17...Ke7 18.Cb1! bxa4 19.Фxa4 Teb8 20.Фа5 Ke8 [20...Фxa5
 21.bxa5±] 21.Фxc7 Kxc7 22.Kc4 Td8 [22...Kexd5!?! 23.exd5 Cxd5 24.Kfd2 Txb4
 25.Ke3 Ce6I] 23.Ce3 Kb5 24.Kfd2 Tab8 25.Cd3 f5 26.f3 fxe4 27.fxe4± Kd4
 28.Cxd4! exd4 29.Kf3 g6 30.Tab1 Cg7 31.Kg5! Cc8 32.Tf1+– Td7 33.Ke6 h6
 34.Tf3 g5 35.Tbf1 Kg6 36.e5! Kf4 [36...Kxe5 37.Tf8+ Cxf8 38.Txf8#] 37.Kxf4
 gxf4 38.e6 Td8 39.Txf4 Cb7 40.Tg4 Tf8 41.Txf8+ 1-0. Чудова позиційна гра.

27. С.Лпутян (2595)-В.Іванчук (2715) [A07]

(Монтекатіні Терме, 2000 р.)

1.Kf3 d5 2.g3 g6 3.c4 c6 4.Фа4 d4 5.b4 Kd7K 6.Cb2 e5 7.e3 Cg7 8.Cg2 Kh6
 9.0–0 0–0 10.Ka3 [10.exd4 e4 11.Ke1 Kb6 12.Фb3 Cxd4i] 10...a5! 11.exd4 e4
 [11...exd4 12.c5] 12.Ke1 Kb6 13.Фb3 axb4 14.Фxb4 Ka4 [14...Cxd4 15.Cxd4
 Фxd4 16.Kec2 Фd8 17.Cxe4] 15.Cc3 e3!! [15...Kf5 16.Kec2 Kxd4 17.Cxd4 Cxd4
 18.Kxd4 Фxd4i] 16.fxe3 [16.dxe3? c5 17.Фb3 Kxc3 18.Фxc3 cxd4—+] 16...c5!
 17.dxc5 Kxc3 18.dxc3 Фd2 19.Kb5 Kg4! 20.Kf3 Фxe3+ 21.Kph1 Kf2+ 22.Txf2
 Фxf2 23.a4? Cd7 24.Kc7?! [24.Kbd4] 24...Тxa4! [24...Тxa4 25.Тxa4 Ch3!
 26.Cxh3 Фxf3+ 27.Kpg1 Cxc3—+] 0-1.

28. В.Корчной (2620)-В.Баклан (2599) [A58]

(Неум, 2000 р.)

1.d4 Kf6 2.c4 c5 3.d5 b5 4.cxb5 a6 5.bxa6 g6 6.Kc3 Cxa6 7.g3 d6 8.Cg2 Cg7
 9.Kh3 0–0 10.Tb1 Kbd7 11.0–0 Фа5 12.Cd2 Tfb8 13.Фc2 Ke8 14.b3 Фа3!N
 15.Kf4 [15.Cc1 Фа5 16.Cb2 c4] 15...Kc7 [15...c4 16.Фc1 Фxc1 17.Tfxc1I]
 16.Ch3?! [16.Cc1 Фа5 17.Cb2 c4] 16...Ke5 17.Kg2? [17.Cc1 Фа5 18.Cd2 Фа3=]
 17...Cxe2!–+ 18.Kxe2 Фxa2 19.Фxa2 [19.Tbc1 Kf3+ 20.Kph1 Kxd2] 19...Тxa2
 [19...Kf3+?! 20.Kph1 Тxa2 21.Cc3 Txe2 22.Cxg7 Kpxg7 23.Cg4] 20.f4 Txd2
 21.Kpf2 [21.fxe5 Txe2 22.e6 f5 23.g4 fxg4 24.Cxg4 Td2] 21...Kd3+ 22.Kpe3
 Tb2! 23.Txb2 Kxb2 24.Kc1 Kxd5+ 25.Kpf3 c4 26.bxc4 Kxc4 27.Td1 Kc3
 28.Te1 [28.Td3 Tb1] 28...e5 29.fxe5 dxe5 0-1. Зразок гри чорних у Волзькому
 гамбіті.

29. В.Іванчук (2709)-А.Карпов (2696) [E04]

(Монако, 2000 р.)

1.d4 Kf6 2.c4 e6 3.g3 d5 4.Cg2 dxc4 5.Kf3 a6 6.0–0 Kc6 7.Kc3 Tb8 8.e4 Ce7
 9.d5 Kb4 10.Ke5 exd5 11.exd5 Cf5 12.a3 Kd3 13.Kxc4 Kxc1 14.Txc1 0–0
 15.Фd4 Kd7?! [15...Ke8!] 16.d6 Cxd6 17.Kxd6 cxd6 18.Фxd6 Фb6 19.Фxb6
 Kxb6 20.Tfd1 Ce6 [20...Kc4? 21.Kd5+–] 21.Kd5 Kxd5 [21...Cxd5 22.Cxd5 Tfd8?
 23.Cxb7±] 22.Cxd5 Cxd5 [22...b5 23.Cxe6 fxe6 24.Tc6±; 22...Tfd8 23.Cxb7±]
 23.Txd5 g6 24.Kpg2 [24.Tc7I] 24...Tfc8 [24...Kpg7 25.Tc7] 25.Txc8+ Txc8
 26.Td7 b5 [26...Tb8 27.Kpf3±] 27.Td6 a5 [27...Ta8 28.Kpf3±] 28.Td5 b4
 [28...Tb8 29.Kpf3±] 29.axb4 [29.Тxa5?! Tc2 30.axb4 Txb2 31.Tb5] 29...axb4
 30.Tb5 Tc4 31.Kpf3 h5 32.Kpe3 Tc2 33.Txb4 Kpg7 34.h4 Kph6 35.Tb6! Kpg7

36.b4 Tc3+ [36...Tb2 37.b5 Kpg8 38.Tb7 Kpg7 39.Kpd4!±] **37.Kpd4!± Tf3 38.Tc6 Txf2 39.b5 Tb2 40.b6+– f6 41.Kpc5 g5 42.Kpd6 Kpg6 43.Kpc7 Tb4** [43...gxh4 44.gxh4 Kpf5 45.b7 Txb7+ (45...Kpg4 46.Tb6+–) 46.Kpxb7 Kpg4 47.Tc4+ Kpg3 48.Kpc6 f5 49.Kpd5 f4 50.Kpe4+–] **44.b7 1-0.** Прекрасна ілюстрація важливості активності тури. Навчальний туровий ендшпіль.

30. Л.Міхалець (2513)-Г.Кузьмін (2466) [C21]

(Алушта, 2000 р.)

1.e4 e5 2.d4 exd4 3.Фxd4 Kf6 4.Kc3 Kc6 5.Фe3 Cb4 6.Cd2 0–0 7.0–0–0 Te8 8.Cc4 Ka5 9.Ce2 d5 10.e5 Kc6 11.f4 d4 12.Фg3 dxc3 13.Cxc3 Kd5 14.Cc4 Kxc3 Жертва ферзя за три легких фігури. **15.Txd8 Txd8 16.Kh3 Ce6 17.Cd3 Txd3 18.Фxd3 Td8 19.Фe3 Cxa2 20.f5 Kd5 21.Фf2 b6 22.c3 Cc5 23.Фg3 Ce3+ 24.Kpc2 Kdb4+ 0-1.**

31. Д.Бочаров (2438)-Ю.Круппа (2582) [D79]

(Еліста, фінал Кубка Росії, 2000 р.)

1.d4 Kf6 2.Kf3 g6 3.c4 Cg7 4.g3 c6 5.Cg2 d5 6.cxd5 cxd5 7.Kc3 0–0 8.Ke5 e6 9.0–0 Kfd7 10.f4 f6 11.Kf3 Kc6 12.e4 dxe4 13.Kxe4 Kb6 14.Ce3 Kd5 15.Cf2 b6 16.Te1 Te8 17.Фd2 Фd7 18.g4 Cb7 19.f5 exf5 20.gxf5 Kce7! [20...gxf5 21.Ch3; 20...Фxf5 21.Kd6 Txe1+ 22.Kxe1 Фе6 23.Kxb7 Tb8 24.Kd6 Фxd6 25.Cg3±] **21.fxc6 Kxc6 22.Cg3 Kdf4! 23.Cxf4** [23.Kxf6+ Cxf6 24.Cxf4 Фg4 25.Cg3 (25.Cg5 Cxf3 26.Cxf6 Kf4+–) 25...Cxf3 26.Cxf3 Фxf3 27.Tf1 Фc6 28.d5 Фc5+–] **23...Txe4 24.Txe4** [24.Ce3 Tae8i] **24...Cxe4 25.Ke5** [25.Cg3 Фd5i] **25...Фd5!** [25...fxe5 26.Cxe4 Td8 27.Cg5 Фxd4+ 28.Фxd4 Txd4 29.Te1] **26.Kxc6 hxc6 27.Cxe4 Фxe4 28.d5 f5 29.Td1** [29.Te1 Cd4+ 30.Ce3 Te8 31.Kpf2 Фf4+–] **29...Tc8 30.d6 Tc4!! 31.Фg2** [31.Фd5+ Фxd5 32.Txd5 Td4 33.Txd4 Cxd4+ 34.Kpg2 Kpf7+–; 31.d7 Cd4+ 32.Kpf1 Фf3+ 33.Kpe1 Cf2+ 34.Фxf2 Te4+ 35.Ce3 Txe3+ 36.Фxe3 Фxe3+ 37.Kpf1 Фf3+ 38.Kpe1 Фh1+ 39.Kpe2 Фxh2+ 40.Kpf1 Фh1+ 41.Kpe2 Фh5+ 42.Kpe1 Фh4+ 43.Kpe2 Фd8+–] **31...Td4 32.Tf1 Фxc2+ 33.Kpxg2 Kpf7 34.Kpf3 Cf8 35.Tc1?** [35.Kpe3 Te4+ 36.Kpf3 Kpe8 37.Tg1 Te6] **35...Txf4+!** [35...Txf4+ 36.Kpxf4 Ch6+ 37.Kpe5 Cxc1+–] **0-1.**

32. А.Волокітін (2566)-І.Чепарінов (2461) [B85]

(Леон, 2001 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 d6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 Kf6 5.Kc3 a6 6.Ce2 e6 7.0–0 Ce7 8.f4 Фc7 9.a4 Kc6 10.Ce3 0–0 11.Kph1 Te8 12.a5 Cf8 13.Kb3 Ke7 14.Cd3!N Kg6 15.Фf3!? [15.Ka4 Cd7 16.Kb6 Tad8 17.c4 Cc6 18.Фc2 e5 19.f5 Kf4 20.Kd2!±] **15...Cd7 16.Cd4 Ce7** [16...e5?! 17.fxe5 dxe5 18.Cb6 Фc6 19.Kd5±; 16...Cc6?! 17.Cxf6 gxf6 18.Фg3±] **17.e5! Cc6** [17...dxe5 18.fxe5 Kxe5 19.Фg3 Cd6 20.Txf6 Kxd3 21.Фxd3 gxf6 22.Cb6±] **18.Фe2 Kd5?** [18...Kd7 19.Фh5I] **19.Kxd5 Cxd5 20.c4 Cc6 21.Cb6 Фb8 22.Kd4± Cd7** [22...dxe5 23.Kxc6 bxc6 24.Cxc6 hxc6 25.fxe5±] **23.Фh5 Cd8 24.Cxd8 Txd8 25.Kf3! Ce8 26.Kg5 h6 27.Kxf7! Kf8 28.Kxh6+ gxh6 29.Фxh6 Td7 30.Tf3 Tg7 31.f5+– exf5 32.Txf5 Фd8** [32...dxe5 33.Tg5 Фc7 34.Tf1] **33.Txf8+! Kpxf8 34.Tf1+ Cf7** [34...Kpg8 35.Ch7+!] **35.e6 Kpg8** [35...Фg5 36.Txf7+ Kpg8 37.Ch7+! Kph8 38.Фxc5 Txc5 39.e7] **36.exf7+ Txf7 37.Фg6+ Tg7 38.Фe6+ Kph8 39.Фh6+ Kpg8 40.Ce4 1-0.**

33. В.Ананд (2770)-В.Іванчук (2731) [B30]

(Москва, 2001 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 Kc6 3.Kc3 e5 4.Cc4 d6 5.d3 Ce7 6.Kd2 Kf6 7.Kf1 Kd7K 8.Kd5 [8.f4] 8...Kb6 9.Kxb6 axb6! 10.c3 0-0 11.Ke3 Cg5 12.0-0 Kph8 13.Cd2 Cxe3!?! 14.fxe3!?! [14.Cxe3 Ce6] 14...Фe7 15.Cd5 [15.Фb3? Ka5 16.Фxb6 Kxc4 17.dxc4 Ce6!] 15...Ce6 16.Фb3?! [16.c4!?!] 16...Ka5! 17.Фc2 [17.Фxb6?? Та6 18.Фb5 Cd7-+] 17...Фc7 [17...b5 18.b4] 18.h3 [18.c4!?!] 18...h6 19.c4 Kc6 20.Фd1 [20.a3 Ke7] 20...Cxd5 [20...Ke7!?!] 21.exd5 Ke7 22.a4 [22.Фh5!?! f5 23.e4! f4 24.g3] 22...f5 23.Cc3? [23.Фh5!?! Фd7 24.b3 Tf6 25.d4] 23...Tf7 24.Фb3? [24.b3] 24...Kг6 25.Tf2 Таf8 26.Таf1 f4! 27.Cd2 f3! [27...fxe3 28.Txf7 Txf7 29.Txf7 Фxf7 30.Cxe3 Фf5=] 28.Txf3?! [28.gxf3; 28.g3!?! Фd7 29.Kph2 Tf5 30.g4 T5f6 31.Kpg3] 28...Txf3 29.gxf3 [29.Txf3 Txf3 30.gxf3 Kh4 31.Фd1 Фf7 32.Kpf2 Фf5,] 29...Фc8 30.Kph2 Tf5 31.f4 Th5 32.f5 [32.Tf3 Фg4 33.Tg3 Фе2+ 34.Tg2 Фf3 35.Tg3 Фf2+ 36.Tg2 Tхh3+! 37.Kpxh3 Фh4#] 32...Txf5 33.Фd1 Фf8 34.Txf5 Фxf5 35.Фe2 e4! 36.Фg4 [36.dxe4 Фе5+ 37.Kph1 Фxb2-+] 36...Фxg4 37.hxg4 Ke5! 38.Kpg3 exd3 39.b3 g6!-+ 40.e4 h5 41.gxh5 gxh5 42.Kpf2 h4 0-1.

Блискуче проведена партія проти грізного конкурента.

34. Р.Пономарьов (2684)-О.Морозевич (2742) [C11]

(Москва, 2001 р.)

1.e4 e6 2.d4 d5 3.Kc3 Kf6 4.Cg5 dxe4 5.Kxe4 Ce7 6.Cxf6 gxf6 7.Kf3 a6 8.Фe2 b5 9.g3 Cb7 10.Cg2 Cd5 11.c3!N Kd7 12.b3 0-0 13.0-0 f5 14.Ked2 c5 15.c4 Cc6 16.Tad1 Tc8 17.d5! exd5 18.Фd3!± bxc4 19.bxc4 Ca4 20.Tb1 dxc4 21.Фxf5 Tc6 22.Kxc4 Tf6 23.Фh5 Tg6 24.Tfe1 Cf6 25.Ke3 Cc3 26.Tec1 Cd4 27.Kf5! Фf6 28.K5xd4 cxd4 29.Фd5!+- Cc6 30.Фxd4 Cxf3 31.Фxd7 Cxg2 32.Kpxg2 h5 33.Tb3 Фf4 34.Te3 h4 35.Tc6 hxg3 36.hxg3 Фh6 37.Tec3 Фh7 38.Txg6+ fxg6 39.Tc7! [39.Фxh7+ Kpxh7 40.Tc7+ Kph6] 39...Фxd7 40.Txd7 Tf6 41.a4 Kpf8 42.Ta7 Kpe8 43.f4 g5!?! 44.fxg5 Tg6 45.Kpf3 Txg5 46.Txa6 Kpf7 47.Tc6 Td5 48.Tc4 Td1 49.g4 Kpf6 50.Kpe4 Kpe6 51.Tc6+ Kpd7 52.Tc5 Kpd6 53.Tb5 Kpc6 54.Tf5 Kpd6 55.a5 Та1 56.Kpf4 Kpe6 57.Kpg5 Та4 58.a6 Kpe7 59.Tf6 Txg4+ 60.Kpxg4 1-0.

35. А.Волокітін (2551)-З.Кожул (2556) [B30]

(Порторож, 2001 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 Kc6 3.Kc3 e5 4.Cc4 d6 5.d3 Ce7 6.0-0 Ce6?! 7.Kd5! Kf6 8.Kg5! Cxd5 9.exd5 Kb8 10.f4N [10.Cb5+; 10.b4; 10.a4] 10...exf4?! [10...Kbd7!] 11.Cxf4 0-0 [11...h6 12.Kf3 a6 13.a4 Kbd7 14.Фe2 0-0 15.Kh4; 11...a6 12.Фe2! b5 13.Cb3 0-0 14.a4] 12.Фe2 Kbd7? [12...Te8? 13.Cb5 Kbd7 14.Kxf7! Kpxf7 15.Фe6+ Kpf8 16.Ch6!! Ke5! (16...gxh6 17.Cxd7+-) 17.Cxe8 gxh6 18.Ch5 Kpg7 19.Tae1 Kph8 a) 19...Kxh5 20.Txe5 dxe5 21.Tf7+ Kph8 22.Txe7 Фg8 (a) 22...Фf8 23.Tf7 Фе8 24.Фf5 Kg7 25.Фf6 Фg8 26.d6+-) 23.Фxe5+ Kg7 24.d6 Td8 25.d7 Фf8 26.g4+-; b) 19...Фf8 20.c3!±; 20.Txe5 dxe5 21.d6 Фxd6 22.Фxd6 Cxd6 23.Txf6±; 12...h6 13.Kf3 (13.Tae1?! hxg5 14.Cxg5 b5! 15.Cxb5 a6 16.Cc4 Та7 17.h4) 13...Te8 14.Kh4 g5? 15.Kf5 Cf8 (15...gxf4 16.Kxh6+ Kpg7 17.Kf5+ Kpg8 18.Txf4 Cf8 19.Фf3 Kbd7 20.Фg3+ Kph8 21.Th4+ Kh7 22.Фh3 Kdf6 23.g4+-)

16.Ce3±] 13.Tae1 Te8 14.Kxf7!! Kpxf7 15.Фe6+ Kpf8 [15...Kpg6 16.d4 cxd4 17.Cd3+ Kph5 18.Фh3#] 16.g4!+- a6 [16...h6 17.h4 g5 18.hxg5 hxg5 19.Cxg5 Kpg7 20.Cb5] 17.g5 b5 18.Te3! Ke5 [18...bxc4 19.gxf6! Kxf6 20.Ch6! Фc7 21.Tg3 Cd8 22.Txf6+ Cxf6 23.Фxf6+ Фf7 24.Cxg7+ Kpg8 25.Ch6+] 19.Cxe5 dxe5 20.g6! [20.g6 hxg6 21.Th3] 1-0.

36. Ю.Солодовніченко (2426)-Є.Мірошніченко (2520) [B61]

(Алушта, 2001 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 d6 3.d4 Kf6 4.Kc3 cxd4 5.Kxd4 Kc6 6.Cg5 Cd7 7.Фd2 Tc8 8.0-0-0 Kxd4 9.Фxd4 Фа5 10.f4 Txc3 11.bxc3 e5 12.Фc4 d5!! 13.exd5 [13.Txd5] 13...Ca3+ 14.Kpd2 [14.Kpb1 Ke4!] 14...Kxd5 15.Te1K [15.Tb1 Kb6! 16.Фe4 f6 17.Фxb7 fxg5! 18.Фb8+ Kpf7 19.Фxh8 Фd5+--] 15...f6 16.Tb1 0-0 [16...fxg5 17.Txb7 Kxc3! 18.Фxc3 Cc1+!-+] 17.Txb7 Tc8? [17...Ce6!] 18.Txa7? [18.Tb5!! Фxc3+ 19.Фxc3 Kxc3 20.Tb3! (20.Tb7 Ce6 21.Txa7 fxg5 22.Ca6 Tc5 23.Ta8+ Kpf7) 20...Cf8!? 21.Ca6 Tc7 22.Ch4 exf4] 18...Фxa7 19.Фxd5+ Kph8 20.Ch4 Cc6 21.Фe6 Cc1+!! [21...Td8+! 22.Cd3 Cd5 23.Фf5 e4 24.Te1! Фb7! 25.Cxf6 Фf7!-+] 22.Kpe1 Фе3+ 23.Ce2 Td8 24.Cf2 [24.Kpf1 Cxg2+!? (24...Фxf4+ 25.Cf2 Ce3-+) 25.Kpxg2 Фxe2+--] 24...Td1+! [24...Td1+ 25.Kpxd1 Фd2#] 0-1.

37. М.Кобалія (2590)-Є.Мірошніченко (2520) [E97]

(Охрид, 2001 р.)

1.Kf3 Kf6 2.c4 g6 3.Kc3 Cg7 4.d4 0-0 5.e4 d6 6.Ce2 e5 7.0-0 Kc6 8.d5 Ke7 9.b4 Kh5 10.Te1 f5 11.Kd2 Kf6 12.c5 Kph8 13.f3 f4 14.Kc4 g5 15.Ca3 Kg6N 16.b5 dxc5 17.Cxc5 Tg8 18.d6 Ce6 19.dxc7 [19.Kd5 Cxd5 20.exd5 Cf8i] 19...Фxc7 20.Cd6 Фc8 21.Kd5! Cxd5 22.exd5 e4 23.Tc1 Фd8! 24.fxe4? [24.Cb4!? e3 (24...Фxd5 25.Kd6±) 25.d6] 24...Kxe4 25.Cb4 Tc8 [25...a5!? 26.Cf3 (26.bxa6 b5 27.Ca5 Фb8) 26...axb4 27.Cxe4 Cc3] 26.Ca5! Фf8 [26...b6 27.Cb4 a5 28.Cg4!? (28.bxa6 b5 29.Ca5 Фе7) 28...axb4 29.Txe4 Tc5 30.d6] 27.d6 Фf5! 28.Ke3! [28.Cf3 Фc5+ 29.Ke3 Фxc1 30.Фxc1 Txc1 31.Txc1 Kxd6] 28...fxe3 29.Txc8 Txc8!? [29...Фxc8 30.d7 Фb8 31.d8Ф Txd8 32.Фxd8+ (32.Cxd8 Kc3 33.Фd7 Фf4 34.Фe8+ Kf8 35.Cf3 e2) 32...Фxd8 33.Cxd8 Cc3 34.Tc1 Kf4] 30.d7 Фf2+ 31.Kph1 Tf8 [31...Td8 32.Cxd8+--] 32.d8Ф Фh4! 33.Ф1d5 b6 [33...Txd8!? 34.Фxd8+ Kf8 35.Kpg1 a) 35.Cf3 Kf2+ 36.Kpg1 Kh3+ 37.Kph1 (a) 37.gxh3 Фf2+ 38.Kph1 Фxf3+ 39.Kpg1 Фf2+ 40.Kph1 Ce5-+) 37...Фf2!-+; b) 35.Фd5 b6 36.Cc4 Kf6 37.Фf7 bxa5 38.Txe3 Фd4; 35...Фf2+ 36.Kph1 Фh4=] 34.Cc4? [34.Фc7!] 34...Kf6,, 35.g3 Фg4! 36.Cb4? [36.Tf1 Kxd5 37.Txf8+ Cxf8 (37...Kxf8 38.Фxd5 Ke6 39.Фxe6 Фе6 40.Cxe6 bxa5 41.Kpg2=) 38.Фxd5 Kpg7 39.Cc3+ Kph6 40.Cf6! Ke7 41.Cxe7 Cxe7 42.Ce2 Фе2 43.Фe6+=; 36.Фd1!? Фxc4 37.Ф8d4] 36...Kxd5 37.Фxd5 Tc8! 38.Txe3 Txc4 39.Te8+ Cf8 [39...Kf8 40.Cxf8 Tc1+ 41.Kpg2 Tc2+ 42.Kph1=] 40.Txf8+? [40.Cd6!! Tc1+ 41.Kpg2 Kh4+ (41...Td1 42.Ce5+ Kxe5 43.Txf8+ Kpg7 44.Фg8+ Kph6 45.Tf6+ Kg6 46.Txg6+ hxg6 47.Фh8#) 42.Kpf2 Tc2+ 43.Kpf1! Фh3+ 44.Kpe1 Kg2+ 45.Kpd1 Фh5+ 46.Kpxc2 Фе8 47.Ce5+ Cg7 48.Cxg7+ Kpxg7 49.Фxg2 Фxb5 50.Фb7+ Kpg6 51.Фxa7i] 40...Kxf8 41.Cxf8 Tc1+ 42.Kpg2 Фе2+ 43.Kph3 Фh5+ 44.Kpg2 Tc2+ 0-1.

38. О.Федоров (2575)-В.Іванчук (2717) [С39]

(Вейк-ан-Зее, 2001 р.)

1.e4 e5 2.f4 exf4 3.Kf3 g5 4.h4 g4 5.Ke5 Kf6 6.d4 d6 7.Kd3 Kc6 8.c3 Kxe4
9.Cxf4 d5 10.Kd2 Cd6 11.Ke5 0-0 12.Kxe4 dxe4 13.Фс2 Фf6 14.Cg5 Фf5
15.Kxc6 Cg3+ 16.Kpd1 bxc6 17.Cc4 Cf2 18.Фе2 Ce6 19.Tf1 g3 20.Ce3 c5
21.Cxf2 Cxc4 22.Фxc4 gxf2 23.Фе2 cxd4 24.Txf2 Фе5 25.Фg4+ Kph8 26.Tf5
Фd6 27.Kpc2 d3+ 28.Kpd2 Tae8 29.Te1 e3+ 30.Txe3 Txe3 31.Kpxe3 d2 32.Tf1
Te8+ 33.Kpf2 Фf6+ 34.Фf3 Фb6+ 0-1.

39. П.Ельянов (2558)-М.Туров (2553) [А16]

(Харків, 2001 р.)

1.Kf3 Kf6 2.c4 g6 3.Kc3 d5 4.cxd5 Kxd5 5.h4 Cg7 6.h5 Kxc3 7.bxc3 Kd7 8.e4
e5 9.Ca3 Kb6 10.Ce2 Cg4 11.h6 Cf6 12.0-0 Ce7 13.Cc1 Cf6 14.Ca3 Ce7
15.Cb2!? Cxf3 16.Cxf3 Фd3 17.Ce2! Фxe4 18.Cf3 Фc4 19.d3! Фе6 20.c4! 0-0
21.Te1 f6 22.a4! c6 23.a5 Kd7 24.a6! b6 25.d4! Tfd8 26.d5 Фd6 27.dxc6 Kc5
28.Cd5+ Kph8 29.Фf3 Tf8 30.Te2 Фc7 31.Фg3 Cd6 32.Tae1 Tae8 33.f4 Ke6
34.Kph1 Tf7 35.fxe5 Cc5 36.Td1 f5 37.Ted2 Kpg8 38.Фh4 Ce7 39.Фg3 Cb4
40.Tf2 Фе7 41.Tf3 Cc5 42.Cc1 Kpf8 43.Tdf1 Фc7 44.Cg5 Kxg5 45.Фxg5 Txe5
46.Cxf7 Kpxf7 47.Txf5+ 1-0.

40. А.Волокітін (2493)-Р.Пономарьов (2673) [С84]

(Лозанна, 2001 р.)

1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.Cb5 a6 4.Ca4 Kf6 5.d4 exd4 6.0-0 Ce7 7.Te1 d6 8.Kxd4
Cd7 9.Cxc6 bxc6 10.Kc3 0-0 11.Фf3 Te8 12.b3 Фc8 13.h3 c5 14.Kf5 Cxf5
15.exf5 d5 16.Cg5 c6 17.Te2 h6 18.Ch4 Cd6 19.Cxf6 gxf6 20.Tae1 Фd7 21.Kd1
Txe2 22.Txe2 Te8 23.Ke3 Фе7 24.Kpf1 Фе5 25.Kd1! Перехід у кращий
ендшпіль “гарний кінь проти плохого слона” 25...Фxe2+ 26.Фxe2 Txe2
27.Kpxe2 Ce5 28.Ke3 Kpf8 29.c4 d4 30.Kf1 h5 31.Kd2 Cd6 32.Ke4 Ce7 33.Kg3
Kpg7 34.h4 Kph6 35.Ke4 Kpg7 36.Kpd3 Kph7 37.Kpc2 Kph6 38.Kpb2 Kpg7
39.Kpa3 Cd8 40.Kpa4 Cb6 41.b4 cxb4 42.c5 Cc7 43.Kpxb4 Cf4 44.Kpc4 Ce5
45.Kg3 a5 46.Ke2 1-0.

41. А.Волокітін (2493)-І.Натаф (2552) [В32]

(Охрид, чемпіонат Європи, 2001 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 Kc6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 e5 5.Kb5 d6 6.c4 Ce7 7.K1c3 a6 8.Ka3 f5
9.Cd3 f4 10.Kc2 Kh6 11.b3 0-0 12.Ce2 Ce6 13.Ca3 Kph8 14.Фd2?! b5! 15.cxb5
axb5 16.Cb2 Cg5 17.Фd1 [17.Cf3!? Tb8 (17...b4?! 18.Kd5 Cxd5 19.Фxd5±
(19.exd5 e4! 20.Cxe4 f3 21.Фd1 fxe2 22.Cxg2 Te8+ 23.Kpf1 Ke5)] 17...b4
18.Kd5 Tb8 19.0-0 Фd7! 20.Фd2 Kf7 [20...f3!? 21.Фxg5 fxe2 22.Tfe1 Фf7
23.Txe2 Cxd5 24.exd5 Фxd5] 21.f3 Cd8 22.Kph1 [22.Kcxb4 Kxb4 23.Kxb4 Ca5
24.Cc3 Tfc8 25.Kd5 Txc3 26.Kxc3 Tc8 27.Tae1 Фc7 28.Cc4 (28.Kd5?? Фа7+—)
28...Cxc4 29.bxc4 Фxc4 30.Фd5 Cxc3 31.Txc3 Фxc3 32.Фxf7=] 22...Ca5 23.Cc4
Kg5 24.Tad1 Фf7 25.Фе2 Фh5 26.Cb5?! [26.a4] 26...Ka7 27.Ca4 Kc8 28.a3
Kb6 29.Kxb6 Tf6! 30.Txd6 [30.Kd5?? Th6 31.h3 (31.g4 fxe3 32.Td2 (32.Kpg1
Cxd5 33.exd5 Cb6+—) 32...Cxd5 (32...bxa3 33.Cc3 Cxc3 34.Kxc3 Ch3—)
33.axb4 Kxe4! 34.fxe4 (34.Txd5 Фxh2+ 35.Фxh2 Txx2+ 36.Kpg1 Cb6+—)

34...Фхh2+! 35.Фхh2 Схе4+ 36.Кpg1 Сb6+ 37.Kd4 gxh2+ 38.Тхh2 Тg6+ 39.Kpf2 exd4—+) 31...Kxh3—+] **30...Th6 31.g4** [31.h3? Kxh3 32.Фа6 (32.gxh3 Фхh3+ 33.Kpg1 Тg6+ 34.Kpf2 Фg3#) 32...Kg5+ 33.Kpg1 Фh2+ 34.Kpf2 Сxb6+ 35.Тxb6 Фg3+ 36.Кpe2 Тxb6! 37.Фа8+ (37.Фxb6 Сс4+—+) 37...Cg8—+] **31...fxg3 32.Td2 bxa3 33.Cxe5 Cxd2** [33...Kxe4 34.Фхе4 Cxd2 35.Cxg3 Тxb6 36.Фd4] **34.Cxg3 Тxb6 35.Фxd2 Kxf3** [35...a2!?!] **36.Фf2** [36.Фd8+ Cg8—+] **36...Cg4??** [36...Сxb3! 37.Фxf3 (37.Сxb3 Тxb3 38.Td1 Фе8—+) 37...Tbf6 38.Фхh5 (38.Фd3 Сха4 39.Фd8+ Фе8—+) 38...Тxf1+ 39.Kpg2 Тхh5 40.Сxb3 Тb1—+] **37.Td1! Фg5?** [37...g6 38.Td5 (38.Фxb6?? Фхh2+ 39.Сxh2 Тхh2#) 38...Фh3 39.Td8+ Кpg7 40.Се5+! Кpf7 (40...Кхе5 41.Фf8#) 41.Кха3] **38.Cf4??** [38.Ке3!! a2 a) 38...Се6 39.Фxf3+—; b) 38...Ch5 39.Ch4!! Фхh4 (b) 39...Kxh4 40.Фf8#) 40.Фхh4 Кxh4 41.Td8+; c) 38...g6 39.Kxg4 Фxg4 40.Фxb6+—; 39.Kxg4 a1Ф 40.Тxa1 Фxg4 41.Td1] **38...Фe7** [38...Тхh2+!?! 39.Фхh2 (39.Сxh2 Th6—+) 39...Kxh2 40.Сxg5 Cxd1 41.Кха3 Kf3—+] **39.Фс5 Tbd6??** [39...Тхh2+!! 40.Сxh2 Th6!! Фантастично! 41.Фf2 (41.Фd6 Фxd6 42.Тxd6 Тхh2#; 41.Td2 Тхh2+ 42.Тхh2 Фxc5—+) 41...Тхh2+ 42.Фхh2 Кxh2—+] **40.Тxd6 Тxd6 41.Фxd6 Фxd6 42.Сxd6 a2 43.Ка1 Kd4 44.Kpg2 1-0.** Складна та красива партія. Приклад для занять з тренування техніки розрахунку варіантів.

42. Р.Пономарьов (2673)-А.Грінфельд (2570) [С43]

(Охрид, чемпіонат Європи, 2001 р.)

1.e4 e5 2.Kf3 Kf6 3.d4 Kxe4 4.dxe5 d5 5.Kbd2 Ce7 6.Kxe4 dxe4 7.Фxd8+ Cxd8 8.Kd4 Cd7 9.Cf4 Kc6 10.0–0–0 Kxd4 11.Тxd4 Сс6 12.Сс4 h6 13.b4 a6 14.Kpd2! Cg5 15.Кpe3 f6 16.exf6 [16.Сxg5 fxe5 (16...hxg5 17.Cd5 Cxd5 18.Тxd5 Кpe7 19.exf6+ gxf6 20.Кpxe4 Th4+ 21.Kpd3 Тxb4 22.Te1±±) 17.Td2 hxg5 18.Cd5 a5; 16.e6 Кpe7 17.Thd1 f5=] **16...Cxf6 17.Tdd1 Ca4** [17...Сс3 18.a3 Сb2 19.Сxc7 Тс8 20.Сb6 Сха3 21.Се6 Та8 22.c3±] **18.Cb3! Сxb3 19.axb3± Сс3** [19...0–0 20.Td7 Tf7 21.Thd1±] **20.Сxc7 Сxb4 21.Се5 0–0** [21...Тс8 22.c3 Ca5 23.Кpxe4±] **22.Td7 Tf7 23.Thd1± Те8 24.Тxf7 Кpxf7 25.Td7+ Те7** [25...Кpe6 26.Тxb7 Кpxe5 27.Тxb4+—] **26.Тхе7+ Схе7 27.Кpxe4+– b5 28.Kpd5 a5** [28...g6 29.Крс6 Кpe6 30.Cg7 h5 31.Kpb6 Кpd5 32.Крха6 Крс6 33.Cd4+—] **29.Крс6 a4 30.Крxb5 a3 31.Кра4 1-0.**

43. Г.Тимошенко (2554)-В.Корчной (2617) [С11]

(Панормо, 2001 р.)

1.e4 e6 2.d4 d5 3.Кс3 Kf6 4.e5 Kfd7 5.f4 c5 6.Kf3 Кс6 7.Се3 cxd4 8.Kxd4 Сс5 9.Фd2 0–0 10.0–0–0 Kxd4 11.Сxd4 a6 12.Kpb1 b5 13.Фе3 Фb6 14.Сxc5 Kxc5 15.Cd3 b4 16.Ке2 a5 17.Kd4 Ca6 18.f5! Kxd3 19.f6! gxf6 20.cxd3 Фс7 21.exf6 Kph8 22.Kf3 Тg8 23.Ке5 Тxg2 24.Тс1 Фа7 25.d4 Те2 26.Фf4 Тg8 27.Thg1 Тgg2 28.Тxg2 Тxg2 29.Фе3 Фb7 30.Tg1 Фb5 31.Kxf7+ Кpg8 32.Тxg2+ Кpxf7 33.Tg7+ Кpf8 34.Фg1 1-0.

44. Б.Мачея (2582)-В.Іванчук (2731) [С11]

(Москва, чемпіонат світу, 2001 р.)

1.e4 e6 2.d4 d5 3.Кс3 Kf6 4.e5 Kfd7 5.Ксе2 c5 6.f4 Кс6 7.c3 Се7 8.Kf3 0–0 9.a3 a5 10.h4 f6 11.Кeg1!? [11.Kg3] **11...cxd4 12.cxd4 Фb6 13.Cd3** [13.Kh3!?!]

13...fxe5 14.fxe5 Kdxe5!? 15.dxe5 Kxe5 16.Cc2 [16.Cxh7+ Kpxh7 17.Фe2+ Kpg8 18.Kxe5 Cxh4+! 19.Kpd2 Фd4+ 20.Kd3 Cg5+ 21.Kpe1 Ch4+; 16.Ce2 Kg4 17.Kh3 Cd6] **16...Cd7 17.Фe2** [17.Cg5 Cc5 18.Фe2 Kg4 19.Kh3 Cb5 20.Фd2 Tac8] **17...Tac8 18.Cxh7+?** [18.Kxe5! Cxh4+ (18...Cb5 19.Kd3 (19.Cd3 Cxh4+ 20.Txh4 Фxg1+ 21.Kpd2 Tf2 22.Cxh7+ Kpf8)) 19.Kpd1 a) 19.Kpd2 Фd4+ 20.Cd3 Ca4!; b) 19.Txh4! Фxg1+ 20.Kpd2 Txc2+ (b) 20...Tf2 21.Cxh7+ Kpf8 (b) 21...Kph8 22.Kg6#) 22.Tf4+! Txf4 23.Kg6+ Kpf7 24.Kxf4+–) 21.Kpxc2 Tf2 22.Cd2+–; 19...Ca4! 20.Cxa4 Фd4+ 21.Kd3 Фxa4+–+] **18...Kpxh7 19.Фxe5** [19.Kxe5 Cb5 20.Фh5+ Kpg8 21.Kgf3 Tc2] **19...Cd6 20.Ce3?! Фb3! 21.Kd2** [21.Фxd6 Фxe3+ 22.Ke2 Tc2 23.Kg5+ Kpg8–+; 21.Фh5+ Kpg8–+] **21...Tf1+!–+ 22.Kpxf1 Фd3+ 23.Kpf2 Cxe5 24.Kgf3 Cxb2 25.Tab1 Tc2 26.Thd1 e5 27.g3 Cg4 0-1.**

45. Р.Пономарьов (2725)-В.Іванчук (2715) [C88]
(Москва, чемпіонат світу, 2002 р.)

1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.Cb5 a6 4.Ca4 Kf6 5.0–0 Ce7 6.Te1 b5 7.Cb3 0–0 8.h3 Cb7 9.d3 d6 10.a3 Kb8 11.Kbd2 Kbd7 12.Kf1 Te8 13.Kg3 c6 14.Kh2?! d5 15.Фf3 g6! 16.Ca2 Cf8 17.Cg5 h6 18.Cd2 Cg7 19.Kg4 Kxg4 20.hxg4 Kc5 21.Tad1 Tc8 22.Kf1 Ke6 23.Фg3 Kph7 24.Kh2 f6 25.Kf3 c5 26.Фh2 Kd4! 27.Kxd4 cxd4 28.c3?! dxc3 29.bxc3? dxe4 30.dxe4 Фe7 31.a4 bxa4 32.Фh3 Ted8 33.Фf3 Tc7 34.Cc1 Tcd7 35.Cb1 Фe6 36.Txd7 Txd7 37.Cc2 Cc6 38.Td1 Фа2 39.Txd7 Cxd7 40.Фd1 Cb5 [40...Cxg4!? 41.Фxg4 Фxc2 42.Cxh6! f5 43.exf5 Фxf5 44.Фxf5 gxf5 45.Cc1 Cf8] **41.Ce3 Фc4 42.Kph2 Cc6 43.Фа1 Cf8 44.Cb1 a3** [44...Cxe4] **45.f3 Фb3 46.Фа2 Ca4! 47.Kpg3 Kpg7??** [47...g5!] **48.Фd2! g5** [48...Фxb1 49.Cxh6+ Kpg8 50.Фd5+ Kph8 51.Cxf8 Фe1+ 52.Kph2 Фh4+=] **49.Ca2 Фb7 50.Фd3 Ce8 51.Фd5 Фxd5 52.exd5 a5 53.c4 Cb4 54.c5 Kpf8 55.Kpf2 Cb5 56.c6 Kpe7 57.Ca7 Kpd8 58.Cb6+ Kpc8?** [58...Kpe7] **59.Kpe3 a4??** [59...Cf1! 60.Kpe4 Cxg2 61.Cc4 Cd6 62.Cxa5 Ch1! 63.Ca6+ Kpb8 64.Ce2 Cg2 65.Kpf5 a2 66.Cc3 Kpc7 67.Kpxf6 Kpb6 68.Kpe6 Kpc5!] **60.Kpe4! Ce2 61.Kpf5 e4 62.Kpe6! exf3 63.d6 Cxd6 64.Kpxd6 1-0.**

46. В.Іванчук (2711)-К.Урбан (2440) [C41]
(Варшава, Польський Суперкубок, 2002 р.)

1.e4 e5 2.Kf3 d6 3.d4 exd4 4.Kxd4 Kf6 5.Kc3 Ce7 6.Ce2 0–0 7.0–0 Te8 8.Te1 a6 9.Cf1 h6 10.b3 Cf8 11.Cb2 Kbd7 12.Фd2 Kc5 13.f3 c6 14.Kph1! a5 15.a3! Фc7 16.Tad1 Cd7 17.Фf4 Kh5 18.Фh4 Kf6 19.Td2! Tad8 20.Kd1! Ce7 [20...d5!? 21.e5 Kh7 22.Kf2] **21.Фf2 Cc8 22.Tde2** [22.Ke3? Kfxe4 23.fxe4 Kxe4 24.Фe2 Ch4] **22...Cf8 23.Ke3± Kcd7** [23...d5 24.exd5 cxd5 25.Kxd5+–] **24.Td1 g6 25.Фh4 Cg7 26.Kdf5! gxf5 27.Kxf5 Te6** [27...Ke5 28.Kxg7 Kpxg7 29.f4 Ked7 30.Te3 (30.g4!? Kph7 31.g5 Kg8 32.Фh5 Kf8 33.f5,) 30...Te6 31.f5 Te5 32.Tg3+ Kpf8 33.Cxe5 dxe5 34.Фxh6+ Kpe7 35.Tg7±] **28.f4 Kf8?!** [28...Kph7 29.Kxg7 Kpxg7 30.g4] **29.Kxh6+ Cxh6 30.Фxh6+– K8h7 31.Te3 Ke8** [31...Kph8 32.Th3 Te5 33.Cxe5+–] **32.Tg3+ Tg6 33.Txg6+ fxg6 34.Фxg6+ Kg7 35.Cc4+ d5 36.exd5 cxd5** [36...Kph8 37.Te1+–] **37.Txd5 Txd5 38.Cxd5+ Kph8 39.Фe8+1-0.**

7. А.Стефанова (2503)-Н.Жукова (2439) [A11]
(Краснотуринськ, 2003 р.)

1.c4 c6 2.g3 d5 3.Cg2 Kf6 4.Kf3 Cf5 5.cxd5 cxd5 6.Фb3 Фb6 7.Фxb6 axb6
 8.Kc3 Kc6 9.d3 e6 10.Kb5 Cb4+ 11.Cd2 Kpe7 12.Kfd4 Cxd2+ 13.Kpxd2 Cg6
 14.f4 Ta4 15.e3 h6 16.a3 Ch7 17.Thf1 Taa8 18.h3 Thc8 19.g4 Kd7 20.f5 Cg8
 21.h4 Kce5 22.g5 Kc5 23.b4 Kcxd3 24.Tab1 Kb2! 25.Txb2 Kc4+ 26.Kpc3
 Kxe3+ 27.Kpd3 Kxf1 28.Cxf1 hxg5 29.hxg5 e5 30.f6+ gxf6 31.gxf6+ Kpxf6
 32.Tf2+ Kpe7 33.Kf5+ Kpf8 34.Ke3 Ch7+ 35.Kpd2 Tc6 36.Cd3 e4 37.Cb1 d4
 38.Kxd4 Td8 39.Kec2 Txc2+ 40.Cxc2 Txd4+ 41.Kpe3 Tc4 42.b5 Tc3+ 43.Kpd4
 Txa3 44.Te2 Ta2 45.Kpe3 Tb2 46.Th2 Cg6 47.Th8+ Kpg7 48.Tc8 Txb5 49.Te8
 f5 50.Te7+ Kpf6 51.Txb7 Kpg5 52.Kpd4 Tc5 53.Ca4 Ta5 54.Cc6 Ta3 55.Txb6
 Td3+ 56.Kpe5 e3 57.Tb1 Ch5 58.Tg1+ Cg4 59.Cf3 e2 60.Cxg4 fxg4 61.Te1
 Te3+ 62.Kpd4 Kpf4 0-1.

48. Р.Пономарьов (2734)-В.Крамнік (2807) [E46]

(Вейк-ан-Зее, 2003 р.)

1.d4 Kf6 2.c4 e6 3.Kc3 Cb4 4.e3 0-0 5.Kge2 d5 6.a3 Ce7 7.cxd5 Kxd5 8.Cd2
 Kd7 9.g3 b6 10.Kxd5 exd5 11.Cg2 Kf6 [11...c6 12.Tc1 Cb7 13.0-0 Kf6 14.Cb4]
 12.0-0 Ke4 13.Tc1 Cb7 [13...Cf5 14.Kf4 Te8 15.Cb4] 14.Фc2 Tc8 [14...Kxd2
 15.Фxd2 Te8 16.Kf4 c6=] 15.Tfd1 Cd6 16.Cb4!? Фf6 [16...c5 17.dxc5 bxc5
 18.Ce1 Фе7 19.Kc3I; 16...Cxb4 17.axb4 Фd6 18.b5 a5 19.bxa6 Cxa6 20.Kf4I]
 17.Kc3 Kxc3 [17...Cxb4 18.axb4I; 17...c5 18.dxc5 Cxc5 (18...bxc5 19.Ca5
 (19.Kxe4 dxe4 20.Cc3 Фе6=) 19...Фe6 20.Фb3) 19.Ch3 Tc7 20.Фe2 Td8=]
 18.Фxc3 [18.bxc3 Ca8 19.Cxd6 Фxd6=] 18...c6 [18...c5 19.dxc5 Ce5 (19...Фxc3
 20.Cxc3 Txc5 21.e4 Tfc8 22.exd5±) 20.Фb3 Tfd8 21.Cc3±] 19.Cxd6 Фxd6 20.b4
 Tc7 21.a4 Cc8 22.a5 [22.b5 Cg4 23.Te1 Tfc8=] 22...Ca6 23.Ta1 Cb5 [23...Cc4
 24.axb6 axb6 25.Cf1 (25.e4 Te8 26.Te1 Tce7=) 25...b5 26.Ta6] 24.Tdc1 Te8
 25.axb6 axb6 26.Cf1! [26.Ta3 h6 27.Tca1 Tce7 28.Cf1I] 26...Cxf1 27.Kpxf1 Tb8
 28.Ta6 Фd7 29.Kpg1 h6 30.Фa3 Tcc8 [30...Фc8 31.Фa2 Фе6 32.Ta1I] 31.h4
 [31.Ta1I] 31...Фf5 32.Ta7 g5 33.h5! [33.hxg5? hxg5 34.Фa6 Kpg7 35.Фf1=]
 33...Фf3 34.Фd3 Kph8 35.Фa6 [35.Ta3!? Tc7 36.Фa6 Фxh5 37.Tac3 Фg6 38.b5
 c5 39.dxc5±] 35...Kpg7?! [35...Фxh5 36.Tb7 Ta8 37.Фxb6 Фf3 38.b5 Ta2 39.Tf1
 Kpg7 40.bxc6 Tc2 (40...Фf6 41.Фb3 Фxc6 42.Txf7+ Kpxf7 43.Фxa2±) 41.c7 Фf5
 42.Фd6 Фе6 43.Tb6±] 36.b5! c5 [36...Фf6 37.bxc6 Txc6 38.Txf7+ Kpxf7 39.Фa7+
 Фе7 40.Фxe7+ Kpxe7 41.Txc6 b5 42.Txh6 b4 43.Ta6 b3 44.Ta1+—] 37.dxc5 bxc5
 38.Фg6+! [38.Фg6+ Kpf8 39.Фxh6+ Kpg8 40.Фxg5+ Kpf8 (40...Kph8 41.Ta6+—)
 41.h6+—] 1-0.

49. С.Карякін (2547)-О.Костенюк (2456) [B32]

(Бріссаго, 2003 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 Kc6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 e5 5.Kb5 d6 6.K1c3 a6 7.Ka3 b5 8.Kd5 Kce7
 9.c4 Kxd5 10.exd5 10...bxc4 11.Kxc4 Kf6 12.Ce3 Tb8 13.Ce2 Ce7 14.a4 0-0
 15.0-0 Cb7 16.Kb6 Kd7 17.a5 f5 18.f3 Kxb6 19.Cxb6 Фd7 20.b4 Cd8 21.Ce3!?
 Cf6 22.Tb1 Фf7 23.Cc4 Tfc8 24.Фd3 Ta8 25.Tfc1K Фh5 26.Cb3!? Cg5
 27.Фd2!? Cxe3+ 28.Фxe3 Фf7 29.Фb6 Cxd5 30.Фxa6! Txc1+? [30...Tcb8!
 31.Фd3 Cxb3 32.Txb3 e4 33.fxe4 fxe4 34.Фe3 Фе6 35.Tbb1] 31.Txc1 Txa6?
 [31...Tf8!? 32.Ca4 Фе6 33.Cc6±] 32.Tc8+ Фе8 33.Txe8+ Kpf7 34.Ta8!!+— 1-0.

50. В.Іванчук (2704)-Д.Гектор (2553) [C78]

(Мальмьо, 2003 р.)

1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.Cb5 a6 4.Ca4 Kf6 5.0-0 b5 6.Cb3 Cb7 7.d3 Cc5 8.Ce3!? d6
9.Cxc5 dxc5 10.c3 0-0 11.Фe2 Фd6 12.Kbd2 Tad8 13.Cc2 Cc8 14.Tfe1 Ke7
15.a4! Kg6 16.g3 Kh5 [16...Cg4] 17.Фe3! Cg4 18.Фg5 Фe6? [18...Kf6] 19.h3!!
Тактика на службі стратегії! 19...Cxf3 20.Kxf3 Kf6 [20...Фxh3 21.Фf5! Фxf5
22.exf5 Ke7 23.Txe5I] 21.Kph2 Kd7 22.Фe3I Ke7 23.Kd2 Kph8 24.Фe2 Tb8
25.h4 Kc8 26.Kf3 Kd6 27.axb5 axb5 28.Ta6 h6 29.Kpg1 Ta8 30.Tea1 Txa6
31.Txa6 Tb8 32.Фd1 Фe8 33.Ta7 Tb7 34.Txb7 Kxb7 35.Фа1 Kd6 36.Фа6 Kb6
37.Kpg2 g6 38.Фа3 Kd7 39.Cb3! c4 40.dxc4 Kxc4 41.Cxc4 bxc4 42.Фа5! c5
43.Kd2 Фe6 44.Фа4! f5 45.Kxc4 f4 [45...fxe4 46.Фа8+ Kpg7 47.Фxe4+—]
46.Фа8+ Kpg7 47.Фd5 Фe7 48.g4 Kpf8 49.Kph3 Kpg7 50.f3 Kpf6 51.Kpg2
Kpg7 52.Kpf1 Kpf8 53.Kpe2 Kpe8 54.Kd6+ Kpd8 55.Фа8+ Kpc7 56.Kb5+
Kpb6 57.c4 Kf6 58.Фb8+ Кра5 59.Kd4! 1-0.

51. В.Баклан (2600)-А.Воулдіс (2528) [B52]

(Пловдив, чемпіонат Європи, 2003 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 d6 3.Cb5+ Cd7 4.Cxd7+ Фxd7 5.0-0 Kc6 6.c3 Kf6 7.d4 Kxe4 8.d5
Ke5 9.Te1 Kxf3+ 10.Фxf3 Kf6 11.c4 e5 12.dxe6 fxe6 13.Kc3 Ce7 14.Cg5 0-0
15.Фh3 h6 16.Фxe6+ Фxe6 17.Txe6 Kpf7 18.Tae1 Tfe8 19.Ch4 Cf8 20.Txe8
Txe8 21.Txe8 Kxe8 22.f4 Ce7 23.Cxe7 Kpxe7 24.Kpf2 h5 25.Kpf3 Kpe6 26.h3
g6 27.g4 hxg4+ 28.Kpxg4 a6 29.Kpg5 Kpf7 30.Ke4! b5 31.b3 bxc4 32.bxc4 a5
33.a4 Kpg7 34.h4 Kpf7 35.Kph6 Kf6 36.Kxd6+ Kpe6 37.Kpxg6 1-0. Зразково
проведений конем ендшпіль

52. Н.Рашковський (2518)-Н.Жукова (2462) [A09]

(Москва, 2004 р.)

1.g3 d5 2.Cg2 c5 3.d3 e5 4.c4 d4 5.Kf3 Kc6 6.0-0 f6 7.e3 Cg4 8.h3 Ce6 9.exd4
cxd4 10.a3 a5 11.Te1 Фd7 12.h4 Kge7 13.Kbd2 Kd8!? [13...Kc8] 14.Ke4 Kcc6
15.Cd2 [15.Фа4!? Та6 16.Фb5 a4 17.Cd2 Ce7. ...18.Kc5?! Cxc5 19.Фxc5 Cf5]
15...h6! 16.c5 a4 [16...f5?! 17.Kd6+ Cxd6 18.cxd6 Фxd6 19.Kxe5 Kxe5 20.Cf4
Kdf7 21.Фe2I] 17.Cb4 Ce7 [17...Kxb4 18.axb4 Фb5 19.h5 (19.Kxd4 exd4
20.Фh5+ Kpd7—) 19...Фxb4 20.Kh4] 18.Kfd2 0-0 [18...f5 19.Kd6+ Cxd6 20.cxd6
Kxb4 21.axb4 0-0 (21...Фxd6 22.Txa4 Tb8=) 22.Txe5 Фxd6 23.Ta5=; 18...Kxb4!?
19.axb4 Фb5 20.b3! a3 21.Kc4 0-0] 19.Kc4 Cxc4 20.dxc4 Фc7 [20...Ke6! 21.Kc3
Cxc5 (21...Kxc5 22.Cxc5 Cxc5 23.Kxa4=) 22.Kd5 Фd6] 21.Kd6 Kxb4 22.axb4
Cxd6 23.Cd5+! Kph8 24.cxd6 Фxd6 25.Txa4 Txa4 [25...Tc8 26.b5] 26.Фxa4 f5
27.b5 e4 [27...b6? 28.Фа3 Фxa3 (28...Фf6? 29.Txe5+—) 29.bxa3 e4 30.c5! bxc5
31.Tc1±] 28.Фа3 Фf6 29.c5 Te8!? [29...Kf7 30.Cxb7 Ke5 31.Td1±; 29...d3
30.Фc3 Фxc3 31.bxc3 Te8 32.Ta1] 30.c6! [30.Фb4 Фe5 31.Фc4 d3] 30...bxc6
31.bxc6 Фe5 32.Фb3 d3 33.h5 Kph7!? [33...Ke6 34.Cxe6 Фxe6 35.Фxe6 Txe6
36.Tc1 d2 37.Td1 Txc6 38.Txd2=] 34.Kpg2 [34.Фc4 d2 35.Td1 e3 36.Cf3 Ke6]
34...Ke6 35.Cxe6 Txe6 36.Фc4?! [36.c7 Tc6 37.Фxd3 Txc7i] 36...Te7 37.b4
[37.Tc1] 37...d2 [37...f4 38.g4 d2 (38...f3+ 39.Kph3 Фb2 40.Kpg3 Фe5+=) 39.Tb1
(39.Td1 e3 40.Фd3+ Kpg8 41.Фc4+ Kph8—) 39...e3 40.Фd3+ Фe4+ (40...Kpg8—
+) 41.Фxe4+ Txe4 42.c7 Tc4 43.fxe3 fxe3 44.Kpf3 Tc1 45.c8Ф d1Ф+—] 38.Td1

e3 39.fxe3 Фхе3 40.Фf1 [40.b5 Фe1—+] **40...Фe4+ 41.Фf3** [41.Kph2!? Фc2 42.Kph3 f4! 43.c7 Txc7 44.Фxf4 Фxd1 45.Фe4+ g6 46.Фxg6+ Kph8 47.Фf6+ Kpg8 48.Фd8+ Kpf7 49.Фxc7+ Kpe6 50.Фc6+ Kpe5 51.Фc5+ Kpe4 52.Фc4+ Kpe3—+] **41...Фc2 42.Kpf2** [42.Kph3 Te1 (42...Te3? 43.Txd2 Фxd2 44.Фxf5+ Kpg8 45.c7±) 43.Txd2 Фxd2 44.Фxf5+ Kpg8 45.Фc8+ Kpf7—+; 42.Kpf1 Te3!—+] **42...Te1 43.c7** [43.Txe1 d1Ф+—+] **43...Txd1 44.c8Ф Tf1+!** [44...Фxc8 45.Фxd1 Фc3 (45...Фd7 46.Kpe2) 46.b5 Фc5+ 47.Kpe2 Фxb5+ 48.Kpxd2 Фd5+] **45.Kpxf1 Фxc8** [45...Фxc8 46.Фd1 (46.Kpe2 Фc2—+; 46.Фd3 Фc1+ 47.Kpe2 Фe1+—) 46...Фc4+ 47.Kpf2 Фxb4—+] **0-1.**

53. М.Сочко (2439)-К.Лагно (2435) [E70]

(Кальвія, XXXVI Олімпіада, 2004 р.)

1.d4 Kf6 2.c4 g6 3.Kc3 Cg7 4.e4 d6 5.Kge2 0-0 6.Kg3 h5 7.Ce2 c5!? 8.d5 b5!? 9.cxb5 a6K 10.Cg5 axb5 11.Cxb5 Фа5 12.0-0 Kh7! 13.Cxe7 Cxc3 14.bxc3 Фxb5 15.Cxd6 [15.Cxf8 Kxf8 16.a4 Фа5 17.Фf3 h4 18.Ke2 Kbd7] **15...Te8 16.Tb1 Фd7?!** [16...Фc4 17.Txb8 (17.Cxb8 h4 18.Kh1 Ca6 19.Cd6 Фxf1+ 20.Фxf1 Cxf1 21.Kpxf1 Txe4 22.Cxc5 Kf6i) 17...Txb8 18.Cxb8 h4 19.Фb3 (19.Ke2 Ca6) 19...Ca6] **17.e5!** [17.Txb8 Txb8 18.Cxb8 Ca6 19.Фb1 h4 20.Kh1 Cxf1 21.Kpxf1 Фа4; 17.Cxb8 Ca6 18.Cf4 Cxf1 19.Kxf1 Txe4] **17...h4! 18.Ke4 Фf5 19.Фe2?!** [19.Kxc5 Kd7 20.Kxd7 Cxd7 21.a3 h3! (21...Kg5!? 22.f3 Tec8 23.Tb4 Txc3) 22.f4 hxg2 23.Kpxg2 Tac8! 24.Фf3 Фc2+ 25.Kpg1 Txc3; 19.Te1! Kd7 20.Cc7 Txa2 (20...h3? 21.e6! fxe6 22.Kd6 Фg5 23.g3+—; 20...Txe5!? 21.Cxe5 Kxe5 22.Kd6 Фf4 23.Te4 Kf3+ 24.Фxf3 Фxd6=) 21.Фb3 Та6 22.Kd6 Txd6 23.Cxd6 Kg5 24.Фc4 Kxe5 25.Cxe5 Txe5 26.Фxh4 Kpg7 27.c4 Фf6 28.Kph1=] **19...Kd7 20.f4 Khf6! 21.Kg5** [21.Kxf6+ Kxf6 22.c4 Ca6] **21...Kxd5** [21...Ca6! 22.c4 Kxd5 23.Фf2 f6! (a) 23...Cxc4? 24.Фxh4 K7f6 (24...Kf8?? 25.Cxf8 Kpxf8 26.Tb7+—) 25.exf6 Kxf6 26.Tfe1I) 24.Фxh4 fxg5 25.fxg5 Фc2—+] **22.Фf3 K5b6 23.Cc7 Ca6! 24.Tfd1 Kc4 25.Ke4 Kpg7 26.g4?? Kdxe5—+ 27.Cxe5+ Kxe5 28.Фg2 Kxg4 29.Kd6 Фxf4 30.Kxe8+ Txe8 31.Td2 h3 32.Фd5 Фe3+ 0-1.**

54. О.Арещенко (2568)-А.Волокітін (2600) [B47]

(Україна, 2004 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 e6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 Kc6 5.Kc3 Фc7 6.Ce2 a6 7.0-0 b5 8.Kxc6 dxc6 9.f4 Cb7 10.Cf3 Cc5+ 11.Kph1 Ke7 12.f5! exf5?N [12...0-0] **13.exf5 Kxf5?!** [13...Cd6 14.f6 gxf6 15.Ke4 Ce5 16.Фe1 0-0-0 17.a4±] **14.Cg4!± 14...Td8** [14...Kd6 15.Cf4 Td8 (15...Фd8 16.b4!! Cxb4 17.Фd4 Cxc3 18.Cxd6!+—) 16.Фe1+! (16.Ke4 Kxe4 17.Cxc7 Txd1 18.Taxd1 0-0 19.Cg3 Kxg3+ 20.hxg3±) 16...Фe7 17.Фxe7+ Kpxe7 18.Tae1+ Kpf8 19.Td1+—] **15.Фe2+ Ke7 16.Ke4 Cd6** [16...Фb6 17.Cg5 (17.Kg5 0-0 18.Kxf7+—) 17...h6 18.Ch4+—] **17.Kxd6+ Фxd6 18.Cf4** [18.Cg5 Фc5 19.Tf5 Td5 20.Te1 f6 21.Txd5 cxd5 22.Ch5+ Kpd8 (22...Kpf8? 23.Фe6+—) 23.Ce3±] **18...Фc5 19.Cc7** [19.Tae1 h5 (19...Cc8 20.Cxc8 Txc8 21.Tf3+—) 20.Cxh5 Txh5 21.b4+—] **19...Td5** [19...Td4 20.c3+—] **20.Tae1 h5** [20...f6 21.c3+—] **21.Txf7! Kpxf7 22.Фe6+ Kpe8** [22...Kpf8 23.Tf1+—] **23.b4!** [23.Фg6+?? Kpf8 24.Tf1+ Tf5 25.Txf5+ (25.Cxf5 Kxg6—) 25...Kxf5 26.Cxf5 Th6—] **23...Фxb4 24.Фg6+ Kpf8 25.Tf1+ Tf5 26.Txf5+ Kxf5 27.Фxf5+ Kpg8 28.Фe6+ 1-0.**

55. Е.Інаркієв (2606)-С.Карякін (2566) [D27]

(Москва, 2004 р.)

1.d4 d5 2.c4 dxc4 3.Kf3 Kf6 4.e3 e6 5.Cxc4 a6 6.0-0 c5 7.Cb3 b5 8.a4 b4 9.Kbd2 Cb7 10.e4 Ce7 11.Te1 0-0 12.e5 Kfd7 13.Ke4 cxd4! 14.Cf4 Kc6N [14...Kc5] 15.Cc2 [15.Фd3] 15...Фа5 16.h4!?! b3!! [16...Kdxe5? 17.Kxe5 Kxe5 18.Cxe5 Фхе5 19.Kg5±] 17.Cd3 [17.Cxb3 Kdxe5 18.Kxe5 Kxe5 19.Фxd4 Kc6; 17.Cb1] 17...Kb4 18.Cd2 Фd8 19.Фxb3? [19.Cb1 Cd5i; 19.Cxb4 Cxb4 20.Te2 Cd5] 19...Cd5 20.Cc4 Cxc4 21.Фxc4 Tc8 22.Фf1 Kc2 23.Фха6 Kxa1 24.Txa1 Kxe5! 25.Kxe5 Фd5 26.Фd3 Фхе5 27.Kg5 [27.b4 f5] 27...g6 28.b4 Фf5 29.Фxf5 gxf5 30.Tb1 [30.b5 Tc2 31.Kf3 Ta8] 30...e5 31.b5 Tc2 32.Kf3?! [32.Ce1 e4—] 32...e4— 33.Cf4 exf3 34.b6 Cc5 35.b7 Ca7 36.b8Ф Cxb8 37.Cxb8 d3 38.Cf4 Td8 39.Td1 d2 40.Kph2 Td4 41.Ce3 Txx4+ 42.Kpg3 f4+ 43.Cxf4 Txf4 [43...Txf4 44.Kpxf4 fxg2 45.Kpf3 Tc1] 0-1.

56. С.Карякін (2566)-М.Кобалія (2643) [C67]

(Москва, 2004 р.)

1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.Cb5 Kf6 4.0-0 Kxe4 5.d4 Kd6 6.Cxc6 dxc6 7.dxe5 Kf5 8.Фxd8+ Kpxd8 9.Kc3 Ke7 10.h3 h6 [10...Kg6] 11.Ke4!N b6 [11...Cf5 12.Te1 Kd5 13.a3I] 12.b3 Cd7 13.Cb2 Kg6 14.Tad1 Kpc8 15.Tfe1 c5?! [15...a5 16.a4 Kf4I] 16.c4! Kf4 17.Kc3 Cc6 [17...Cf5 18.Kd5 Kd3 19.Te2 Ch7 20.Ted2 Kxb2 21.Txb2 c6 22.Kf4 Ce7 23.Tbd2±] 18.Kd5± Ke6 19.Kd2 Kpb7 20.Ke4 Td8 21.Td3 Td7 22.g3 Ce7 23.f4 Thd8 24.Ted1 Cf8 25.Kpf2 [25.f5? Kd4 26.Cxd4 cxd4 27.Txd4 Te8] 25...Te8 26.Kpf3 Kpc8 27.T1d2 a6 28.g4 [28.Ke3? f5!! 29.Kxf5 Tf7 ...30.Ke3? Kg5+!—] 28...b5 [28...a5 29.a4±] 29.h4 [29.Ke3? Txd3 30.Txd3 g5!] 29...Ted8 30.Kpe3 Te8 31.h5 Kpb7 32.Ca3! b4 33.Cb2 Kpc8 34.a3 a5 35.a4 Tdd8 36.Kpf3 Td7 37.Kpe3 Tdd8 38.Td1 Td7 39.T3d2 Tdd8 40.Td3 Td7 41.Kpf3 Kpb7 42.Ke3 Txd3 43.Txd3 f6 [43...Kpc8 44.Kd5+— ...f5] 44.Kd5 [44.exf6?? Cxe4+ 45.Kpxe4 Kd4+ 46.Kpd5 c6#] 44...fxe5 45.Cxe5 Kd8 46.Cb2 [46.Kxc7?? Txe5 47.fxe5 Kpxc7] 46...Kf7 47.g5 hxg5 48.fxg5 Kpc8 [48...Ke5+ 49.Cxe5 Txe5 50.Kpf4±] 49.Kpf4 Kd8 50.g6 Cd7?! [50...Ke6+ 51.Kpf3±] 51.Tg3 [51.Tf3!?! Ke6+ 52.Kpe3+—] 51...Ke6+ 52.Kpe3 Cd6 [52...Kd4 53.Cxd4 Cf5 54.Ce5 Txe5 55.Kpf4 Txe4+ 56.Kpxf5+—] 53.Kxd6+ cxd6 54.Kpf2 Th8 55.Th3 Ce8 56.h6 [56.Cxg7+—] 56...Tf8+ 57.Kpg1 gxh6 58.g7 Kxg7 59.Cxg7 Tf7 60.Cxh6 Kpb7 61.Cf4 Tg7+ 62.Kpf2 Tg6 63.Th7+ 1-0.

57. А.Волокітін (2594)-С.Савченко (2563) [B87]

(Німеччина, 2004 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 d6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 Kf6 5.Kc3 a6 6.Cc4 e6 7.Cb3 b5 8.Фf3 Cb7 9.Cg5 Kc6 10.0-0-0 Kxd4 11.Txd4 Ce7 12.Thd1 0-0 13.Фg3 Ke8 14.f4! f6 [14...Cxc5? 15.fxc5! Фа5 (15...Фe7 16.e5 d5 17.T1d3 Фc7 18.Th4 Tc8 19.Th3 b4 20.Фh4+—) 16.Фh4 b4 17.Ke2 g6 18.T1d3 e5 19.Th3 h5 20.gxh6 exd4 21.Фe7+—; 14...Cc6!?!] 15.Ch4 [15.Cxe6+? Kph8 16.Ch4 g5 17.Cd5 gxh4 18.Фd3 Cxd5 19.Kxd5 f5 20.exf5 Kg7] 15...Kph8 [15...g5 16.fxc5 fxc5 17.Фg4! Kph8 18.Cg3±] 16.f5! [16.Cxe6 g5i] 16...e5 [16...Kc7 17.Фg4 exf5 18.exf5 Tc8 19.Cg3±] 17.T4d3 Kc7 18.Фg4 Фd7 19.Th3 d5 [19...h6 20.Cf2 d5 21.Ce3 Tf7 22.Фg6 Cb4

23.exd5+—] **20.Cf2 g5** [20...Tfd8 21.Фg6 h6 22.Cb6+—; 20...d4? 21.Txh7+! Kpxh7 22.Фh5#] **21.Txh7+!** [21.Txh7+! Kpxh7 22.Фh5+ Kpg8 23.Фg6+ Kph8 24.Td3+—] **1-0.**

58. Є.Мірошниченко (2599)-М.Красенков (2609) [A04]

(Анталія, чемпіонат Європи, 2004 р.)

1.Kf3 c5 2.g3 Kc6 3.Cg2 g6 4.0–0 Cg7 5.d3 Kf6 6.c3 0–0 7.a3 e5 8.b4 e4 9.dxe4 Kxe4 10.Фd5!? [10.bxc5 Kxc5 11.Cg5 Фa5=] **10...Kxc3** [10...Фe7 11.bxc5] **11.Kxc3 Cxc3 12.Cg5 Фe8** [12...Cf6 13.bxc5±; 12...Фb6 13.bxc5±] **13.Фxc5** [13.b5 Cxa1 14.Txa1 Ke7 15.Фxc5 Kf5; 13.Tac1!? cxb4 14.axb4 Cxb4 15.Ch6 Фe6 16.Фb5] **13...Cxa1 14.Txa1 Фe6** [14...f6 15.Ce3 (15.Ch6 Tf7 16.b5 Ke7 17.Kd4 d5) 15...Tf7 16.Td1] **15.Td1** [15.b5 d6 16.Фc3 Ke5 17.Kd4] **15...Te8** [15...Фxe2?! 16.Te1 Фb2 17.Фd6! (17.b5 d6 18.Фxd6 Ka5 19.Ch6 (19.Фxf8+ Kpxf8 20.Ch6+ Фg7 21.Cxg7+ Kpxg7 22.Kd4) 19...Ce6 20.Фc7 b6 21.Cxf8 Txf8 22.a4 Cb3) 17...b5 (17...Фg7 18.Фd2 f5 19.Ch6 Фf6 20.Фd5+ Kph8 21.Kg5+—) 18.Kd2 Фc3 19.Ch6 Cb7 20.Фxd7±] **16.Td6 Фxe2 17.Cf6 Te6** [17...a5 18.Фc1 Te6 19.Фh6 Txf6 20.Txf6 Фd1+ 21.Cf1 Фa1 22.Фf4] **18.b5 Txd6?** [18...b6! 19.Txe6 Фxe6 20.Фc3 Cb7 21.Ch8 f6 22.bxc6 Фxc6 23.Cxf6 Tf8] **19.Фxd6 Фxb5** [19...Kb8 20.Ke5 Фe1+ 21.Cf1+—] **20.Kg5! Фb1+** [20...h6? 21.Kh7! Kpxh7 22.Фf8+—; 20...Фf5 21.Cd5+—] **21.Cf1 Фe1 22.Kxh7! Фe8** [22...Kpxh7 23.Фf8+—] **23.Фf4 Ke7** [23...Kpxh7 24.Фh4+ Kpg8 25.Фh8#] **24.Cc3!** [24.Cc3! Фd8 (24...Kf5 25.Kf6+ Kpf8 26.Kxe8 Kpxe8 27.Фe5+—) 25.Фf6 Kf5 26.Фh8#] **1-0.**

59. В.Іванчук (2716)-П.Харікрішна (2599) [D26]

(Тріполі, чемпіонат світу, 2004 р.)

1.c4 c6 2.e4 d5 3.exd5 cxd5 4.d4 Kf6 5.Kc3 Kc6 6.Cg5 dxc4 7.Cxc4 e6 8.Kf3 Ce7 9.0–0 0–0 10.Tc1 a6 11.Cd3 Cd7 12.Te1 Tc8 13.h4 [13.Cb1 Kd5=] **13...Kb4 14.Cb1 Cc6 15.Ke5 g6** [15...Cd5! 16.a3 Kc6 17.Фd3 g6 18.Фe3] **16.Фb3 Kbd5?! [16...Фxd4] 17.Kxc6 bxc6 18.Ka4± Kd7 19.Фg3 Cxg5 20.hxg5 Фa5 21.b3 Tfd8 22.Ce4 Фd2 23.Ted1 Фb4 24.Cxd5! cxd5** [24...exd5 25.Фd3 a5 26.Kc5±] **25.Tc7! Txc7** [25...Фb8 26.Tdc1 e5! 27.Txc8 Txc8 28.Txc8+ Фxc8 29.dxe5 Фc2] **26.Фxc7 Фb8 27.Tc1 Фa8?** [27...Kpf8 28.Tc6 Kpe8±] **28.Tc6+— Kf8** [28...Фb8 29.Фd6 a5 30.Фe7!+—] **29.Kc5 e5** [29...a5 30.Ta6 Фb8 31.Фxb8 Txb8 32.Txa5+—] **30.Tf6 exd4 31.Фxf7+ Kph8 32.Txa6 Фb8 33.Ta7 Фe5 34.Kd3 1-0.**

60. Д.Шкуран (2390)-В.Іванчук (2715) [C77]

(Харків, 2004 р.)

1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.Cb5 a6 4.Ca4 Kf6 5.Фe2 Cc5 6.0–0 0–0 7.c3 d6 8.Td1 Cd7 9.Cc2 Ca7 10.h3 h6 11.d4 Te8 12.dxe5 Kxe5 13.Kxe5 Txe5 14.Cf4 Te6 15.Kd2 Фe7 16.Kph2 Cb5 17.Фf3 Cc6 18.Cb3 Cxe4 19.Kxe4 Txe4 20.Cc2? [20.Td2] **20...Te2 21.Фxb7?** [21.Cd3] **21...Kg4+! 22.Kpg1** [22.hxg4 Фh4+ 23.Kpg1 Cxf2+ 24.Kpf1 Tae8 25.g3 Cxg3+—] **22...Te8! 23.Cd3** [23.Фxa7 Te1+ 24.Txe1 Фxe1+ 25.Txe1 Txe1#] **23...Te1+ 24.Cf1** [24.Txe1 Фxe1+ 25.Txe1 Txe1+ 26.Cf1 Cxf2+ 27.Kph1 Txf1#] **24...Фe2!** [24...Фe2 25.Txe1 Фxf2+ 26.Kph1 Фg1#] **0-1.**

61. А.Волокітін (2638)-З.Єфіменко (2572) [C86]

(Харків, 2004 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 d6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 Kf6 5.Kc3 a6 6.Cc4 e6 7.Cb3 Kbd7 8.f4 Kc5 9.Ф3 b5 10.f5 Cd7 11.Cg5 Ce7 12.e5 dxe5 13.Kc6 Cxc6 14.Фxc6+ Kfd7 15.Cxe7 Kpxe7 16.fxe6 fxe6 17.Cxe6! Kxe6 18.0–0–0 Kd4 19.Kd5+ Kpf7 20.Thf1+ Kf6 [20...Kpg8 21.Фxa8! Фxa8 22.Ke7#] 21.Фb7+ Kpg8 22.Ke7+ [22.Kxf6+ gxf6 23.Td3 Ke2+ 24.Kpd1 Фc8 25.Фe7 Фe8 26.Фxe8+ Txe8 27.Kpxe2 Kpf7=] 22...Kpf8 [22...Kpf7? 23.Kc6++–] 23.Kf5! Tg8 24.c3 Tb8 [24...Ke2+ 25.Kpc2 Фe8 26.Kd6 Фg6+ 27.Kpd2 Td8 28.Kpxe2+–] 25.Фa7 Tc8 [25...Ta8 26.Фc5+ Kpf7 27.Kpb1 Kxf5 (27...Ke6 28.Фxe5+–) 28.Txd8 Taxd8 29.Txf5±] 26.Kpb1 Фc7 [26...Tc7 27.Фxa6 Td7 28.cxd4 exd4 29.g4+–] 27.Фxc7 Txc7 28.cxd4 exd4 [28...e4 29.Kd6 Kpe7 30.Kxe4 Kxe4 31.Tfe1±] 29.Txd4 Kpf7 [29...Kpe8 30.Td6 Ta7 31.Te6+ Kpf7 32.Kxg7 Kpxg7 33.Texf6±] 30.Td6 Ta8 31.Kxg7! Kpxg7 32.Tdx6 a5 [32...Td8 33.T6f2±] 33.a3 [33.h4 b4 34.h5 Tc4 35.h6+ Kpg8 36.g3 Tg4 37.T1f3±] 33...b4 34.axb4 axb4 35.Tb6 Tc4 36.Tf3 [36.g3 Td8 37.Tc1 Txc1+ 38.Kpxc1 Td4 39.Kpc2±] 36...Th4 37.Th3! [37.h3 Td8 38.g4 Td4 39.Tg3 h5 40.gxh5+ Kph7±] 37...Txh3 38.gxh3 Te8 [38...Ta4 39.Kpc2±] 39.Txb4 Te2 40.Tf4 Txh2 41.h4 h5 42.b4 [42.Kpa2 Tg2 43.Kpb3 Tg4 44.Tc4 Kpf6 45.Kpb4±] 42...Tg2 43.Kpc1 Ta2 [43...Tg4? 44.Txg4+ hxg4 45.Kpd2+–] 44.b5 Ta5 45.Tb4! Kpf7 46.b6 Ta8 47.b7 Tb8 48.Kpd2 Kpe6 49.Kpe3 Kpd6 50.Kpf4 Kpc7 51.Kpg5 [51.Kpg5 Th8 52.b8Ф+ Txb8 53.Txb8 Kpxb8 54.Kpxh5 Kpc7 55.Kpg6 Kpd7 56.h5+–] 1-0.

62. А.Волокітін (2652)-В.Бабула (2571) [C85]

(Кальвія, XXXVI Олімпіада, 2004 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 d6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 Kf6 5.Kc3 e6 6.Ce2 Ce7 7.0–0 0–0 8.f4 a6 9.a4 Kc6 10.Ce3 Фc7 11.Kph1 Te8 12.Фd2 Tb8 13.a5!?!N Kxa5 14.e5 dxe5 15.fxe5 Kd7 [15...Фxe5 16.Cf4+–] 16.Cf4 Kc4 [16...Kxe5!?! 17.Kcb5 (17.Ke4 b6 18.Фe3 f6 19.c3) 17...axb5 18.Kxb5 Фc5 19.Txa5 Td8 20.Фe1 f6] 17.Cxc4 Фxc4 18.b3 [18.Фf2 Tf8 19.Ke4 Фd5 20.Фe3 Kc5=] 18...Фb4 [18...Фc5 19.Фf2 b6 20.Ke4 Фd5 21.Tae1] 19.Ta4 Фb6 20.Фf2 Ta8 [20...Cc5 21.Ch6 (21.Ke4 Tf8 22.Ce3) 21...Te7 22.Фg3 f6 23.exf6 Tf7 24.Kf3] 21.Ce3 Tf8 [21...f6 22.Фg3 g6 23.Kdb5 Фc6 (23...Фd8 24.Kc7! Фxc7 25.exf6+–) 24.Tc4 axb5 25.Txc6 bxc6 26.exf6±] 22.Kf5! Фd8 23.Kxe7+ Фxe7 24.Ke4 Kxe5 [24...b5 25.Taa1 Cb7 (25...a5 26.Фg3 Kph8 27.Cg5±) 26.Cg5 Фb4 27.Kd6 Cc6 28.Фg3±] 25.Cc5 Фd8 [25...Фe8 26.Фg3 Kg6 27.Cxf8 Фxf8 28.c4±] 26.Td4 Kd7 [26...Фe8 27.Kf6+ gxf6 28.Фxf6 Kg6 (28...Kd7 29.Tg4#) 29.Cxf8 Kxf8 30.Td8+–; 26...Cd7 27.Фg3 Kg6 28.Tfd1+–] 27.Cxf8 Фxf8 28.Фd2 Фe7 [28...f5 29.Kd6 Kf6 30.Kxf5 exf5 31.Td8 Ke8 32.Te1+–] 29.Kd6 Kf6 30.Kf5! exf5 31.Td8+ Ke8 32.Te1 1-0.

63. О.Морозевич (2758)-В.Іванчук (2705) [C12]

(Кальвія, XXXVI Олімпіада, 2004 р.)

1.e4 c6 2.d4 d5 3.e5 Cf5 4.f4!?! e6 5.Kf3 c5 6.Ce3 cxd4 7.Kxd4 Ke7 8.Cb5+ Kd7 9.0–0 a6 10.Ce2 g5!?! 11.g4?! gxf4 [11...Ce4 12.f5!,] 12.gxf5 Kxf5! 13.Kxf5 [13.Cf2 Tg8+! (13...Фg5+ 14.Kph1 Kg3+ (14...Kxe5 15.Tg1) 15.Cxg3 fxg3 16.Tg1!±) 14.Kph1 Kg3+! 15.Cxg3 fxg3 16.Tg1 Kxe5 17.Txg3 Txg3 18.hxg3 Фg5 19.Kpg2 Cd6] 13...fxe3 14.Kc3?! [14.Kd6+ Cxd6 15.exd6] 14...Tg8+ 15.Kph1

Фg5 16.Cf3? [16.Kg3 Фхе5 **a)** 16...Kxe5 17.Фd4!; **b)** 16. ...0-0-0 17.Txf7 h5 18.Cxh5 Cc5 (**b)** 18...Kxe5 19.Фd4!) 19.Фе2 Kxe5;] **16...Kxe5** [16...Фxf5? 17.Ch5±] **17.Фе2** [17.Cxd5? 0-0-0-+; 17.Kxd5? 0-0-0-+] **17...Фxf5** [17...exf5 18.Kxd5 Cd6 (18...0-0-0 19.Tg1 Kg4 20.Фc4+ Kpb8 21.Фc7+ Kpa7 22.Фb6+ Kpb8) 19.Tg1 Kg4 20.Kxe3 0-0-0 21.Kxf5 h5] **18.Cxd5 Фh3!** [18...Фg4 19.Фхе3 Фg5 (19...0-0-0 20.Ce4!?) (20.Tg1 exd5 21.Txg4 Kxg4 22.Фd4!) 20...f5 21.Tg1)] **19.Cxb7 Та7 20.Cf3** [20.Cg2 Фg4 (20...Фh4!?)] **20...Ch6** [20...Ce7 21.Фхе3 (21.Tad1 f5) 21...Kxf3 22.Фxf3 Фxf3+ 23.Txf3 Td7; 20...Cc5 21.Ke4 Ce7 22.Фхе3 Kxf3 23.Фxf3 Фxf3+ 24.Txf3 f5] **21.Ke4 Kpe7** [21...Tg6! 22.Ch5 Tg7 23.Tad1 (23.Tf6 Cg5) 23...Kpe7 24.Kf6 (24.Tf6 Фh4!) 24...Фh4 (24...Tc7!?) 25.c3 Tc4) 25.c3 Cf4! 26.Td4 Фxf6 27.Tdx4 Фg5] **22.Фе1 f5 23.Фb4+ Kpf7 24.Фd4?** [24.Kd6+! Kpf6 25.Ke4+ Kpf7 26.Kd6+=] **24...Kxf3 25.Фf6+** [25.Фxa7+ Kpg6 26.Tg1+ Cg5 27.Txg5+ Kph6! (27...Kxg5 28.Kxg5 Kpxg5 29.Tg1+ Kph6 30.Txg8 Фf1+ 31.Tg1 Фf3+ 32.Tg2=) 28.Th5+ (28.Фc7 Kxg5) 28...Фxh5 29.Фхе3+ Tg5!-+] **25...Kpe8 26.Фхе6+ Kpf8 27.Фf6+ Tf7 28.Фd6+ Kpg7 29.Tg1+ Kph8 30.Kf6 0-1.**

64. В.Іванчук (2705)-Т.Раджабов (2663) [B32]
(Кальвія, XXXVI Олімпіада, 2004 p.)

1.e4 c5 2.Kf3 Кс6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 e5 5.Kb5 d6 6.K1c3 a6 7.Ка3 b5 8.Kd5 Ксе7 9.Kb4!? Cd7 **10.c4 a5 11.Kbc2 Kf6 12.Kxb5 Cxb5 13.cxb5 Kxe4 14.Ce3 d5 15.b6 f5 16.Фе2!?** Kpf7 **17.0-0-0! Фd7 18.Kpb1 Фе6 19.f3 Kd6?! 20.f4 Кс4 21.fxe5+- Tb8 22.g4 f4 23.Фf3 g5 24.Cxc4 dxc4 25.h4 Фс6 26.e6+! Kpg6 27.Фf2 Фхе6 28.Cd4 Cg7 29.hxg5 Tbd8 30.Tde1 Фd6 31.Cc5 Фd2 32.Те6+ 1-0.**

65. П.Ельянов (2629)-Р.Кемпінські (2608) [E94]
(Кальвія, XXXVI Олімпіада, 2004 p.)

1.d4 Kf6 2.c4 g6 3.Kc3 Cg7 4.e4 0-0 5.Kf3 d6 6.Ce2 e5 7.0-0 Фе8 8.dxe5 dxe5 9.b4 Фе7 10.b5 c6 11.Фb3 Td8 12.Ca3 Фе8?!N 13.Tfd1 Txd1+ 14.Txd1 Kbd7 [14...Cg4 15.bxc6 Kxc6 (15...bxc6 16.Фb7 Kbd7 17.Фxc6±) 16.Kd5!± (16.Фxb7 Tb8 17.Фа6 Kd4)] **15.bxc6 bxc6 16.Cd6! Kh5** [16...Cf8 17.Фа3 a5 18.c5 Ca6 19.Cxa6 Txa6 20.Фа4 (20.Kd2 Cxd6 21.cxd6 Фb8! 22.Kc4 Фb4)] **17.c5** [17.g3 Kf8 18.c5 Ke6] **17...Kf4** [17...Kf8 18.Cc4 Ce6 19.Tb1±] **18.Cc4 Kf8 19.g3 K4e6** [19...Cg4 20.gxf4 Cxf3 21.Td3 Cg4 22.fxe5 Cxe5 23.Cxe5 Фхе5 24.Фb7+-] **20.Ke2!± Kd8** [20...Kd4 21.Kexd4 exd4 22.Kxd4 Фхе4 23.Cxf7+-] **21.Фс3** [21.Cxe5 Cxe5 22.Kxe5 Фхе5 23.Txd8 Tb8 24.Фf3 Ce6 25.Cxe6 (25.Txb8 Фxb8 26.Cxe6 Kxe6) 25...Tb1+ 26.Kpg2 Фхе6] **21...Kd7 22.Kc1! Ke6** [22...Kb7 23.Kg5] **23.Kd3 Kd4 24.Kxd4 exd4 25.Фb3 Kf8 26.e5 Cg4 27.Tb1 Ke6 28.f4 Cf5 29.Фb7+- Cf8 30.Tc1** [30.Cb8 Cxd3 31.Cxd3 Kxc5 32.Фxa8 Kxd3 33.Фxa7 c5] **30...a5** [30...Фс8 31.Ca6!] **31.Kf2 h5** [31...Kxc5 32.Cxc5 Cxc5 33.Cxf7+!+-] **32.h3 Cxd6** [32...Ch6 33.g4 hxg4 34.hxg4 Cxf4 35.gxf5 Cxc1 36.fxe6 fxe6 37.Ke4] **33.cxd6+- Tb8 34.Фа7** [34.d7 Фf8 35.Фxc6 Фа3] **34...Та8 35.Фе7 Фхе7 36.dxe7 Те8** [36...Kg7 37.g4 hxg4 38.hxg4 Ce6 39.Ke4+-; 36...d3 37.g4 hxg4 38.hxg4 Kxf4 39.gxf5 Ke2+ 40.Kpf1 Kxc1 41.fxg6+-] **37.g4+- hxg4 38.hxg4 Kxf4 39.gxf5 gxf5 40.Td1 c5 41.Kd3 Kxd3 42.Txd3 Txe7 43.Та3! Txe5 44.Txa5**

Крг7 45.Кpf2 Кpf6 46.Тb5 Крг5 47.a4 Кpf4 48.a5 Те3 49.Тb3 Те7 50.a6 f6 51.Тb7 Те3 52.a7 Та3 53.Те7 1-0.

66. Б.Сочко (2570)-С.Карякін (2576) [В91]

(Кальвія, XXXVI Олімпіада, 2004 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 d6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 Kf6 5.Kc3 a6 6.g3 e5 7.Kb3 Ce7 8.Cg2 b5 9.0-0 Kbd7 10.Cd2 0-0 11.a4 b4 12.Kd5 Kxd5 13.exd5 a5 14.c3 bxc3 15.Cxc3 Фb6 16.Та3 f5 17.Те1 [17.Фd2 Cd8] 17...Cd8 18.Kd2 Ca6 [18...f4 19.g4 Ca6 20.Ke4 Tb8i] 19.Kb3 Cb7 20.Kd2 Tc8 21.Kb3 [21.Tb3 Фа7 22.Фe2 Фа8] 21...Фа7 22.Фd2 Та8 23.Kc1 [23.Taa1 Cb6 24.Ch3 Kf6 25.Cxf5 Kxd5] 23...Kf6 [23...Cb6 24.b4 Kf6 25.bxa5 Cc5 26.Cb4 e4] 24.b4 Ke4! 25.Cxe4 [25.Фb2 Kxf2 26.Cd4 Фxd4 27.Фxd4 exd4 28.Kpxf2 axb4+] 25...fxe4 26.bxa5 Cg5! 27.Фа2 [27.Фxg5 Фxf2+ 28.Kph1 e3+] 27...e3 [27...Фc5 28.a6 Cxd5 29.Cb4 Фxb4 30.Фxd5+ Kph8+] 28.f3 [28.Kd3 Ca6 29.Cxe5 Cxd3+] 28...e2+ 29.Крг2 Txf3! 30.Фxe2 [30.Kpxf3 Фе3+ 31.Крг2 (31.Крг4 Cc8+ 32.Kph5 g6#) 31...Фe4+ 32.Kpf2 Tf8+ 33.Крг1 Ce3#] 30...Cxc1 [30...Cxd5 31.Фxf3 Cxf3+ 32.Kpxf3 Tf8+] 31.Kpxf3 [31.Cd4 Фxd4 32.Txf3 Cg5 33.Td1 Фа4+] 31...Cxa3 [31...Cxd5+ 32.Крг4 (32.Фe4+) 32...Фd7+ 33.Kph4 g5+ 34.Kph5 Фh3#] 0-1.

67. П.Ельянов (2629)-І.Натаф (2565) [Е97]

(Кальвія, XXXVI Олімпіада, 2004 р.)

1.d4 Kf6 2.c4 g6 3.Kc3 Cg7 4.e4 d6 5.Kf3 0-0 6.Ce2 e5 7.0-0 Kc6 8.d5 Ke7 9.b4 Kh5 10.Те1 f5 11.Kg5 Kf6 12.Cf3 [12.f3] 12...c6 13.Фb3 h6 14.Ke6 Cxe6 15.dxe6 Фc8 16.b5!?N Фxe6 [16...c5? 17.Kd5± ...Фxe6 18.Kc7] 17.Ca3 Kph?! [17...Tad8 18.Tad1; 17...c5! 18.exf5 gxf5 (18...Kxf5 19.Cxb7 Kd4 20.Фа4 Tab8 21.Ce4 Kxe4 22.Kxe4 Tf7 23.Cb2) 19.Cxb7 Tab8 20.Cf3 e4] 18.Tad1 Tfd8 [18...Tad8 19.bxc6 bxc6 20.Фа4] 19.bxc6 bxc6 [19...Kxc6 20.exf5 Фxf5 (20...gxf5? 21.Фxb7 ...Kd4? 22.Txd4+-) 21.Фxb7 Kd4 22.Cxd6!±] 20.Фа4 Tac8 21.Фа6! [21.Td2 d5! 22.exd5 cxd5 23.Cxe7 Фxe7 24.Kxd5 Kxd5 25.Cxd5 e4] 21...Ke8 [21...fxe4 22.Kxe4 (22.Cxe4 Kxe4 23.Kxe4 d5 24.Cxe7 Фxe7 25.cxd5 cxd5 26.Txd5 Txd5 27.Фxc8 Фb4 28.Фc1) 22...Kxe4 23.Cxe4 Tc7 (23...c5 24.Фа7) 24.Cb4 (24.Td3 c5) 24...Tcc8 25.Фа7 Kf5] 22.Tc1 Фf7 [22 ...Kc7 23.Фа7 Фxc4 24.Kd5!±] 23.Ted1 fxe4? [23...Td7 24.Td2 (24.c5 d5 25.exd5 e4)] 24.Cxe4 Kc7 25.Фа7 d5 [25...Kf5 26.Cxc6 Фxc4 27.Kd5 Фа6 28.Фа6 Kxa6 29.Cb7±] 26.Фb7!± [26.cxd5 Kexd5 (26...cxd5 27.Фb7!)] 26...Tf8 [26...d4 27.Ka4 Kf5 28.Kb6 Tb8 29.Фxc6; 26...Фe6 27.cxd5 Kcxd5 28.Фb3 Tb8 29.Фc4±] 27.Cxe7 Фxe7 28.cxd5 cxd5 29.Kxd5 Kxd5 30.Фxd5 Фа7 31.Фd2 Tcd8 32.Фe2 [32.Фc2!?] 32...Td4 33.Txd4 Фxd4 [33...exd4 34.h4 d3 35.Cxd3 Cd4 36.Фg4] 34.h4! Tf4 35.Те1 Cf8 [35...Крг8 36.g3 (36.Cxg6 Txb4 37.Ce4 Tf4 38.Фc2±) 36...Tf6 37.Фc2; 35...Txb4? 36.g3+-] 36.g3 Tf6 37.h5 Cc5 38.Tf1 Крг7 39.hxg6+- Tf8 40.Крг2 Tf6 41.f3 Tb6 42.Td1 Tb2 43.Txd4 Txe2+ 44.Kpf1 Cxd4 45.Kpxe2 h5 46.a4 Cb6 47.Kpf1 Cc7 48.Крг2 Kph6 49.Kph3 Cd8 50.g4 h4 51.g5+ Cxg5 52.a5 Крг7 53.a6 Ce3 54.Kpxh4 Kpf6 55.Крг3 Ca7 56.Крг2 1-0.

68. О.Мойсеєнко (2653)-Г.Гіоргадзе (2612) [D38]

(Іспанія, 2004 р.)

1.d4 d5 2.c4 e6 3.Кс3 Сb4 4.Кf3 Кf6 5.cxd5 exd5 6.Cg5 h6 7.Ch4 g5 8.Cg3 Ke4 9.Kd2 Кхс3 10.bxc3 Схс3 11.Tc1 Сb2 [11...Ca5] 12.Cxc7 Фd7!? [12...Фe7 13.Cd6 Фе6 14.Tb1] 13.Tb1 Сс3 14.Ce5N 0-0 15.Tb3 Ca5 [15...Фс6 16.e3] 16.h4 Кс6? [16...g4 17.e3 Кс6 18.Cf4 Фе6 19.Ce2] 17.hxg5 Кхе5 18.dxe5 Фс7 [18...hxg5 19.e3 (19.Tbh3 Фf5)] 19.e3 [19.gxh6 Фхе5 20.e3±] 19...Фхе5 20.f4 Фс7 [20...Фe4 21.Kpf2 Cxd2 22.Фxd2 hxg5 23.Фd1! (23.Cd3,) 23...g4 24.Cd3,] 21.Txh6 Те8 22.Kpf2! [22.Фа1?! d4] 22...d4 23.Kpg1± Cf5 [23...dxe3 24.Фа1 Те5 25.Кс4+- (25.Ke4+-)] 24.Фh5 [24.Кс4 Сс3 (24...dxe3 25.Фd4 Ch7 26.Cd3+-) 25.Kd6+-] 24...Kpg7 25.e4 [25.Кс4 dxe3 26.Kd6+-] 25...Тхе4 [25...Схе4 26.Кхе4 Тхе4 27.Th7+-] 26.Кхе4 Схе4 27.Th3+- d3 28.Th7+ [28.Th8+-] 28...Kpf8 [28...Схh7 29.Фхh7+ Kpf8 30.Фh8+ Кpe7 31.Фf6+ Kpd7 32.Txd3+-] 29.g6! Сb6+ [29...Фb6+ 30.Kph2 Схg6 31.Th8+ Кpe7 32.Фe5+-] 30.Kph1 Схg6 31.Фхg6 Фxf4 [31...fxg6 32.Тхс7 Схс7 33.Th8+-] 32.Фg7+ 1-0.

69. С.Тівяков (2617)-В.Іванчук (2705) [C24]

(Юкатан, 2004 р.)

1.e4 e5 2.Сс4 Кf6 3.d3 Сс5 4.Кf3 0-0 [4...d6; 4...Кс6] 5.Cg5 d6 6.Kbd2 Се6 [6...h6 7.Ch4] 7.c3 Kbd7 8.b4!? [8.0-0 h6 9.Ch4 Фе7=] 8...Сb6 9.Cxe6 fxe6 10.Кс4 h6 11.Cd2 [11.Ch4 Фе8 12.0-0 Kh5 13.a4 a5] 11...d5 12.Kxb6 axb6 13.Фe2 c6 [13...Фe8 14.0-0 Фg6 15.Tfe1 b5 16.exd5 exd5 17.Кхе5 Кхе5 18.Фхе5 Фxd3=] 14.0-0 Фс7 [14...Фe8 15.a4 Фg6 16.Tfe1 Tae8 17.a5I] 15.Ke1?! [15.Tfe1 Tae8 16.a4] 15...b5! 16.Кс2 dxe4 [16...Та4 17.f3 Tfa8 18.a3 Kh5] 17.dxe4 Кb6 18.Tfd1 Та4 [18...Tfd8] 19.f3 Tfa8 20.a3 Кс4 21.Cc1? [21.Ke3!? Кха3 22.Ce1] 21...Kd7 22.Tb1 Kdb6 23.Td3 Kph7 24.h3 [24.Ce3!? Кха3 (24...Кхе3 25.Фхе3 Кс4 26.Фe1 Кха3 27.Кха3 Тха3 28.Tbd1 Фf7 29.Фg3 (29.Td7 Фg6 30.Txb7 Та2 31.Фg3 Тс2 32.Тс7 Таа2)) 25.Кха3 Тха3 26.Tbd1 (26.Cxb6 Фxb6+ 27.Фf2 Фxf2+ 28.Крxf2 Та2+ 29.Kpg3 Тс2) 26...Та2! (26...Кс4 27.Td7 Фс8 28.Фe1 (28.Te7 Та1 29.Cc1 Т8a2) 28...Та1) 27.Фe1 Тс2] 24...Td8 25.Та1 Tda8!? [25...Тxd3 26.Фxd3 Та8i] 26.Td1 T4a6 27.Фe1 Td8 28.Ce3 Txd1 29.Txd1 [29.Фxd1 Ка4 30.Фe1 Kab2] 29...Кb2! 30.Tb1 [30.Td2 К6с4 31.Te2 Фd6] 30...К6с4 31.Фe2 Та8! 32.Cf2 [32.Cc1 Ка4] 32...Td8 33.Ce1 Td3 34.Ка1? [34.Та1 Фd8] 34...Те3!-+ 35.Фс2 Kd3 36.Cf2 Кха3 37.Фd2 [37.Фа2 Kxf2 38.Фха3 Kd3-+] 37...Кс4 38.Фхе3 Кхе3 39.Cxe3 Фс8 [39...с5-+] 40.Kb3 b6! 41.Cxb6 Фа6 42.Ce3 Фа2 43.Kd2 Фс2 44.Kph2 Фхс3 45.Kf1 Фс2 46.Та1 Кxb4 0-1.

70. Р.Пономарьов (2700)-Є.Барсєв (2675) [C11]

(Ханти-Мансійськ, Кубок світу, 2005 р.)

1.e4 e6 2.d4 d5 3.Кс3 Кf6 4.e5 Kfd7 5.f4 c5 6.Кf3 Кс6 7.Ce3 a6 8.Фd2 b5 9.a3 Сb7 10.g3 Фа5!К [10...Фb6] 11.Та2!? [11.Tb1 b4 12.axb4 Фxb4 13.Cg2 Кb6 14.b3 Тс8; 11.Cg2 b4 12.Ke2 cxd4 ...13.Kexd4 bxa3 14.c3 axb2 15.Фxb2 Фс7 16.0-0 Сс5] 11...Тс8 12.Cg2 b4 [12...Фb6 13.Ke2] 13.axb4 Фxb4 14.0-0 cxd4?! [14...Кb6! 15.Фf2 (15.b3 cxd4 16.Kxd4 Сс5 17.Кхс6 Тхс6) 15...Кс4 16.Та4 Фxb2! 17.Tb1 Фхс3 (17...cxd4 18.Txb2 dxe3 19.Фe1 Кxb2 20.Фb1 Кха4

21.Фxb7+–) 18.Tb3 Фxb3 19.cxb3 Kxe3 20.Фxe3 cxd4 21.Фd2 Ce7 (21...a5 22.f5! (22.Cf1 Cb4 23.Фd1 0–0 24.Cd3 h6) 22...exf5 23.Фg5) 22.Cf1 (22.Ch3 0–0 23.f5 f6) 22...0–0 23.b4 (23.Cxa6 Cxa6 24.Txa6 Kb4 25.Ta5 Tc2 26.Фxd4 Tfc8) 23...Tb8 24.Kxd4 Kxd4 25.Фxd4 Cc6 26.Txa6 Txb4 27.Фf2 Tc8 28.Tb6=] **15.Kxd4 Kxd4 16.Cxd4 Cc5 17.Td1 Cxd4+ 18.Фxd4 Tc4 19.Фf2!** [19.Фа7 Kpe7 (19...Фc5+ 20.Фxc5 Kxc5 21.Cf1 (21.Ta5 Kd7 22.Cf1 Tb4 23.Cxa6 Cxa6 24.Txa6 Txb2 25.Ta8+ Tb8 26.Txb8+ Kxb8) 21...Tb4 22.Ke2!) 20.Cf1 Фc5+ 21.Фxc5+ Txc5 22.Cxa6 Cxa6 23.Txa6 Tb8] **19...0–0 20.Cf1 Tc7 21.Фd4 a5?** [21...Фe7 22.Cxa6 Cxa6 23.Txa6 Tb8 24.Td6! ...Фe8 25.Ta1 Tc4 26.Фа7!±] **22.Фxb4! axb4 23.Kb5 Txc2 24.Kd4± Tcc8** [24...Tc7 25.Ta7 Ta8 26.Txa8+ Cxa8 27.Ta1 Cb7 28.Kb5! Tc2 29.Ta7 Cc8 30.Kd6±] **25.Ta7 Kc5 26.Tc1 Ca8 27.Ca6!** [27.Txa8 Txa8 28.Txc5 Ta2] **27...Kxa6 28.Txc8 Txc8 29.Txa6 g5 30.b3!** [30.fxg5 Cb7 31.Tb6 Tc4! 32.Kb5 Cc6 33.Kd6 Tc1+ 34.Kpf2 d4] **30...gxf4 31.gxf4 Cb7 32.Tb6 Tc7 33.Kpf2 Cc8 34.Tc6!+– Txc6 35.Kxc6 Cb7** [35...Kpf8 36.Kpe3 Cb7 37.Kxb4 Kpe7 38.Kpd4 Kpd7 39.Kpc5 Kpc7 40.Kc2 Ca6 41.Kd4 Cd3 42.b4 Kpb7 (42...Cg6 43.Kb5+ Kpb7 44.Kd6+ Kpc7 45.b5 h6 46.b6+ Kpb8 47.h3 Ch5 48.f5 Кра8 49.fxe6 fxe6 50.Kb5 Kpb7 51.Kd4 Cf7 52.Kc6) 43.Kc6 (43.b5) 43...Kpc7 44.Ke7+–] **36.Kxb4 d4!? 37.Kc2 d3 38.Kb4 d2 39.Kpe2 Kpg7 40.Kpxd2 Kpg6 41.Kpe3 Kpf5 42.Kd3 Cc6 43.b4 Kpg4 44.Kf2+ Kpf5 45.h3!?** [45.Kd1 Kpg4 46.Kc3 Kph3 47.b5 Ca8 48.Ke4 h5 (48...Kpxh2 49.Kf6 h6 50.Kg4+–) 49.Kg5+ Kpxh2 50.Kpf2+–] **45...h5 46.h4 Ca4 47.Kpf3 Cc6+ 48.Kpg3 Ca4 49.Kd3 Cc6 50.Ke1 f6 51.Kf3 fxe5 52.Kxe5 Ca4 53.Kc4 Kpf6 54.Kpf3 Cb5** [54...Cc6+ 55.Kpe3 Ca4 56.Kd6 e5 57.Ke4+ Kpf5 58.Kg3+ Kpg4 59.f5+–] **55.Kd6 Cc6+ 56.Kpe3 e5 57.b5 1-0.** Хрестоматійний ендшпіль.

71. С.Карякін (2655)-М.Медлішвілі (2560) [C19]
(Вєр Шева, 2005 р.)

1.e4 c6 2.d4 d5 3.Kc3 dxe4 4.Kxe4 Cf5 5.Kg3 Cg6 6.h4 h6 7.Kf3 Kd7 8.h5 Ch7 9.Cd3 Cxd3 10.Фxd3 e6 11.Cf4 Фа5+ 12.Cd2 Cb4 13.c3 Ce7 14.c4 Фc7 15.0–0–0 Kgf6 16.Kpb1 0–0 17.The1 Tfe8?! 18.Ke5 Cd6K 19.f4 Tad8 20.Фf3 c5 21.Kxd7 Txd7 22.d5! exd5 23.Txe8+ Kxe8 24.cxd5 Cf8 25.Cc3 Kd6?! 26.Ce5 Фd8 27.Cxd6! Cxd6 28.Kf5± Фf6 29.Фe4 Td8 30.g4 b5 31.Td2! c4 32.Tg2! Kpf8 [32...g6 33.hxg6 fxg6 34.Kd4 Cxf4 35.Фe6+–; 32...a5±] **33.Te2! Kpg8** [33...Cc5 34.g5 hxg5 35.fxg5 Фxg5 36.d6 Фf6 37.d7 Фe6 38.Фg4 Фf6 39.Kxg7 Ce7 40.Kf5 Txd7 (40...Фg5 41.Фe4 Txd7 42.Te1+–) 41.Tg2+–] **34.g5! hxg5 35.fxg5 Фxg5 36.h6!+–** [36.Tg2 Фf4] **36...c3** [36...g6 37.Kxd6] **37.Tg2 Фh5 38.Txg7+ Kpf8** [38...Kph8 39.Ke3 Фxh6 40.Tg4] **39.Фg4 Фh1+ 40.Kpc2 Фh2+ 41.Фg2 1-0.**

72. С.Карякін (2635)-Т.Раджабов (2673) [B33]
(Варшава, 2005 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 Kc6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 Kf6 5.Kc3 e5 6.Kdb5 d6 7.Cg5 a6 8.Ка3 b5 9.Kd5 Ce7 10.Cxf6 Cxf6 11.c3 Cg5 12.Kc2 Ke7 13.h4 Ch6 14.a4! bxa4 15.Kcb4N[15.Txa4] 15...Cd7 16.Txa4!! [16.Kxe7! Фxe7 17.Kd5 Фd8 18.Txa4] **16...Kxd5 17.Kxd5 Cxa4** [17...a5 18.b4I] **18.Фxa4+ Kpf8 19.b4! a5 20.b5 Tb8** [20...g6 21.b6!] **21.g3! g6** [21...Фc8! 22.Cd3 Фc5 23.0–0I] **22.Ch3 Kpg7 23.0–0**

Tf8 24.Ta1± Kph8 [24...f5 25.exf5 gxf5 26.Cxf5!±] **25.Фха5 Фе8 26.c4 f5** [26...Ta8 27.Фха8 Фха8 28.Txa8 Txa8 29.b6+–] **27.Фс7 Фf7** [27...Tc8 28.Фxd6 Txc4 29.exf5 Фxb5 30.Ta7+–] **28.exf5 Фxc7 29.Kxc7 gxf5 30.Ta6+– Tf7 31.Kd5 Cf8 32.Tc6 f4 33.Ce6 Tg7 34.g4 Te8 35.Cf5 Ce7 36.h5 Cg5 37.b6 e4 38.Tc8 Txc8** [38...Td8 39.Ke7! Txc8 40.Kxc8 e3 41.Kpf1] **39.Cxc8 e3 40.fxe3 fxe3 41.b7 1-0.**

73. О.Морозевич (2741)-Р.Пономарьов (2700) [B63]
(Вейк-ан-Зее, 2005 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 d6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 Kf6 5.Kc3 Kc6 6.Cg5 e6 7.Фd2 Фb6 8.Kb3 Ce7 9.0–0–0 0–0 10.f3 a6 11.g4 Td8 12.Cf4K d5! 13.e5 Kd7 14.Ce3 Фс7 15.f4 b5 16.Фf2?! [16.Ke2 Kb6 17.Ked4 Kc4 18.Фf2 Cb7] 16...Tb8 17.Kd4 Kxd4 18.Cxd4 Kc5 19.Kpb1 b4 20.Ke2 a5 21.Kg3 a4 22.Cd3 b3 23.cxb3 axb3 24.a3 Фа5 25.Kh5 [25.f5 Kxd3 26.Txd3 Ca6 27.Tc3 Tdc8] 25...Ke4 26.Cxe4 [26.Фe3 Cxa3! 27.bxa3 Фха3 28.Фe2 b2–+ 29.Cxe4 dxe4 30.Cxb2 Txd1+ 31.Txd1 Ca6 32.Фс2 Cd3 33.Txd3 exd3 34.Фd2 Фb3–+] 26...dxe4 27.Cc3 Фс7 28.f5 Ca6 29.Kf4 Cg5! [29...Cxa3 30.fxe6] 30.h4 [30.fxe6 Cxf4 31.Txd8+ Txd8 32.Фxf4 fxe6] 30...Cxf4 31.Фxf4 [31.Txd8+ Фxd8! 32.Фxf4 Фd3+ 33.Kpa1 e3!–+] 31...Cd3+ 32.Kpa1 Ta8!–+ 33.Cb4 Td4 34.Фd2 [34.Txd3 Txd3 35.Фxe4 Tad8 36.Cd6 Фс2–+] 34...Фxe5 35.Фс3 Фd5 36.fxe6 fxe6 37.Фс5 Tc4 38.Фe7 [38.Фxd5 exd5 39.Cd6 Ta6 40.Cf4 Tc2–+] 38...Tac8 39.h5 T4c7 40.Фd6 [40.Фh4 Фd4] 40...e3 41.Фxd5 exd5 42.Cc3 Ce2 43.Td4 [43.Txd5 Cf3–+] 43...Tc4 44.Txc4 Cxc4 45.g5 d4! 46.Cxd4 e2 47.h6 Td8 48.g6 Txd4 0-1.

74. А.Волокітін (2652)-П.Хаба (2520) [B48]
(Німеччина, 2005 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 e6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 Kc6 5.Kc3 Фс7 6.Ce3 a6 7.Фd2 Kf6 8.0–0–0 Cb4 9.f3 Ka5 10.Kpb1 Cxc3 11.bxc3 d5 12.Kb3 Kc4 13.Cxc4 dxc4 14.Kc5 Cd7 [14...0–0!?] 15.Фd6 0–0–0 [15...Фxd6 16.Txd6 0–0–0 17.Td4] 16.Фxc7+ Kpxc7 17.Td4 Cb5 18.a4 Txd4 19.cxd4I Cc6 20.a5 [20.Kpb2 Kd7] 20...Kd7 21.Cf4+ Kpc8 [21...e5? 22.Kxd7 exf4 23.Ke5±] 22.Cd6 Kxc5 23.Cxc5 h5 [23...f5 24.Te1I] 24.Kpb2 Th6 25.Td1 [25.Kpc3 Tg6 26.Tg1 f5 27.d5 exd5 28.exf5 Tg5 29.g4 d4+] 25...Tg6 26.Td2 Cb5 27.Kpc3 Kpd7 28.d5 e5 [28...exd5?! 29.exd5±] 29.h4! f6 30.Kpb4 Tg3 [30...c3 31.Kpxc3 (31.Tf2±) 31...Cf1 32.Td1 Cb5 (32...Cxcg2 33.Tg1+–) 33.Tg1±] 31.Cg1 [31.c3 g5] 31...Kpd6 [31...c3 32.Kpxc3 (32.Tf2 g5 33.hxg5 (33.Ch2 gxh4 34.Kpxc3 (34.Cxcg3?? hxg3–+) 34...Tg8) 33...Txg5 34.Kpxc3±) 32...Cf1] 32.Cf2 Tg6 33.c3 Kpd7 34.Ce3 Tg3 [34...Kpd6? 35.g4+–] 35.Kpc5 Kpc7 36.Cg1 Tg6 37.Ce3 Tg3 38.Tb2 Kpd7 39.Kpb6 Kpc8 40.Cg1 Ca4 [40...Kpb8 41.Kpc5 Kpc7 42.Ch2 Tg6 43.f4 exf4 44.Cxf4+ Kpd7 45.g3 Tg4 46.Te2 g5 47.hxg5 fxg5 48.Cd6+–; 40...Tg6!?] 41.d6 Cc6 [41...Cb5? 42.Txb5 axb5 43.a6 bxa6 44.Kpc6+–] 42.Kpc5 Kpd7 43.Td2 Cb5 44.Ce3 Kpc8 [44...Cc6 45.Kpxc4 Cb5+ 46.Kpd5 Cf1 47.Tb2 Cb5±] 45.d7+! Cxd7 46.Kpd6 Kpd8 47.Tb2 Tg6?! [47...Cc6 48.Kpe6 (48.Td2 Cd7) 48...Kpe8 49.Td2 Tg6] 48.Txb7± f5+ 49.Kpxe5 fxe4 50.fxe4 Te6+ 51.Kpd5 [51.Kpf4? Txe4+ 52.Kpxe4 Cc6+–] 51...Cc6+ 52.Kpxe6 Cxb7 53.e5 Cxcg2 54.Kpd6 Ce4 55.e6 Cc2 56.Cg5+ Kpe8 [56...Kpc8 57.Kpe7+–] 57.Kpc5 Ca4 [57...Cf5 58.Kpb6 Cxe6 59.Kpxa6 Kpd7

60.Крb7 Cd5+ 61.Крb8 Кре6 62.a6 Кре5 63.a7 Кре4 64.Cd8 Крd3 65.Са5+–]
58.Крxc4 Cd1 59.Крc5 Cg4 60.Крd5 [60.Крd6 Ce2 61.Ce3] **60...Cf3+ 61.Крd6**
Ce2 62.Ce3! Cc4 63.Cd4 g6 64.Кре5 Кре7 65.Cc5+ Кре8 66.Крf6 Cd3
67.Cb4+– Cf5 68.c4 Ce4 69.Cd2 Cd3 70.c5 Ce4 71.Cg5 Cd3 72.Кре5 Ce2
73.Крd6 Cg4 74.c6 Cf3 75.e7 Ce4 76.Крc7 1-0.

75. Р.Пономарьов (2700)-З.Г'юмеші (2602) [С95]

(Москва, 2005 р.)

1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.Cb5 a6 4.Са4 Kf6 5.0–0 Ce7 6.Te1 b5 7.Cb3 0–0 8.c3 d6
9.h3 Kb8 10.d4 Kbd7 11.Kbd2 Cb7 12.Cc2 Te8 13.Kf1 Cf8 14.Kg3 g6 15.Cg5
h6 16.Cd2 Cg7 17.a4 c5 18.d5 c4 19.b4 cxb3 20.Cxb3 Kc5 21.c4!? bxc4
22.Cxc4I Фc7 23.Фe2 Teb8 24.a5 Cc8 25.Ce3 Kfd7 26.Tec1 Kph7 27.Ke1 Cf6
28.Kf3 Фd8 29.Фd2 Cg7 30.h4! h5 31.Kg5+ Kpg8 32.Та3! Чудовий маневр.
 Тура готується до перекинення на королівський фланг. **32...Фe7 33.Фd1! Та7**
34.Тac3 Тc7 35.Ce2 Tb4 36.Kxh5! Типовий, але красивий удар! **36...gxh5**
37.Cxh5 f6 38.Cf7+ Kpf8 39.Ke6+ Kpxf7 [39...Кхе6 40.Тxc7 Кxc7 41.Тxc7
 Фxf7 (41...Крxf7 42.Тxc8 Kf8 43.h5 Тхе4 44.h6+–) 42.Тxc8+ Кре7 43.Фc1]
40.Kxg7 Kpxg7 41.Фh5+– Тхе4 42.Ch6+ Kph8 43.Tg3 1-0. Чиста перемога!

76. Р.Пономарьов (2695)-В.Топалов (2778) [E11]

(Софія, 2005 р.)

1.d4 Kf6 2.c4 e6 3.Kf3 d5 4.g3 Cb4+ 5.Cd2 Ce7 6.Cg2 0–0 7.0–0 c6 8.Cf4 b6
9.Kc3 Ca6 10.cxd5 cxd5 11.Te1 Kc6!?К **12.Kxd5** [12.Фа4 Cb7=] **12...Фxd5**
13.Ke5 Kxd4 14.Cxd5 Kxe2+ 15.Фxe2! [15.Kph1?! Kxd5 16.Фа4 Cb7 17.Фd7
 Tab8,] **15...Cxe2 16.Cxa8 Txa8!** [16...Cxf1 17.Tc7!±] **17.Tfe1 Cb5 18.Tc2! Kd5**
19.Tec1 Cc5 20.Cd2 f6!? [20...a5 21.Тxc5 bxc5 22.Тxc5 Tb8 23.Cxa5 f6 24.Kf3
 Ce2=] **21.b4! Cf8** [21...Kxb4 22.Cxb4 Cxb4 23.Tc8+ Тxc8 24.Тxc8+ Cf8 25.Kc6
 Cxc6 (25...a5 26.Kd8!) 26.Тxc6I; 21...Cxb4 22.Cxb4 fxe5 23.Tc8+ Тxc8 24.Тxc8+
 Kpf7 25.Cd6 e4 26.Ce5] **22.Kg4 Td8?!** [22...Kxb4 23.Tc8 Тxc8 24.Тxc8 Kxa2
 25.Kxf6+ gxf6 26.Ch6±; 22...Cxb4 23.Cxb4 Kxb4 24.Tc8+ Тxc8 25.Тxc8+ Kpf7
 26.Tc7+ Kpg6 27.Txa7±; 22...Kpf7] **23.Tc8I Td7 24.Kh6+! gxh6 25.Cxh6 Tf7**
26.Td8 Ke7 [26...Ca6 27.b5 Cb7 (27...Cxb5 28.Tcc8+–) 28.Tb8] **27.Tc7 Kg6**
28.Tcc8 e5 29.f4! [29.f3 Cd7 30.Tb8 Ch3] **29...Cd7** [29...exf4 30.gxf4 f5 31.Kpf2
 (31.h4 Ce2) 31...Cd7 (31...Ca6 32.Tb8+–) 32.Tb8+–] **30.Та8 Ch3 31.Kpf2 b5**
 [31...Cf5 32.h4 Cg4 33.h5 Cxh5 34.f5+–; 31...e4 32.a4! f5 33.a5 bxa5 34.bxa5 Cg4
 35.a6! Ch3 36.Кре3 Cg4 (36...Cf1 37.h4) 37.Tdb8 Ch3 38.Tb7+–] **32.Tdb8 exf4**
33.gxf4 Cd7 34.h4 Cc6 35.h5 Cxa8 36.hxg6 hxg6 37.Txa8+– f5 38.Kpg3 a6
39.Kph4 Tg7 40.Kpg5! 1-0.

77. Р.Пономарьов (2695)-В.Крамнік (2753) [E12]

(Софія, 2005 р.)

1.d4 Kf6 2.c4 e6 3.Kf3 b6 4.Kc3 Cb7 5.Cg5 h6 6.Ch4 g5 7.Cg3 Kh5 8.e3 Kxg3
9.hxg3 Cg7 10.Фc2 Kc6 11.0–0–0 Фe7 12.g4 Kb4 13.Фd2 [13.Фb3 c5 14.a3 Kc6
 15.d5 Ka5 16.Фc2 a6 17.d6I] **13...c5** [13...0–0–0 14.a3 Kc6 15.Cd3I] **14.d5 exd5**
15.a3 dxc4?! [15...d4 16.exd4 Cxf3 17.Te1+–] **16.axb4!** [16.Cxc4 Tc8 17.e4 a6]
16...cxb4 17.Kb5 [17.Kd5 c3 18.bxc3 bxc3 19.Фа2 Cxd5 20.Txd5±] **17...d5**

18.Kbd4 Cf6 [18...Фс5 19.Kf5 Cf6 20.Kpb1 Cc6 21.K3d4 Cd7 22.Фе2 c3 23.e4±]
19.e4! c3 [19...dxe4 20.Kf5 c3 21.bxc3 (21.Фе3 Фс5 22.Kd6+ Кре7 23.Kxb7
Фхе3+ 24.fxe3 exf3 25.gxf3 cxb2+ 26.Kpb1 Tac8 27.Cd3 a5) 21...Фс7] **20.bxc3
dxe4** [20...bxc3 21.Фа2 Cxd4 (21...0-0 22.Txh6±) 22.Kxd4 Фхе4 23.Фа3 Фе7
24.Cb5+ Kpf8 25.Фxc3 Tc8 26.Kc6 Фс5 27.Фxc5+ bxc5 28.Kxa7±] **21.Kf5 Фс7**
[21...Cxc3 22.Фа2! Фс7 23.Cb5+ Kpf8 24.Td7+—] **22.Cb5+?** [22.Kd6+! Kpf8
(22...Кре7 23.Kd4 bxc3 24.Фе3 Kpf8 25.K4b5±) 23.Kxb7 exf3 (23...Фxb7
24.Фd6+ Kpg7 25.Kd4 bxc3 26.Kf5+ Kpg6 27.Фh2 h5 28.Td6+—) 24.Фd6+ Фxd6
25.Kxd6 Cxc3 26.gxf3 a5 27.Cc4±] **22...Kpf8 23.K3d4 Tc8?** [23...bxc3 24.Фа2
(24.Фе2 a6 25.Ca4 b5 26.Cb3 b4) 24...a6 25.Cc4 b5 26.Cd5 b4=; 23...a6!/? 24.Ce2
bxc3 25.Фа2 Td8] **24.Ke2 e3** [24...a6 25.Фd6+ Фxd6 26.Kxd6 axb5 27.Kxb7±;
24...Td8 25.Фе3 Cd5 (25...bxc3 26.Txd8+ Фxd8 27.Td1 Фа8 28.Kxc3 Фс8
29.Kpb2+—) 26.f3±] **25.Фхе3** [25.Фа2 Th7 (25...Cxc3 26.Td7 Cb2+ 27.Kpxb2
Фс2+ 28.Kpa1+—) 26.Td7 Фс5 27.Txb7 Фxb5 28.Kd6 b3 29.Фа3+—] **25...Cxcg2**
[25...Cxc3 26.Kxc3 Cxcg2 27.Kpb1 bxc3 28.Td7 Фс5 29.Фxc5+ bxc5 30.Te1 Tb8
31.Kpc2+—] **26.Thg1** [26.Td7! Фс5 27.Txh6 Txh6 28.Kxh6 Ce7 29.Kf5 Фхе3+
30.fxe3+—] **26...Cc6?!** [26...Cxc3!/? 27.Kpb1! (27.Kxc3 Ce4 28.Kd6 Фxc3+
29.Фxc3 Txc3+ 30.Kpb2 Tc2+ 31.Kpb3 Cg6) 27...Cc6 28.Фd3 Cxb5 29.Фxb5 Фе5
30.Kxc3 Фxc3 31.Td3+—] **27.Cxc6 Фxc6 28.Td6! Фа4 29.Txf6 Фа1+ 30.Kpd2
Фа2+ 31.Kpd1 Te8** [31...Фb1+ 32.Kc1 Td8+ 33.Kd6+—] **32.Фd3 Фа4+ 33.Фс2!**
[33.Kpe1 Фа1+ 34.Kpd2 Фа2+] **33...Фxc2+** [33...b3 34.Фb2 Фа2 35.Фxa2 bxa2
36.Kpd2+—] **34.Kpxc2 Txe2+ 35.Kpb3** [35.Kpd3 Te6 36.Txe6 fxe6 37.Kd4±]
35...bxc3 36.Td1 Td2 [36...c2 37.Td8+ Te8 38.Td7 c1K+ (38...c1Ф 39.Tdx7+
Kpg8 40.Tg7#) 39.Kpc2 Tc8+ 40.Kpd1 Th7 41.Tc6+—] **37.Tc1** [37.Txd2 cxd2
38.Td6 f6 39.Txd2+—] **37...c2 38.Tc6 Kpg8** [38...Td8 39.T1xc2 h5? 40.Tc8 Kpe8
41.T2c7+—] **39.Kxh6+ Kph7** [39...Kpg7 40.Kf5+ Kpg8 41.Tc8+ Kph7 42.Th1+—;
39...Kpf8 40.Tc8+ Kpg7 41.Kf5+—] **40.Kxf7 Tg8 41.T1xc2 Txc2 42.Kpxc2 Tg7
43.Tf6 Kpg8 44.Ke5 Kph7 45.Tf5 1-0.**

78. П.Ельянов (2641)-Д.Боаров (2574) [E11]

(Варшава, чемпіонат Європи, 2005 р.)

**1.d4 Kf6 2.c4 e6 3.Kf3 Cb4+ 4.Kbd2 0-0 5.a3 Ce7 6.e4 d5 7.e5 Kfd7 8.b4 a5
9.b5 c5 10.Cb2 Kb6 11.dxc5 Cxc5 12.Фс2 K8d7 13.Cd3 h6 14.0-0 dxc4
15.Kxc4 Kd5 16.Kfd2 Ce7** [16...Фh4 17.Ke4 Ce7 18.Kcd6±] **17.Ke4 Kc5**
[17...K7b6 18.Tfd1 Kxc4 19.Cxc4 Фс7 20.Tac1±] **18.Kxc5** [18.Ked6 Kxd3
19.Фxd3 Cg5 20.Tad1±] **18...Cxc5 19.Kxa5! Cxf2+** [19...Ke3!/? 20.fxe3 Cxe3+
21.Kph1 Фха5 22.Tad1 Фа4 23.Ch7+ Kph8 24.Txf7! Фxc2 25.Cxc2+—] **20.Txf2
Тха5?!** [20...Фха5 21.Cd4 (21.Фс4 Фа4I) 21...Cd7 22.Фе2 Kc3 23.Фf3 Kxb5
24.Фе4 g6 25.Cb2±] **21.Фс4 b6** [21...Ke3 22.Фе4 Kf5 23.g4 Фg5 24.Cc3 Та8
25.h4 Фxh4 26.gxf5+—] **22.Фе4 g6** [22...f5 23.exf6 Kxf6 24.Cxf6 Txf6 25.Фh7+
Kpf8 26.Фh8+—] **23.Taf1 Ke7** [23...Cd7 24.Txf7! Txf7 25.Txf7 Kpxf7 26.Фxg6+
Кре7 27.Фg7+ Кре8 28.Cg6#] **24.Cc1 Kpg7** [24...Kf5 25.g4 Kg7 26.Cxh6 Тха3
27.Cxcg7 Kpxg7 28.Txf7+—] **25.Фе3 Kg8** [25...Kpg8 26.Фh3 h5 27.Ch6+—]
26.Cxcg6! Kpxg6 [26...fxg6 27.Txf8+—] **27.Фg3+ 1-0.**

79. П.Ельянов (2639)-Г.Саргісян (2611) [D39]

(Меріда, 2005 р.)

**1.d4 Kf6 2.c4 e6 3.Kf3 d5 4.Kc3 dxc4 5.e4 Cb4 6.Cg5 c5 7.Cxc4 cxd4 8.Kxd4
 Фа5 9.Cb5+ Cd7 10.Cxf6 gxf6 11.0–0 Cxb5 [11...Cxc3 12.Cxd7+ Kxd7 13.bxc3]
 12.Kcxb5 Kc6 [12...a6 13.a3! Ce7 14.b4 Фb6 15.Kc3 0–0 16.Ка4 Фd8 17.Tc1±]
 13.a3 Kxd4 14.axb4 [14.Фxd4!? Фxb5 15.Фxf6] 14...Фxb5 15.Фxd4 Kpe7
 [15...Фe5 16.Фxe5 (16.Txa7?! Фxd4 17.Txa8+ Kpe7 18.Txh8 Фxe4; 16.Фc5 Фxc5
 17.bxc5 Kpd7) 16...fxe5 17.Ta5±] 16.Ta5 Фd7 [16...Фb6 17.Tc5] 17.Фe3 b6
 18.Th5 Thg8 [18...Tad8] 19.g3 [19.Txh7] 19...Tad8 20.Ta1 Tg7 21.Фf4 [21.e5]
 21...e5 22.Фf3 [22.Фh4±] 22...Фc7 23.b5 Td6 [23...Td4] 24.Th6 Фd7 25.Kpg2
 Фb7 26.Ta4! Kpe8 27.Txf6+– Tg6 28.Txd6 Txd6 29.Фh5 Фe7 30.Фxh7 1-0.**

80. 3.Єфіменко (2643)-В.Неверов (2572) [B83]

(Рівне, 2005 р.)

**1.e4 c5 2.Kf3 d6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 Kf6 5.Kc3 a6 6.Ce2 e6 7.Ce3 Ce7 8.Фd2 Kc6
 9.f4 0–0 10.0–0–0 Cd7 11.g4 Kxd4 12.Фxd4 Cc6 13.g5 Kd7 14.h4 Tc8 15.Thg1
 Te8 16.f5 b5 [16...exf5 17.exf5 Фа5 18.f6±] 17.a3 [17.f6 Cf8 18.h5±] 17...Cf8
 [17...exf5 18.exf5 d5!] 18.f6 [18.fxe6 fxe6 19.h5I] 18...Фc7 19.h5 d5 [19...Ted8
 20.Td2±] 20.exd5 Cxd5 21.Cd3 Фе5? [21...Ke5!? 22.Kxd5 exd5 23.Tg2 Kf3I]
 22.g6! Тxc3 [22...Фxf6 23.Tdf1 Фxd4 24.gxf7+ Kph8 25.Cxd4 Ted8 26.Kxd5
 exd5 27.h6+–] 23.gxf7+ Kpxf7 [23...Kph8 24.fxg7+–] 24.Cg6+! hxg6 [24...Kpg8
 25.f7+ Kph8 26.fxe8Ф Тxe3 27.Tgf1+–] 25.hxg6+ [25.hxg6+ Kpxf6 26.Фh4+
 Kpf5 27.Tdf1+–] 1-0.**

81. Т.Недєв (2530)-П.Ельянов (2639) [C41]

(Сан-Вісенті, Кубок Європи, 2005 р.)

**1.e4 d6 2.d4 Kf6 3.Kc3 e5 4.Kf3 Kbd7 5.Cc4 Ce7 6.0–0 0–0 7.Te1 c6 8.a4 b6
 9.Cg5 a6 10.d5 c5 11.Tb1 Kh5!K 12.Ce3 g6 13.Ch6 [13.Фd2 Kg7] 13...Kg7
 14.Фd2 Kf6! 15.h3 Kph8 16.b4 Kg8 17.bxc5 [17.Ce3!? f5 18.Фe2 f4 (18...Kf6
 19.Kg5 h6 20.Ke6) 19.Cd2 g5] 17...bxc5 18.Tb3 f5 19.Cg5 Kf6 20.Cxf6?!
 [20.Cd3 Cd7 (20...fxe4 21.Kxe4 Kxd5 (21...Kxe4 22.Cxe4 Kf5 23.Cxe7 Фxe7
 24.Kxe5 Фxe5 25.Cxf5 Фxf5 26.Tf3+–) 22.Cc4±) 21.Cxf6 Cxf6 22.Teb1]
 20...Cxf6 21.Cd3 Kh5! 22.Cf1 Cg7 23.Фg5?! Фc7 24.Kd2? f4 25.g4 fxg3
 [25...Cf6 26.Фh6 Cg7=] 26.fxg3 c4! 27.Kxc4 Фc5+ 28.Ke3 [28.Фe3 Тxf1+
 29.Txf1 Фxc4+–] 28...Kf4! 29.g4? [29.gxf4 exf4 30.Ke2 Ce5 31.Cg2 Ta7; 29.Фh4
 h6 30.gxf4 exf4] 29...Ta7! 30.Фh4 Taf7 31.Kcd1 Фd4 32.c4 Cd7 33.Tb7 Cxa4–
 + 34.Txf7 Тxf7 35.Фg3 Cf6! 36.Kf2 Cd8! 37.c5 Фxc5 38.Cxa6? Фа5 0-1.**

82. А.Волокітін (2666)-О.Голдін (2600) [C92]

(Вєєр Шева, 6-й командний чемпіонат світу, 2005 р.)

**1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.Cb5 a6 4.Ca4 Kf6 5.0–0 Ce7 6.Te1 b5 7.Cb3 d6 8.c3 0–0
 9.h3 Kd7 10.d4 Cf6 11.a4 Cb7 12.Ka3 exd4 13.cxd4 Ka5 14.Ca2 b4 15.Kc4
 Kxc4 16.Cxc4 Te8 17.Фb3 Тxe4 18.Cxf7+ Kph8 19.Cd2N a5 20.Cd5 Cxd5
 21.Фxd5 Тxe1+ 22.Тxe1 Kb6 23.Фh5 Фd7 24.Cg5! Kd5 [24...Kxa4] 25.Kh4!?
 [25.b3] 25...Kpg8? 26.Фf3! c6 27.Cxf6 Kxf6 [27...Tf8 28.Фh5 Kxf6 29.Фxa5 Kd5
 30.Фа6±] 28.Kf5 Te8 [28...Kd5 29.Фg4 Kpf8 (29...Kph8 30.Te7+–) 30.Фh5 Kpg8
 31.Фg5 Kpf8 32.h4±] 29.Тxe8+ Kxe8 [29...Фxe8 30.Kxd6+–] 30.Фxc6! Фxc6**

31.Ke7+ Kpf7 32.Kxc6± Kpe6 33.Kxa5 Kpd5 34.Kpf1 Kpxd4 35.Kpe2 Kc7 36.Kb3+ Kpc4 37.Ka5+ Kpd4 38.Kpd2 Ke6 39.b3? [39.Kb7 d5 40.a5 Kc7 41.b3±] **39...Kf4?** [39...Kpc5! 40.Kb7+ (40.Kpc2?? d5--; 40.Kc4 Kd4 41.a5 Kxb3+ 42.Kpe3 Kpb5) 40...Kpc6 41.Ka5+ Kpc5=] **40.Kc4 d5** [40...Kpc5 41.Kb2! (41.Ke3 d5) 41...Kxg2 (41...Kpd4 42.a5+-) 42.Kd3++-] **41.Kb2! Kxg2 42.Kd3 Kh4 43.a5+- Kf3+ 44.Kpc2 Kg5** [44...Kpe4 45.Kxb4 Kd4+ 46.Kpb2 Kb5 47.Kc6+-] **45.a6 Ke6 46.a7 Kc7 47.Kxb4 Ka8** [47...Kpc5 48.Ka6++-] **48.Kc6+ Kpc5 49.Ke7 g6** [49...Kpb6 50.Kxd5+ Kpxa7 51.Kpc3+-] **50.Kpd3 Kc7 51.b4+! Kpd6** [51...Kpb6 52.Kxd5++-; 51...Kpxb4 52.Kxd5++-] **52.b5 Ka8 53.b6** [53.b6 Kxb6 54.Kc8++-] **1-0.**

83. Б.Аврух (2653)-Р.Пономарьов (2704) [E11]

(Веср Шева, 6-й командний чемпіонат світу, 2005 р.)

1.d4 Kf6 2.c4 e6 3.g3 d5 4.Kf3 Cb4+ 5.Cd2 Ce7 6.Cg2 0-0 7.0-0 c6 8.Cf4 b6 9.Kc3 Ca6 10.cxd5 cxd5 11.Ke5 Cb7 12.Tc1 Kbd7 13.Kb5 Kxe5 14.dxe5?! [14.Cxe5=] 14...Kd7 15.h4 Tc8 16.Фd2 Tc5 17.Kd4 [17.a4 a6 18.Kd6 Ca8 19.b4 Txc1 20.Txc1 Kxe5 21.Cxe5 Cxd6] **17...Фb8 18.Фe3** [18.Kf3 Tfc8 19.Tfd1 Фc7 20.Фd3=] **18...Tfc8 19.Ch3 Kf8!** [19...Txc1 20.Txc1 Txc1+ 21.Фxc1 Kxe5?? 22.Фe3 Cf6 23.Kpf1 h6 24.Kf3+-] **20.h5 h6 21.Tfd1 Ca6 22.b4?** [22.Фd2] **22...Txc1 23.Txc1 Cxb4! 24.Kc6 Txc6! 25.Txc6 Cc5 26.Фb3** [26.Txc5 bxc5 27.Фxc5 Cxe2+-] **26...Фb7** [26...Cb7] **27.Фа4** [27.Td6 Cxd6 28.exd6 Cxe2+-] **27...Cxe2 28.Ce3 d4+-** [28...Cd1 29.Фb5] **29.Cg2** [29.Cf4 Cf3+-] **29...dxe3 30.Txc5 Cf3 31.Cxf3 Фxf3 32.Tc8 Фxf2+ 33.Kph1 e2 0-1.**

84. Р.Пономарьов (2704)-Л.Ван Велі (2648) [C22]

(Ханти-Мансійськ, Кубок світу, 2005 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 e6 3.c3 Kf6 4.e5 Kd5 5.Cc4 Kb6 6.Cb3 d6 7.exd6 Cxd6 8.0-0 Kc6 9.d4 cxd4 10.cxd4 Kd5 11.Cg5N [11.Kc3I] **11...Ce7 12.Cxd5! Фxd5** [12...Cxcg5 13.Cxc6+ bxc6 14.Kxg5 Фxg5 15.Фc1] **13.Kc3 Фf5 14.Cxe7 Kxe7 15.Фа4+! Cd7 16.Фа3± Kd5** [16...Cc6 17.Ke5 f6 18.Kxc6 Kxc6 19.d5 exd5 20.Kb5±] **17.Ke5 Kxc3** [17...Cc6 18.Tfe1] **18.bxc3 Фg5 19.Tab1+- Cc8** [19...b6 20.Txb6+-] **20.Tfe1 Фе7 21.Фа4+ Kpf8 22.d5 h5** [22...exd5 23.Kg6++-] **23.Tbd1 exd5 24.Kg6+ fxg6 25.Txe7 Kpxe7 26.Фd4 Kpf7 27.Фxd5+ Kpf6 28.Фd4+ Kpf7 29.Фc4+ Ce6 30.Td7+ 1-0.**

85. В.Іванчук (2725)-Л.Ван Велі (2645) [B80]

(Монако (наосліп), 2006 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 d6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 Kf6 5.Kc3 a6 6.Ce3 e6 7.f3 Ce7 8.Фd2 Kc6 9.0-0-0 0-0 10.g4 Kxd4 11.Cxd4 b5 12.g5 Kd7 13.h4 Cb7 14.a3 Tc8 15.Tg1 Ke5 16.Фe3 Kc4 [16...Фc7 17.h5 Kc4 18.Cxc4 Фxc4 19.Cf6,] **17.Cxc4 Txc4 18.h5!N** [18.Kpb1; 18.Tg2] **18...Te8** [18...Фc7 19.Cf6 Tc8 20.Cxe7 Фxe7 21.h6 (21.Tg2?! d5! ...22.exd5 Txc3) 21...g6 22.Td4] **19.Kpb1 Фc7? 20.b3 Tc6 21.Kd5!!** Не кожен гросмейстер знайде комбінацію, яку Іванчук провів у грі наосліп. **21...exd5** [21...Фd8 22.Kf6+] **22.exd5 Txc2** [22...Tc5 23.g6+-] **23.g6 hxg6** [23...fxg6 24.Фe6+ Kpf8 25.hxg6 Cf6 26.gxh7] **24.hxg6 Tf8 25.gxf7+ Txf7 26.Cxcg7 Txg7 27.Фe6+ Kph8 28.Txcg7 Kpxg7 29.Tg1+ 1-0.**

86. С.Карякін (2660)-Ш.Мамед'яров (2705) [С79]

(Вейк-ан-Зее, 2006 р.)

1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.Cb5 a6 4.Ca4 d6 5.c3 Cd7 6.d4 g6 7.0-0 Cg7 8.Te1 b5
9.Cc2 Kf6 10.dxe5 [10.Kbd2] 10...Kxe5 11.Kxe5 dxe5 12.Ce3 0-0 13.Kd2 Ce6?!
14.Kf3! Kg4 15.Cc5 Te8 16.h3 Kh6 17.Cb3 f6 18.a4 Фxd1?! 19.Cxe6+ Txe6
20.Texd1 Tc6 [20...Cf8 21.Ce3±] 21.Td5± bxa4 22.Txa4 Cf8 23.Ce3! Tb8
24.Ta2 Kf7 25.Kd2 Kd6 26.Tc5! Txc5?! 27.Cxc5 f5 28.Cxd6+- cxd6 [28...Cxd6
29.exf5 gxf5 30.Kc4] 29.f3 Kpf7 30.Kpf2 Kpe6 31.Kc4 Tc8 32.Ke3 Ch6 33.Kd5
Cg5 34.g3 [34.g3 Tc6 35.Kpe2 (35.Txa6!?) 35...Cd8 36.Kb4; 34.Txa6!? fxe4
35.fxe4 Tf8+ 36.Kpe2 Ch4 37.c4 Tf2+ 38.Kpd3] 1-0.

87. Б.Есен (2415)-М.Голубєв (2495) [E83]

(Москва, 2006 р.)

1.d4 Kf6 2.c4 g6 3.Kc3 Cg7 4.e4 d6 5.f3 0-0 6.Ce3 Kc6 7.Kge2 a6 8.Фd2 Te8
9.g3!? Cd7 [9...e5] 10.Cg2 e5 [10...Ka5 11.b3 b5 12.e5!] 11.d5 Ka5 12.Фd3! b5
13.cxb5 axb5 14.Kxb5 Фb8 15.a4!? c6 16.dxc6 Cxc6 17.Фxd6 [17.Kec3!?!]
17...Фxd6!? 18.Kxd6 Ted8 19.Kb5 [19.b4!?!] 19...Kc4 20.Kpf2 Kxe3 21.Kpxe3
Cf8! 22.Kec3 Ch6+ 23.f4 exf4+ 24.gxf4 Kg4+ 25.Kpe2 [25.Kpf3 Td3+!]
25...Cxf4 26.Kpf3?! [26.Kd5!] 26...Ce5! 27.Kpxg4?! Td3!, 28.Taf1 f6! 29.Cf3
Cd7+ 30.Kph4 h5 31.Thg1 g5+ 32.Txg5+ fxg5+ 33.Kpxg5 [33.Kpxh5]
33...Kph7! 34.Kd5 Tg8+ 35.Kph4 Txd5! 0-1.

88. І.Соколов (2689)-В.Іванчук (2729) [E12]

(Вейк-ан-Зее, 2006 р.)

1.d4 Kf6 2.c4 e6 3.Kf3 b6 4.Kc3 Cb4 5.Фb3 c5 6.a3 Ca5 7.Cg5 Cb7 8.dxc5 Ka6
9.c6 dxc6 10.Фc2 c5 11.Td1 Фc7 12.Cxf6 gxf6 13.g3 Kpe7 14.Cg2 Kb4 15.Фb3
Kc6 16.0-0 Tad8 17.Ke4 h6 18.Фe3 Ke5 19.Kxe5 Фxe5 20.Txd8 Txd8 21.Kxf6
Фxe3 22.fxe3 Ca6 23.Kg4 Td2 24.b3 Cc3 25.Kxh6 f5 26.g4 Cg7 27.g5 Txe2
28.e4 Cb7 29.Tf4 Ce5 30.Tf1 Cxe4 31.Cxe4 Txe4 32.Kpg2 Th4 33.Te1 Txh2+
34.Kpg1 Th5 35.Kxf5+ Kpd7 36.Td1+ Kpc7 37.Ke3 Cd4 38.Td3 Txg5+
39.Kpf1 Kpc6 40.Kc2 e5 41.Th3 e4 42.Th6+ Kpd7 43.Th4 Tg1+ 44.Kpe2 Tg2+
45.Kpd1 e3 46.Te4 Td2+ 47.Kpc1 a5 48.b4 a4 49.bxc5 bxc5 50.Ke1 Tf2
51.Kpd1 Kpd6 52.Te8 Ce5 53.Kd3 Td2+ 54.Kpc1 Cd4 55.Ke1 Th2 56.Kpd1
Tb2 57.Kc2 Tb3 58.Te4 Td3+ 59.Kpc1 Ce5 60.Kxe3 Txe3! 61.Txe3 Cf4
62.Kpd2 Cxe3+ 63.Kpxe3 Kpe5 64.Kpd3 Kpf4 65.Kpd2 Kpe4 66.Kpe2
[66.Kpc3 Kpe3 67.Kpc2 Kpd4 68.Kpd2 Kpxc4-+] 66...Kpd4 67.Kpd2 Kpxc4
68.Kpc2 Kpd4 69.Kpd2 c4 70.Kpc2 c3 71.Kpc1 Kpc5 72.Kpd1 Kpd5 73.Kpc1
Kpd4 [73...Kpd4 74.Kpc2 (74.Kpd1 Kpd3 75.Kpc1 c2 76.Kpb2 Kpd2 77.Kpa2
Kpc3 78.Kpa1 c1Ф+ 79.Kpa2 Фb2#) 74...Kpc4-+] 0-1.

89. С.Карякін (2660)-Е.Бакро (2717) [С92]

(Вейк-ан-Зее, 2006 р.)

1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.Cb5 a6 4.Ca4 Kf6 5.0-0 Ce7 6.Te1 b5 7.Cb3 d6 8.c3 0-0
9.h3 Cb7 10.d4 Te8 11.Kbd2 Cf8 12.a4 h6 13.Cc2 exd4 14.cxd4 Kb4 15.Cb1 c5
16.d5 Kd7 17.Ta3 f5?! 18.Kh2 Kf6 19.Tf3! fxe4 20.Kxe4 Kbxd5 21.Kg4 Kph8

22.Cd2! Kxe4? [22...Kxg4 23.hxg4 Фd7 (23...Kf6 24.Kxf6 gxf6 (24...Cxf3? 25.Фс2!+-) 25.Тхе8 Фхе8 26.Фс2 Фd7 27.Сс3! Cxf3 28.Фg6! Фg7 29.Cxf6+-) 24.g5 Те6] **23.Тхе4 Тхе4 24.Схе4 Кс3 25.Сxc3 Схе4 26.Тf4 Cg6** [26...d5? 27.Kxh6 Cg6 28.Фg4 Kph7 29.Фе6 Kpxh6 30.Tg4 Фе8 31.Th4+ Kpg5 32.Фg4#; 26...Фе8 27.Kxh6 Фg6 28.Tg4 Фе6 29.Th4 Ce7 30.Фg4! (30.Th5 Cf8) 30...Фхg4 31.Txg4 Cf8 32.Тхе4 b4 33.Kf5 bxc3 34.bxc3 Kpg8±] **27.Kxh6 Фg5 28.Фf3! Фхh6** [28...Kph7 29.Kf7 Cxf7 30.Txf7+-] **29.Cd2!+-** [29.Txf8+ Txf8 30.Фxf8+ Kph7 31.Фxd6 Ce4±] **29...Фxf4 30.Cxf4 Те8 31.axb5 axb5 32.Фс6 Kph7** [32...b4 33.Cxd6 Те6 34.Фс8+-] **33.Фxb5 d5 34.Фd7 d4 35.h4! Те4 36.Cg3** [36.Cd6!? Cxd6 37.Фxd6 Те1+ 38.Kph2 Те2 39.h5+-] **36...Ce7 37.h5 Схh5** [37...Те1+ 38.Kph2 Схh5 39.f3 Те2 40.b4 c4 41.b5 d3 42.b6+-] **38.f3 Те2 39.Kpf1 Тхb2 40.Фхе7 Tb1+ 41.Kpf2 1-0.**

90. А.Волокітін (2665)-С.Карякін (2660) [С67]

(Куернавака, 2006 р.)

1.e4 e5 2.Kf3 Кс6 3.Cb5 Kf6 4.0-0 Kxe4 5.d4 Kd6 6.Сxc6 dxc6 7.dxe5 Kf5 8.Фxd8+ Kpxd8 9.Кс3 Ке7 10.h3 h6 11.Ce3 [11.b3] **11...Kd5 12.Tad1 Ce6 13.Kd4K Kxe3 14.fxe3! Кре8?** [14...Кре7!] **15.Kxe6 fxe6 16.Ke2± Cc5 17.Tf3 Tf8 18.Kpf2 Tf5** [18...Td8 19.Txd8+ Kpxd8 20.Kf4 Kpd7 21.Kg6 Txf3+ 22.gxf3] **19.Txf5 exf5 20.Kpf3 Кре7 21.e4 g6** [21...fxe4+ 22.Kpxe4 Tf8 23.Kf4; 21...Tf8 22.Kf4] **22.exf5** [22.Kf4? g5 23.Kg6+ Кре6] **22...gxf5 23.Kf4 Tg8 24.g4 fxc4+ 25.hxg4 Tg5 26.Th1 Kpf7 27.Th5! Ce7 28.Kh3 Tg6 29.Kf4 Tg5 30.Kg2! Tg6 31.Kh4 Те6 32.Kpf4 c5 33.Kpf5 Та6 34.Kf3 Cf8 35.g5! Кре8** [35...hxg5 36.Th7+ Кре8 37.Txc7+-] **36.e6! hxg5 37.Th8 Кре7** [37...Тха2 38.Ke5! Та1 39.Kg6 Tf1+ 40.Kpg4+-] **38.Ke5** [38.Ke5 Cg7 39.Kg6+ Kpd6 40.Td8+ Kpc6 41.e7+-] **1-0.**

91. Є.Постний (2578)-П.Ельянов (2655) [Е60]

(Москва, 2006 р.)

1.d4 Kf6 2.c4 g6 3.f3 Кс6 4.d5 Ке5 5.e4 d6 6.Ke2 Cg7 7.Ксc3 0-0 8.Ce2 e6 9.0-0 exd5 10.cxd5 c6 11.Ce3 cxd5 12.exd5 Те8 13.Фd2 Cf5 14.Ка3 a6 15.Tac1 Тс8 16.Кс2 Кс4 17.Схе4 Тхе4 18.Tfel Kd7 19.Ка3 Те8 20.Ke2 Тхе1 21.Kxc1 Ке5 22.b3 b5 23.Кс2 Схс2 24.Фхс2 Cd4 25.Фd2 Фf6 26.Cxd4 Тхе1+ 27.Kpf2 Те5 28.Схе5 Фхе5 29.h3 b4 30.Ke2 a5 31.Kg3 h5 32.Kf1 Фf6 33.Кре2 Kd7 34.Ke3 Фе5 35.Kpf2 Kb6 36.Kpf1 f5 37.Кс4 Кхе4 38.bxc4 Kpf7 39.Kpf2 h4 40.Фс2 Фd4+ 41.Kpf1 Кре7 42.c5 Фхс5 43.Фе2+ Kpd8 44.Фе6 Фс4+ 45.Кре1 Фс3+ 46.Kpd1 Фа1+ 47.Крс2 Фха2+ 48.Крс1 Фа1+ 49.Крс2 Фс3+ 50.Kpb1 Фе5 51.Фf7 a4 52.Фb7 Фе1+ 53.Крс2 b3+ 54.Kpd3 Фd1+ 55.Кре3 Фс1+ 56.Кре2 b2 57.Фb8+ Кре7 58.Фа7+ Kpf6 59.Фd4+ Kpf7 60.Фа7+ Kpg8 61.Фха4 Фg5 62.Фа8+ Kph7 63.Фb7+ Kph6 64.Фb8 Фхg2+ 65.Кре3 f4+ 66.Kpd3 Фxf3+ 67.Крс2 Фе2+ 68.Kpb1 Фе5 69.Фd8 Kph5 0-1.

92. С.Мовсесян (2632)-Ю.Кузубов (2544) [С20]

(Москва, 2006 р.)

1.e4 c5 2.d3 Кс6 3.g3 g6 4.Cg2 Cg7 5.f4 d6 6.Kf3 e6 7.0-0 Kge7 8.c3 0-0 9.Ce3 b5 10.d4 cxd4 11.cxd4 b4 12.Cf2 Фd7 13.Kbd2 Ca6 14.Te1 Tfc8 15.e5 dxe5

16.Ke4 Td8 17.dxe5 Kd5 18.Tc1 Cb7 19.Kd6 Cf8 20.Cc5 [20.Kxb7] 20...Cxd6 21.Cxd6 [21.exd6] 21...Kce7 22.Kd2 Tac8 23.Ke4 Фb5 24.Фd2 Kf5 25.Txc8 [25.Фf2] 25...Txc8 26.Фf2 b3 27.axb3 Фxb3 28.Cc5 h5 29.Kd6 Tc7 30.Ta1 Ca8 31.Txa7 Txa7 32.Cxa7 Kde3! 33.Kxf5?! Kxg2 34.Ke3 Kxe3 35.Cxe3 Фd5 36.Kpf1? [36.Фd2 Фh1+ 37.Kpf2 Фxh2+ 38.Kpe1] 36. ...Фd1+! 37.Фe1 Cg2+! 38.Kpf2 Фf3+ 39.Kpg1 Ch3 0-1.

93. В.Іванчук (2729)-Ф.Вальєхо Понс (2650) [D44]
(Морелія/Лінарес, 2006 р.)

1.d4 Kf6 2.Kf3 d5 3.c4 e6 4.Kc3 Cb4 5.Cg5 dxc4 6.e4 b5 7.a4 c6 8.e5 h6 9.exf6 hxg5 10.fxg7 Tg8 11.g3 Cb7 12.Cg2 c5 13.0-0 g4 14.Kh4 Cxg2 15.Kxg2 Txg7 16.axb5 cxd4 17.Ke4 f5? 18.Kf4! Kpf7 19.Tc1 fxe4 20.Txc4 Cc5 21.Txc5 Kd7 22.Th5 Kf6 23.Te5 Фd6 24.Txe6 1-0.

94. К.Лагно (2468)-Б.Монгонтуул (2378) [B49]
(Турін, XXXVII Олімпіада, 2006 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 e6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 Kc6 5.Kc3 a6 6.Ce2 Фc7 7.0-0 Kf6 8.Ce3 Cb4 9.Ka4 Ce7 10.Kxc6 bxc6 11.Kb6 Tb8 12.Kxc8 Фxc8 13.Cd4 c5 14.Ce5 Tb6 15.Фd3 0-0 16.b3 d6 17.Cb2 Kd7 18.Tad1 Cf6 19.Cc1 Ke5 20.Фg3 Фb8 21.f4 Kc6 22.c3 Tc8 23.f5 exf5 24.Txf5 Ce5 25.Фf3 Kd8 26.Cc4 g6 27.Cxf7+ Kpg7 28.Txe5 dxe5 29.Cc4 Tc7 30.Tf1 Kb7 31.Cg5 h6 32.Cf6+ Kph7 33.Cxe5 Kd6 34.Фf8 Фxf8 35.Txf8 Tg7 36.Cd5 Kxe4 37.Cxg7 1-0.

95. К.Лагно (2468)-Ю.Ванг (2390) [C97]
(Турін, XXXVII Олімпіада, 2006 р.)

1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.Cb5 a6 4.Ca4 Kf6 5.0-0 Ce7 6.Te1 b5 7.Cb3 d6 8.c3 0-0 9.h3 Ka5 10.Cc2 c5 11.d4 Фc7 12.d5 Cd7 13.b3 Ke8 14.Kbd2 g6 15.Kf1 Kg7 16.Ch6 f6 17.Фe2 Tfc8 18.g4 Kb7 19.Kg3 Kd8 20.Kd2 Kf7 21.Ce3 Фа5 22.Фd3 Фc7 23.a4 h5 24.gxh5 g5 25.Фf1 Фb7 26.Cd3 Kph7 27.Ta2 Th8 28.axb5 axb5 29.Teal Tag8 30.Ta7 Фc8 31.Kph2 Фе8 32.Ce2 Kh6 33.Tb7 Cc8 34.Tc7 g4 35.Taa7 Cf8 36.Ta8 1-0.

96. І.Гапоненко (2430)-І.Мадл (2387) [B56]
(Турін, XXXVII Олімпіада, 2006 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 d6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 Kf6 5.Kc3 Kc6 6.f3 e5 7.Kb3 Ce7 8.Ce3 0-0 9.Фd2 a5 10.Cb5 Ce6 11.Td1 Ka7 12.Ce2 Kc8 13.Фc1 Фc7 14.Kb5 Фc6 15.c4 a4 16.Kd2 Cd8 17.Kf1 Ke8 18.Kg3 Cb6 19.Kf5 Cxe3 20.Kxe3 Ke7 21.0-0 Фc5 22.Kph1 g6 23.Фd2 Kc6 24.Kd5 Kpg7 25.b4 axb3 26.axb3 Cxd5 27.cxd5 Ke7 28.b4 Фb6 29.f4 Kf6 30.fxe5 dxe5 31.d6 Keg8 32.Фg5 Ta2 33.Cc4 Tc2 34.Cd3 Tb2 35.Фxe5 Txb4 36.Kc7 Td4 37.Kd5 Txd5 38.exd5 Td8 39.Tb1 Фc5 40.g4 Txd6 41.g5 Фxd5+ 42.Фxd5 Kxd5 43.Txb7 Kge7 44.Cc4 Kf5 45.Cb3 Td8 46.Kpg1 Td6 47.Td1 Kfe3 48.Td3 h6 1-0.

97. І.Гапоненко (2430)-І.Краш (2437) [B56]
(Турін, XXXVII Олімпіада, 2006 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 d6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 Kf6 5.Kc3 Kc6 6.f3 e5 7.Kb3 Ce7 8.Ce3 0-0

9.Фd2 a5 10.Cb5 Ka7 11.Ce2 Ce6 12.Td1 Kc8 13.Фc1 Kb6 14.0–0 Фc7 15.Kph1 Kc4 16.Cxc4 Фxc4 17.Cg5 a4 18.Kd2 Фc5 19.Kdb1 h6 20.Cxf6 Cxf6 21.Фd2 Tfd8 22.Ka3 b5 23.Kd5 Cg5 24.Фd3 Tab8 25.c3 Cxd5 26.Фxd5 Фxd5 27.Txd5 b4 28.Kb5 bxc3 29.bxc3 Tdc8 30.Tfd1 Ce3 31.g3 g6 32.Kpg2 h5 33.Kpf1 Kpf8 34.Кре2 Cc5 35.c4 Кре7 36.f4 f6 37.f5 Tc6 38.fxc6 Tg8 39.T5d3 Txc6 40.Kc3 Tg4 41.h3 Tg6 42.Kd5+ Кре6 43.Tb1 Tg7 44.Tf3 Tf7 45.Tbf1 Tc8 46.Txf6+Txf6 47.Txf6+ Kpd7 48.Tf7+ Кре8 49.Th7 1-0.

(98) К.Лагно (2468)-М.Войска (2314) [B33]

(Турін, XXXVII Олімпіада, 2006 р.)

1.e4 c5 2.Kf3 Kc6 3.d4 cxd4 4.Kxd4 Kf6 5.Kc3 e5 6.Kdb5 d6 7.Cg5 a6 8.Ka3 b5 9.Kd5 Ce7 10.Cxf6 Cxf6 11.c3 0–0 12.Kc2 Cg5 13.a4 bxa4 14.Txa4 a5 15.Cc4 Tb8 16.b3 Kph8 17.Kce3 g6 18.h4 Cxh4 19.g3 Cg5 20.f4 exf4 21.gxf4 Ch4+ 22.Kpd2 Ke7 23.Кре1 Kxd5 24.Kxd5 Ce6 25.Фd4+ Kpg8 26.Kpb1 Cxd5 27.Фxd5 Cf6 28.Txa5 Фc7 29.Кре2 Фb6 30.Tf1 Tbd8 31.Ta6 Фе3 32.Фd3 Фc5 33.Фd5 Фе3 34.Фd3 Фc5 35.b4 Фc7 36.Фd5 Cg7 37.f5 Ce5 38.fxc6 hxc6 39.Kpb3 Td7 40.b5 Tb8 41.Tfa1 Kpg7 42.Фc6 g5 43.Фxc7 Txc7 44.Ta7 Tbb7 45.Txb7 Txb7 46.Kpb4 Cf6 47.Cd5 Tc7 48.b6 Cxc3+ 49.Kpb3 Tb7 50.Ta6 Tb8 51.Kpxc3 1-0.

99. Н.Жукова (2425)-Х.Конеру (2548) [E15]

(Турін, XXXVII Олімпіада, 2006 р.)

1.d4 Kf6 2.c4 e6 3.Kf3 b6 4.g3 Ca6 5.b3 Cb4+ 6.Cd2 Ce7 7.Kc3 d5 8.cxd5 exd5 9.Cg2 0–0 10.0–0 Te8 11.Фc2 Cb7 12.Cf4 Ka6 13.Tfd1 Cb4 14.Ke5 Фе7 15.e3 h6 16.g4 Cxc3 17.Фxc3 c5 18.a3 Kc7 19.h3 Tac8 20.Фb2 Kd7 21.Kc4 Ke6 22.Cg3 dxc4 23.Cxb7 c3 24.Фxc3 cxd4 25.Фb4 Tc2 26.Фxe7 Txe7 27.exd4 Kf6 28.Cg2 Td7 29.d5 Kc5 30.b4 Kce4 31.Ce5 Kc3 32.Td3 Ke2+ 33.Kpf1 Kc1 34.Tc3 Txc3 35.Cxc3 Kd3 36.Td1 Kf4 37.Cxf6 gxf6 38.d6 Kpg7 39.Cc6 Td8 40.d7 f5 41.Te1 Kpf6 42.Te8 Ke6 43.f4 Kpg6 44.Ce4 Txd7 45.gxf5+ Kpf6 46.fxe6 fxe6 47.Kpf2 Td2+ 48.Kpg3 Ta2 49.Th8 Txa3+ 50.Kpg4 Ta4 51.Txh6+ Кре7 52.Kpf3 Txb4 53.Th7+ Kpf6 54.Th6+ Кре7 55.Th7+ Kpf6 56.h4 Tb3+ 57.Kpf2 Tb4 58.Кре3 Tb3+ 59.Cd3 a5 60.h5 Tb2 61.Tb7 Th2 62.Cg6 1–0.

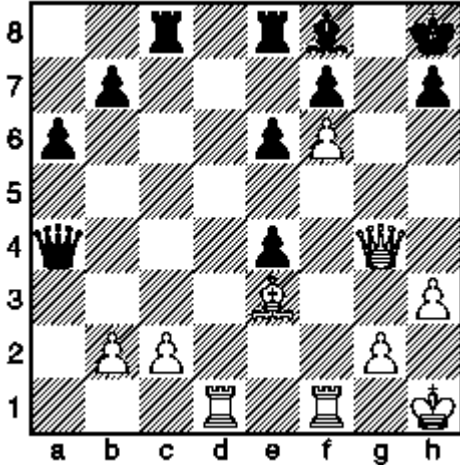
100. К.Лагно (2449)-М.Чибуранідзе (2504) [C18]

(Краснотуринськ, Кубок Північного Уралу, 2006 р.)

1.e4 c6 2.d4 d5 3.Kc3 dxe4 4.Kxe4 Cf5 5.Kg3 Cg6 6.Cc4 e6 7.K1e2 Cb4+ 8.Cd2 Cxd2+ 9.Фxd2 Kf6 10.Kf4 Фd6 11.0–0–0 0–0 12.Kxc6 hxc6 13.h4 b5 14.Ce2 Kd5 15.h5 Фf4 16.hxc6 fxc6 17.Cf3 Kd7 18.Ke4 e5 19.Kg5 Tae8 20.Фxf4 Txf4 21.The1! Te7 22.dxe5 Kxe5 23.Txd5! cxd5 24.Cxd5+ Kpf8 25.Ke6+ Txe6 26.Cxe6 Kc4 27.Cxc4 Txc4 28.c3 Kpf7 29.Кре2 Ta4 30.a3 Th4 31.f3 Th2 32.Te2 Kpf6 33.b3 g5 34.c4 bxc4 35.bxc4 g4 36.fxc4 Kpg5 37.c5 Kpxg4 38.Кре3 g5 39.Kpd4 1–0.

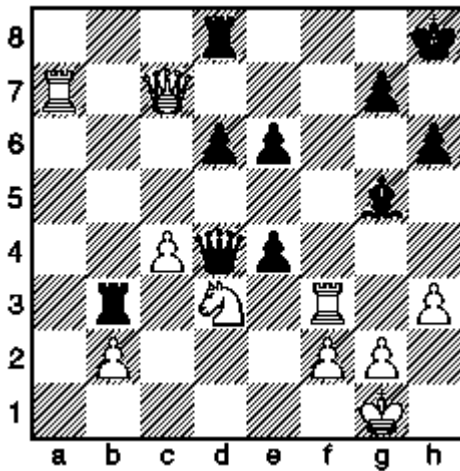
Тактичні прийоми з практики сучасних українських шахістів

1. Г.Кузьмін (2535)-К.Лернер (2515)
(Ст.-Петербург, 1992 р.)

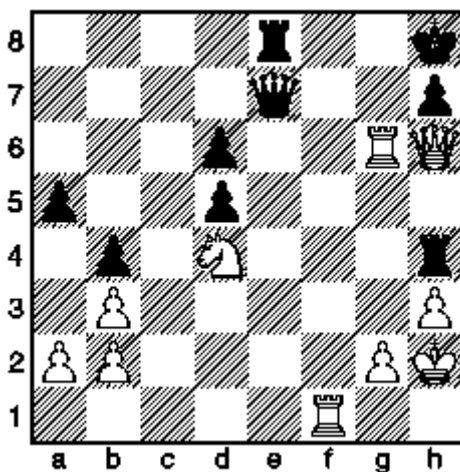
29.Tf3!! [29.Tf3 Фxc2 30.Tg3+-] **1-0.**

2. Г.Кузьмін (2546)-В.Малахатко (2496)
(Алушта, 1999 р.)

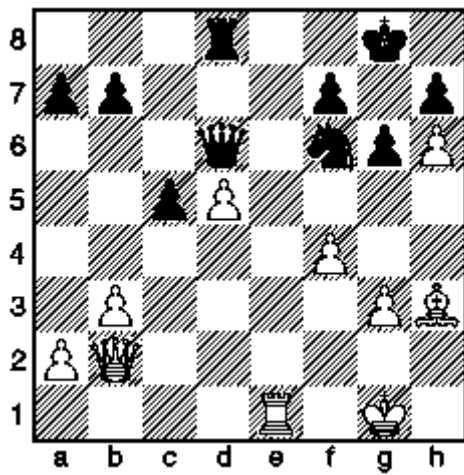
36.Ke5!!+- Варіант з партії.

3. Р.Пономарьов (2677)-В.Корчной (2639)
(Донецьк, 2001 р.)

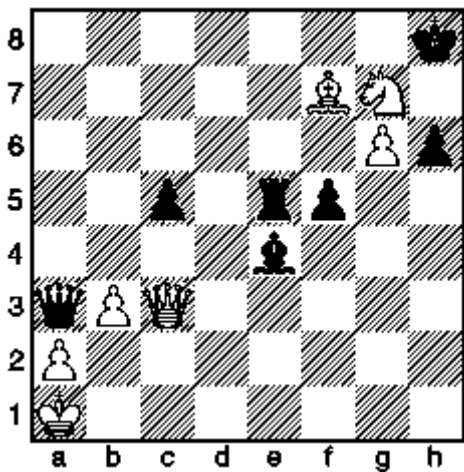
34.Te1!!+- Варіант з партії.

4. С.Карякін-С.Завгородній
(Сімферополь, 2001 р.)

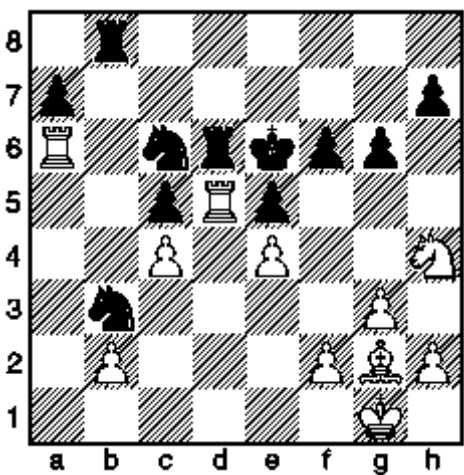
31. Te6!! 1-0.

5. П.Свідлер (2725)-А.Волокітін (2675)
(Росія, 2005 р.)

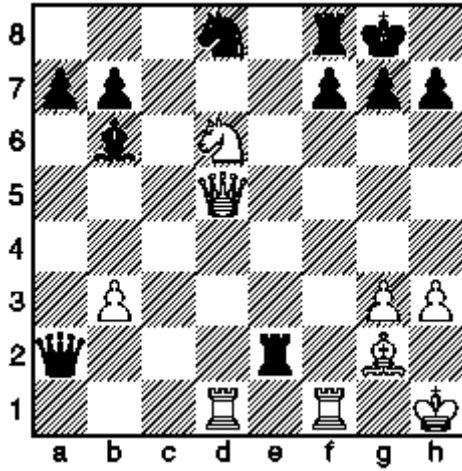
39... Cc2!! → Варіант з партії.

6. О.Белявський (2625)-Я.Смітс (2532)
(Амстердам, 2006 р.)

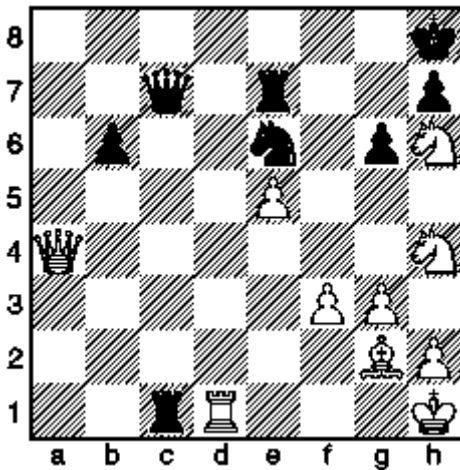
31. Kf5!! 1-0.

7. Г.Кузьмін (2555)-В.Ейнгорн (2590)
(Берлін, 1997 р.)

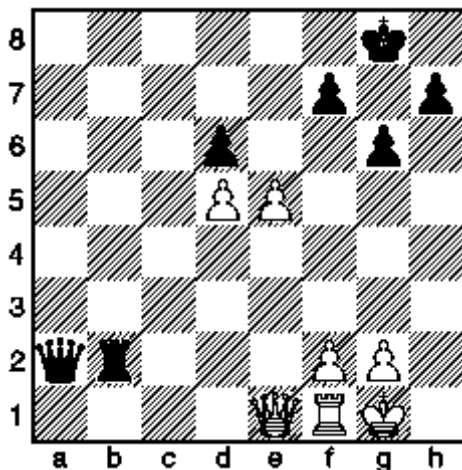
1.Кxf7! Кxf7 [1...Тxf7 2.Фxd8+!+-] 2.Тxf7!
[2.Тxf7 Тxf7 3.Фd8+ Сxd8 4.Тxd8+ Tf8
5.Сd5+-] 1-0.

8. О.Ваулін (2560)-В.Баклан (2618)
(Єкатеринбург, 2002 р.)

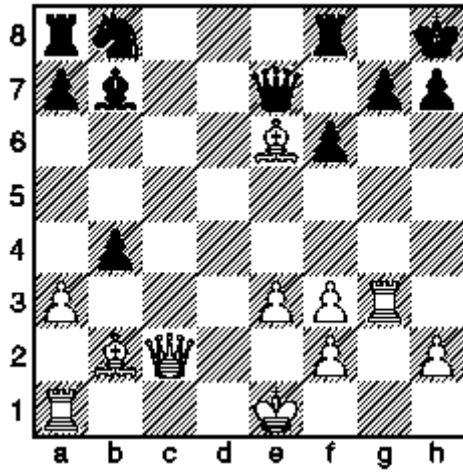
34...Фa7!! 35.Фb3 Фa1—+ Варіант з партії.

9. А.Волокітін (2652)-Л.Фрессіне (2640)
(Кальвія, XXXVI Олімпіада, 2004 р.)

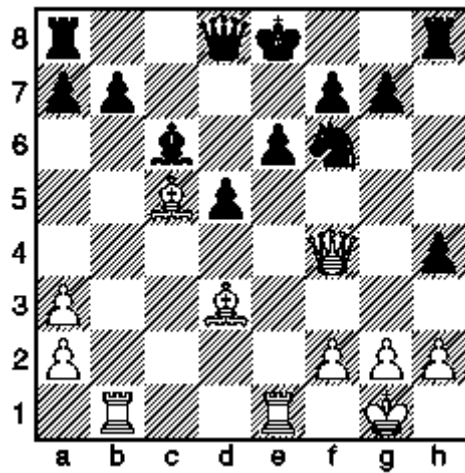
39.e6 Te2 40.e7!! 1-0.

10. С.Савченко (2508)-С.Завгородній (2430)
(Іллічівськ, 2006 р.)

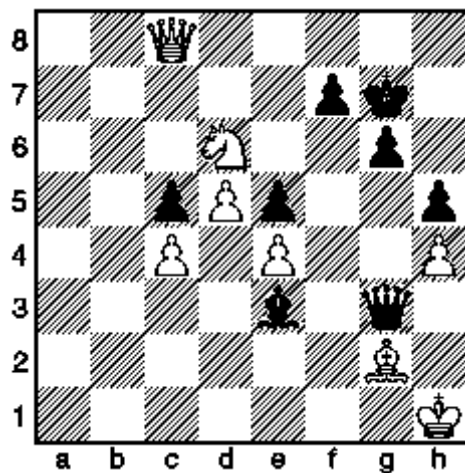
19.Фg6!! Сс8 20.Th3 1-0.

11. Г.Кузьмін-А.Андрієнко
(Алушта, 1994 р.)

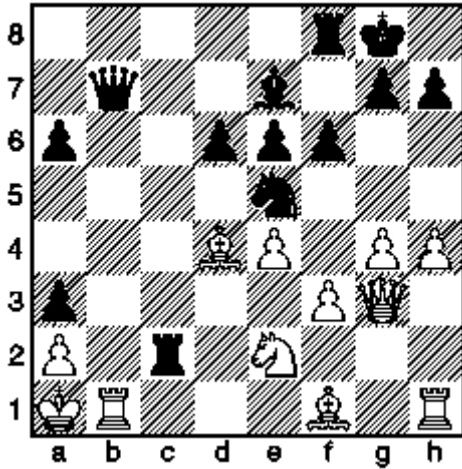
22.Txb7!! Cxb7 23.Cb5+! Kd7 24.Фd6 1-0.

12. В.Іванчук (2731)-С.Янгчуань (2681)
(Москва, 2001 р.)

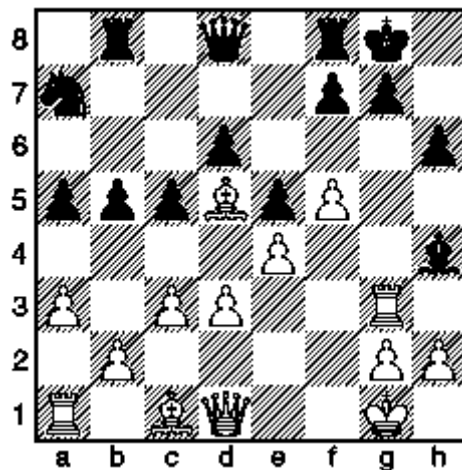
42.Фf5!! Фе1+ 43.Фf1 Фхh4+ 44.Ch3±
Варіант з партії 1-0.

13. В.Ананд (2755)-Р.Пономарьов (2743)
(Майнц, 2002 р.)

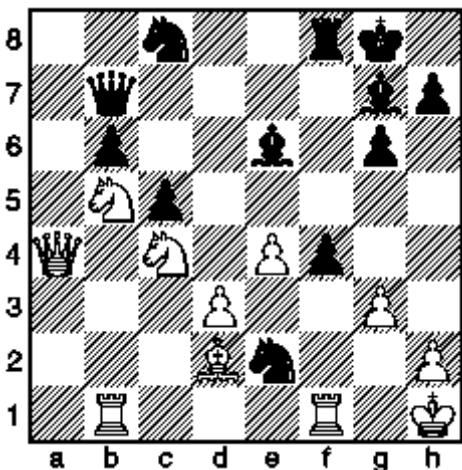
24...Тb2!! 25.Сg2 [25.Сxb2 Тb8—+; 25.Тxb2
ахb2+ 26.Крb1 Кс4—+] **25...Тb8 26.Фe1 Кс4**
Варіант з партії.

14. І.Гапоненко (2417)-Н.Агабебян (2319)
(Стамбул, 2003 р.)

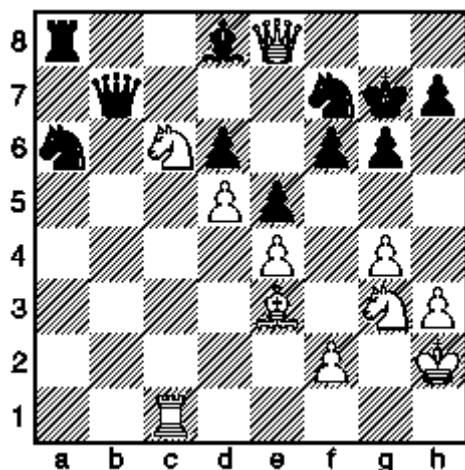
20.Сxh6! Сxg3 21.Фg4 Фf6 22.Сg5+- 1-0.

15. В.Георгієв (2563)-П.Ельянов (2596)
(Женева, 2004 р.)

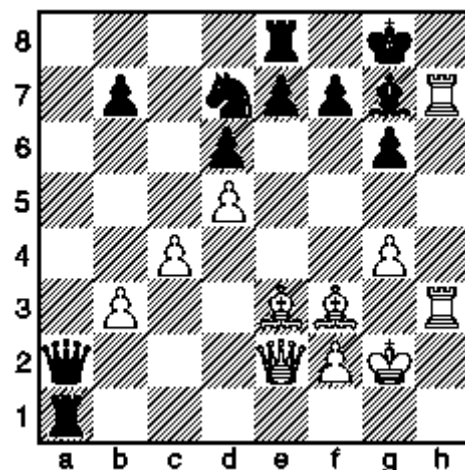
27...Фd5!! ...28.Кс7? Кxg3+! 29.hxg3 Фh5+
30.Крg1 fxg3+- Варіант з партії.

16. С.Карякін (2576)-Я.Радульський (16)
(Кальвія, XXXVI Олімпіада, 2004 р.)

**38.Kh5+!! gxf5 39.gxf5 Kg5 40.Kxd8 Фb8
41.Ke6+ 1-0.**

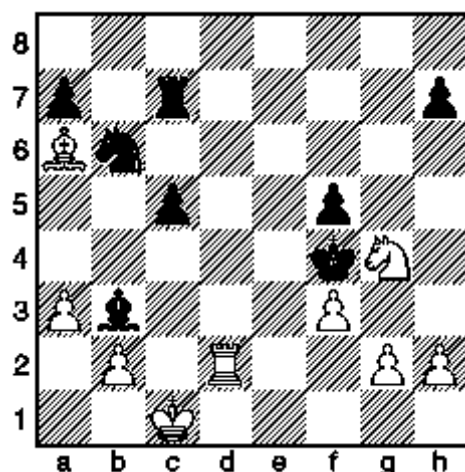
17. В.Іванчук (2695)-В.Ананд (2720)
(Буенос-Айрес, 1994 р.)

31.Txg7+!! Kpxg7 32.Cd4+ f6 [32...Ke5 33.Фe3 Tg8 a) 33...Фb1 34.Cxe5+ dxe5 35.Фh6+ Kpf6 36.g5+ Kpf5 37.Cg4+ Kpe4 38.Cf5+!! Kpd4 a1)38...Kpxf5 39.Tf3+ Kpg4 40.Tg3+ Kpf5 41.Фh3+ Kpf4 42.Фg4#; a2) 38...gxf5 39.Te3+ Kpd4 (a2) 39...Kpf4 40.Фh4#) 40.Фb6#; 39.Cxb1+--; b) 33...Tb1 34.Фh6+ Kpf6 35.g5+ Kpf5 36.Фh4+--; c) 33...Th8 34.Cxe5+ dxe5 35.Фxe5+--; 34.Фh6+ Kpf6 35.Cxe5+ dxe5 (35...Kpxe5 36.Фg5+ f5 37.Фxe7+ Kpf4 38.Фe3#) 36.g5+ Kpf5 37.Ce4+ Kpxe4 38.Фh4+ Kpf5 39.Tf3#] **33.Фe3 Kf8 34.Ce4!! Kpf7** [34...Td1

35.Фh6+ Kpf7 36.Cxg6+ Kxg6 37.Фh7+ Kpf8 38.Фxg6+--; 34...Ta8 35.Cb1! Фxb1 36.Фxe7+ Kpg8 37.Th8+! Kpxh8 38.Cxf6+ Kpg8 39.Фg7#] **35.Th8!** [35.Th8 Фa5 a) 35...Td1 36.Фh6 Txd4 37.Txf8+ Txf8 38.Фxg6#; b) 35...e5 36.dxe6+ Txe6 (b) 36...Kxe6 37.Cxg6+ Kpxg6 38.Фh6+ Kpf7 39.Фxf6#) 37.Фh6! Txe4 38.Фxf8+ Kpe6 39.Фe8#; c) 35...Ta8 36.Фh6 Te1 37.Txf8+ Txf8 38.Фxg6#; 36.Фh6 Tg1+ 37.Kpf3 e5 38.Cxg6+ Kpe7 39.Cxe8 e4+ 40.Kpf4 Фd2+ 41.Ce3+--] **1-0.**

18. В.Малахатко (2445)-О.Яновський (2285)
(Київ, 1997 р.)

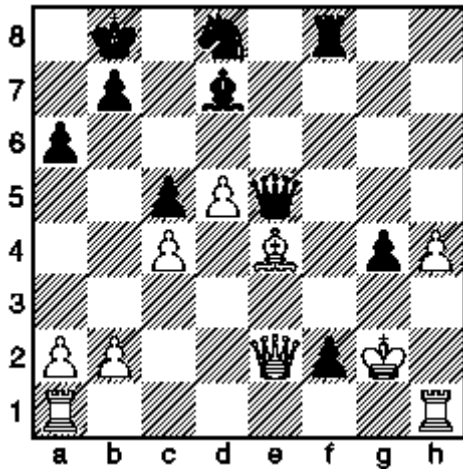

1.g3+! Kpg5 [1...Kpxf3 2.Ce2+ Kpg2 (2...Kpe4 3.Cd3+ Kpd5 (3...Kpf3 4.Cxf5 ... f2#) 4.Cc2+ Kpc4 5.Ke3+--)) 3.Ke3+ Kpxh2 (3...Kph3 4.Cf1#; 3...Kpf2 4.Kxf5+--; 3...Kpg1 4.Cf3 +--) 4.Cd1+ Kpxg3 5.Kxf5+ Kpf4 6.Tf2+ Kpe4 7.Cxb3+--] **2.h4+ Kph5** [2...Kpg6 3.Td6+ Kpg7

4.Kh6+–] 3.Td6!! fxg4 4.Ce2! Tg7 5.fxg4+ Tхg4 6.Tf6!! +- 1–0.

19. В.Гуревич (2280)-В.Малахатко (2405)

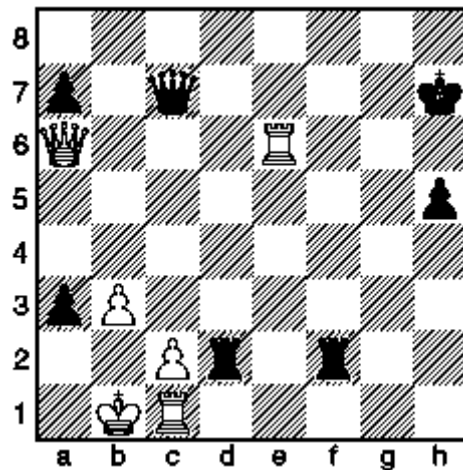
(Україна, 1997 р.)

1...Ke6!! 2.dxe6 Cc6 3.Tae1 [3.The1 f1Ф+!
4.Txf1 Cxe4+–+] 3...Tf3!! [3...fxe1Ф 4.Txe1
Cxe4+ 5.Фхе4 Фxb2+ 6.Фе2±] 4.Фxf3 [4.Cxf3
gxf3+–+; 4.Cxc6 Фg3+–+] 4...gxf3+
[4...fxe1K+!–+] 5.Kpxf2 Cxe4 6.h5 Фxb2+ 0–1.

20. В.Ананд (2780)-В.Іванчук (2710)

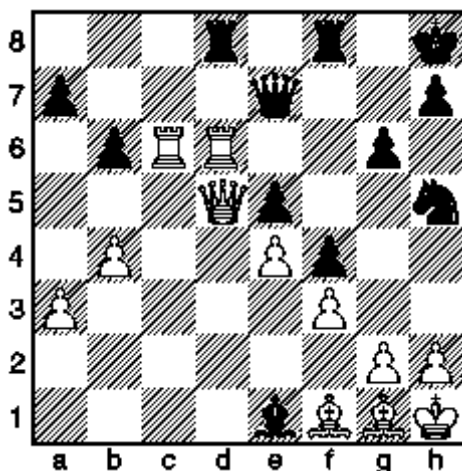
(Лінарес, 1999 р.)

40...Фxc2+!! 41.Txc2 Td1+ 42.Kpa2 Txc2+
43.Kрха3 Та1+ 44.Kpb4 Tха6 45.Tха6 Tc7–+
Варіант з партії.

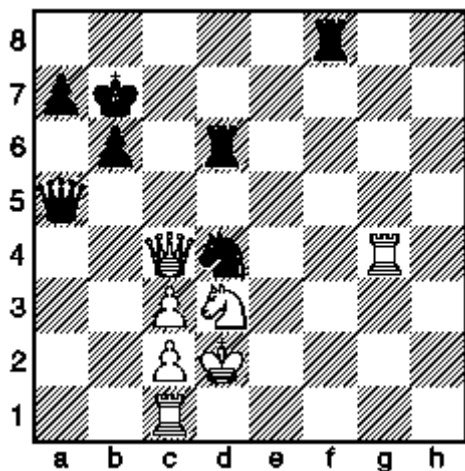
21. А.Коробов (2401)-А.Волокітін (2469)

(Харків, 2001 р.)

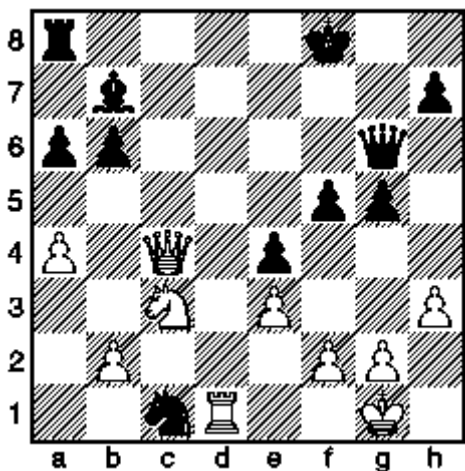
28...Kg3+! 29.hxg3 fxg3 30.Фе6? [30.Ch2!
gxh2=] 30...Tf5!! 31.Ch2 Th5! 32.Td2 Tхh2+
33.Kpg1 Cxd2 0–1.

22. С.Карякін (2599)-П.Ніколіч (2676)
(Вейк-ан-Зее, 2005 р.)

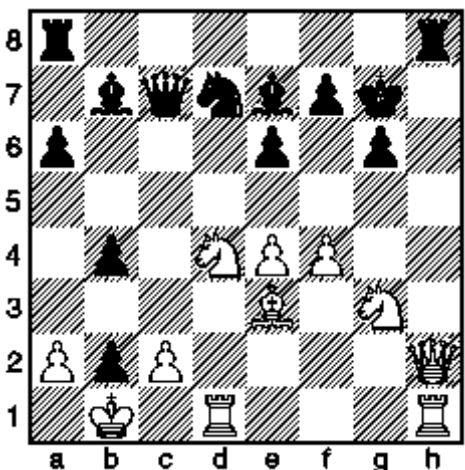
42.Tf1!! Тс8? [42...Ке6 43.Тxf8 Кxf8 44.Фf4 Td8 (44...Фа3 45.Фе4+ Кра6 46.Тg7 Kd7 47.Кре2 Фxc3 48.Тxd7 Тxd7 49.Фа4++-) 45.Фf6 Фd5 46.Тg7+ Крс8 47.Тха7 Kd7 48.Фе7 Фс6 49.Крс1 Крb8 50.Та1+-; 42...Кf5! 43.Фе4+ (43.Тg7+ Кxg7 44.Тxf8 Фg5+=) 43...Крс7 (43...Фd5 44.Фxd5+ Тxd5 45.Тgf4 b5 46.c4 bxc4 47.Тxc4 Td6=) 44.Тg5 Фd5 (44...Td5 45.Тg7+ Кxg7 46.Тxf8+-; 44...Тxd3+ 45.Фxd3 Td8 46.Тgxf5 Тxd3+=) 45.Фxd5 Тxd5 46.c4 Ке7 47.cxd5 Тxf1=] **43.Тg7+!** [43.Тf7+? Крb8 44.Тg8 Кс6 45.Тxc8+ Крxc8=] **43...Крb8**
44.Тf8!! Кf3+ [44...Кс6 45.Тxc8+ Крxc8 46.Фf7+-] **45.Кре2!** [45.Кре3? Тxd3+ 46.cxd3 Фе5++-] **45...Кg1+** [45...Kd4+ 46.cxd4 Фh5+ 47.Крд2 Фh6+ 48.Крд1+-] **46.Кре3 Тxd3+ 47.Крxd3 1-0.**

23. В.Іванчук (2740)-Р.Ваганян (2630)
(Еліста, 1998 р.)

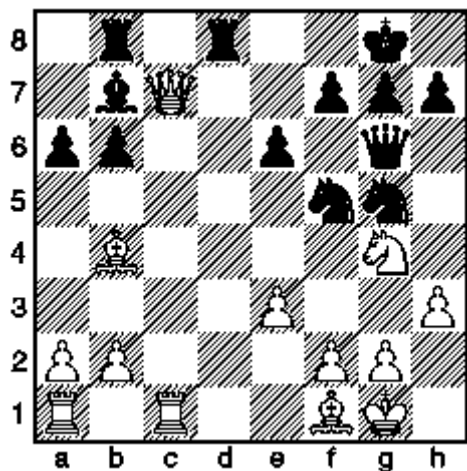
1.Td7!! Сс6 [1...Kd3 2.Фd4+-] **2.Фb4+ Крg8**
3.Фс4+ [3.Td6 Фе8 4.Фс4++-] **3...Крf8**
[3...Крh8 4.Фd4+ Крg8 5.Td6+-] **4.Тс7 Td8**
[4...Ce8 5.Фb4+ Крg8 6.Kd5! Ке2+ 7.Крf1 Фе6 8.Ке7+ Крh8 9.Крхе2 Фе5 10.Кxf5!+-] **5.Тxc6**
Фf7 6.Фb4+ Крg7 7.Фxb6+- Варіант з партії.

24. І.Гапоненко (2375)-М.Бельтц (2177)
(Німеччина, 2001 р.)

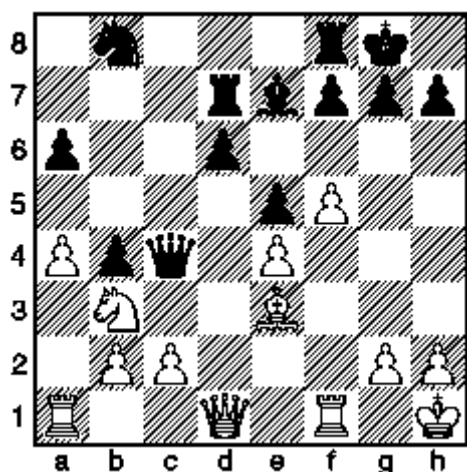
24.Kgf5+! exf5 25.Kxf5+! Крf6 26.Cd4+ Кре6
27.Cxh8 Тxh8 28.Kg7+ Крf6 29.e5+ Кхе5
30.fxe5+ Фхе5 31.Tdf1+ 1-0.

25. В.Іванчук (2717)-Б.Гельфанд (2712)
(Монте-Карло, 2001 р.)

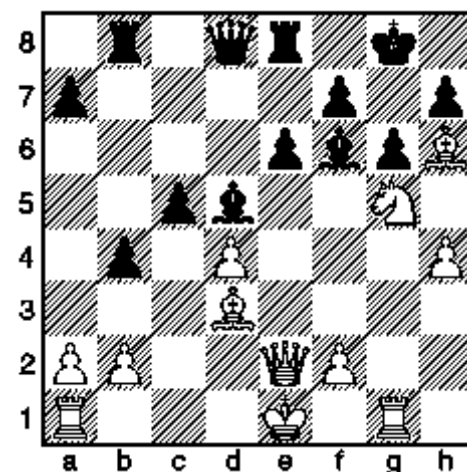
26...Kxh3+? 27.gxh3 h5 28.Cg2! Cxg2 29.Ke5!!
Фg5 30.Kxf7+- Фh4 31.Kxd8 Cf3 32.Kxe6
Фh3 33.Фxb8+ 1-0.

26. Г.Кузьмін (2495)-А.Гросспетер (2545)
(Кушадаши, 1990 р.)

18.f6!! Cxf6 [18...gxf6 19.Kd2 ! 19...Фe6
20.Tf5,] 19.Txf6 gxf6 20.Фg4+ Kph8 21.Фh4!
Фe6 22.Kd4! Фe7 [22...exd4 23.Cxd4 Tg8
24.Cxf6+ Tg7 25.Фg5+-] 23.Kf5 Фe6 24.Tf1+-
d5 25.Kg7! Фe7 [25...Kpxg7 26.Ch6+ Kph8
27.Cxf8 Td8 28.Фh6 Фg4 29.Фxf6+ Kpg8
30.Ch6] 26.Cc5! Фxc5 27.Kh5 [27.Kh5 Td6
28.Kxf6 Txf6 29.Фxf6+ Kpg8 30.Tf3] 1-0.

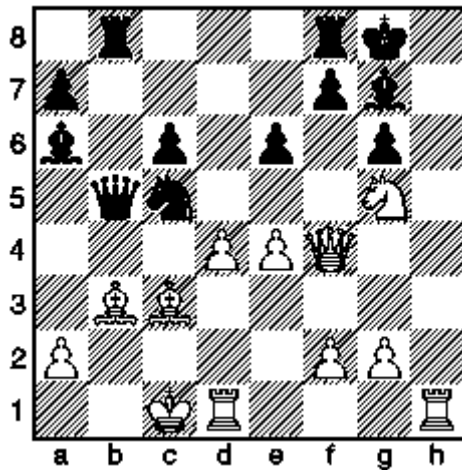
27. В.Малахатко (2516)-С.Скембріс (2431)
(Кавала, 2002 р.)

22.Kxh7!! [22.dxc5? Фа5!] 22...Kpxh7 23.Фh5
Tb7 [23...Tg8 24.Cf8#; 23...Фd7 24.Cg5+ Kpg7
25.Фh6+-; 23...Фe7 24.Cf8+-; 23...e5
24.Cxg6+ fxg6 25.Фxg6+ Kph8 26.Cg7+-;
23...Kph8 24.Cxg6 fxg6 25.Txg6+-] 24.0-0-
0!+- [24.Cxg6+?? fxg6 25.Txg6 Cf3 26.Фxf3
Kpxg6 27.Фxb7 Kpxh6+-] 24...Kpg8 [24...Kph8
25.Cxg6 fxg6 26.Txg6 Th7 (26...Cf3 27.Cg7+)
27.Txf6 Tg8 28.Фe5! Фb8 29.Cg7+!! Kpxg7
(29...Thxg7 30.Th6#; 29...Tg7 30.Фxb8+)
30.Tg1+ Kph8 31.Tf8+ Фxe5 32.Tg7#;
24...b3!? 25.axb3!!+- (25.Txg6! fxg6 26.Tg1
Kph8 (26...Kpg8 27.Фxg6+ Kph8 28.Cf8!) 27.Txg6 Th7 28.Txf6! bxa2 29.Cg7+!

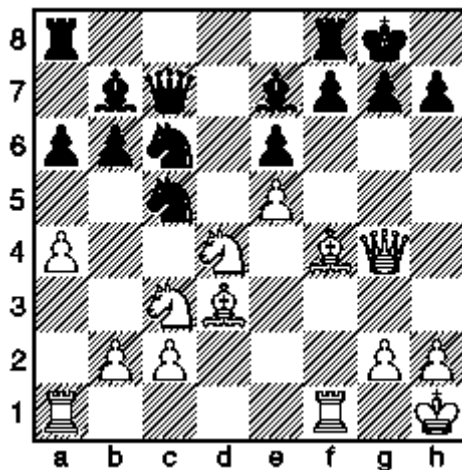
Крхg7 30.Тf7+)] 25.Схg6! fxg6 26.Тхg6+ Сg7 27.Схg7 Тхg7 28.Тхg7+ Крхg7
29.Тg1+ Кpf8 30.Фh7! Фf6 [30...e5 31.Фg7#] 31.Тg8# 1-0.

28. Н.Жукова (2260)-К.Пептан (2265)
(Геркулане, 1994 р.)

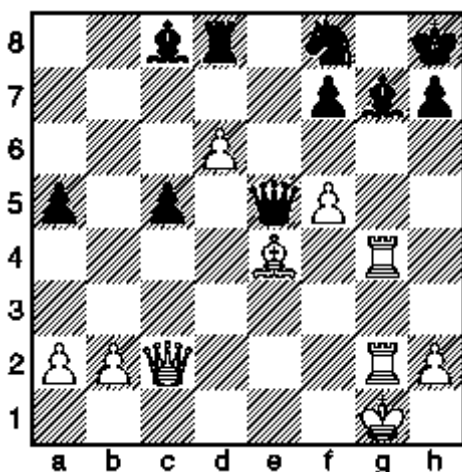
20.Тh8+ Схh8 21.Фh4 Кd3+ 22.Кpd2 Кpg7
23.f4 Ke5 24.Кpc1 Фе2 25.Фh7+ Кpf6
26.dxe5+ Кpe7 27.Кхе6 Тxb3 28.Фh4+ g5
29.Фхg5+ f6 30.exf6+ Тxf6 31.Фс5+ Кpf7
32.Фf8+ Кpg6 33.Фg8+ 1-0.

29. А.Волокітін (2638)-С.Рублевський (2686)
(Будва, 2004 р.)

16.Kd5!! exd5 17.e6 Фс8 [17...Фd8] 18.Ch6
g6 19.Cxf8 Cxf8 20.exf7+ Кph8 21.Cf5 Фс7
22.Cхg6 Ke5 23.Фg3 Сg7 24.Cхh7 Крхh7
25.Фh3+ Ch6 26.Тf6 Кxf7 27.Тaf1 Тf8
28.Фh5 Кpg8 29.Фg6+ Сg7 30.Кf5 Ke6
31.Тхе6 1-0.

30. Я.Тімман (2660)-В.Іванчук (2680)
(Тілбург, 1990 р.)

30...Сxf5! 31.Тхg7 [31.Сxf5? Фе1#] 31...Kg6!!
32.Т7хg6 hхg6 33.Те2 Сg4 34.Тd2 Тxd6
35.Тxd6 Фxd6 36.Кpg2 Фf4 37.Фd3 Ce6
38.a3 Фg5+ 39.Фg3 Фd2+ 40.Фf2 Фxf2+
41.Крxf2 g5 42.Кpe3 Кpg7 43.Сс6 f5
44.Кpd3 Кpf6 45.Кpc3 Кpe5 46.b4 аxb4+
47.аxb4 cxb4+ 48.Крxb4 Кpd4— 0-1.

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	3
1. РЕЖИМ І НАПОВНЮВАНІСТЬ НАВЧАЛЬНИХ ГРУП	5
2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	6
2.1. Цілі та завдання спортивної підготовки	6
2.2. Зміст спортивної підготовки	6
2.3. Принципи спортивної підготовки	6
2.4. Етапи багаторічної підготовки	7
2.5. Зміст роботи на етапах підготовки	7
2.6. Вікові особливості навчання на різних етапах багаторічної підготовки	8
2.7. Структура навчальних занять	10
3. ЗАСОБИ ТА МЕТОДИ СПОРТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ	10
3.1. Теоретична підготовка	10
3.2. Практична підготовка	13
3.3. Психологічна підготовка	14
3.4. Фізична підготовка	15
3.5. Медико-біологічний контроль	15
3.6. Педагогічний контроль	16
3.7. Виховна робота	16
3.8. Інструкторська та суддівська практика	17
4. ПЛАНУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНОЇ РОБОТИ	17
4.1. Загальний план занять	18
4.2. Планування занять на етапі базової підготовки (групи початкової підготовки)	18
4.3. Планування занять на етапі поглибленої підготовки (навчально-тренувальні групи)	19
4.4. Планування занять на етапі спортивного удосконалення (групи спортивного удосконалення)	19
4.5. Планування занять на етапі підвищення спортивної майстерності (групи вищої спортивної майстерності)	20
5. ТЕОРЕТИЧНО-ПРАКТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ	21
5.1. Етап базової підготовки (групи початкової підготовки)	21
5.2. Етап поглибленої підготовки (навчально-тренувальні групи) ...	46
5.3. Етап спортивного удосконалення (групи спортивного удосконалення)	76
5.3.1. Удосконалення стратегічної й тактичної майстерності	76
5.3.2. Удосконалення позиційної майстерності	78
5.3.3. Психологічна підготовка шахіста	79
ЛІТЕРАТУРА	85

	Стор.
ДОДАТКИ	88
Додаток 1. Використання комп'ютерної техніки для підготовки юних шахістів	88
Додаток 2. Навчальні партії (з творчості шахістів України 1996-2006 рр.).....	96
Додаток 3. Тактичні прийоми з практики сучасних українських шахістів	131

ШАХИ

Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності

Відповідальний за випуск В.Г.Свинцова

Редактор О.П.Моргушенко

Підписано до друку

Тираж

**Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту
Республіканський науково-методичний кабінет
Федерація шахів України**

Ш А Х И

**Навчальна програма
для дитячо-юнацьких спортивних шкіл,
спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву,
шкіл вищої спортивної майстерності**